

Filozofická fakulta Univerzity Pardubice
Ústav historických věd

**SOCIÁLNÍ RECEPCE KOLEKTIVIZACE VENKOVA
V HORNÍM POLABÍ**

Disertační práce

UNIVERZITA PARDUBICE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV HISTORICKÝCH VĚD

SOCIÁLNÍ RECEPCE KOLEKTIVIZACE VENKOVA
V HORNÍM POLABÍ

Od fenoménů k aktérům a jejich motivacím

Disertační práce

AUTOR PRÁCE: Mgr. Jiří Urban

VEDOUCÍ PRÁCE: Doc. PhDr. Václav Veber

2015

UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF PHILOSOPHY
Institute of Historical Sciences

SOCIAL RECEPTION OF COLLECTIVISATION
OF THE COUNTRYSIDE
IN THE UPPER ELBE REGION

From phenomenon to actors and their motivation

D i s s e r t a t i o n

AUTHOR: Mgr. Jiří Urban

SUPERVISOR: Doc. PhDr. Václav Veber

2015

Bibliografický záznam

URBAN, Jiří. *Sociální recepce kolektivizace venkova v horním Polabí: od fenoménu k aktérům a jejich motivacím*. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, Ústav historických věd, 2015. 277 s. ¹ Křídlo Doc. PhDr. Václav Veber.

Anotace

Disertační práce zpracovává téma kolektivizace venkova v regionálním rozměru horního Polabí. V odpovědi na základní otázku sociální recepce autor orientuje výzkum na fenomén odporu, fenomén spolupráce a fenomén dobrovolnosti. Téma nahlíží ze sociohistorického hlediska společenských struktur a z mikrohistorické perspektivy. V řešení otázek výzkumu postupuje od fenoménu přes projevy k aktérům a jejich motivacím. Analyzuje, jakým způsobem byla myšlenka kolektivizace v letech 1949-1953 ve společnosti přijímána, jaké reakce kolektivizačního úsilí vyvolávalo, jaké pohnutky, motivace a okolnosti rozhodování stály za těmito reakcemi a jaké sociální souvislosti, vazby, vztahy a vzorce chování se skrývaly za konkrétním jednáním aktérů zkoumaných jevů.

Klíčová slova

kolektivizace venkova 1949-1953 0 Polabí 0 sociální recepce 0 mikrohistorie

Annotation

The dissertation elaborates the topic of collectivisation of the countryside in the regional dimension of the Upper Elbe region. In response to the basic question of social reception author's research focuses on the phenomenon of resistance, the phenomenon of collaboration and the phenomenon of voluntariness. The author discusses his topic from the socio-historical perspective of social structures and in the micro-historical perspective. Addressing issues of the research the author progresses from phenomena through its expressions to actors and their motivations. In the period of 1949-1953, author analyzes how the idea of collectivisation was perceived in society, what reactions the collectivisation effort provoked, what motives, motivation and circumstances were behind these reactions, what social context, ties, relationships and behaviour patterns were hiding behind the particular behaviour of the members of village society, of those actors of the examined phenomena.

Keywords

Collectivisation of the countryside - 1949-1953 0 Elbe region - social reception - micro history

Prohláuji, že jsem předloženou disertační práci *Sociální recepce kolektivizace venkova v horním Polabí* vypracoval samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury. Veškeré využití pramenů a literatura jsou uvedeny v Seznamu pramenů a literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Praze o Velikonočním pondělí 6. 4. 2015

Pod kování

Na tomto místě chci podkovat tím, jejichž pomoc a podpora byla pro vznik disertační práce v její předložené podobě významná. Je mou příjemnou povinností podkovat –koliteli doc. Václavu Veberovi, a to především za podnětné diskuse a dlouholetou motivaci. Mé další podkování patří pracovníkům archivů, knihoven a na kterých dalších institucích, z jejichž dokumentů jsem při práci vycházel a o jejichž rady a pomoc jsem se mohl opírat. Děkuji Jitce Bílkové, Xenii Penífkové, Haně Rottové, Michaelě Kolouchové, Vladimíru Lejtnarovi, Světlaně Ptáčníkové a Janě Šlabákové z Archivu Bezpečnostních složek, děkuji Aleně Těmáňkové, Vlastě Měsíkové, Františku Těverákovi Vladimírovi Waagemu a paní Buriánkové z Národního archivu, děkuji Marii Skopalové ze Státního oblastního archivu v Zámrsku, za ochotné zapůjčení množství nezpracovaných archivních fondů děkuji Romanu Reilovi ze Státního okresního archivu v Trutnově, Radkovi Pokornému ze Státního okresního archivu v Hradci Králové a Jiřímu Topinkovi ze Státního okresního archivu v Berouně, za dlouholetou spolupráci děkuji odborným pracovníkům ze Státního okresního archivu v Hradci Králové Janu Koňkovi a Martinu Landsmannovi, děkuji Marcelě Smetanové z Krajského soudu v Hradci Králové, děkuji Zlatě Šmalové ze státního podniku Povodí Labe, děkuji Martě Harasimowiczové z Oddělení referenčních a meziknihovnických služeb Národní knihovny, děkuji Jiřímu Málkovi z Konfederace politických vězňů, děkuji Janu Srbovi z Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Za pomoc s ověřením detailních informací děkuji Jaroslavu Pejšovi ze Státního okresního archivu v Kolíně, Ivo Mělcovi ze Státního okresního archivu v Chrudimi, Aleně Benešové ze Státního okresního archivu v Mladé Boleslavi, Robertu Filipovi ze Státního okresního archivu v Liberci, Michaelě Balákové ze Státního okresního archivu Chomutov se sídlem v Kadani a Jaroslavě Vanclové, starostce obce Dolní Kalná. Zvláštní podkování si zaslouží kronikářka a pamětnice děkuji Otto Kuřerovi ze Střelce, Zdeně Posové z Trubína a Gertrudě Svobodové z Trubína. Za kritické četění částí rukopisu a podnětné připomínky děkuji Jaroslavovi Rokoskému, Tomáši Bursíkovi a Janu Cholínskému. Za podporu děkuji Milanu Bártovi, svému vedoucímu ve výzkumném oddělení Ústavu pro studium totalitních režimů. Za zprostředkování mne v mecké historiografii a za pomoc s porozuměním jim děkuji kolegovi a kamarádovi Paulu Weigeltovi. Světlaně Martině děkuji za dlouholetou podporu a trpělivost, ale také za povzbuzení, kterého se mi od ní dostávalo ve chvílích, kdy jsem její nejvíce potřeboval.

OBSAH

KAPITOLA 1. Úvod	1
1.1 Úvodní práce.....	1
KAPITOLA 2. Teoreticko-metodologické ukotvení.....	4
2.1 Dosavadní historiografické přístupy k tématu	4
2.1.1 Sovětská historiografická produkce.....	4
2.1.2 Východoasijská studia.....	12
2.1.3 Československá historiografie	14
2.1.4. Zpracování tématu kolektivizace v Česku.....	22
2.1.4.1 Česká historiografie protikomunistického odboje a odpor proti kolektivizaci ..	31
2.1.5 Zpracování tématu kolektivizace na Slovensku.....	35
2.1.6 Kolektivizace v Polsku.....	37
2.1.7 Kolektivizace ve východním Německu.....	38
2.1.8 Kolektivizace v Maarsku	39
2.1.9 Kolektivizace v Rumunsku.....	39
2.1.10 Kolektivizace v Pobaltí	40
2.1.11 Kolektivizace v komparativních pohledech	42
2.2 Výzkumné otázky.....	45
2.3 Charakteristika metod výzkumu a využitých pramenů	47
2.4 Termíny užívané v práci	55
KAPITOLA 3. Charakteristika horního Polabí	58
KAPITOLA 4. Fenomén odporu.....	62
4.1 Okres Vrchlabí	62
4.2 Dolní Lánov: utváření nového lokálního společenství.....	64
4.3 Výsledky poátevní kolektivizační kampaně	73
4.4 Odpor proti kolektivizaci v Dolním Lánově	80
4.4.1 Od pasivního odporu	80
4.4.2 K aktivní rezistenci	87
4.4.3 Osudové pochybení.....	98
4.5 Prosazení JZD	103
4.5.1 Státní soud Praha ve Vrchlabí.....	105
4.5.2 Škulacký občejch a akce šKŃ v okrese Vrchlabí.....	109
4.6 Postupný krach vynuceného JZD	115
4.7 Ověření a shrnutí charakteristických rysů	122

KAPITOLA 5. Mezi kolaborací, rezistencí a spoluprací.....	125
5.1 Kolaborace?	126
5.2 Retribuce	130
5.3 Rezistence?.....	135
5.4 Spolupráce?.....	138
5.5 Perzekuce	142
5.6 Rehabilitace.....	147
5.7 Sumarizace	149
KAPITOLA 6. Fenomén spolupráce.....	150
6.1 P edpoklady vyuffívání tajných spolupracovník proti odp rc m kolektivizace	151
6.2 Karel Liesler neboli šKarel Glaserõ	155
6.3 Bed ich Hrdli ka neboli šSedlákõ.....	166
6.4 Josef ermák neboli šJind ichõ.....	186
6.5 Souhrn hledisek a znak	195
KAPITOLA 7. Fenomén dobrovolnosti	201
7.1 Druftstevní dispozice v obci St flery.....	201
7.2 Zem d lské výrobní druftstvo ve St flerách.....	203
7.3 P erod ZVD v JZD	210
7.4 Nový kurz.....	214
7.5 Antonín Zápotocký ve St flerách	219
7.6 Vyzn ní a ohlasy st flerského projevu.....	224
KAPITOLA 8. Záv r.....	229
Seznam zkratek.....	242
SEZNAM PRAMEN A LITERATURY	244
Prameny archivní	244
Pramenné edice	248
Prameny ti-t né	249
Dal-í prameny	249
Literatura.....	249
Nepublikované práce	275
Texty, interview a dokumenty publikované na internetu	276
Kinematografie.....	277

KAPITOLA 1. Úvod

Dříve než se budeme zabývat len ní práce, rád bych v noval n kolik slov d vod m a motivacím, které m vedly k výb ru tématu a zp sobu zpracování. Proces p em ny venkova skrze kolektivizaci zem d lské výroby povafluji za nejradikáln j-í socioprofesní a následkem toho i sociokulturní transformaci, která se b hem tém dva a ty iceti let monopolního mocenského diktátu KS v eskoslovensku udála. Spole enská transformace, jífl eský venkov procházel v období kolektivizace, nabízí p irozen zna ný prostor pro historické zpracování.

Tématu kolektivizace venkova jsem se rozhodl v novat jífl p i zpracovávání své bakalá ské práce. Tehdy jsem se zam il p edev-ím na represivní charakter centráln diktovaného prosazování kolektivizace a s ním související perzekuci samostatn hospoda ících zem d lc . V diplomové práci jsem pomocí historického mikroskopu nahlédl na sp ízn ní dvou rod ve vesnici Svatojanský Újezd. Na jejich rodinné historii, vylí ené od p íchodu do obce p ed Velkou válkou afl do restitucí v devadesátých letech 20. století, jsem analyzoval ko eny a d sledky role, která byla sp ízn né rodin p i ena v pr b hu kolektiviza ní dekády. V diserta ní práci jsem se rozhodl soust edit na vybrané kolektiviza ní fenomény a p itom z stat v rný mikrohistorickému pohledu, a tak se dobrovoln vzdát p ípadné generalizace výzkumu. Výb r nahlížených fenomén jsem pod ídil základní výzkumné otázce, a to otázce recepce, tedy p íjímání kolektiviza ní my-lenky. Z takto položené otázky pak vyvstává zam ení výzkumu na fenomén dobrovolnosti, fenomén odporu a fenomén spolupráce.

1.1 len ní práce

Domnívám se, fle autor by m l být svému tená i dobrým pr vodcem po celém textu, pokusím se tedy na tomto úvodním míst v novat dostate nou pé i pou ení o logice výkladu. P edkládanou diserta ní práci lze roz lenit do t í ástí, z nichfl každá obsahuje n kolik tematických (pod)kapitol. Jedná se o ást teoreticko-metodologickou, ást analytickou a ást interpreta ní. Je v-ak t eba poukázat na fakt, fle toto základní len ní v prvé ad reflektuje proces výzkumu, ve struktu e práce

plní do jisté míry toliko orientační funkci, nebo především analytické a interpretační části se často prolínají bez striktního vymezení do individuálních kapitol.

Část zahrnující teoreticko-metodologické problémy celou práci uvádí. Skládá se z postupně rozvíjených kapitol pojednávajících o historiografii, o výzkumných otázkách, o metodologii a pramenech a o terminologii.

Kapitola v nované odborné literatuře je v podstatě kritickou re-er-í hodnotící přístupy, přínosy i omezení dosavadní historiografické produkce vztahující se ke kolektivizaci zemědělství. Mým snahou bylo předložit přehled o dosavadním stavu, prouděch a cílech historického výzkumu nejen v české a slovenské historiografii, ale také i ve významných a nejednou inspirativních dílech sovetské a východoasijských studií vztahujících se k venkovu a jeho kolektivizaci. Domnívám se, že pro českého čtenáře bude zajímavé získat také alespoň základní přehled o zpracování tématu v sousedních i v některých dalších postkomunistických zemích, proto jsem se samostatně v nované také jednotlivým národním historiografiím.

V návaznosti na pojednání o dosavadním stavu historického výzkumu, o jeho úspěších i desideratech, začínám kapitolu, v níž vymezuji výzkumné otázky, na které se v následujících částech práce, tedy v analytické a interpretační části, snažím nalézat odpovědi, by nebyly úplné a vyčerpávající.

Teprve v momentě, kdy je čtenář plně obeznámen s látkovým i časoprostorovým vymezením, nechávám jej nahlédnout do historikovy škatulky. V této kapitole objasňuji, s pomocí kterých metod jsem výzkum uchopil, jaké metody byly při hledání odpovědí na vymezené otázky inspirativní, aplikovatelné, i nutné, kde jsem se naopak setkal s jejich limity. V navazující části v nované charakteristice pramenů osvětluji hloubku a zaměření podniknutého výzkumu a poukazují na některá úskalí, s nimiž bylo třeba se při zpracovávání problematiky vyrovnávat.

V souvislosti s představením metodologických východisek a práce s prameny považuji za vhodné v nované náležitý prostor charakteristice užívaných termínů a v kterém jazykovém nástrahám vyplývajícím ze specifik představených pramenů. V této kapitole se uchyluji k úvaze nad označením kolektivizace zemědělství a kolektivizace venkova a objasňuji své chápání jednotných zemědělských družstev jako pseudodružstev. Zároveň čtenář se seznamuje se svým postojem k užívaní

dobových označení školaků a švesnický boháč a s vnímáním adjektiv šprotistátního i štátního.

V logice výkladu pokračují kapitolou směřující k vymezení prostorovému. V této části se snažím tená e obeznámit s geografickým profilem horního Polabí. Přibližují zde také historické kořeny lenní toku Labe a klimatologickou charakteristiku určující produkční typologii jednotlivých zemědělských oblastí.

Kapitola v novaně zkoumání fenoménu odporu je složená z postupně azených kapitol pojednávajících o poválečném uspořádání okresu Vrchlabí, o utváření nového lokálního společenství v Dolním Lánově a výsledcích politické kolektivizační kampaně. Kapitola analyzující odpor proti kolektivizaci v Dolním Lánově kopíruje ve svém vnitřním lenní cestu od pasivního odporu k aktivní rezistenci, od smělých plánů k osudovému pochybení. Navazující kapitola o prosazení JZD se rozděluje na části o zasedání Státního soudu ve Vrchlabí, o řešení otázky školackého dějechu a o první realizaci vystavování v rámci akce ŠKČ v okrese Vrchlabí. Následuje kapitola vykreslující postupný krach vynuceného JZD a celý oddíl je zakončen ověním a shrnutím charakteristických rysů fenoménu odporu.

Pátá kapitola, nazvaná Mezi kolaborací, resistencí a spoluprací, tematizuje tenkou hranici mezi těmito jevy a tvoří určitý přechodník mezi zkoumáním odporu a spolupráce. Jednotlivé její části sledují klíčové jevy, s nimiž se aktérka setkávala: kolaboraci, retribuci, rezistenci, spolupráci, perzekuci, a rehabilitaci.

Kapitola v novaně zkoumání fenoménu spolupráce se skládá z úvodní části, vykreslující předpoklady vyvolávání tajných spolupracovníků proti odporu kolektivizace, a těch hlavních částí analyzujících určující faktory a okolnosti jednání a rozhodování těch vybraných aktérů. Závěrečný souhrn hledisek a znaků je úvahou nad různými aspekty fenoménu spolupráce se Státní bezpečností.

Kapitola v novaně zkoumání fenoménu dobrovolnosti je uvedena představením družstevních dispozic v obci Střelčevě. Následující dvě části pojednávají o původním fungování místního zemědělského výrobního družstva a o jeho vynucené transformaci v JZD. Následující oddíly seznamují s dobovým kontextem, který přivedl do střešského JZD prezidenta Antonína Zápotockého, pojednávají o okolnostech jeho cesty a vyzní se vyznění a ohlas jeho střešského projevu.

Práci p irozen uzavírá Záv r, ve kterém shrnuji a rozvíjím díl í úsudky vyslovované po analýzách sledovaných fenomén v interpreta ních zakon eních jednotlivých oddíl .

KAPITOLA 2. Teoreticko-metodologické ukotvení

2.1 Dosavadní historiografické p ístupy k tématu

Na následujících stránkách p edkládám p ehled o dosavadním stavu, proudech a cílech historického výzkumu problematiky kolektivizace zem d lství a venkova. Nejprve p ehlédnu významné a mnohdy inspirativní díla sov tové sov tologie, poté se zastavím také u východoasijských studií vztahujících se k venkovu a jeho kolektivizaci. Následující oddíly v nuji zhodnocení eskoslovenské a eské historiografie na tomto poli, p i emfl se podrobn ji zastavím u problematiky výzkumu fenoménu odporu proti kolektivizaci. Poté se pokusím podat alespo základní p ehled o zpracování tématu v sousedních a okrajov í v n kterých dal-ích postkomunistických zemích.

2.1.1 Sov tologická historiografická produkce

Své první d jepisce na-la kolektivizace venkova p irozen mezi historiky zajímavějšími se o sov tské Rusko. V této ásti se proto zmíním o pracích, které posouvaly poznání a uvařlování o kolektivizaci a které povařluji i dnes za d leflité a inspirativní.

První d leflitou práci pojednávající o kolektivizaci sov tského venkova p edstavuje Hindusova kniha *Rudý chléb*.¹ A koliv jde o populariza ní zpracování dané problematiky, jeho autor byl pro tento zám r osobou nanejvý- povolnou. Spisovatel, u ítel a vále ný reportér Maurice Hindus (1891-1969) byl b loruským emigrantem řídovského p vodu, který p íplul k americkým b eh m v roce 1905. Je-t p ed studiem strávil t i roky na farm , kde získal základní znalosti o

¹ HINDUS, Maurice. *Red Bread: collectivization in a Russian village*. Bloomington: Indiana University Press, 1988. První vydání, vyti-t né nakladatelstvím Cape v Londýn v roce 1931, jsem k dispozici nem l.

zemědělském hospodaření. V průběhu dvacátých a třicátých let 20. století pak podnikl mnoho cest do sovětského Ruska a stal se tak prvním svědkem kolektivizační proměny sovětského venkova. Knihu *Rudý chléb* vydal v roce 1931 a pojednává v ní o dvou svých návratech do rodné obce v roce 1929 a znovu 1930. Hindus v pohled byl z dnešního hlediska naivní, ale oslavný, snažil se Stalinovy metody chápat a obhajovat, věřil v lepší, humánnější budoucnost Ruska. (Později vyjádřil přesvědčení, že bez kolektivizace by Sovětský svaz nebyl schopen rozsáhlé industrializace a nepřežil by proto invazi nacistického Německa.) Přínos Hindusova zpracování proto vidím jinde. Během svých cest do sovětského Ruska si totiž pilně zaznamenával četné rozhovory (s bolševiky, s duchovními, s rolníky, s kolchozními, s dojíkarníky) a jejich postojem, postoje a vnímání vtlačil do knihy. Nezastíral, že metody prosazování kolektivizace byly kruté a nadměrně nákladné, že drtivá většina rolníků se myšlenkami kolchozů vzdírala a že bolševičtí kolektivizátoři nakládali s rolníky necitlivě a s arogancí, nicméně věřil a obhajoval tyto praktiky ve prospěch vybraných cílů. Ronald Suny z michiganské university o Hindusovi napsal, že do Ruska přijížděl s iluzemi, a proto se vyhybal deziluzi.² Přijímou, pro tuto práci v níž tolik prostoru, je fakt, že hodnotu Hindusova pozorování vtlačil do jeho knih³ objevili a jako unikátní pramen o přeměně sovětského venkova začali využívat sovětologičtí odborníci, přičemž z nich, například Davies a Viola, napsali o něm kolik desetiletí později o kolektivizaci zcela fundamentální práce, které v našem dalším výkladu nemůžeme přehlédnout.

Za první naprosto zásadní práci považuji knihu Moshe Lewina⁴ o poměru sovětské moci k rolníkům od konce období NEPu až po radikální dekulakizaci, tedy brutální útok proti rolníkům svévolně označovaným za škulaky, který je v historiografii běžně označován jako šrozkulace. Lewin dokázal shromáždit úctyhodné množství sbírek sovětských dokumentů a prací sovětských autorů

² SUNY, Ronald Grigor. Maurice Hindus and Red bread. In HINDUS, Maurice. *Red Bread*, s. xvii.

³ Kromě *Rudého chleba* psal Hindus o ruském venkově také v titulech *The Russian peasants and the revolution* (1920), *Broken Earth* (1926) a v sociologickém zamyšlení nad morálním úpadkem v důsledku bolševického úsilí o vykořenění starých hodnot v knize *Humanity uprooted* (1929). Není bez zajímavosti, že ve třech svých knihách se Hindus věnoval také Československu, viz tituly *We shall live again* (1939), *To Sing with the Angels* (1941) a *The bright passage* (1947), v nichž se reportážně a esejisticky věnoval Mnichovu, okupaci a osvobození. Větině však vyšly pouze jeho *Kozáci: osudy válečnického lidu* (1947) ve výborném překladu Františka Bemmera.

⁴ LEWIN, Moshe. *Russian peasants and Soviet power: a study of collectivization*. New York a London: W. W. Norton & Company, 1975. M. Lewin (1921-2010) publikoval svou práci již v roce 1965 ve francouzštině pod názvem *Paysannerie et le pouvoir soviétique*. První anglický překlad Irene Noveové vyšel v roce 1968.

vydaných v rozmezí od třicátých po padesátých let, kriticky je zhodnotil a podal excelentní pionýrskou analýzu vývoje vyústivšeho v násilnou kolektivizaci venkova pod sovětskou mocí. Jeho práce byla hodnocena jako milník ve výzkumu hospodářských a s ohledem na rozvíjející se výzkum fenoménu revoluce shora i politických dějin sovětského státu.⁵ V polovině osmdesátých let pak Lewinovi vyšla kniha o utváření sovětského systému, která představuje jeho příspěvky k sociální historii meziválečného Ruska.⁶ Jedná se o nově vydaný soubor již dříve časopisecky publikovaných studií, mezi nimiž významnou část představují témata venkovské společnosti a kolektivizace zemědělství.

Monumentální dílo o kolektivizaci sovětského zemědělství publikoval v roce 1980 Robert William Davies, v čí postava Centra pro ruská a východoevropská studia na birminghamské univerzitě. V rámci série o industrializaci sovětského Ruska předložil detailní rozbor průběhu kolektivizace a fungování nově ustavených kolchozů v letech 1929 a 1930.⁷ Ve svém zpracování se soustředil v první řadě na ekonomické faktory kolektivizačního procesu, dokázal excelentně zhodnotit dopady na sklizeň a vývoj výkupu obilí, pojednal o důležitě roli strojních traktorových stanic, o gigantomanii při výstavbě kolchozů a o systému odměňování jejich členů. Daviesovy práce, v nichž zúročil dlouhodobá studia v moskevských a leningradských knihovnách, se staly neopomenutelným příspěvkem ke studiu kolektivizace zemědělství jako fenoménu hospodářských dějin. Vydávání série o industrializaci sovětského Ruska z Daviesova pera pokračovaly dalšími dvěma svazky v roce 1989 a 1996, k tématu kolektivizace sovětského zemědělství se pak Davies, tentokrát společně s australským odborníkem Stephenem Wheatcroftem, navrátil v pátém svazku z roku 2004, v němž pojednali o druhé kolektivizační vlně let 1931 až 1933 a s ní souvisejícím hladomoru.⁸

Další zásadní anglicky psaná práce vyšla z pera Roberta Conquesta, který v polovině osmdesátých let publikoval své pojednání o sovětské kolektivizační době

⁵ K hodnocení Lewinovy knihy v kontextu vývoje americké sovětologie viz ENGERMAN, David C. *Know your enemy: the rise and fall of America's Soviet experts*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 291-294.

⁶ LEWIN, Moshe. *The Making of the Soviet System: essays in the social history of interwar Russia*. New York: Pantheon, 1985.

⁷ DAVIES, R. W. *The Socialist offensive: The Collectivisation of soviet agriculture, 1929-1930*. London a Basingstoke: Macmillan, 1980. TÝž. *The Soviet Collective Farm, 1929-1930*. London a Basingstoke: Macmillan, 1980.

⁸ DAVIES, R. W. a WHEATCROFT, Stephen G. *The years of hunger: Soviet agriculture, 1931-1933*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.

sklizni flalu a utrpení.⁹ Conquest se zaměřil na sovětskou Ukrajinu, vylíčil její výchozí situaci, rolnická povstání a první hladomory během občanské války a období NEPu označil ve vztahu bolševiků k rolníkům za slepou kolej. Ve dvou hlavních oddílech knihy podal brilantní syntézu let 1928 až 1932 na ukrajinském (s odbočkou do kazachské střední Asie) venkově. Soustředil se na represivní charakter prosazování kolektivizace, na rozkulakování, vyvlastování, deportace, vyhánění rolníků do kolchozů a na hladomor, který vylíčil jako nelítostný státní teror. Ve svém zpracování bohatě zúfňtkoval možnost opřít se o své předchůdce, v první řadě Lewina a Daviese, ale také Danilova, hojně rovněž analyzoval sovětský tisk. Pokud jde o sověto logická díla Roberta Conquesta, na okraj bych rád vzpomněl jím řízenou, dnes zdá se pozapomenutou, edicí ní řadu *The contemporary Soviet Union series: institutions and policies*, v rámci ní ř vyřla na konci ředesátých let kniha o fenoménu zemědělských dělníků, která faktograficky pojednává o postavení této sociální skupiny a jejím vztahu ke komunistické straně od Lenina až po začátky Brežněvovy éry.¹⁰

Předním ruskému znalci agrárních dějin, historikovi Viktoru Petrovi ovi Danilovovi vyřla koncem osmdesátých let minulého století dodnes vyhledávaná kniha o ruském venkově dvacátých let 20. století. Jedná se o překlad z pera budoucího velicíána britské sověto logie Orlando Figese.¹¹ Danilov v knize podrobně pojednal o struktuře venkovské populace agrárního Ruska, o zpech a zvyklostech v uřlívání a obdělávání půdy, o rolnických hospodářstvích a domácnostech a také o velmi často opomíjeném fenoménu kolektivizace a kolchozů ve dvacátých letech.¹²

V závěru osmdesátých let publikoval svou monografickou prvotinu jifl výře zmiřvaný britský historik Orlando Figes. Na základě rozsáhlého výzkumu v regionálním archivu kujbyřevské oblasti a v centrálních archivech říjnové revoluce

⁹ CONQUEST, Robert. *The harvest of sorrow: Soviet collectivization and the terror-famine*. New York: Oxford University Press, 1986.

¹⁰ CONQUEST, Robert (ed.). *Agricultural workers in the U.S.S.R.* New York a Washington: Frederick A. Praeger, 1969.

¹¹ DANILOV, V. P. *Rural Russia under the new regime*. Bloomington a London: Indiana University Press a Hutchinson, 1988.

¹² řestnou výjimku v tomto ohledu představuje historik Václav Veber, o jehoř studii o počátcích kolektivizace na ruském venkově se jeřt zmíňme v odděle v novém řeské historiografii.

a národního hospodářství zpracoval rolnická povstání v Povolží.¹³ V knize podobně mistrn vykreslil nejen dimenzi odporu proti pomalu se etablovávajícímu bolševickému režimu, ale také hospodářské zázemí a povstaleckou samosprávu.

Následující práce, o ní bych se rád zmínil, se tím podobně do značné míry vymyká. Jednak proto, že jejím autorem není historik, nýbrž biochemik, jednak proto, že její zájmy dalece přesahují kolektivizační rámec svých předchůdců. Jejím autorem je fiorez Aleksandrov Medvedev, bratr zřejmě známějšího z obou dvojčat, historika Roje Medvedeva, a práce je souborným pojednáním o ruském, respektive sovětském zemědělství v letech 1900 až 1986.¹⁴ Autorovi se tak podařilo anglickému čtenáři nabídnout komplexní zpracování agrární problematiky od vykreslení předrevolučního stavu a reform ruského venkova, přes pojednání o agrární bázi obanské války a utváření vztahu mezi novou bolševickou mocí a rolnickou vztahovou, přes vyhlášení kolektivizace, systému řízení kolchozů a válečné zemědělství až po Chruščovovy bezzubé reformy. Ve druhé polovině knihy pak Medvedev pojednává o ekonomických podmínkách a následcích neutěšeného stavu kolektivizovaného zemědělství a nabízí čtenáři erudovaný rozbor hospodářských problémů a jejich řešení za Brežněvovy éry.

V závěru osmdesátých let vyšla také první kniha budoucí významné odbornice na sovětský venkov Lynne Violové z kanadské Univerzity Toronto. V nověla ji dlelnickému předvoji na venkov a problematiku sovětské kolektivizace tak nahlédla novým prizmatem nejvztí a nejúspěšnější mobilizační kampaně prvního pětiletého plánu.¹⁵

V devadesátých letech 20. století se zpracování konfliktu mezi státem a rolníky dostalo nových zajímavých perspektiv ve dvou naprosto zásadních pracích. První dáma americké sovětologie Sheila Fitzpatrick publikovala v roce 1994 svou brilantní práci o strategiích odporu a nepřítí na ruském venkově přetvořeném násilnou a bezohlednou kolektivizací.¹⁶ Fitzpatricková zde ve velkém stylu analyzovala témata vytracení sociální podpory a strategie uchylování se k pasivní

¹³ FIGES, Orlando. *Peasant Russia, civil war: the Volga countryside in revolution, 1917-1921*. London: Phoenix Press, 2001.

¹⁴ MEDVEDEV, Zhores A. *Soviet agriculture*. New York a London: W. W. Norton & Company, 1987.

¹⁵ VIOLA, Lynne. *The best sons of the fatherland: workers in the vanguard of Soviet collectivization*. New York: Oxford University Press, 1987.

¹⁶ FITZPATRICK, Sheila. *Stalin's peasants: resistance and survival in the Russian village after collectivization*. New York - Oxford: Oxford University Press, 1994.

rezistenci. Jako výjimečný pramen zúžitkovala dopisy, které rolníci nahnaní do kolchoz zaslali do redakcí zemědělských novin *Kresianskaia gazeta*. V roce 1996 publikovala Lynne Violová své *Rolnické rebely*,¹⁷ v nichž dokumentovala a klasifikovala širokou škálu forem odporu proti kolektivizaci, poukázala na sílu selského odporu a analyzovala myšlenkový, z něhož tento odpor vyrstal. Aktivní odpor představuje v rozmezí od vybití hospodářských zvířat, ničení strojů, flhání stvů, po hlasité demonstrace, osobní napadání a výtrlnosti. Pasivní odpor představuje jako rozmanitý, protofl perzistentní, vytrvalý, a zahrnuje sem pestupky pracovní kázně, krádefle a podvody, přičemfl podotýká, fl se ukázal být více nezvladatelným problémem sovětské ekonomiky nežfl aktivní formy rezistence. Violová mimochodem ukázala, fl mnoho ruských rolníků v ilo (ve spojení s bolševickým horlivým obrazoborectvím), fl sovětská moc představuje Antikrista a přičod kolektivizace považovalo za explozi apokalyptických obav.

Tématu se v noval také italský sovolog Andrea Graziosi.¹⁸ Při mapování otevřeného odporu proti kolektivizaci v oblasti ukrajinského pásu ernozem upozornil na souvislost s ohnisky revolt z roku 1905. V noval se však také pasivnímu odporu, k němuž, jak uvádí, dovádli rolníky strach z chladnokrevného nakládání s otevřeným vzdorem. Graziosi v této souvislosti uvádí, fl rolníci nevíli niemu, pracovali, jak nejmén bylo možné, kradli, schovávali a ničili své vlastní produkty, kdykoli to bylo možné, raději nežfl by se jich vzdali. Odpor proti kolektivizaci na západní Ukrajině v podobě náboflenských procesů, pouli nich nepokoj, otevřených povstání a rebelií popsala ve své práci také Kate Brownová.¹⁹ Podle jejích zjištění tvořily až 75% účastníků masových demonstrací fleny. I zde se však vedoucí role automaticky připisovala školackyöucejchovaným hospodářům. Poflavkem protestujících bylo zrušení kolchozů, vrácení koní, osiva, navrácení deportovaných rodin a znovuotevření kostelů. Protestující nejdříve napadali komunistické aktivisty, předsedy a úředníky kolchozů, vedoucí kolchozních skladů, ale i agronomy a učitele, ti však představovali v jejich očích představitel sovětského režimu. Kate Brown ve své práci také opakovaně potvrzuje, fl navzdory oficiálním

¹⁷ VIOLA, Lynne. *Peasant rebels under Stalin: collectivization and the culture of peasant resistance*. New York: Oxford University Press, 1996.

¹⁸ GRAZIOSI, Andrea. *The Great Soviet Peasant War: Bolsheviks and Peasants, 1917-1933*. Cambridge, Massachusetts: Ukrainian Research Institute, Harvard University, 1996.

¹⁹ BROWN, Kate. *A biography of no place: from ethnic borderland to Soviet heartland*. Cambridge: Harvard University Press, 2004, s. 97-109.

tvrzením o podpoře kolektivizace nenalézali chudí a střední rolníci důvodů pro idat se ke kolchoznímu hnutí. Naopak často ji neřekli reffimem ocejchovaní škulaciō otevřeně protestovali proti úřednímu a represivnímu tlaku, jenž je mohl nahnat do kolchoz. Stejně jako Graziosi také Brownová při interpretaci konfrontace vzbourenců s p esilou bezpečnostních sil připomíná dlouhou tradici selských povstání jejich předků.

Na začátku nového tisíciletí se obecným konturám konceptu rezistence při studiu kolektivizace vnovoval Jason Sharman z Univerzity Sydney.²⁰ Ve své podnětné studii mimo jiné prověoval aplikaci konceptů vypořádaných od odborníků zkoumajících rolníky v jiných společnostech (např. David Kideckel, James Scott, u nichž se je třeba zastavíme) a analyzoval problémy s tím související. Podrobný rozbor konceptu odporu i obtíž při hledání přesné a uspokojivé definice posléze nabídla Lynne Violaová, která se snažila ukázat, že antikomunistické aktivity na sebe braly celou řadu podob, které dosud nebyly dostatečně prozkoumány.²¹ Debaty o vztahu mezi obyvatelstvem a komunistickou mocí dominovala v sověto logické odborné literatuře dvě odlišná paradigmatata – paradigma rezistence a paradigma diskursivní. Autoři jako Lynne Violaová dokazovali, že obě ané mohli a také komunistické moci odporovali. Avšak slabinou těchto prací byl leckdy extenzivní výklad pojmu rezistence, včetně například homosexuality, nošení muslimských šátků, nebo černého trhu s potravinami.²² Příliš široké pojetí definice rezistence a také slabé rozlišení mezi aktivní a pasivní rezistencí bylo komplikované a s to tím, že nebylo možné rozpoznat, šlo-li o rezistenci v rámci továrnímu vedení, v rámci specifické, konkrétní vládní politiky, anebo v rámci komunistické moci jako takové, šlo zkrátka o kařdodenní strategii přežití. Proti paradigmatu rezistence postavili historikové jako Jochen Hellbeck²³ i Igal Halfin²⁴ diskursivní paradigma. Argumentovali tím, že specifický jazyk komunistického režimu pronikl a ovládl veškeré oblasti života společnosti, tedy i

²⁰ SHARMAN, Jason C. New conceptions of peasant resistance to collectivization. In *The Soviet and Post-Soviet Review*, vol. 27, nos. 2-3, 2000, s. 241-259.

²¹ VIOLA, Lynne (ed.). *Contending with Stalinism: Soviet power and popular resistance in the 1930s*. Ithaca - London: Cornell University Press, 2002, s. 1-16.

²² Viz VIOLA, Lynne (ed.). *Contending with Stalinism: Soviet power and popular resistance in the 1930s*. Ithaca - London: Cornell University Press, 2002. Srov. se studii zkoumajícími téma rebelie a odporu v rámci autoritám v evropských dějinách JENSEN, Henrik (ed.). *Rebellion and resistance*. Pisa: Plus-Pisa University Press, 2009.

²³ HELLBECK, Jochen. *Revolution on my mind: writing a diary under Stalin*. Cambridge: Harvard University Press, 2006.

²⁴ HALFIN, Igal. *Intimate enemies: demonizing the Bolshevik opposition, 1918-1928*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2007.

aktivní oponenty režimu. Podle nich byla historiografie zaměřená na rezistenci založená na nepochopení a užívaná v komunistické společnosti. Mafiérie oficiální propagandy totiž monopolizovala myšlení i chování občanů. Historiografie však brzy prokázala selhávání této teze, když ukázala, že odpůrci režimu byli schopni najít a užívat autonomní jazyk vybojující z režimní rétoriky.²⁵ Timothy Johnston se soustředil na úzce pojatou skutkovou a verbální rezistenci v domě zaměřenou na podkopávání praktik a institucí komunistické moci. Podle něho lze ovládnout sovětské společnosti tvrdit, že režim nepodporovala, ani se proti němu nestavěla, nýbrž se soustředila na vystavení si a pefitování.

V roce 2007 publikovala Lynne Violová zatím svou poslední monografii v nově sovětskému venkovu. Nazvala ji *Neznámý gulag* a svou pozornost v ní zaměřila na deportace školáckých odcizených hospodářů a jejich vysídleňkový život.²⁶ Violová se nyní mohla opírat také o široký výzkum v regionálních ruských archivech a o množství publikovaných vzpomínek. Dokázala tak podat plastický obraz nucené práce a života ve vyhnanství. Kniha se dočkala, jako jediná z produkce Violové, také českého překladu.²⁷

Inspirativní, pokud se týká analýzy vývoje nazírání represivních slolek na zemědělcích, je práce Hugh Hudsona vycházející z rozboru hlášení tajných spolupracovníků z venkova, svodků z policejních stanic a souhrnných hlášení z velitelství Bezpečnosti určených stranickému vedení.²⁸

Na závěr je třeba ještě zmínit nejnovější, dočasně již přeložené kolektivní zpracování ruského dvacátého století, významný historiografický počin, v němž autoři pod redakčním vedením Andreje Zubova v nově vyvážený prostor také kolektivizaci (označili ji za druhé nevolnictví) a fenoménu protikomunistického odboje, v němž odpor proti kolektivizaci sehrál velmi důležitou úlohu.²⁹

²⁵ JOHNSTON, Timothy. *Being Soviet: identity, rumour, and everyday life under Stalin 1939-1953*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. xx-xxii.

²⁶ VIOLA, Lynne. *The unknown gulag: the lost world of Stalin's special settlements*. New York: Oxford University Press, 2007.

²⁷ VIOLOVÁ, Lynne. *Neznámý Gulag: ztracený svět Stalinových zvláštních osad*. Praha: Naše vojsko, 2012.

²⁸ HUDSON, Hugh D. *Peasants, political police, and the early Soviet state: surveillance and accommodation under the New Economic Policy*. New York: Palgrave Macmillan, 2012. ISBN 978-0-230-33886-9.

²⁹ ZUBOV, Andrej Borisovič (ed.). *Dějiny Ruska 20. století v díle I, 1894-1939*. Praha: Argo, 2014, zejména s. 798-812, dále s. 454-457, 785-786.

2.1.2 Východoasijská studia

Výzkumem široké škály strategií a praktik každodenního odporu v i dominantním mocenským strukturám se dlouhodobě zabývá americký antropolog James Campbell Scott.³⁰ Svou pozornost ve výzkumu rolnických komunit zaměřil jifi do mnoha zemí jihovýchodní Asie, například do Barmy, Laosu, Malajsie, Thajska i Vietnamu, jeho přístup však zcela programově nerespektuje hranice dnešních států a soustředí se konceptuální antropologické, etnologické a sociologické znaky například hranicemi. James Scott představuje rolníky jako relativně bezmocnou, marginalizovanou skupinu obyvatelstva, která, vstupuje-li do dějin, vyplňuje spíše statistiky, nežli by dějiny sama utvářela. Autor se zaměřuje na strategie rolníků při prosazování svých zájmů (přetlaku) pod mocenským útlakem a zkoumá je jako šlechtě slabých. Studuje kulturní praktiky, myšlenkový svět a systém hodnot rolníků, soustředí se na každodenní formy odporu, jako jsou drobné krádeže, lenost a loutání se v práci, předstírání souhlasu, přizpůsobení se, či naopak nezájem. Scott vnesl do historiografie tyto techniky odporu a rozšířil tak vnímání rezistence od organizovaných kolektivních akcí k individuální, nekoordinované, často skryté, ale vytrvalé činnosti individuálních aktérů. V práci, v níž Scott zobecnil především výzkumy,³¹ sumarizuje především otevřené deklarované (přetlaky, demonstrace, bojkoty, stávky, otevřené revolty i invazivní vpády na pozemky) i maskované, utajené (kromě výše zmíněného například pytláctví, neoprávněné usazení, nebo naopak zbíhání, ale i anonymní výhrůžky a hrozby) odporu. Jeho přístupy se ve svých sociologických pracích inspirovaly autorky zásadních prací o odporu proti kolektivizaci, především Lynne Violová a částečně i Sheila Fitzpatricková.

Zajímavý a inspirativní může být také pohled do Mao Ce-tungovy Číny. Americký historik únského původu působící na Texaské univerzitě v Austinu obohatil anglicky psanou historiografii o precizní mikrohistorický pohled do únské

³⁰ SCOTT, James C. *The moral economy of the peasant: rebellion and subsistence in Southeast Asia*. New Haven: Yale University Press, 1976. SCOTT, James C. *Weapons of the weak: everyday forms of peasant resistance*. New Haven: Yale University Press, 1985. SCOTT, James C. *Domination and the arts of resistance: hidden transcripts*. New Haven: Yale University Press, 1990. SCOTT, James C. *The Art of not being governed: an anarchist history of upland southeast Asia*. New Haven: Yale University, 2009.

³¹ SCOTT, James C. *Domination and the arts of resistance: hidden transcripts*. New Haven: Yale University Press, 1990, s. 198.

vesnice Qin v provincii Jiangsu³² a popísal také strategie odporu čínských rolníků v období prosazování kolektivizace.³³ K větší rozsáhlejší, přitom regionálně úzce vymezené fresce napříč staletími se odhodlal Li v kolega Philip Huang, který se zaměřil na deltu řeky Jang-c'ang.³⁴ Letopisec, který knihu konceptuálně (i rozsahem) rozděluje na dvě poloviny, je rok 1949, kdy se celá oblast v etnicky různorodé dostala pod komunistickou vládu. K poznání kolektivizovaného čínského venkova však přispěl i autoři čínského původu. Na začátku 90. let uplynulého století byly vydány dvě významné práce na toto téma, jednak antropologický pohled na přerod životy vesnické komunity Zengbu v regionu Dongguan,³⁵ jednak sociohistorická analýza podrobení čínského venkova komunistickou stranou zaměřená na region Raoyang.³⁶ V roce 2008 vydal svou inspirativní práci o hladomoru provázejícím politiku Velkého skoku (1958-1962) a o odporu proti kolektivizaci a korupci Ralph Thaxton, vedoucí východoasijských studií na Univerzitě Brandeis ve Walthamu u Bostonu. Zaměřil se přitom na mikrohistorický a orálně historický výzkum poměrů ve vesnici Da Fo, ležící v severním výběžku východní provincie Henan.³⁷ Závěrem, pokud jde o inspirování se pracemi o čínském venkově a jeho kolektivizaci, bych rád upozornil na jednu z publikací Jonathana Ungera, předního australského odborníka na moderní čínské dějiny. V roce 2002 vydal knihu o přeměně čínského venkova, kterou považuji za nejlepší rámcové zpracování problematiky.³⁸ Pokud jde o české příslušící autory, lze k uvedení do problematiky kolektivizace čínského zemědělství doporučit studii Alexe Skivana.³⁹

³² LI, Huaiyin. *Village China under socialism and reform: a micro history, 1948-2008*. Stanford: Stanford University Press, 2009, k odporu proti kolektivizaci viz s. 50-80.

³³ LI, Huaiyin. Confrontation and conciliation under the socialist state: peasant resistance to agricultural collectivization in China in the 1950s. In *Twentieth-Century China*, Volume 33, Issue 2 (April 2008), s. 73-99.

³⁴ HUANG, Philip C.C. *The peasant family and rural development in the Yangzi Delta, 1350-1988*. Stanford: Stanford University Press, 1990.

³⁵ Jedná se o výzkum v oblasti řivní delty, tentokrát Perlové řeky (Zhujiang) ústící do Jihočínského moře ve střední části provincie Kuang-tung. POTTER, Sulamith Heins a POTTER, Jack M. *China's Peasants: the anthropology of a revolution*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

³⁶ Jde o okres v provincii Che-pej na severovýchodě Číny. FRIEDMAN, Edward a PICKOWICZ, Paul G. a SELDEN, Mark. *Chinese Village, Socialist State*. New Haven a London: Yale University Press, 1991.

³⁷ THAXTON, Ralph A. *Catastrophe and contention in rural China: Mao's Great Leap Forward famine and the origins of righteous resistance in Da Fo village*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

³⁸ UNGER, Jonathan. *The transformation of rural China*. Armonk a London: M.E. Sharpe, 2002.

³⁹ SKIVAN Alex. K ekonomickým okolnostem utváření komunistického režimu v Číně v prvních letech jeho existence. In *Acta Oeconomica Pragensia*, 13, 2005, s. 109-127.

2.1.3 eskoslovenská historiografie

V eskoslovenské meziválečné historiografii se ruskými a sovětskými dějinami významně zabýval jejich jediný znalec Jan Slavík, jenž ve svých výzkumech a interpretacích sovětského Ruska a jeho představitelů významně přispěl svou dobou. V prosinci 1930 označil kolektivizaci ruského venkova za *štalínovo socialistické radikální eníř*.⁴⁰ V samostatné studii se sovětské kolektivizaci bohužel nevěnoval, cenné jsou však jeho kritické postřehy z cest do sovětského Ruska⁴¹ a kapitola, vykreslující dění na vesnicích v prvních letech po bolševickém převratu, v jeho výjimečném zpracování Leninovy vlády.⁴² Nekritický obdiv k sovětské kolektivizaci zaujímal Jiří Košťálek.⁴³

Nový, i když zcela nekritický impulz přineslo vítězství Sovětského svazu ve válce, kterou útokem na Polsko společně s nacistickým Německem rozpoutal. Nepřehlédnutelným a neúnavným propagátorem z kolektivizovaného sovětského zemědělství se stal již zmíněný Jiří Košťálek,⁴⁴ akademik, dlouholetý spolupracovník ministra zemědělství Júlia Šuriše, jeden z hlavních teoretiků a praktických organizátorů osídlování (do roku 1948 vedl odbor pozemkové reformy).⁴⁵

V šedesátých letech se některé historikové začali naděrovat dokonaným procesem kolektivizace eskoslovenského venkova kriticky zamýšlet. Je však nutné mít na paměti, že se historiografická produkce nadále pohybovala v mantinelech marxistické ideologie a nedotknutelných Leninových tezí. Příkladem budíli přívratu sborníku statí o kolektivizaci v první polovině šedesátých let, na němž se podíleli Vladimír Hanzel, J. Kárník, Jozef Krilek, Vlastislav Lacina, M. Lašková, František Mysliveček, D. Pelikán, Juraj Purgat, Fiľmíra Richtová (později Kratochvílová),

⁴⁰ SLAVÍK, Jan a BOUŘEK, Jaroslav (ed.). *Iluze a skutečnost*. Praha: Academia, 2000, s. 117.

⁴¹ SLAVÍK, Jan. *Co jsem viděl v sovětském Rusku*. Praha: Svaz národního osvobození, 1926, s. 52-56. TÝfi. *Po druhé v sovětském Rusku*. Praha: Svaz národního osvobození, 1927, s. 13-15, 20-21, 50. TÝfi. *Po třetí v Sovětském Rusku*. Praha: Svaz národního osvobození, 1932.

⁴² SLAVÍK, Jan. *Leninova vláda (1917-1924)*. Praha: Melantrich, 1935, s. 218-235.

⁴³ KOŠTÁLEK, Jiří. *Zemědělství, kolektivizace rolnických usedlostí a obdělávané plochy*. Praha: Prokopová, 1935.

⁴⁴ Viz například KOŠTÁLEK, Jiří. *30 let sovětského zemědělství*. Praha: Svaz přátel SSSR - Společnost pro kulturní styky se SSSR - Orbis, 1947. TÝfi. *Zemědělství, kolektivizace rolnických usedlostí a obdělávané plochy*. Praha: Prokopová, 1935. TÝfi. *Jak pracují sovětské rolníky*. Praha: Svaz eskoslovensko-sovětského přátelství, 1950. TÝfi. *J.V. Stalin a kolektivizace sovětského zemědělství*. Praha: Orbis, 1953.

⁴⁵ K jeho životu a dílu viz NOVÁK, Pavel. Akademik Jiří Košťálek (1899-1962). In *Osobnosti v zemědělství. Prameny a studie*, .46. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2011, s. 33-44.

estmír Suchý, Antonín Václav a Z. fielez ov. Vý et spoluautor uvádím zám rn , nebo v následujících letech i desetiletích práv oni publikovali mnofství studií tak i onak se vztahujících ke kolektivizaci. P i p íprav zmín ného sborníku vy–lo najevo, fle nejoflehav j–ím obdobím let 1951 afl 1953 nem l nikdo zájem se zabývat.⁴⁶ V daných podmínkách bylo vyhýbání se konfliktním témat m asi nej ast j–í strategií. Své studie brzy publikovali fielmíra Richtová,⁴⁷ Vlastislav Lacina,⁴⁸ Josef Pale ek.⁴⁹

V roce 1963 vy–la kniha Jana Kozáka s p iléhavým podtitulem *Z boj o kolektivizaci vesnice*.⁵⁰ Vznikla jako historická studie k autorov románové práci⁵¹ a pojednává o kolektivizaci v úrodné Východoslovenské níflin v michalovském okrese n kdej–ho kraje Pre–ov. Autor v noval zna ný prostor interpretaci odporu místních rolník v i kolektivizaci a totálnímu krachu v t–iny JRD v roce 1953, nezavíral o i p ed organiza ními nedostatky ani násilnostmi, které p ipsal na vrub šdogmatickému uplat ování chybné Stalinovy teze o zákonitém zost ování t ídního boje. Ideologický rámec marxistické historiografie v–ak p ekro it ani nemohl.⁵² Nicmén jeho kniha p edstavuje první kritický pohled na kolektivizaci v Pre–ovském kraji, který je dodnes na p ední p í ce zájmu slovenské historiografie.⁵³

⁴⁶ NA Praha, f. Ústav d jin KS , kt. 107, arch. j. 107, Zpráva o zasedání redak ní rady sborníku statí o pr b hu budování JZD v SSR, Praha 10.10.1961.

⁴⁷ RICHTOVÁ, fielmíra. O n kterých podmínkách p echodu k zdruftstev ování eskoslovenské vesnice. In *P ísp vky k d jinám KS* , ro . V, . 3 (erven 1965), s. 381-408. Richtová se za adila mezi p edstaviteli tehdy se rodícího reformního d jepisectví a za ala se odklán t od svých p ede–lých text , které nep ekra ovaly stín oslavného psaní, viz SOMMER, Vít zslav. *Angaftované d jepisectví: stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950-1970)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 192, 250, 326-329.

⁴⁸ LACINA, Vlastislav. Hledání cest a první kroky zdruftstev ování eskoslovenské vesnice. In *Sborník historický* 14, 1966, s. 95-134.

⁴⁹ PALE EK, Josef. Zem d lská výroba v SSR a ve sv t v posledních dvaceti letech. In *D jiny a sou asnost*, ro . VIII, . 10/1966, s. 38-40, 44.

⁵⁰ KOZÁK, Jan. *Dramatické kapitoly z boj o kolektivizaci vesnice*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.

⁵¹ KOZÁK, Jan. *Horký dech: t i novely*. Praha: eskoslovenský spisovatel, 1961.

⁵² K hlub–í kritické reflexi jeho knihy viz TULEJOVÁ, Lucia. Odpor ro níkov proti kolektivizácii na východnom Slovensku. In ROKOSKÝ, Jaroslav ó SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v eskoslovensku*. Praha: Ústav pro studium totalitních reftim , 2013, s. 217-224.

⁵³ Nejnov ji viz TULEJOVÁ, Lucia. Rozpad jednotných rolníckych zdruftstiev v Pre–ovskom kraji v roku 1953 ako prejav odporu ro níkov vo i kolektivizácii. In PETRÁ T M Ji í ó SVOBODA, Libor (eds.). *Osm let po válce: rok 1953 v eskoslovensku*. Praha ó eské Bud jovice: Ústav pro studium totalitních reftim ó Jiho eské muzeum v eských Bud jovicích, 2014, s. 92-100. Autorka na dané téma obhájlila diserta ní práci *Odpor ro níkov proti kolektivizácii v Pre–ovskom kraji 1949-1953*. Diserta ní práce. Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislav ó Historický ústav Slovenské akademie v d, 2014. Dále viz FIAMOVÁ, Martina. Kritické obdobie v kolektivizácii vidieka ó dramatické udalosti roka 1953 v Pre–ovskom kraji na príklade obce Kel a. In *Pamä národa*

V roce 1964 vydalo Nakladatelství politické literatury knihu *KSSS a rolnická otázka*, v níž se osmičlenný kolektiv autorů zabýval hlavními etapami sovětské zemědělské politiky od revolučního roku 1917 až po současnost, tedy do roku 1963.⁵⁴ Kontroverzního tématu kolektivizace se ujal Zdeněk Sládek,⁵⁵ který své pojednání do značné míry pojal jako kritiku Stalínova kultu a nekritického přebírání jeho metod jako obecně platných a závazných principů socialistické organizace zemědělství. Tyto roky po ohlášeném dovršení kolektivizace v Československu vyvolala Sládkova studie do té doby skutečně nikoli běžnou diskusi o sovětských dějinách.⁵⁶ Tehdejší zájem československé historiografie o problematiku kolektivizace přitom do značné míry podnětovaly problémy prvně kolektivizovaného československého venkova.

Asi nejplodnější historickou diskusi prezentuje sborník *československé zemědělství o čina historiků*,⁵⁷ který vzešel ze symposia pořádaného v květnu 1968 Komisí pro agrární a rolnickou otázku na půdě Ústavu dějin socialismu, kde byl posléze vydán jako interní edice v nákladu 500 kusů. Sympozia se účastnili Zdeněk Antoš, Samuel Cambel, Viliam Hanzel, fielmíra Kratochvílová (za svobodna publikovala pod dívčím jménem Richtová), Vlastislav Lacina, František Mysliveček, Jaroslav Pátek, Karol Refný, Vasil Skrip, Jiřina Tuma, Zdeněk Trávníček a Antonín Václav.⁵⁸ V uvolněné době bez cenzury si účastníci mohli dovolit formulovat teze, které by jinak byly v rozporu s oficiálním výkladem, a tak se v proslovených referátech i zaznamenané diskusi vesměs kriticky zamýšleli nad příčinami nedostatků

03/2010, s. 57-64. TÁfi. šVydejte nám krásy, my družstvo nechceme!õ Bezpečnostná situácia v Prešovskom kraji v roku 1953. In *Securitas Imperii* 21, 2/2012, s. 150-181.

⁵⁴ *KSSS a rolnická otázka: kapitoly z rolnické a zemědělské politiky KSSS*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.

⁵⁵ SLÁDEK, Zdeněk. Některé problémy kolektivizace ve světle kritiky kultu osobnosti. In *Ibidem*, s. 149-178.

⁵⁶ K tomu viz TÝfi. Po stopách historické pravdy (1964-69). In VEBER, Václav (ed.). *Ruské a sovětské dějiny v české poválečné historiografii: sborník studií*. Praha: Společnost pro výzkum střední a východní Evropy v české republice, 1996, s. 45-46. Srov. SOMMER, Vít zslav. *Angažované dějepisectví: stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950-1970)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 317-344.

⁵⁷ KRATOCHVÍLOVÁ, fielmíra (ed.). *československé zemědělství o čina historiků*. Praha: Ústav dějin socialismu, 1969.

⁵⁸ Jeho pojetí kolektivizace a požadavek kritického přezkoumání teoretických východisek socialistických koncepcí zemědělství pouřčil Vít zslav Sommer jako ukázkou historiografického revizionismu reformního dějepisectví ve vztahu k problémům budování socialismu v Československu, viz SOMMER, Vít zslav. *Angažované dějepisectví: stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950-1970)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 420-421.

a neúspěch kolektivizace, zpochybovali tradovaná a přikrášlující tvrzení o vzestupném vývoji zemědělské produkce a bezkonfliktnosti kolektivizace.

V sedmdesátých byla diskusní tendence utlumena a mnohá, před rokem 1969 otevřená témata zasunuta.⁵⁹ Přesto byla po átkem sedmdesátých let publikována první závažná syntéza kolektivizace československého zemědělství. Vzešla z pera sovětských historiček Valentiny Marjinové a Galiny Muraškové a byla vydána v bratislavském nakladatelství Pravda pod názvem *Rozorané medze*.⁶⁰ Autorky se opíjely o rozsáhlé studium tisku a bádání v Archivu Ministerstva zemědělství a lesního hospodářství i ve stranických archivech. Pozitivně je třeba hodnotit faktografický zábor práce a skutečnost, že se nevyhýbaly ani rozboru nedostatků při provádění kolektivizace,⁶¹ zároveň je však třeba k výsledkům jejich práce připustit, že základním teoretickým východiskem jim byly švobodně platné leninské teze.

V polovině sedmdesátých let zpracoval kolektiv vedený Jaroslavem Kabrhelém publikaci hodnotící třicetiletý vývoj zemědělské politiky KSČ.⁶² Autoři se soustředili především na socialistické pojetí družstevnictví, na politický rámec a ekonomické aspekty transformace československého zemědělství, jejich východiska a závěry přirozeně konvenovaly vládnoucí ideologii. Další studie se soustředily na zpracování statistických údajů o československém zemědělství.⁶³ Podstatné práce zachycující přehled slovenského venkova v této době vydávalo bratislavské nakladatelství Příroda. V roce 1973 zde Alois Voják publikoval svou obdivuhodnou syntézu,⁶⁴ v níž zachytil vnímání, charakter a vývoj slovenského zemědělství od konce druhé světové války po počátek sedmdesátých let. Autor v pohledu je pohledem zemědělského ekonoma, vycházel z velkého množství

⁵⁹ Křistice, jířil československá historická obec prošla v roce 1970, viz SOMMER, Vít zslav. *Angažované dějepisectví: stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950-1970)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 455-461.

⁶⁰ MARJINOVÁ, Valentína Vladimirovna a MURÁŠKOVÁ, Galina Pavlovna. *Rozorané medze: k historii socialistického družstevnictví v československé dědině 1948-1960*. Bratislava: Pravda, 1972.

⁶¹ Kritické analýze, zaměřené na reflexi odporu proti kolektivizaci, podrobila jejich dílo ČULEJOVÁ, Lucia. Odpor rolníků proti kolektivizaci na východnom Slovensku. In ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 217-224.

⁶² KABRHEL, Jaroslav et al. *30 let vývoje zemědělství a jeho další perspektivy*. Praha: Horizont, 1975.

⁶³ Například CHOMA, Dimitrij. Vývoj zemědělské výroby a změny její struktury v SR a SSR v období let 1948-1971. In *Zemědělská ekonomika*, ro. 18 (1972), č. 9-10, s. 691-700.

⁶⁴ VOJÁEK, Alois. *Vývoj socialistického poľnohospodárstva na Slovensku*. Bratislava: Příroda, 1973.

souhrnných zpráv a statistického materiálu, z nichž mnohé zpracoval do rozsáhlých tabulkových přehledů. Jeho knihu vnímám jako neprávem pozapomenuté, nadčasové zpracování hospodářských dějin poválečné transformace slovenského zemědělství.

Zmínku si zde zaslouží také publikace vydávané od konce šedesátých až do konce osmdesátých let přelomu 60. a 70. let 20. století o konce světové války, února 1948, IX. sjezdu KSČ, zahájení a završení kolektivizace, založení prvního JZD apod. Vydávány byly zpravidla příslušnými okresními národními a stranickými výbory nebo krajskými a okresními zemědělskými správami. Dnes mohou pro historika představovat cenný pramen pro regionální bádání o kolektivizaci. Uvedu jen některé příklady těchto prací, s nimiž jsem již v minulosti pracoval a jež se regionálně vztahují k Polabí. Východočeský kraj získal takovou publikaci v roce 1974,⁶⁵ omezovala se však oproti názvu pouze na Náchodský kraj Hradec Králové. Ve stejném roce se za kolektivizaci ohlířeli také v kolínském okrese,⁶⁶ na Nymbursku⁶⁷ a na Trutnovsku⁶⁸ zahrnujícím též Náchodský kraj. Kritického zpracování se přitom v roce 1979 dostalo státním statkem.⁶⁹ V roce 1979 byla vydána podobná publikace pro Náchodsko⁷⁰ a také pro Nymbursko a Podbrdsko.⁷¹ Poslední jmenovaná publikace je kvalitou zpracování i rozsahem ostatní překonává.

Náchodský Ústav marxismu-leninismu při ÚV KSČ vypsala na přelomu šedesátých a osmdesátých let soutěž pro zaslání vzpomínek pamětníků na kolektivizaci zemědělství. Výsledkem pak byla publikace sborníku,⁷² který dnes pro historiky představuje vhodný pramen osobní reflexe Náchodských kolektivizátorů a aktivistů, kteří kolektivizaci sami aktivně prosazovali. Oproti dříve vydanému, velkolepému souboru osobních vzpomínek a reflexí kolektivizace

⁶⁵ MATĚJKÁ, Jan et al. *25 let budování socialistického zemědělství ve Východočeském kraji*. Hradec Králové: Krajská zemědělská správa, 1974. Další výrobní publikace byla pro Kolínsko vydána v roce 1985 a k transformaci zemědělství přinesla další údaje, viz *tyčiny let budování socialismu na Kolínsku: 1945-1985*. Kolín: Komise regionálních dějin při OV KSČ, 1985, s. 50-61.

⁶⁶ VÁVRA, Slavoj et al. *25 let socialistického zemědělství Kolínska*. Kolín: Okresní zemědělská správa, 1974.

⁶⁷ DAVÍDEK, František (ed.). *Sborník vzpomínek a dokumentů o zakládání a rozvoji jednotných zemědělských družstev v okrese Nymburk: 1949-1974*. Nymburk: Okresní zemědělská správa, 1974.

⁶⁸ *25 let socializace vesnice na Trutnovsku*. Trutnov: Česká zemědělská společnost, 1974.

⁶⁹ NOVÁK, Miroslav et al. *25 let státních zemědělských organizací*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1974.

⁷⁰ MÍL, Oldřich et al. *Socialistické zemědělství na Náchodsku*. Náchod: OV KSČ, 1979.

⁷¹ ROBEK, Antonín a SVOBODOVÁ, Jiřina. *Kronika socialistické vesnice: Nymbursko a Podbrdsko*. Podbrdsko: Polabské muzeum, 1979.

⁷² HOLÁ, Věra a VICHÉREK, Eřem (eds.). *Neobyčejná doba: vzpomínky praporečnicků socialistického zemědělství*. Praha: Svoboda, 1980.

slovenského venkova,⁷³ v-ak *Neoby ejná doba* p sobí dojmem chudého p íbuzného. Z stává v-ak s podivem, fle slovenská historiografie diskutuje s obsahem *Kroniky rodnej zem* jen velmi z ídka, p ítom by kniha mohla být p í kritickém uchopení ideálním podkladem pro dal-í regionální bádání i historické zpracování sebereflexe aktér kolektivizace.

V osmdesátých letech se za al zviditel ovat eskoslovenský etnologický výzkum kolektivizované vesnice, který získal interdisciplinární charakter, etnografie za ala spolupracovat p edev-ím se sociologií a antropologií.⁷⁴ V první polovin dekády vy-ly celkem t i svazky nazvané *Socializace vesnice a prom ny lidové kultury*,⁷⁵ které vycházely z odborných seminá a koncentrovaly se p eváfln na kulturní (folklor, výtvarné um ní, lidové stavitelství) a sociokulturní (bydlení, my-lení, zvyky, sousedské vztahy) zm ny na jihomoravském venkov , pojímaly ale i historický výzkum (osidlování, kolektivizace, urbanizace). Krom jihomoravského regionálního zam ení se zde objevily také p ísp vky orientované do st edních ech a na Slovensko. Ostatn své výsledky výzkum publikovali také etnografové z pražského i bratislavského pracovi-t . Zatímco eský tým se na zkolektivizovaném venkov zam oval na výzkum rodiny, p íbuzenství, sekularizace, volného asu, flivotního prost edí a sociálního postavení zem d lce v -ír-í oblasti st edních ech, ale i jihozápadního pohrani í, i podh í Orlických hor,⁷⁶ slovenský tým se soust edil na výzkum orientovaný do jediné obce Sebechleby na jifním úpatí Třívnických vrch .⁷⁷ Do této oblasti st edního Slovenska, by regionáln daleko -í eji vymezené, orientoval sv j více nefl dvacetiletý výzkum také Josef Kandert, tehdy jifl významný afrikanista Náprstkova muzea.⁷⁸

⁷³ DUNAJOVEC, Jozef ó PODSTUPKA, Leopold (eds.). *Kronika rodnej zeme*. Bratislava: Príroda, 1974.

⁷⁴ Blíffe viz VÁLKA, Miroslav. *Sociokulturní prom ny vesnice: moravský venkov na prahu t etího tisíciletí*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 11n.

⁷⁵ Pracoval jsem pouze s 1. a 2. svazkem, viz FROLEC, Václav (ed.). *Socializace vesnice a prom ny lidové kultury: p ehledy výsledk výzkumu*. Uherské Hradi-t : Slovákcké muzeum, 1981. TÝfi (ed.). *Socializace vesnice a prom ny lidové kultury. Sborník materiál z II. seminá e šSocializace vesnice a prom ny lidové kultury v Jihomoravském krajiö (26.-27.1.1982 Stráfnice)*. Uherské Hradi-t : Slovákcké muzeum, 1983.

⁷⁶ ROBEK, Antonín et al. *eská vesnice po roce 1945: sborník referát ze seminá e po ádaného odd lením etnografie socialistické spole nosti Ústavu pro etnografii a folkloristiku SAV v Praze*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku SAV, 1987.

⁷⁷ PRANDA, Adam (ed.). *Spôsob flivota družstevnej dediny: z etnografických výskumov obce Sebechleby*. Bratislava: Veda, 1986.

⁷⁸ KANDERT, Josef. *Kařtldodenní flivot vesni an st edního Slovenska v -edesátých a fl osmdesátých letech 20. století*. Praha: Karolinum, 2004.

Neopominutelným projektem byl historický výzkum kolektivizace venkova realizovaný v osmdesátých letech kolektivem kolem Samuela Cambela v rámci výzkumného úkolu Rolnická politika KS při výstavbě socialismu v Československu, který se stal součástí státního plánu základního výzkumu. Autorský tým sice poukázal na některé dosavadní limity výzkumu, jako například zehlínění lidského faktoru (mentality, flexibilitu hodnot, vlastností) a popis prosazování kolektivizace, nutnost zohlednění specifických místních podmínek a potřebu interdisciplinarity,⁷⁹ ale výsledky jeho práce⁸⁰ se soustředily především na politický rámec a ekonomické faktory kolektivizace československého venkova, spíše výjimka byla pojednání o společenském a kulturním životě na vesnici.⁸¹ Navíc se při vedení výzkumu museli autotrdit stále nezbytných marxistických pozic, a tak závěry a hodnocení realizace zemědělské politiky KS plnily funkci její obhajoby. Na témata a souvislosti se tehdy nezkoumala vůbec, o násilné a donucovací povaze kolektivizace se psalo pouze v obecné rovině poznatků a chyb. Především na úrovni regionálního bádání však v osmdesátých letech vzniklo několik prací, v nichž byla vládnoucí státní ideologie obsažena jen v jakémsi povinném zarámování, terminologii (dále sledné vydávání kolektivizace za združšťování) a nadbytečným slovním balastu. V tomto ohledu bych uvedl práci Jana Peška o kolektivizaci jihočeského venkova⁸² a práci východočeských historiků zahrnující

⁷⁹ CAMBEL, Samuel a KRATOCHVÍLOVÁ, Fielmíra. Předběžné výsledky výzkumu dějin kolektivizace československého polnohospodárstva. In *československý časopis historický*, ro. 34, 1986, s. 174, 184.

⁸⁰ Ke způsobu práce a praxi pracovních konferencí v Bratislavě a ve Smolenicích viz BUREŠOVÁ, Jana. Problematika výzkumu dějin kolektivizace v Československu a v České republice. In ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 25-26.

⁸¹ CAMBEL, Samuel (ed.). *Kapitoly z dějin socialistického polnohospodárstva v Československu*. Bratislava: Pravda, 1982. TÝFI (ed.). *Formovanie triedy družstevného rovníctva v Československu: kapitoly z dějin socialistického polnohospodárstva v Československu*. Bratislava: Pravda, 1984. TÝFI (ed.). *Ku vzniku a zánikem JRD v SSR: kapitoly z dějin socialistického polnohospodárstva v Československu*. Bratislava: Pravda, 1985. TÝFI (ed.). *Skúsenosti KS a KSSZ z riešenia rovníckej otázky za socializmu: kapitoly z dějin socialistického polnohospodárstva v Československu*. Bratislava: Pravda, 1985. TÝFI (ed.). *Naše polnohospodárstvo v období dobudovania základov socializmu: kapitoly z dějin socialistického polnohospodárstva v Československu*. Bratislava: Pravda, 1986.

⁸² PEŠEK, Jan. *Přehled jihočeské vesnice: k historii združšťování zemědělství českobudějovického kraje v letech 1949-1959*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1985.

také oblast horního Polabí.⁸³ Méně to už platí o studii Drahomíry Kopejtkové, která se v nově venkovskému okolí Prahy.⁸⁴

Události roku 1989, které vyústily v pád nedemokratického komunistického režimu, znamenaly konec ideologického monopolu KSČ a návrat k demokratické tradici, ztělesněný svobodnými volbami v červnu 1990. Zrušení ústavně zakotveného článku o vedoucí úloze KSČ ve společnosti a o marxismu-leninismu jako státní ideologii v závěru listopadu 1989 představovalo novou startovní čáru také pro historiografii, která nyní mohla začít dohánět metodologický skluz za vývojem ve světě na západ od flezné opony a začít zaplňovat bílá místa témat, o nichž v předcházejícím období s cenzurním tiskovým dohledem nebylo možné psát. Když se na sklonku roku 1989 historik Jan Křen snažil tato bílá místa československých dějin vymežit, neopomněl tehdy ani kolektivizaci venkova, kterou nastínil jako lidské a sociální drama českého rolníka.⁸⁵ Na následujících stránkách se tedy pokusím přiblížit, do jaké míry se československé, brzy nato už české a slovenské historiografii v uplynulém století dařilo toto bílé místo popisovat.

První vlatkou historiografického zájmu o problematiku kolektivizace zemědělství byly studie Václava Vebera publikované v časopisu *Slovanský přehled* v roce 1991,⁸⁶ odrážející autor v dlouholetý, ale také dlouho potlačovaný zájem o ruské a sovětské dějiny. Zmínku si zaslouží Veberovo pojednání o sovětské kolektivizaci v samotném závětku dvacátých let, které je dodnes často opomíjenou kapitolou bolševického přetváření venkova.

V roce 1992 vydal Ústav pro soudobé dějiny ve své interní edici *Dokumenty o perzekuci a odporu* pramennou edici, v níž historik Karel Jech zpracoval evidenci centrálně řízené akce šKč, v jejímž rámci docházelo v letech 1951 až 1953 k vystěhování nepohodlných selských rodin na práci u určených státních statků.⁸⁷ Tato edice se stala na dlouhých osmnáct let hojně využívanou (a

⁸³ DOLEŽAL, Jan a KMONÍČEK, Josef a PEKÁREK, Jiří. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949-1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987.

⁸⁴ KOPEJTKOVÁ, Drahomíra. *Po akce socialistického zemědělského družstevnictví v československu (1948-1953): studie o budování JZD se zvláštěním z etelem na situaci v pražských předměstských okresech*. Praha: Academia, 1987.

⁸⁵ KŘEN, Jan. *Bílá místa v našich dějinách?* Praha: Lidové noviny, 1990, s. 54.

⁸⁶ VEBER, Václav. *Sovětské zemědělství po revoluci v roce 1917*. In *Slovanský přehled* 2/1991, s. 97-108. TÝFI. *Sovětské zemědělství ve 20. letech a na závětku 30. let*. In *Slovanský přehled* 3/1991, s. 213-225.

⁸⁷ JECH, Karel (ed.). *Vystěhování selských rodin v Akci K(kulaci) 1951-1953*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1992. *Dokumenty o perzekuci a odporu*, sv. 3.

kopírovanou) p íru kou pro dal-í mapování perzekuce p edstavitel selského stavu v regionech.

Se zánikem eskoslovenské federace v prvních minutách roku 1993 opustím nyní i já kapitolu v novanou eskoslovenské historiografii o kolektivizaci a dále se budu v novat historiografickému zpracování této problematiky v esku, na Slovensku a v okolních postkomunistických státech.

2.1.4. Zpracování tématu kolektivizace v esku

Tématu kolektivizace venkova se v eské historiografii pom rn dlouho nedostávalo zasloužené pozornosti. Pr kopnickou práci na tomto poli odvedli Karel Jech a Jana Bure-ová, kte í orientovali výzkum dvojím sm rem; jednak na represivní charakter kolektiviza ní politiky a perzekuci selského stavu, jednak na implementaci sovs tské kolektiviza ní p edlohy do eskoslovenského prost edí.

Jana Bure-ová publikovala v roce 1994 studii o implementaci sovs tského modelu kolektivizace do eskoslovenského zem d lství,⁸⁸ v níž se zabývala p edzv stmi, okolnostmi a d sledky rezoluce Informa ního byra komunistických a d lnických stran z ervna 1948, která skrze jugoslávský p ípad dávala instrukci, jak mají komunistické strany na poli zem d lské politiky postupovat. V roce 1996 autorka toto téma dále rozvinula a roz-í ila sv j záb r do celé kolektiviza ní dekády. Reprezentativní syntetická studie s komparativním pohledem do dal-ích stát , jejichžf venkovy podstupovaly kolektivizaci dle sovs tského vzoru, v-ak byla Ústavem pro soudobé d jiny publikována op t v jakési interní edi ní ad , dostupné jen v n kolika málo knihovnách, a tak neprávem tak trochu zapadla.⁸⁹ V dal-ích, drobn j-ích studiích pak autorka bu sumarizovala své dosavadní záv ry,⁹⁰ nebo se zamý-lela nad socioprofesioním dopadem kolektiviza ní p em ny venkova⁹¹ i nad

⁸⁸ BUREOVÁ, Jana. Prosazování sovs tského modelu do eskoslovenského zem d lství. In *Sborník Vojenské akademie v Brn* . ada C, mimo ádné íslo. Brno, 1994, s. 395-402.

⁸⁹ TÁfi. Zem d lská politika v eskoslovensku v letech 1948ó1960 jako sou ást vývoje komunistických reřim v Evrop . In *Sborník prací moravských historik* . Praha: Ústav pro soudobé d jiny AV R, 1996, s. 87-128. Studijní materiály výzkumného projektu eskoslovensko 1945-1967, sv. 21.

⁹⁰ TÁfi. Osudy eskoslovenského zem d lství po druhé sv tové válce (1945-1960). In *Historický obzor* 7-8/1997, s. 177-180.

⁹¹ TÁfi. Zem d lství v eských zemích a na Slovensku v podmínkách školektivizaceó 1949-1960: poznámky k p evratu v řivot a práci zem d lc . In *esko-slovenská historická ro enka*, Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 197-203.

problematikou výzkumu,⁹² nevyhýbala se p itom ani regionálnímu uchopení problematiky, které pochopitelně zaměřila do svého rodného regionu.⁹³ V posledních letech Jana Burešová, která s novým tisíciletím přesunula hlavní t říť svého výzkumu ke genderové problematice v d jinách, publikovala t i významné studie ke kolektivizaci: jednak rozsáhlou studii historického kontextu a východisek kolektivizace v eskoslovensku,⁹⁴ jednak zhodnocení hlavních proudů dosavadního výzkumu kolektivizace⁹⁵ a naosledy pak významnou p ehledovou studii zprostředkovávající podstatné rysy eskoslovenské kolektivizace pro anglicky t oucí odbornou veřejnost.⁹⁶

Karel Jech navázal na svůj významný, v p edešném oddíle zmíněný, ediční počin zpracováním další kapitoly z mnohlinné perzekuce národních opatření proti selskému stavu, štedně motivovaného vyloučením selských d tů z odborných zem d lských kolektivizací.⁹⁷ V roce 2001 pak publikoval monografii *Soumraku selského stavu*, která se záhy stala v podstatě základní literaturou k tématu kolektivizace eskoslovenského venkova.⁹⁸ Jech p i psaní knihy pochopitelně kladl draz na dosud nezpracovaný aspekt násilného prosazování kolektivizace, vycházel p itom p edevším ze zevrubného studia materiálů uložených ve fondech n kdejšího Archivu ÚV KS a Ministerstva zem d lství. Každá dokumentace byla otiřena v p řloze knihy, další pak zveřejněny na webu Ústavu pro soudobé d jiny.⁹⁹ Náklad knihy byl brzy rozebrán a

⁹² Táfi. K problematice výzkumu d jin eskoslovenského zem d lství po druhé světové válce. In *Podíl Františka Kutnara a agrárního d jepisectví na formování obrazu eské minulosti: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.-25.4.1998 v lázních Sedmihorkách*. Semily: SOKA, 1998, s. 103-108. Z eského ráje a Podkrkonoší 6 Supplementum 4.

⁹³ Táfi. Zem d lství Olomouckého kraje na p elomu 40. a 50. let 20. století. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica* 27-1996, Olomouc 1998, s. 103-115.

⁹⁴ Táfi. Politický a institucionální rámec kolektivizace zem d lství v eskoslovensku se zaměřením na historická východiska. In BLAŠEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK Michal (eds.). *Akce š Ků. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 17-60.

⁹⁵ Táfi. Problematika výzkumu d jin kolektivizace v eskoslovensku a v eské republice. In ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v eskoslovensku*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 23-31.

⁹⁶ Táfi. The collectivization of agriculture in Czechoslovakia: the imposition of the Soviet communist model on the Czechoslovak agriculture after the Second World War, 1945-1960. In KUBÁLEK, Eduard a LORENZ, Torsten a MÜLLER, Uwe a TROUHA, Jiří (Hg.). *Agrarismus und Agrarreligion in Ostmitteleuropa*. Berlin a Praha: Berliner Wissenschafts-Verlag a Dokořán, 2013, s. 621-645.

⁹⁷ JECH, Karel. Vyloučení selských d tů ze zem d lských kolektivizací (1951-1953). In *Stránkami soudobých d jin: sborník statí k p tadesátinám historika Karla Kaplana*. Praha: Ústav pro soudobé d jiny AV ČR, 1993, s. 123-141.

⁹⁸ JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé d jiny AV ČR, 2001. Seřazený Ústavu pro soudobé d jiny, sv. 35.

⁹⁹ JECH, Karel. *Knihně nepublikované dokumenty* [cit. 2015-03-06].

URL: <<http://www.usd.cas.cz/cs/stranky/publikace/knizne-nepublikovane-dokumenty>> .

dotisku i druhého vydání se publikace z nepochopitelných důvodů nedočkala. Na žádost Asociace soukromého zemědělství proto Karel Jech publikoval rozsáhlou studii i dokumenty z předložené knihy, která byla pro domácí zemědělství ve zkratce zcela nedostupná, ve zkrácené, jen mírně upravené podobě bez poznámkového aparátu.¹⁰⁰ V roce 2008 se pak Jechova monografie dočkala nového, rozšířeného vydání pod názvem *Kolektivizace a vyhánění sedláků z polny*. Autor rozšířil text o šesti kapitoly z rolnické a selské minulosti a o stařešedláci z předloženému tisíciletí, shrnul tak svůj výzkum a zastavil jej do ucelené, reprezentativní podoby. Kniha si zachovala bohatou dokumentační přílohu a navíc dostala hodnotný obrazový doprovod v podobě poutavé fotodokumentace z fondů teplického okresního archivu. Podle informací nakladatelství Vyšehrad se ufl po méně než dvou letech dočkala prvního dotisku.

V devadesátých letech se kromě výše zmíněné dvojice objevovali další autoři i se zájmem o kolektivizaci jen velmi zřídka. Antonín Kubaček publikoval v roce 1995 svůj druhý díl díla *Jiný zemědělství*,¹⁰¹ avšak zvolil spíše přehledový a popisný postup bez hlubší analýzy a poznámkového aparátu. Pozornost v noval ekonomickému vývoji zemědělství, jeho státní správě a také zemědělské vědě a technice. Kolektivizaci přitom prezentoval jako *židruftstevování*. Proti zaměření kolektivizace za *židruftstevování* naopak důrazně vystupoval další autor, kterého nechci přehlédnout – historik Antonín Václavík. A koliv nezanechal mnoho textů, měl k problematice kolektivizace venkova mnoho co říci. V roce 1999 byl afl posmrtně publikován výběr jeho příspěvků o podstatných rysech kolektivizace (ale také i dekollektivizace) československého zemědělství.¹⁰² Texty vycházely z jeho přednáškové činnosti pro semináře sociologů venkova a zemědělství a pro posluchače postgraduálních kurzů historie zemědělství na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a České zemědělské univerzity, to bude také jeden z důvodů, pro vynikají slohovou lehkostí a schopností postihnout na relativně malém prostoru jádro problému. V roce 1997 publikovala výsledky výzkumu, prováděného v rámci

¹⁰⁰ JECH, Karel. Strasti a naděje selského stavu (od velké krize po naše dny). In N. MEC, Stanislav (ed.). *Kolektivizace a zlo in proti venkovu*. Praha: Asociace soukromého zemědělství ČR, 2004, s. 9-128.

¹⁰¹ KUBAČEK, Antonín. *D jiný zemědělství v českých zemích. II. díl, 1900-1989*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 1995, s. 172-226.

¹⁰² VÁCLAVÍK, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v československu*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999.

projektu Ústavu pro soudobé dějiny *Československo 1945-1967*, Zuzana Mičková z kolínského okresního archivu. V rámci projektu se zaměřila na likvidaci státní selské vrstvy na československu, pojednala o poúněm období prosazování kolektivizace a zdokumentovala hlavní rysy provádění přesídlovací akce ŠKŮ v tomto regionu.¹⁰³

Zásadní editační projekt odstartoval v polovině devadesátých let Národní (tehdy Státní ústřední) archiv projektem *Zemědělské družstevnictví*, v jehož rámci agrární historička a archivářka Jana Přeníková ve spolupráci s Jiřinou Junovou vybrala, kritickým komentářem opatřila a vydala postupně devět svazků pramenné edice v novém období let 1945 až 1954.¹⁰⁴

Této rozsáhlé a hodnotné práci lze vytknout snad jen její zastěující název, vyvolávající zdání ztotožnění kolektivizace s družstevnictvím.

Z podnětných studií, které se objevily na začátku nového tisíciletí, bych rád vyzdvihl výzkum Petra Jiřinského z táborského archivu, který v regionu Moravskobudovicka analyzoval důležitou roli tajemníků místních národních výborů.¹⁰⁵ Na půdě Ústavu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu se metodami pronásledování sedláků zabývala Měra Rokošová.¹⁰⁶ Její studie přinesla podrobný, v historickém kontextu zakotvený pohled r znorodých omezení a opatření používaných v rámci prosazování kolektivizace.

Nebývale inspirativní v nalézání témat i přístup je odborník Národního zemědělského muzea Pavel Novák. Ve svých studiích například analyzoval důležitý moment profesionalizace práce místních národních výborů skrze nové dosazené

¹⁰³ MIČKOVSKÁ, Zuzana. Likvidace selského stavu v okrese český Brod v letech 1945-1960. In *Archivní prameny Kolínska 1996*, Kolín: Státní okresní archiv, 1997, s. 25-54.

¹⁰⁴ 1) JUNOVÁ, Jiřina a PŘENÍKOVÁ, Jana (eds.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství a vznik JZD 1948-1949*. Praha: SÚA, 1995; 2) PŘENÍKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Vznik JZD - 1950*. Praha: SÚA, 1998; 3) TÁFI (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Vznik JZD - 1951*. Praha: SÚA, 1999; 4) TÁFI (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Vznik JZD - 1952*. Praha: SÚA, 2000; 5) TÁFI (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Vznik JZD - 1953*. Praha: SÚA, 2002; 6) TÁFI (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD - 1945*. Praha: SÚA, 2003; 7) TÁFI (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD - 1946*. Praha: SÚA, 2004; 8) TÁFI (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD - 1947*. Praha: NA, 2005. 9) TÁFI (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1954*. Praha: NA, 2008.

¹⁰⁵ JIŘINSKÝ, Petr. Socializáto i venkova? Tajemníci místních národních výborů na Moravskobudovicku v prvních letech komunistického režimu 1949-1954. In *Západní Morava: vlastivědný sborník* 6, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002, s. 74-103.

¹⁰⁶ ROKOŠOVÁ, Měra. Administrativní opatření a jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In *Securitas Imperii 10: sborník k problematice vztahů československého komunistického režimu k šovinismu nepříteli*, 2003, s. 148-194.

tajemníky,¹⁰⁷ i roli kolektivizace a industrializace na změnu stravovacích návyků venkovského obyvatelstva,¹⁰⁸ popsal proměny zemědělských staveb v souvislosti s kolektivizací,¹⁰⁹ výzkoumání možnosti napsání kolektivní biografie předsed JZD¹¹⁰ i sociálního portréty jednoho z nich.¹¹¹

Za další impulz, pokud se týká nahlížení kolektivizace jako historické látky, lze považovat grantový projekt české zemědělské univerzity *Kolektivizace v Československu 1948-1960: politické a sociální proměny venkova* iniciovaný Petrem Bláškem a Michalem Kubálkem. V rámci projektu se v září 2007 v Praze uskutečnila v rámci konference v nově kolektivizaci v Československu a jejím mezinárodním souvislostem, v následujícím roce pak vyšel rozsáhlý sborník, jehož základ utvořily příspěvky přednesené na této konferenci.¹¹² Na které prezentované studie a pohledy byly velmi inovativní, jiné zůstaly v povrchu a nešly do hloubky problému, celkově však sborník dosavadní historické pohledy a interpretace kolektivizace podstatně obohatil.¹¹³ Druhým velmi významným knižním výstupem projektu bylo nové kritické vydání Jechovy edice z roku 1992.¹¹⁴ Včetně výběrně provedená kniha obsahuje i kromě podkladů a seznamů centrálně řízené vysídlovací akce šKČ nabídnula také zastávající studii k historickému kontextu a východiskům kolektivizace v Československu, tři studie regionálních postupů (zaměřené na Jičínsko, Jindřichohradecko a Sedlánsko) a vzpomínkové ohlédnutí na kdejší hospodářství vystihované ze Slánska. Pozadí akce šKČ obsahuje i osvětlená jednak rozsáhlá pramenná studie hlavní editorské dvojice, jednak komentovaná souhrnná zpráva z pera někdejšího náčelníka oddělení MNB pro mimořádná opatření, který byl v říjnu

¹⁰⁷ NOVÁK, Pavel. Profesionalizace místních národních výborů na přelomu 40. a 50. let 20. století. In *Zemědělství a 50. léta. Praměny a studie*, . 41. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 73-84.

¹⁰⁸ TÝFI. Společné stravování. In *Alchymie v kuchyni. Praměny a studie*, . 44. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2010, s. 78-92.

¹⁰⁹ TÝFI. Zemědělské stavby z 50. let 20. století. In *Z historie zemědělství II. Praměny a studie*, . 49. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2012, s. 185-213.

¹¹⁰ NOVÁKOVÁ, Drahomíra a NOVÁK, Pavel. Předsedové jednotných zemědělských družstev na Kutnohorsku o pokus o kolektivní biografii. In *Zemědělství a 50. léta. Praměny a studie*, . 41. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 60-72.

¹¹¹ NOVÁK, Pavel. Předseda jednotného zemědělského družstva o příběhu Petra Lexy. In FASORA, Lukáš et al. *Ulov k na Moravu ve druhé polovině 20. století*. Brno: CDK, 2011, s. 152-173.

¹¹² BLÁŠEK, Petr a KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a stádoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Dokování, 2008.

¹¹³ Zde odkazují na svou podrobnou recenzi jednotlivých sekcí a příspěvků sborníku, viz URBAN, Jiří. Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a stádoevropské souvislosti o recenze. In *Sborník prací východočeských archivů* 13, 2009, s. 257-264.

¹¹⁴ BLÁŠEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK, Michal (eds.). *Akce šKČ. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra o Česká zemědělská univerzita, 2010.

1951 prováděním akce povolen. Celkové výsledky grantového projektu *Kolektivizace v Československu 1948-1960*, do nichž jsme přidali tématické bibliografie publikované na webových stránkách projektu,¹¹⁵ považují za mimořádně přínosné a pro další výzkum na tomto poli podnětné.

Nahlédneme-li do knihovnických katalogů a vydavatelských edic, zdá se, že po čtvrtém roce 2008 vychází každý rok alespoň jedna kniha pojednávající o kolektivizaci. Jana Váchová připravila k vydání osobitou reflexi kolektivizačních let pohledem středního hospodáře z Mladé Boleslavi, malé vesnice uprostřed Svitavské pahorkatiny na Litomyšlsku.¹¹⁶ Zprostředkování takto cenné osobní výpovědi by si však zasloužilo vypravit doprovodnou kritickou studii a doplňujícími poznámkami. Ústav pro soudobé dějiny však vydání koncipoval jako studijní materiál pro další odbornou práci a omezil jej na drobný náklad (60 ks) v interní edici. Téhož roku vydal svou podnětnou práci kulturolog Pavel Hájek, který projevuje dlouhodobý zájem o vztah krajiny a člověka.¹¹⁷ Autor se věnoval jednotlivým druhům lidské činnosti, které mají dlouhodobý dopad na krajinu a životní prostředí – pojednal o znárodnění půdy, scelování pozemků, o zemědělském družstevnictví, vylidňování venkova, o zesíťování krajiny, o její militarizaci a urbanizaci. Každou z kapitol tvoří analytický text a pečlivě komentované fotografie ilustrující příslušný fenomén. Ve výsledku se jedná o velmi netradiční, o to více však podnětnou knihu.

V roce 2009 následovalo vydání knihy kolektivu historiků, kteří zareagovali na dosavadní mezeru ve zpracování závěrečné fáze kolektivizace československého zemědělství.¹¹⁸ Podkladem pro knihu se staly příspěvky pronesené na workshopu v listopadu 2006 ve Zlíně. Pilotní studii v novanou celostátnímu rámci kolektivizačních let 1957 až 1960 napsal Jiří Pernes, střední a severní Morava se věnoval Vladimír Bezina, Jihlavskému kraji Michal Stehlík (ten se věnoval vymezenému období v novan jen okrajov a dosti povrchně) a berounskému okresu Jiří Topinka. Místní perspektivu reprezentuje obec Holubice, jejíž polistopadový

¹¹⁵ Bibliografie [cit. 2015-03-16]. URL: <<http://wwwold.pef.czu.cz/kolektivizace/index.php?p=bibliografie>>.

¹¹⁶ BOUŘÍK, Jan a VÁCHOVÁ, Jana (eds.). *Kronika kolektivizace malé vesnice: zápisky mlado-ovského rolníka Jana Bouříka o život v letech 1945-1959*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008.

¹¹⁷ HÁJEK, Pavel. *Jde pevně kup edu na-e země: krajina českých zemí v období socialismu 1948-1989*. Praha: Malá Skála, 2008.

¹¹⁸ BEZINA, Vladimír a PERNES, Jiří (eds.). *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960: sborník příspěvků*. Brno: Stilus, 2009.

kroniká Bohumil Robeš doplnil to, co v pr b hu kolektiviza ní dekády zaznamenáno být nemohlo. Bez poctivé kroniká ské práce by mohla ve své podob jen st flí vzniknout dal-í kniha vy-lá toho roku, kterou považuji za zásadní p ísp vek regionálních malých d jin. Jedná se o pokračování mikrohistorické rty st edo eských Oub nic z pera Josefa Petrán s p íléhavým podtitulem *Soumrak eského venkova*.¹¹⁹ Obzvlá- podn tné jsou úvodní kapitoly o pam ti a zapomínání a o tv rcích p íb hu. Kolektiviza nímu p erodu vesnického spole enství se v nují poslední t i kapitoly, k nimfl mohu zmínit jen jednu výtku, a sice rozsahovou disproporci, s nífl se autor v nuje první a druhé, kolektivizací utvá ené, polovin dvacátého století. V roce 2011 se autorovy Oub nice do kaly pod názvem *D jiny eského venkova v p íb hu Oub nic* souborného vydání v reprezentativní ad eské d jiny nakladatelství Lidové noviny.¹²⁰

Rok 2010 p inesl krom jifl podrobn uvedené knihy k akci šKō také dal-í mikrohistoricky orientovanou práci pohlíflející do obce Svatojanský Újezd u Lázní B lohrad na Novopacku. Na rodinné historii, lí ené na pozadí obecních událostí i švelkých d jin v intervalu od p íchodu do obce p ed Velkou válkou afl do restitucí v devadesátých letech 20. století, jsem coby autor analyzoval ko eny a d sledky role, která byla rodin p í ena v pr b hu kolektiviza ní dekády.¹²¹

V roce 2011 vydal Miroslav R flí ka, v d í osobnost havlí kobrodské pobo ky Konfederace politických v z , jifl druhý díl doposud nezmín né knihy *Vyhnanci*.¹²² Autor tak p etavil dlouholeté úsilí ve shromaflování vzpomínek p esídlených selských rodin do dvou reprezentativních kniflních svazk , které se záhy staly vítanou oporou mladých historik mapujících regionální podoby kolektivizace. V souvislosti s Miroslavem R flí kou odbo ím alespo na chvíli k pracím, které nevze-ly z pera fundovaných odborník , av-ak pro celkový obraz kolektivizace venkova jsou nemén d leflité. Jifl v roce 1994 vy-lo beletrizující zpracování osobního profitku kolektivizace z pera Josefa Soukupa.¹²³ V roce 2004 vy-la kniha zalofená na vzpomínkách n kdej-ího šzeleného baronaō Jind icha Ha-ka

¹¹⁹ PETRÁ , Josef. *Dvacáté století v Oub nicích: soumrak tradi ního venkova*. Praha: NLN, 2009.

¹²⁰ TÝfl. *D jiny eského venkova v p íb hu Oub nic*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.

¹²¹ URBAN, Ji í. *Venkov pod kolektiviza ní knutou: okolnosti exemplárního školackéhoō procesu*. Praha: Vy-ehrad, 2010.

¹²² R flí KA, Miloslav. *Vyhnanci II: akce školakō*. Havlí k v Brod: vl. n., 2011. TÝfl. *Vyhnanci: akce školakō*. Havlí k v Brod: vl. n., 2008.

¹²³ SOUKUP, Josef. *Vesnice v letargii*. Vizovice: Lípa, 1994.

představujícího generaci seelských potomků vyloučených v roce 1952 ze zemědělských kol a umístěných na státní statky v odlehlém Osoblafsku, jemu se přezdívalo česká Sibi.¹²⁴ Perzekuci zemědělců při prosazování kolektivizace na Hanácku mapuje Jan Pídal, neúnavný Sokol z Vesovic na Prostějovsku.¹²⁵ Osudy sedláka z Chrudimska a Hlinecka v fielených horách zaznamenal Jan Němeček.¹²⁶

V roce 2012 publikoval zásadní příspěvek ke kolektivizační problematice venkova vyjíměním jiný autor Karel Kaplan.¹²⁷ Podobně jako Karel Jech, zesnulý zaátkem toho roku, zúročil Kaplan ve své knize několikletý výzkum a celoživotní práci s prameny z provenience KSČ. Krom stranických archivů (primární úlohu sehrál fond zemědělského oddělení ÚV KSČ) opřel Kaplan práci přirozeně také o výzkum prováděný v dokumentech ministerstva zemědělství, v osobních fondech Antonína Novotného a ministra Vratislava Krutiny a o statistické prameny. Krom ekonomického a politického rámce, organizačního průběhu kolektivizace a represivního charakteru jejího prosazování vnovel autor zvláště oddíl vývoji v pohraničí a sociální situaci zemědělců. Kniha se tak zaazuje po bok Jechovy práce mezi základní kompendia k problematice kolektivizace v Československu, na rozdíl od Jecha však Kaplan vnovel slovenskému vývoji (v souladu s vymezujícím názvem) prostor. Alespoň zmínku si zaslouží také drobná práce Aleše Dvořáka v nově významnému seelskému rodu Prokůpků z obce Kutlí u Kolína.¹²⁸ Na rodové historii, sahající až do první čtvrtiny 16. století, autor ilustroval, jak zásadní a násilné bylo zprůtrhání tradice samostatného obdělávání půdy.

Rok 2013 byl na knižní úrovni ke studiu kolektivizace velice bohatý. Právní pohled na kolektivizační problematiku organizace zemědělské produkce publikoval Zdeněk Hraba.¹²⁹ Filmovou tvář kolektivizace detailně zpracovala autorská dvojice tvořená filmovým historikem Petrem Slintákem a archivářkou

¹²⁴ KOVÁČEK, Pavel. *Otec kulak, syn zelený baron: příběh Ha-kova seelského rodu a obrázky ze života Úhonic*. Praha: Riopress, 2004.

¹²⁵ PÍDAL, Jan. *Konec seelského stavu na Prostějovsku*. Praha: Janua, 2006. TÝFI. *Konec seelského stavu na Olomoucku: čas násilí - doba temna*. Olomouc: Společnost pro minulost venkova, 2009.

¹²⁶ NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláka na Chrudimsku a Hlinecku po roce 1948: akce StB Kulak*. Chrudim: Josef Němeček vl. n., 2009.

¹²⁷ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960). část druhá, Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012.

¹²⁸ DVOŘÁK, Aleš. *Pluhem a perem: příběh rodu Prokůpků z Kutlí u Kolína*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012.

¹²⁹ HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace Československého a českého zemědělství v letech 1945-2004: právní normativní pohled*. Praha: Vladimír Lelek, 2013.

Hanou Rottovou.¹³⁰ Kvalitně provedená a zajímavě vyprávěná kniha nabízí mnoho inspirativních pohledů a analýz a vzbuzuje zájmy, aby se podobného zpracování do kolektivizační tematiky také ve filmografii následujících dvou dekad okupovaného Československa. K prohloubení obrazu kolektivizace přispěla také studie Jindřicha Fiáka o Broumovsku, v níž se mu podařilo propojit souvislosti osídlování a kolektivizace.¹³¹ Nejzajímavější knižní příspěvek představovala kolektivní práce *Kolektivizace v Československu*,¹³² vycházející z příspěvků přednesených na stejnojmenné konferenci pořídané Ústavem pro studium totalitních režimů a Muzeem Jindřichohradecká v dubnu 2012. Autorský tým se v nově rozvíjeném aspektu kolektivizace, jež jsou rozděleny do několika základních oddílů publikace: kolektivizace venkova v souvislostech, proměny zemědělství v letech 1945-1948, kolektivizace a stranická propaganda, odpor proti kolektivizaci, perzekuce, pohledy do regionů a pohled z exilu. Celkově považují publikaci za hodnotný soubor pohledů na problematiku poválečného patnáctiletí na československém venkově, za zachycení stavu výzkumu na tomto poli i impulz k novému bádání.

Zatím posledními příspěvky ke studiu kolektivizace, obohacujícími potenciálně rostoucí řadu zásadních publikací z posledních let, jsou knihy Jakuba Feige a Františka Tichého. Feige představuje velice důkladný mikrohistorický výzkum hospodářských poměrů v Horské Kamenici na fieleznobrodsku.¹³³ Autor se soustředil nejen na proces prosazování kolektivizace a prvotní hospodářské výsledky místního JZD, ale i jedinečným osudem místních hospodářů, jimž v rámci prosopografie v nové době dobrou polovinu své poutavé knihy. František Tichý zprostředkovává tenčí rodinnou zkušenost, privátní profitek kolektivizační přeměny venkova.¹³⁴ Zaznamenáním pocitů, způsobů myšlení, motivů jednání i síly náboženského vyznání členů rodiny hospodařící na střední selské usedlosti v povodí řeky Hané nabízí cenný pohled do myšlenkového světa a rozhodovacích motivací venkovských aktérů.

¹³⁰ SLINTÁK, Petr a ROTTOVÁ, Hana. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*. Praha: Academia, 2013.

¹³¹ FIÁK, Jindřich. *S plamenem kolektivizace v zádech: padesátá léta ve Velké Vsi na Broumovsku*. Hradec Králové: Slovanský kulturní institut, 2013.

¹³² ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013.

¹³³ FEIGE, Jakub. *Budování nové epochy: kolektivizace zemědělství ve vsi Horská Kamenice*. Litoměřice: Státní oblastní archiv v Litoměřicích, 2014.

¹³⁴ TICHÝ, František. *Zeměpláče*. Kroměříž: vl. n., 2014.

2.1.4.1 Česká historiografie protikomunistického odboje a odpor proti kolektivizaci

Samostatný oddíl je třeba, s ohledem na zaměření na fenomén odporu, v novat dosavadnímu zpracování odporu proti kolektivizaci a s ním souvisejícího protikomunistického odboje. Instalace tuhé diktatury jedné strany, celková přestavba hospodářství (zahrnující rovněž kolektivizaci zemědělství) a rozsáhlé sociální pohyby, jež v Československu nastaly po komunistickém převratu v únoru 1948, vyvolávaly v jednotlivcích i ve skupinách obyvatelstva vlny nesouhlasu, vytvářely prostor pro ohniska odporu a podnětovaly aktivní odboj a odpor proti politice komunistické strany. Zatímco existence prvního, protihabsburského i druhého, protinacistického odboje je dnes všeobecně uznávána, tedy, protikomunistický odboj na tom byl afd donedávna mnohem hů. Téma odboje a odporu proti komunistické moci v Československu na konci čtyřicátých a padesátých let minulého století je v literatuře i na stránkách odborných periodik dnes ufd poměrně hojně reflektované,¹³⁵ přefedem tím diskusí se stále účastí stává i na veřejných odborných fórech. V dubnu 2009 proběhla v Lichtenštejnském paláci v Praze mezinárodní konference Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě. Následně, v květnu 2010 byla na předpražské Metropolitní univerzitě uspořádána konference Tedy odboj, v novaná památce Milady Horákové. Mezinárodní veřejnou konferenci s názvem Protikomunistický odboj ve střední a východní Evropě uspořádal v listopadu 2011 slovenský Ústav památi národa ve spolupráci s partnerskými institucemi z Polska, Maarska i Česka. Jednotlivé příspěvky, jež byly publikovány v knižních souborech, celkem jasně ukázaly, že protikomunistické aktivity měly celou řadu forem, z nichž dodnes jen některé jsou prozkoumány v dostatečné míře.¹³⁶ Jedním z nejprkaznějších projevů existence tedy odboje se přitom ukazuje být činnost kurýrů, dobov označovaných za šagenty chodců, v níž je kontinuita protikomunistického odboje s obma

¹³⁵ Bibliografii titulu reflektujících problematiku protikomunistického odboje a odporu zpracovala Marie BO KOVÁ, viz *Komentovaná bibliografie k dějinám III. odboje (1945) 1948-1960 (1967)* [cit. 2011-03-25]. URL: <<http://www.ustrcr.cz/cs/komentovana-bibliografie-k-dejinam-3odboje>>.

¹³⁶ Na pestrost protikomunistických aktivit se pod vedením historika Václava Vebera snažila pravidelně upozorovat čtvrtletní revue *Památka d jiny* ve své rubrice Tedy odboj, prezentující výstupy skupiny výzkumu protikomunistického odboje a odporu Ústavu pro studium totalitních režimů. Po jeho odchodu z Česka skupiny se však tato produkce značně zmenšila a rubrika se stala pouze občasnou.

p edchozími zatím nejlépe patrná.¹³⁷ Podstatným příspěvkem ke studiu protikomunistického odboje se v roce 2014 stala první syntéza z pera historika Václava Vebera,¹³⁸ o níž se záhy podrobněji zmíním.

Nepoměrně méně prostor byl v nově specifikované, tematicky ušlechtilé oblasti protikomunistických aktivit a odporu proti násilně prosazované kolektivizaci československého venkova. Dosavadní historiografická produkce se povětšinou zaměřovala na výzkum postupu a tempa kolektivizace na centrální i regionální úrovni a na mechanismy perzekuce šikovaných hospodářů, aktivní i pasivní odpor vůči kolektivizaci však zůstává stranou hlavní pozornosti. Mnohdy leták, vytloučených oken, podpálených stohů a stodol a rozmanité formy písemného zastrahování aktivních stoupců kolektivizace přitom dokládá závažnou míru odporu venkovského obyvatelstva vůči zemědělské politice KSČ. Po etné formě pasivního odporu jako odmítání dodávkových předpisů, odbývání práce po vstupu do JZD, ale i případy vybíjení dobytka, a dokonce šprotestní sebevraždy zoufalých hospodářů¹³⁹ nám přibližují hluboké dimenze konfliktu, s nímž bylo prosazování kolektivizace venkova nerozlučně spojeno.

Stav bádání o formách a projevech odporu proti kolektivizaci lze v českém prostředí, myslím, stále označit za poměrně nízký. K dispozici jsou některé regionální odborné studie, i když i těch je zatím poskrovnu.¹⁴⁰ O první rámcové uchopení

¹³⁷ Jako příklady reálného zpracování viz 1) přehledové biografické práce: PEJČOCH, Ivo a TOMEK, Prokop. *Agenti-chodci na popravišti: kurýři a západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*. Cheb: Svět knih, 2010. PEJČOCH, Ivo. *Fiery v této odboji: kurýři zpravodajských služeb, pověstaři a příslušníci protikomunistických odbojových skupin*. Cheb: Svět knih, 2014; 2) vzpomínky písemného účastníka: RAMBOUSEK, Ota. *Paměti lichoběžníka: paměti agenta a chodce*. Praha: Primus, 1999. TÝFI. *S prstem na spoušti*. Praha: Primus, 1997; 3) kritické odborné analýzy: ROKOSKÝ, Jaroslav. *Bratři František a Josef Bogatajovi. Protikomunistický odboj na jižní Moravě*. In *Securitas Imperii* 16, 2010, s. 88-133. MALLOTA, Petr. *Tragická mise kurýra Rudolfa Fuksy a Jiřího Hejny*. In *Paměti a dějiny* 4, 2010, s. 93-112.

¹³⁸ VEBER, Václav. *Tato odbojová SR v letech 1948-1953*. Pardubice: Fakulta filozofická Univerzity Pardubice, 2014.

¹³⁹ Tuto problematiku rozpracovává především česká historiografie, viz FINGER, Stefan. *Widerstand gegen die Kollektivierung der Landwirtschaft in der DDR 1952-1961*. Hamburg: Diplomarbeiten Agentur, 2000, s. 63-65 (kap. Sebevraždy jako symbol odmítnutí, popření a rezistence). GRASSHOF, Udo. *Šuizidales Klima während der Zwangskollektivierung im Frühjahr 1960*. In BELEITES, Michael a GRAEFE, Friedrich Wilhelm a GRÜNBAUM, Robert (eds.). *Klassenkampf gegen die Bauern: die Zwangskollektivierung der ostdeutschen Landwirtschaft und ihre Folgen bis heute*. Berlin: Metropol, 2010, s. 33-45. V české historiografii lze upozornit na případ hospodáře Viléma Dreslera z Valdova na Novopacku, viz URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knoutou. Okolnosti exemplárního šikového procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 212-213.

¹⁴⁰ Viz URBAN, Jiří. *Roľníká manifestace: motivace, manipulace, existenciální sledky*. In *Securitas Imperii* 15, 2009, s. 98-136. TÝFI. *Barvou a tuctem proti režimu a jím prosazované kolektivizaci*. In BUREŠ, Jan a VEBER, Václav et al. *Tato odbojová kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň a Praha: Vydavatelství Alenky a ÚSTR, 2010.

problematiky se slibně pokusil historik Jaroslav Rokoský.¹⁴¹ Naopak pokus Jana Kalouse tematizovat vztah náboženské víry a odporu proti kolektivizaci¹⁴² lze nejlépe charakterizovat výrokem o dobré myšlence se slabou realizací. Píipomenutí na tomto místě si jistě zaslouží autorská dvojice Luděk Navara a Miroslav Kasáček, která na kolektivizační kontext protireflimních aktivit upozoruje dlouhodobě ve svých popularizačních pracích.¹⁴³ Výše zmíněná Veberova práce představuje v tomto ohledu jasný posun, který vnímám především z hlediska konceptuálního zařazení a hodnotového ukotvení protikolektivizačních aktivit v kontextu této odboje. Václav Veber samostatně pojednává jednak o aktivitách někdejších elit zakázané agrární strany, jednak o poměru rolníků k zemědělské politice KSČ. Uvádí zde několik příkladů venkovských odbojových skupin, uchopení odporu proti kolektivizaci jako samostatného fenoménu však neprovádí. Na dalších místech nicméně pojednává o odbojových aktivitách (útok na újezdního tajemníka) a skupinách (skautská SODAN) s jasným protikolektivizačním podtextem. Zcela zásadní je pak Veberova myšlenka artikulovaná v tezi o tom, že *šprotikomunistický odboj s podporou vesnice jednoznačně poútal a bez ní by byl polovičnů*. To je konec konců patrné na mnoha dalších místech Veberovy knihy.¹⁴⁴ Syntetické zpracování odporu proti nevybíravě prosazované přeměně československého venkova, jež by se inspirovalo reprezentativními zahraničními pracemi,¹⁴⁵ zatím ovšem postrádáme.

Diskuse o protikomunistických aktivitách československých občanů v posledních letech probíhala nejen mezi historiky, ale se stále větší intenzitou také v českých médiích. K jejímu ovlivnění došlo v červenci 2010 v souvislosti s úmrtím Milana Paumera, štotoho tétohož ze skupiny bratři Mašín, a o její sumarizaci se úspěšně pokusil historik Martin Tichý.¹⁴⁶ Značnou pozornost vyvolal senátní návrh

Metropolitní univerzita Praha, 2010, s. 192-221. Týž. Projevy odporu proti nastupující kolektivizaci na Novobydčovsku. In *Theatrum historiae* 8, 2011, s. 279-310.

¹⁴¹ ROKOSKÝ, Jaroslav. Mezi hrdostí a zoufalstvím. Odpor proti kolektivizaci. In ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 181-203.

¹⁴² KALOUS, Jan. Víra a odboj proti kolektivizaci. In ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 205-215.

¹⁴³ Nejnověji NAVARA, Luděk a KASÁČEK, Miroslav. *Příběhy této odboje*, Brno 2010, s. 57-109. TITÍŤI, Mlynář i od Babice: nová fakta o osudovém dramatu padesátých let, Brno 2008.

¹⁴⁴ WEBER, Václav. *Tato odboj ČSR v letech 1948-1953*. Pardubice: Fakulta filozofická Univerzity Pardubice, 2014, s. 114, 144, 187-191, 242-249, cit. ze s. 247.

¹⁴⁵ Mám zde na mysli především práci VIOLA, Lynne. *Peasant Rebels under Stalin: Collectivization and the Culture of Peasant Resistance*. New York: Oxford University Press, 1996.

¹⁴⁶ TICHÝ, Martin. Česká společnost ve světle mašínovské diskuse. Co znamenalo po smrti Milana Paumera o skupině bratři Mašín. In *Památkový zprávník* 3, 2010, s. 120-124.

zákonu o protikomunistickém odboji, jehož předkladatelem byla skupina osmnácti senátorů včetně Jiřího Lišky.¹⁴⁷ Nepromyšlené znění návrhu zákona vyvolalo vlnu nesouhlasu v řadách odborné veřejnosti, a to především kvůli zpusobu vymezení ústávník protikomunistického odboje, tiskopíratelné klasifikaci jejich aktivit a nedostatečné formě navržené satisfakce.¹⁴⁸ V upravené podobě byl nakonec zákon o ústávníkách odboje a odporu proti komunismu schválen pod č. 262/2011 Sb. a v platnost vstoupil symbolicky v Den boje za svobodu a demokracii 17. listopadu 2011.¹⁴⁹ Ke konci února 2015 bylo podle tohoto zákona oceněno celkem 832 ústávník protikomunistického odboje,¹⁵⁰ procedura výběru oceněných je však stále předmětem sporů a, mnohdy opodstatněné, kritiky.¹⁵¹

Zejména v návaznosti na završení výše popsaného úsilí o legislativní zakotvení fenoménu této odboje se historik Vít Zslav Sommer pokusil zhodnotit dosavadní bádání na poli protikomunistického odboje.¹⁵² Dosavadní historiografii této odboje vytkl absenci hlubší reflexe celkového společenského vývoje a polarizační rozdlení společnosti na tábory pro a proti komunismu. V tomto ohledu lze polemizovat například od případu, Sommerovo ploché odmítnutí je, myslím, neustné. Vyznění jeho polemické, diskusní stat navíc ovlivnila zcela zbytečná osobní rovina kritiky. Hodnotné jsou nicméně Sommerovy postehy o konceptualizaci a sociologicky laděném bádání, stejně jako inspirace významnými díly své stové historiografie. V tomto ohledu na jeho inspirativní podněty navazují, především v pojednání o fenoménu odporu v kapitole 4, kde mimo jiné ukazují sociální pestrost komunity, z níž se profilovali razantní odpůrci komunistického režimu, komunity, která nesnese rozdlení na šléo komunisty a šdobréo antikomunisty. Cestu z údajně šbadatelsky

¹⁴⁷ Tisk návrhu zákona o ústávníkách protikomunistického odboje a ústávníkách odporu proti komunismu a o změně zákona o válečných veteránech a zákona o správních poplatcích (zákon o protikomunistickém odboji) byl Senátu předložen 8.6.2010. Po senátních volbách v říjnu 2010, kdy převažovali v horní komoře Parlamentu ziskalové, byl návrh zákona 9.12.2010 z projednávání stařen.

¹⁴⁸ Viz *Stanovisko historik nejnovějších dějin k senátnímu návrhu zákona o ústávníkách protikomunistického odboje a ústávníkách odporu proti komunismu* [cit.2015-03-06].
URL: <<http://blisty.cz/art/55767.html>>.

¹⁴⁹ Viz komentář k zákonu, fiÁEK, Pavel. Aplikace zákona o III. odboji. In *Památková jiny* 3, 2011, s. 115-118.

¹⁵⁰ Evidence ústávník odboje a odporu proti komunismu k 27. 2. 2015, jimž bylo vydáno osvědčení dle zákona č. 262/2011 Sb. [cit. 2015-03-16].

URL: <<http://www.veterani.army.cz/dok/Evidence.pdf>>.

¹⁵¹ Nejnověji viz ZÍDEK, Petr. Výroba této odboje. In *Lidové noviny: Orientace*, 28.-29.3.2015, s. I-II, IV.

¹⁵² SOMMER, Vít Zslav. Cesta ze slepé uličky této odboje: koncepty rezistence a studium socialistické diktatury v Československu. In *Soudobé dějiny* 1/2012, s. 9-36.

slepé uli ky Štetiho odboje – která bohatou sociální realitu redukuje na erobíly obraz politického zápasu mezi Šlobrem – a Šlem-š,¹⁵³ se budu snažit ukázat také v pojednání o fenoménu odporu v kapitole 6, ukotvené v sociohistorickém bádání o jeho aktérech.

2.1.5 Zpracování tématu kolektivizace na Slovensku

V roce 2005 vyšla zásadní práce historika Samuela Cambela, jejíž vyti-t ní se však autor jífil nedofil. Symbolicky tak uzav ela autor v mnohaletý výzkum a p ínos na tomto poli.¹⁵⁴ Cambel se ve svém zhodnocení nejt ílích let soust edil na období mezi vyhlá-ením Nitranského programu (duben 1948) a hromadným út kem nedobrovolných šdruflstevník ō z jednotných ro níckých druflstiev (JRD) v roce 1953. Autor mistrn analyzoval pozadí vzniku koncepce JRD, prom nu výkupního systému, roli rodinných a sousedských vztah na vesnici a také vliv vztahu mezi státem a církveí na postup kolektivizace. S ohledem na topografii Slovenska v noval zna ný prostor zakládání JRD v horských a podhorských oblastech. Jeho práci povafluji za neopominutelnou pro kařdí dal-í výzkum kolektivizace slovenského venkova a v rozborech n kterých zmín ných fenomén podn tnou i pro autory za hranicemi Slovenska.

V roce 2010 pak vyšla práce historiky Viery Hlavové, která se soust edila na propagandistickou, legislativní a perzeku ní linii organizovaného taření proti školackyō ocejhovaným hospodá m.¹⁵⁵ Autorka se op ela o d kladné studium ve fondech slovenského í eského národního archivu a Archivu ministerstva vnitra v Levo e, který spravoval fondy z provenience Bezpe nosti p ed jejich delimitací do Archivu Ústavu pam ti národa, a knihu vypravila mnoflstvím závařných p ílohových dokument . P ínos její studie spat uji ve shromářdí ní mnoflství d kaz ō tom, že nejdeřlít j-ím faktorem p í školackémō cejhování byla ochota podvolit se kolektiviza nímu kurzu, a ō tom, že dogmatická teze ō školacíchō a št ídních

¹⁵³ *Ibidem*, s. 11. Srov. podn tnou úvahu Pavla Horáka na téma východisek t etiho odboje a jeho kritiky, viz HORÁK, Pavel. *Po útky sociáln demokratického pouonorového exilu (1948ō1953)*. Diserta ní práce. Ústav eských d jin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014, s. 25-34.

¹⁵⁴ CAMBEL, Samuel. *Pä desiate roky na slovenskej dedine: naj ařl-ie roky kolektivizácie*. Pre-ov: Universum, 2005.

¹⁵⁵ HLAVOVÁ, Viera. *Kulak - triedny nepriate : š dedinský bohá ō v kontexte kolektivizácie na Slovensku (1949-1960)*. Bratislava: Veda, 2010.

nepátelíchõ p etrvávala po celou dobu kolektivizace a provázela své nositele je-t dlouho potom.

Nejmlad-í generaci slovenských historik zabývajících se výzkumem venkova a kolektivizace zastupují dámy Lucia Tulejová, Martina Fiamová a Marína Zavacká. Lucia Tulejová se ve svém výzkumu soust edí na odpor proti kolektivizaci v Pre-ovském kraji.¹⁵⁶ Martina Fiamová se problematice kolektivizace a kritickému hodnocení dokument k jejímu studiu v novala p edev-ím na p d Ústavu pamäti národa,¹⁵⁷ t fli-t její v decké práce v-ak spo ívá v období Slovenského státu let 1939 afl 1945, kde se v nuje arizaci fli dovského pozemkového majetku. Marína Zavacká se orientuje na d jiny propagandy a kontext budování lojality v totalitárních reffimech, publikovala podn tnou studii o komunistickém aktivismu ve venkovském prost edí¹⁵⁸ a na toto téma brzy vystoupí na konferenci The Countryside and Communism in Eastern Europe: perceptions, attitudes, propaganda v rumunském Sibiu.

Nejnov j-ím p ísp vkem slovenské historiografie k obrazu kolektivizace v zemi je kniha Vladimíra Varinského shrnující a zast e-ující jeho p ede-lé studie a výzkum na tomto poli, kterou vydalo banskobystrické nakladatelství Belianum ve skromném nákladu 200 ks.¹⁵⁹ V syntetizujícím pohledu autor pojednává o zm n koncepcce agrární politiky KS v roce 1948, o p ekotné kolektivizaci let 1951 a 1952 a o vyvrcholení její krize v roce následujícím. V záv re né fázi p edkládá sv j pohled na zvlá-tnosti a výsledky finální kolektiviza ní fáze z let 1955 afl 1960.

¹⁵⁶ TULEJOVÁ, Lucia. Odpor ro níkov proti kolektivizácii na východnom Slovensku. In ROKOSKÝ, Jaroslav ó SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v eskoslovensku*. Praha: Ústav pro studium totalitních reffim , 2013, s. 217-224. TÁfi. Rozpad jednotných rolníckych družstiev v Pre-ovskom kraji v roku 1953 ako prejav odporu ro níkov vo i kolektivizácii. In PETRÁTM; Ji í ó SVOBODA, Libor (eds.). *Osm let po válce: rok 1953 v eskoslovensku*. Praha ó eské Bud jovice: Ústav pro studium totalitních reffim ó Jiho eské muzeum v eských Bud jovicích, 2014, s. 92-100.

¹⁵⁷ FIAMOVÁ, Martina. Cesta k socializácii eskoslovenského po nohospodárstva. In *Pamä národa* 02/2009, s. 16-31. TÁfi. Kritické obdobie v kolektivizácii vidieka ó dramatické udalosti roka 1953 v Pre-ovskom kraji na príklade obce Kel a. In *Pamä národa* 03/2010, s. 57-64. TÁfi. Metódy presved ania ro níkov na vstup do jednotných ro níckych družstiev na prelome 50. a 60. rokov. In *Pamä národa* 03/2012, s. 74-89. TÁfi. šVydejte nám krásy, my družstvo nechceme!õ Bezpe nostná situácia v Pre-ovskom kraji v roku 1953. In *Securitas Imperii* 21, 2/2012, s. 150-181.

¹⁵⁸ ZAVACKÁ, Marína: Komunistický aktivista v lokálnom prostredí, 1949-1956. In KILIÁNOVÁ, Gabriela ó KOWALSKÁ, Eva ó KREKOVI OVÁ, Eva (eds.). *My a tí druhí v modernej społo nosti: kon-trukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava: Veda, 2009, s. 542-554.

¹⁵⁹ VARINSKÝ, Vladimír. *Kapitoly z dejín kolektivizácie na Slovensku (1948-1960)*. Banská Bystrica: Belianum, 2014.

2.1.6 Kolektivizace v Polsku

Zásadní prací o kolektivizaci polského zemědělství je kniha historika Daria Jarosze o politice Polské sjednocené lidnické strany vůči rolníkům v letech kolektivizace.¹⁶⁰ Jedná se o praporečnickou práci obsáhle zpracovávající politický rámec a průběh kolektivizace v Polsku, bez níž se neobejde žádný další autor zabývající se o tuto problematiku. (V tomto ohledu bych Jarosze vyznamenal v polské historiografii například přínos Karla Jecha v české.) Jedna z právních studií Jaroszova díla byla publikována také v *Časopise*.¹⁶¹

Rozličné pohledy na represivní doprovázející kolektivizaci polského venkova nabídly dva sborníky z konferencí, které se uskutečnily v roce 2002¹⁶² a 2003¹⁶³ v podkarpatském území. Účastnícký zájem a obsahová rozmanitost publikovaných statí však rámec shora prosazované kolektivizace nepřesahují, zvědavý čtenář tak nalezne nejen příspěvky o postavení a aktivitách rolníků v různých regionech Polska po oficiálním zastavení kolektivizačních snah, ale i skryté formy kolektivizace v následujících desetiletích i projevy dekollektivizace.

Knihniční produkce polského Ústavu paměti národa významně obohatila bádání o kolektivizaci v zemi, a to jak v rovině celostátního institucionálního uchopení - kupříkladu pojednání o roli bezpečnostního a justičního aparátu při prosazování kolektivizace,¹⁶⁴ tak na poli regionálního bádání o monografického zpracování se do kaly například lodfšský¹⁶⁵ a bialostocký¹⁶⁶ region.

¹⁶⁰ JAROSZ, Dariusz. *Polityka wędz komunistycznych w Polsce w latach 1948-1956 a chępi*. Warszawa: DiG, 1998.

¹⁶¹ JAROSZ, Dariusz. Pol-tí rolníci a kolektivizace. In *Soudobé d jiny* 2/1997, s. 292-305.

¹⁶² GMITRUK, Janusz ó NAWROCKI, Zbigniew (eds.). *Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1944-1956): materiały z konferencji naukowej 5-6 grudnia 2002 r. w Rzeszowie*. Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego ó Instytut Paměci Narodowej, 2003.

¹⁶³ GMITRUK, Janusz ó NAWROCKI, Zbigniew (eds.). *Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1956-1989): materiały z konferencji naukowej 27-28 listopada 2003 r. w Rzeszowie pt. "Wie i ruch ludowy a wędza w PRL w latach 1956-1989"*. Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego ó Instytut Paměci Narodowej, 2004.

¹⁶⁴ KURA, Antoni. *Aparat bezpiecze stwa i wymiar sprawiedliwoci wobec kolektywizacji wsi polskiej 1948-1956*. Warszawa: Instytut Paměci Narodowej - Komisja cigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2006.

¹⁶⁵ PRÓCHNIAK, Leszek. *Kolektywizacja rolnictwa w regionie Ędzkim*. / ód : Instytut Paměci Narodowej - Komisja cigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2003.

¹⁶⁶ MARKIEWICZ, Marcin. *Kolektywizacja wsi w województwie białostockim 1948-1956*. Białystok: Instytut Paměci Narodowej, 2010.

2.1.7 Kolektivizace ve východním N mecku

Také historiografie našich západních soused dokázala v uplynulých p tadvaceti letech pojednat o kolektivizaci venkova z r zných perspektiv. V první řadě je třeba se zastavit u knihy historika Jense Schöneho, která ve svém názvu pokládá otázku, zdali lze kolektivizaci vnímat jako jaro na venkov.¹⁶⁷ Schöneho odpověď není kladná. Jeho kniha podává hutný výklad institucionálního rámce a příběhu kolektivizace v ní kdejší NDR a lze ji (stejně jako v případě Jecha pro české a Jarosze pro polské prostředí) pokládat za fundamentální zpracování tématu. Poprvé byla tato Schöneho práce vydána v roce 2005 a od té doby se do kalendáře kolika vydání, včetně přepracovaného. V roce 2008 pak autor publikoval knihu *Socialistická vesnice, v níž svůj zájem rozšířil o pozemkovou reformu (1945-48) a mezidobí před spuštěním kolektivizace (1948-52)*.¹⁶⁸ V tomto ohledu je však Schöneho zpracování pouze přehledové, nebo německá historiografie disponuje od roku 2007 velmi detailním pojednáním o tomto období z pera historiky Elke Scherstjanoi.¹⁶⁹

Z inspirativních titulů německé historiografie zmíním též i. Mikrohistorickou perspektivu mistrně vyuffila etnologka Barbara Schier, která zpracovala každodenní život v durynské vesnici Merxleben ležící nedaleko lázeňského městečka Bad Langensalza.¹⁷⁰ Na fenomén odporu proti kolektivizaci se koncentroval mladý historik Stefan Finger.¹⁷¹ A jde o publikaci závěrečné studentské práce, je Fingerovo podání velice plastické a podnětné. Pojednává zde o nekonformním chování, občanské neposlušnosti, odpírání spolupráce, o solidárním i o otevřeném odporu, nebo rozpracovává téma sebevraždy jako symbolu odmítnutí a odporu. Tímto titulem je kolektivní práce nesoucí název *Tichý boj proti rolníkům*,¹⁷² avšak

¹⁶⁷ SCHÖNE, Jens. *Frühling auf dem Lande?: die Kollektivierung der DDR-Landwirtschaft*. 3., přepracované vydání. Berlin: Christoph Links, 2010.

¹⁶⁸ SCHÖNE, Jens. *Das sozialistische Dorf: Bodenreform und Kollektivierung in der Sowjetzone und DDR*. 2. vyd. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2011.

¹⁶⁹ SCHERSTJANOI, Elke. *SED-Agrarpolitik unter sowjetischer Kontrolle 1949-1953*. München: R. Oldenbourg, 2007. Za zprostředkování knihy vděčí kolegovi Paulu Weigeltovi.

¹⁷⁰ SCHIER, Barbara. *Alltagsleben im sozialistischen Dorf: Merxleben und seine LPG im Spannungsfeld der SED-Agrarpolitik, 1945-1990*. Münster: Waxmann, 2001.

¹⁷¹ FINGER, Stefan. *Widerstand gegen die Kollektivierung der Landwirtschaft in der DDR 1952-1961*. Hamburg: Diplomarbeiten Agentur, 2000.

¹⁷² BELEITES, Michael a GRAEFE, Friedrich Wilhelm a GRÜNBAUM, Robert (eds.). *Klassenkampf gegen die Bauern: die Zwangskollektivierung der ostdeutschen Landwirtschaft und ihre Folgen bis heute*. Berlin: Metropolis, 2010.

pojímající téma kolektivizace z daleko –ir–ích, často inspirativních perpektiv, z nichž zmíním následující dvě : Udo Grasshof z Lipské univerzity tematizuje násilnou kolektivizaci jako období nakloněné sebevraždám; profesor biologie Hans Dieter Knapp nahlíží kolektivizaci z perspektivy jejího děsivého pro krajinu.

2.1.8 Kolektivizace v Maarsku

V osmdesátých letech vyšla kolektivní práce tří amerických badatelů (z valné většiny maarského původu) o maarské, středoevropské zkušenosti s kolektivizací.¹⁷³ Autoři se zamýšleli nejen nad právními a ekonomickými faktory kolektivizace, ale snesli i množství poznatků o sociálním vlivu kolektivizace například na komunikaci a odívání ve vesnických společnostech.

V polovině devadesátých let publikovala svou práci o maarských rolnících socioložka Martha Lamplandová z Chicagské Univerzity.¹⁷⁴ Autorka se koncentrovala na sociologické uchopení vlivu kolektivizace na život vesnických komunit a na transformaci pracovních praktik, její kniha ovšem přináší také množství podnětů ke komparaci, ať už jde o odpor proti přechodu na vyšší typy kolektivních farem i útoky z nich v létě 1953, nebo o polemiku s proklamovanou dobrovolností závěrečné fáze kolektivizace.

2.1.9 Kolektivizace v Rumunsku

Kolektivizace rumunského venkova je pro zahraniční zájemce velmi dobře zpracovaná. V roce 2009 vydala Středoevropská univerzita v Budapešti rozsáhlou kolektivní práci o kolektivizační transformaci rolníků, majetku a moci.¹⁷⁵ Kniha je rozdělena do čtyř hlavních tematických oddílů; nejprve pojednává o obecných aspektech kolektivizace rumunského zemědělství, ve druhém oddíle tematizuje vztahy centra a regionů (zde upozorují na kapitoly o roli etnicity během

¹⁷³ HOLLOS, Marida a MADAY, Bela C. (eds.). *New hungarian peasants: an East Central European experience with collectivization*. New York: Brooklyn College Press, 1983.

¹⁷⁴ LAMPLAND, Martha. *The object of labor: commodification in socialist Hungary*. Chicago: University of Chicago Press, 1995.

¹⁷⁵ IORDACHI, Constantin a DOBRINCU, Dorin (eds.). *Transforming peasants, property and power: the collectivization of agriculture in Romania, 1949-1962*. Budapest: Central European University Press, 2009.

kolektivizace, pojednávající o n mecké men-in v oblasti Banátu¹⁷⁶ a v ma arské autonomní oblasti,¹⁷⁷ a o strategiích a mofnostech odporu proti dodávkovým kvótám¹⁷⁸), ve t etí ásti se soust edí na transformaci sociálních vztah zp sobenou kolektivizací (pozornost si zaslofí pojednání o pokusech ignorovat ideologickou tezi o št ídním boji¹⁷⁹). Kniha je vypravena také bibliografií prací o kolektivizaci v Rumunsku (p edním domácím odborníkem a pr kopníkem tématu je Octavian Roske), p ehlednou chronologií a administrativními mapami i p ehledem obcí, v nichfl jifl výzkum kolektivizace probíhal.

V roce 2011 vy-la pod názvem Rolníci v oblefení¹⁸⁰ dal-í významná publikace, tentokrát z pera americké autorské dvojice Gail Kligmanové a Katherine Verderové. Autorky pracovaly s mnoha desítkami pam tník a respondent a nabídly sociologicko-antropologický pohled na kolektivizaci rumunského venkova. Jejich p ístup je inovativní p edev-ím v pohledu na pozadí kádrové politiky komunistické strany, na nov formované pracovní kolektivy kolektivizovaných zem d lských podnik a na byrokratizaci venkovského flivota. Kniha je vybavena mnoflstvím tabulek s komparativním potenciálem a doprovázena dobovými fotografiemi.

2.1.10 Kolektivizace v Pobaltí

V roce 2013 vy-la na budape-ské St edoevropské univerzit práce Anu Mai Kõlla, editel Centra pro baltská a východoevropská studia na -védské Univerzit Södertörn, pojednávající o kampani proti školackyõ ocejchovaným hospodá m v Estonsku.¹⁸¹ Autor, vycházející z dokument Estonského národního archivu a Oblastního archivu ve Viljandi, se soust edil na represivní povahu sov tským reffimem prosazené kolektivizace. Nespokojil se v-ak s analýzou institucionálního rámce a vylí ením pr b hu kolektiviza ního úsilí, zavádí totifl tená e do

¹⁷⁶ VULTUR, Smaranda. The role of ethnicity in the collectivization of Tomnatic/Triebswetter (Banat region). In IORDACHI, Constantin ó DOBRINCU, Dorin (eds.). *Transforming peasants*, s. 141-164.

¹⁷⁷ OLÁH, Sándor. Collectivization in the Odorhei distrikt (the Hungarian autonomous region). In *Ibidem*, s. 229-249.

¹⁷⁸ STEWART, Michael ó STAN, Razvan. Collectivization and resistance in the shepherding village of Poiana Sibiului (Sibiu region). In *Ibidem*, s. 251-274.

¹⁷⁹ CHELCEA, Liviu. šHere in Reviga, there was nobody to vage the class struggleõ: collectivization in Reviga, Baragan plain (Bucharest region). In *Ibidem*, s. 399-422.

¹⁸⁰ KLIGMAN, Gail ó VERDERY, Katherine. *Peasants under siege: the collectivization of Romanian agriculture, 1949-1962*. Princeton: Princeton University Press, 2011.

¹⁸¹ KÕLL, Anu Mai. *The village and the class war: anti-kulak campaign in Estonia*. Budapest: Central European University Press, 2013.

regionálních pater celého procesu a odhaluje jeho nevnučenou stránku, ú ast a iniciativu jeho lokálních vykonavatel . Práv v hledání odpov dí po motivacích t chto aktér povafluji Kõllovu práci za p ínosnou a v kontextu dosavadního zpracování kolektiviza ního procesu v anektovaném Estonsku za pr lomovou. Monumentální práce Davida Feesta se totifl soust edí na politický, institucionální a ideologický rámece sov tizace estonského venkova, individuálnímu rozm ru v noval autor minimální prostor.¹⁸²

V Litv , kde kolektivizace probíhala v n kolika vlnách, p i emfl první p i-la hned po znárodn ní p dy na konci léta 1940, není historiografické zpracování kolektivizace venkova pro zahrani ního tená e nijak vy erpávající. K dispozici jsou sumarizující anglicky psané studie vydávané exilov v asopisech *Lituanus*¹⁸³ a *Soviet Studies*.¹⁸⁴ Podstatn v t-í pozornost v nuje litevská historiografie po roce 1991 problematice deportací, které zasáhly do v t-iny litevských rodin, a protisov tskému odboji. Z bohaté produkce o partyzánské etap rezistence, s nífl se prosazování kolektivizace prolíná, odkazují na kvalitní p ehledovou studii¹⁸⁵ a alespo jeden p íklad z bohaté reflektivní literatury zrcadlící fenomén partyzánského boje, p eloflený nedávno do e-tiny.¹⁸⁶

Kolektivizace loty-ského zem d lství byla zpracována v dosud jediné kniflní syntéze.¹⁸⁷ V anglickém jazyce jsou k dispozici studie zam ené na souvislosti deportací ve vztahu k odstartování kolektivizace¹⁸⁸ a na represivní opat ení proti ŝkulackyõ ocejhovaným loty-ským hospodá m.¹⁸⁹

¹⁸² FEEST, David. *Zwangskollektivierung im Baltikum: die Sowjetisierung des estnischen Dorfes 1944-1953*. Köln: Böhlau, 2007, s. 477-482.

¹⁸³ ZUNDÉ, Pranas. The collectivization of Lithuanian agriculture 1940-1952. In *Lituanus: Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences*, vol. 9, no. 3, Fall 1963.

¹⁸⁴ GIRNIUS, Kestutis K. The collectivisation of Lithuanian agriculture, 1944-1950. In *Soviet Studies*, vol. 40, iss. 3, 1988, s. 460-478.

¹⁸⁵ KASZETA, Daniel J. Lithuanian resistance to foreign occupation 1940-1952. In *Lituanus: Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences*, vol. 34, no. 3, Fall 1988.

¹⁸⁶ BALIUKEVI IUS, Lioginas. *Deník partyzána Dz kase: 23. ervna 1948 - 6. ervna 1949*. Praha: Na-e vojsko, 2013.

¹⁸⁷ LABSVRS, J nis. *Latvijas lauksaimniec bas kolektiviz cija 1944-1956*. R ga: Zin tne, 2000. Anglicky psané exilové vydání (LABSVIRS, Janis. *The Sovietization of the Baltic states: collectivization of Latvian agriculture 1944-1956*. Indianapolis: Taurus, 1988.) jsem nem l k dispozici.

¹⁸⁸ SWAIN, Geoffrey. Deciding to collectivize Latvian agriculture. In *Europe-Asia Studies*, vol. 55, iss. 1, 2003, s. 39-58.

¹⁸⁹ BLEIERE, Daina. Repressions against farmers in Latvia in 1944-1953. In NOLLENDORFS, Valters et al. *The hidden and forbidden history of Latvia under Soviet and Nazi occupations 1940-1991: selected research of the Commission of the Historians of Latvia*. Riga: Institute of the History of Latvia, 2005, s. 242-253.

2.1.11 Kolektivizace v komparativních pohledech

Komparativní pohledy na podobu kolektivizace v zemích ovládaných komunistickými režimy se začaly objevovat na konci šedesátých let. Jerzy F. Karcz postavil vedle sebe sovětskou, východoevropskou a čínskou kolektivizaci.¹⁹⁰ Různé přístupy a aspekty podrobení rolnických společností ve východoasijských zemích (v Barm , Čín , Indonésii, Korei, Malajsií a Vietnamu) promýšlel v sedmdesátých letech autorský kolektiv vedený Johnem Wilsonem Lewisem.¹⁹¹ V osmdesátých letech Alexander Nove, renomovaný hospodářský historik z Univerzity Glasgow, a Karl-Eugen Wädekin, specialista na srovnávací studium agrárních politik z hesenské Univerzity v Giessenu, iniciovali vydávání knižní řady *Studies in East European and Soviet Russian agrarian policy*, jejíž první svazek přinesl cenné komparativní výsledky i podněty na poli taktických, organizačních a administrativních přístupů k prosazování kolektivizace a na poli ekonomických ukazatelů kolektivizovaného zemědělství sovětského Ruska a evropských zemí v jeho mocenské sféře vlivu.¹⁹² Jeden z následujících svazků pak komparativně pojednával o hloubce reformních zásahů do zemědělství v období ohlášené přestavby - perestrojky.¹⁹³

Zřejmě nejambiciózněji je pojetá komparace kolektivizovaných zemědělství vztažená na začátku devadesátých let z pera amerického ekonomologa z pensylvánské Swarthmore College Frederica Pryora. Pryor do své velkolepé práce *Rudí a zelení*¹⁹⁴ zpracoval dostupná data ze čtyř kontinentů o zemědělství ve státech s marxistickými režimy a knihu pojal jako zhodnocení kolektivizace zemědělství coby ekonomického fenoménu. Výklad koncipoval do čtyř hlavních oddílů. V prvním z nich zhodnotil agrární reformy předcházející kolektivizaci a ustavení státních a kolektivních farem

¹⁹⁰ KARCZ, Jerzy F. Comparative study of transformation of agriculture in centrally planned economies: the Soviet Union, Eastern Europe and mainland China. In THORBECKE, Erik (ed.). *The Role of Agriculture in Economic Development*. New York: National Bureau of Economic Research, 1970, s. 235-276.

¹⁹¹ LEWIS, John Wilson (ed.). *Peasant rebellion and communist revolution in Asia*. Stanford: Stanford University Press, 1974.

¹⁹² WÄDEKIN, Karl-Eugen a JACOBS, Everett M. (eds.). *Agrarian policies in communist Europe: a critical introduction*. Totowa: Allanheld, Osmun Publishers, 1982. Na stranách 72-79 lze nalézt přehledné schéma s charakteristikami kolektivizace, respektive kolektivizovaných kolektivních výrobních podniků v SSSR, NDR, Československu, Polsku, Maarsku, Rumunsku, Bulharsku a v Albánii.

¹⁹³ WÄDEKIN, Karl-Eugen (ed.). *Communist agriculture: farming in the Soviet Union and Eastern Europe*. London a New York: Routledge, 1990.

¹⁹⁴ PRYOR, Frederic L. *The Red and the Green: the rise and fall of collectivized agriculture in Marxist regimes*. Princeton: Princeton University Press, 1992.

podle vzoru sovchoz a kolchoz. Druhou část v noval strukturálním problému vnitní organizaci těchto farem a jejich vertikálním i horizontálním integračním vazbám. Ve této části jej zajímaly přístupy k zemědělství ve vztahu k jeho výkonnosti, zatímco v posledním oddílu pojednal o možnostech reform kolektivizovaného zemědělství a možnostech zpětného procesu, tedy kolektivizace.

Ke komparaci evropských podob kolektivizovaného zemědělství směřoval britský historik Nigel Swain z Univerzity v Liverpoolu. Tímto je jeho výzkumu byla maarské hospodářství, přičemž ve svém bádání se v komparativním smru postupně posouval k demontáži a transformaci kolektivizovaného zemědělství a jeho integraci do společné zemědělské politiky.¹⁹⁵ Nigel Swain se na podzim 2007 v Praze účastnil již zmínované odborné konference, na níž představil svůj pohled na typologii východoevropských podob kolektivizace, hlouběji se pozastavil nad formami odměňování, významem záhumerk i nadazením práva užívání nad práva vlastníka.¹⁹⁶ V dubnu 2013 přijel na pozvání Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK a Ludwig Boltzmann Institutu do Prahy, kde proslovil komparativní přednášku na téma *Twenty First Century Perspectives on Collectivisation and De-Collectivisation*. Z dalších komparativních tendencí, které se ve výzkumu kolektivizovaného a z kolektivizovaného venkova objevily, uvedu alespo Tatjanu Thelenovou, která se zabývala komparativním výzkumem prosazování kolektivizace ve dvou vesnicích na opačných stranách maarsko-rumunského pomezí.¹⁹⁷

Skutečně reprezentativní podobu získal historický výzkum na poli komparace evropských podob kolektivizace teprve nedávno, když v roce 2014 Středoevropská univerzita v Budapešti po několikaletém odkladu vydala reprezentativní mezinárodní

¹⁹⁵ SWAIN, Nigel. Getting land in Central Europe. In ABRAHAMS, R. (ed.). *After Socialism: Land Reform and Rural Social Change in Eastern Europe*. Oxford: Berhahn, 1996, s. 193-215. TÝfi. Agricultural restitution and co-operative transformation in the Czech Republic, Hungary and Slovakia. In *Europe-Asia Studies*, vol. 51, iss. 7, 1999, s. 1199-1219. TÝfi. Decollectivisation politics and rural change in Bulgaria, Poland and the former Czechoslovakia. In *Social History*, vol. 32, iss. 1, 2007, s. 1-26. TÝfi. Agriculture east of the Elbe and the Common Agricultural Policy. In *Sociologia Ruralis*, vol. 53, iss. 3, 2013, s. 369-389.

¹⁹⁶ SWAIN, Nigel. Typologie východoevropských podob kolektivizace. In BLAfiEK, Petr a KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v eskoslovensku 1948 a 1960 a st edoevropské souvislosti*. Praha: Dokoán, 2008, s. 30-59.

¹⁹⁷ THELEN, Tatjana. Violence and social (dis)continuity: comparing collectivization in two East European villages. In *Social History*, Vol. 30 No. 1 (February 2005), s. 25-44.

práci Kolektivizace zemědělství v komunistické východní Evropě.¹⁹⁸ V prvním oddílu pojednávají Lynne Violová a David Feest o meziválečném sovětském kolektivizačním modelu a o jeho aplikaci na nově anektovaných územích pobaltských republik. Druhá část zastřešuje kolektivizaci ve středoevropských zemích. Dariusz Jarosz, Jens Schöne, Jan Rychlík a József Kovács zde pojednávají o polské, východoněmecké, československé a maarské podobě kolektivizace. Třetí oddíl je soustředěn na jihovýchodní Evropu. O podobách kolektivizace zemědělství v Rumunsku, Jugoslávii, Bulharsku a Albánii zde pojednali Constantin Iordachi společně s Dorinem Dobrinu, Melissa Bokovoy, Mihail Gruev a Örjan Sjöberg. V závěrečné části, v nově odlišném ve vztazích centra s periferiemi a sociálním a etnickým názorovým rozporům, se Arnd Bauerkämper zamýšlí nad historickými narativy a protichůdnými vzpomínkami provázejícími sociální praktiky východoněmecké kolektivizace, Zsuzsanna Varga na maarském příkladu tematizuje přisvojení a modifikace sovětského modelu kolektivizace, Gregory Witkowski srovnává rozdílné reakce na státní plánování v Polsku, NDR, Rumunsku a Bulharsku, závěrečnou úvahu pak uzavírá Nigel Swain srovnáním kolektivizačních kampaní v dotčených evropských zemích.

Pokud se týká české historiografie, omezím se pouze na jeden skutečně reprezentativní příklad, a to statisticky podložené mezinárodní srovnání výkonnosti československého zemědělství v padesátých letech, které přinesl Pavel Novák.¹⁹⁹ Ke komparativnímu pohledu zvolil reprezentanty evropského kontinentu z východní i západní strany flegné opony (Polsko, Maarsko, NDR, SRN, Francii, Itálii, Velkou Británií) a pro celosvětový kontext přidal do srovnání také SSSR, USA a Japonsko. V komparativních aspektech Novák zohlednil procento v zemědělství pracujících obyvatel, počet zemědělských závodů, stavy hospodářského zvířectva, podíl rozlohy, hektarové výnosy vybraných zemědělských plodin, vývoj počtu traktorů, vývoj doživnosti a spotřeby umělých hnojiv.

¹⁹⁸ IORDACHI, Constantin a BAUERKÄMPER, Arnd (eds.). *The Collectivization of Agriculture in Communist Eastern Europe: comparison and entanglements*. Budapest a New York: Central European University Press, 2014.

¹⁹⁹ NOVÁK, Pavel. Výkonnost československého zemědělství v mezinárodním srovnání v 50. letech 20. století. In BLAŽEK, Petr a KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán, 2008, s. 136-155.

2.2 Výzkumné otázky

Nástin podaný v oddílech v novaných eskoslovenské a eské historiografii ukazuje, že dosavadní historický výzkum kolektivizace se orientoval převážně makroskopicky. Vedle pohledu ššhoraž se opačná perspektiva dosud uplatnila jen v malé míře, i když přispívaly v podobě drobnějších studií mladých historiků a regionálně zaměřených výzkumů prováděných při zpracovávání bakalářských a diplomových prací tu jsou. Tato bilance mě utvrdila v rozhodnutí orientovat předkládaný výzkum šmikroskopicky tak, aby aktéři kolektivizace ve zkoumaných oblastech (ať už jde o hospodářící zemědělce, nebo aktivisty pomáhající prosadit kolektivizaci) nepředstavovali jen jakousi anonymní masu.

Jak jsem již předeslal v samotném úvodu, rozhodl jsem se soustředit se při zpracování disertační práce na vybrané kolektivizační fenomény a přitom zstat v rny mikrohistorické perspektivě. Výběr těchto fenoménů jsem podílel základní výzkumné otázky, a to otázky recepce, tedy při jíímání kolektivizační myšlenky.

Prvotním úkolem výzkumu tedy bylo nalézání odpovědí na otázky, jakým způsobem byla myšlenka kolektivizace přijímána a jaké reakce kolektivizačního úsilí vyvolávalo. Z takto položené otázky pak v rámci stanovení hypotéz vyvstává zaměření výzkumu na fenomén dobrovolnosti, fenomén odporu a fenomén spolupráce.

Perspektiva zdola mi přitom měla umožnit nahlédnout konkrétní projevy těchto fenoménů tak, aby namísto tradičně preferovaných intelektuálních, politických i hospodářských elit vystupovali v roli svěbytných historických subjektů rolníci, dělníci, místní funkcionáři, idealisté, prospěcháři i zoufalci.

Mikrohistorická orientace na projevy a aktéry zkoumaných fenoménů mě přivedla k šmalým historickým postavám, k jednotlivcům.lov k je ovšem tvor společenský, neflíje ani nejedná izolovaně, nýbrž ve vzájemné interakci s okolními, společenskými vlivy. Z toho tedy vyplynula potřeba nahlířet sociální souvislosti, zkoumat vazby, vztahy a vzorce chování aktérů zkoumaných jevů tak, aby bylo možné pochopit motivace a okolnosti rozhodování. To nás přivádí k další principiální otázce, na kterou jsem se při výzkumu snažil nalézt odpovědi, totiž jaké pohnutky, okolnosti rozhodování a motivace se skrývaly za konkrétním jednáním a reakcemi obyvatel kolektivizovaného venkova.

Takto vymezený soubor otázek je nyní třeba vymezit časově a místně. S ohledem na základní otázku recepce kolektivizační myšlenky a jejího prosazování lze jádro výzkumu časově vymezit obdobím let 1949 až 1953. Během této poúáte ní fáze kolektivizace se kolektiviza ní snahy projevíly ve v t-in obcí regionu, jemufl se budeme v novat. To je d leflité z hlediska sledování prvotní výzkumné otázky. S ohledem na vylí enou perspektivu a druhotný soubor otázek sm ůjící od projev k aktér m a jejich motivacím je třeba upozornit, fl uvedené období ve svém výzkumu zna n p ekrá uji, a to na ob strany pomyslné asové osy.

Samotný název práce prozrazuje regionální orientaci na horní Polabí. Volba nejv t-í eské eky jako osy výzkumu p irozen není náhodná. Sledování její linie totiž nabízí celou řákalu rozli ných podmínek a umožní uje studium kolektiviza níh fenomén v geograficky a produk n odli-ných podmínkách (horské regiony Krkono-a jejich podh í, úrodné, výsostn zem d lské nífliny, okolí pr myslových center). Dal-í výklad je-t podrobn ji osv tli orientaci na severní a jiflní okraje horního Polabí, jakofl i výb r konkrétních venkovských lokalit.

P evaflující historické interpretace dosud vykreslovaly horské a podhorské regiony, které byly po druhé sv tové válce a odsunu n meckého etnika osídlované nov p íchozími obyvateli, jako oblasti, kde se kolektivizaci da ilo prosazovat nejrychleji a nejsnáze. Naopak produk n bohaté zem d lské oblasti polabské nífliny byly vykreslovány, také s ohledem na tradi ní vliv a sympatie k agrární stran , jiffl byla Ko-ickým programem zakázána dal-í ů ast v politickém kolbi-ti osvobozeného eskoslovenska, jako regiony charakteristické odmítáním kolektivizace. Tato interpretace m p i koncipování hypotéz p ivedla k zam ení výzkumu obráceným sm rem. P i provád ní p edb flného výzkumu zam eného na základní otázku recepce kolektivizace v jednotlivých regionech horního Polabí, jsem se rozhodl pro následující orientaci: pokusím se zkoumat fenomén odporu v horském, nov osídleném okrese Vrchlabí a fenomén dobrovolnosti v níflinném, tradi n agrárním okrese Hradec Králové. Propojujícím faktorem ve zhruba sedmdesátakilometrovém úseku, který eka Labe na svém horním toku p ekonává na cest mezi t mito rozdílnými regiony, bude zkoumání fenoménu spolupráce.

Jsem si p irozen v dom ůskalí a limit plynoucích z takto koncipovaných podmínek výzkumu. Jifl jsem p edesílal, fl se koncipováním výzkumných otázek vzdávám potenciální moflnosti generalizace svých záv r . Jde mi o zkoumání

jedine nosti. K diskusi o platnosti zafitě p edstavy o snadné kolektivizaci v dosídlovaném pohrani í²⁰⁰ a spletité cest k prosazení kolektivizace v polabských níffinách v–ak výsledky p edlofeného výzkumu mohou svým dílem p isp t, anifl by si inily nárok na celkové p ehodnocení. To by ostatn bylo dosti krátkozraké. P edkládanou diserta ní práci tedy nelze vnímat jako pokus o zachycení obecných rys a trend p i prosazování kolektivizace, svým zam ením na jevy, na reakce a na aktéry s jejich motivacemi, názory a o ekáváními chce spí–e p isp t do diskuse o fenoménech dobrovolnosti, odporu a spolupráce jako faktorech p ijímání a prosazování kolektivizace.

Není pochyb o tom, fle zem d lství eskoslovenska procházelo obdobnou transformací a venkov–tí akté i e–ili obdobné problémy jako hospodá ství v dal–ích zemích, které se ocitly na východní stran flelezné opony a podstupovaly kolektivizaci zem d lství dle ur ujícího sov tského vzoru. Zárove v–ak v každé z t chto zemí, v každém regionu, v každé vesnici nabývalo prosazování kolektiviza ní politiky svých jedine ných, specifických rys . V pr b hu výkladu bude mou snahou upozor ovat na základ prostudované zahrani ní odborné literatury na analogie n kterých t chto rys a postoj za hranicemi eskoslovenska.

2.3 Charakteristika metod výzkumu a vyuffitých pramen

S ohledem na stanovení výzkumných otázek bylo jifl na prahu celého bádání z ejmé, fle sáhnú k vyuffití mikrohistorické metody. Orientace na šmalěo d jiny, pohled šmikroskopemō a zohled ování šmalýchō lidí v d jinách, které jsem si v úvodu vytknul, je pro mikrohistorii, zabývající se studiem minulosti v malém m ítku, více nefl typické jifl od sedmdesátých let minulého století, kdy se tato metoda v historiografii za ala objevovat. Pro aplikování této metody na výzkum na poli soudobých d jin je, ekl bych, nezbytná rozsáhlá heuristika a pr zkum ady archivních soubor . Zevrubný výzkum jsem podnikal p edev–ím v archivních

²⁰⁰ Nejnov ji tuto zafitou p edstavu zopakoval Mat j Spurný. Ve své podn tné práci vyslovil v kontextu zbíhání osídlenc nep íslu–n zobec ující tezi o tom, fle *šproti vzniku zem d lských družstev v pohrani í neexistoval rozhodný odpor; obyvatelstvo, které k p d nem lo srovnatelný vztah jako nap íklad sedláci z Vyso iny, reagovalo asto út kem dom ó do vnitrozemí, na Slovenskoō. Spurný zde vycházel p edev–ím ze sumarizujících zpráv pro úst ední orgány, my si v–ak v n kterých pasáfích ukáfeme, fle lokální a regionální funkcioná i m li nez ídka tentenci obraz o kolektivizaci vylep–ovat a redukovat informace pouze na kvantitativní výkaz. SPURNÝ, Mat j. *Nejsou jako my: eská spole nost a men–iny v pohrani í (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011, s. 65.*

fondech místní a okresní provenience, avšak v zájmu co možná nejvšestrannější úplnosti obrazu zkoumané minulosti nebylo možné pominout výzkum také v archivních souborech krajské a centrální úrovně.

Zvolený přístup k uchopení práce podnítil především výběr dalších použitých metod: metody analýzy dokumentů, biografické metody a (byť okrajově) také metody orální historie. Metoda analýzy dokumentů patří k historikově základním výbavám a byla užívána v průběhu vzniku celé práce, při práci s veškerými písemnými prameny. Po biografické metodě jsem sáhl především při psaní kapitoly pojednávající o fenoménu spolupráce. Její aplikace umožnila sestavení vcelku ucelených biografí aktérů, které spojoval záznam o tajné spolupráci v registrech komunistické Bezpečnosti. Zde jsem byl inspirován také přístupy prosopografie, která zkoumá určitý okruh osob s ohledem na původ, profesní uplatnění a rodinné vazby, především objekty výzkumu volí zpravidla v kombinaci zeměpisných, časových a sociopolitických kritérií. Aplikace metody orální historie, s níž jsem hojně pracoval ve svých předchozích výzkumech, zůstala tentokrát pozadu za očekáváním. O práci s paměťkou jsem sice usiloval, ale čas zde sehrál svou nepříznivou roli. Přímo aktéři i události druhé poloviny čtyřicátých a první poloviny padesátých let už nejsou, pokud jde o vybrané lokality výzkumu, mezi námi. Tato metoda tedy nemohla být v dostatečné míře aplikována a zůstala v rovině postranních, dílčích výzkumů, které se nepodílejí na konečné verzi disertační práce.

Přestože přístup, který jsem ke zpracování zvolené problematiky uplatnil, je přístupem historika, cítím se inspirován a zčásti také vycházím z poznatků dalších humanitních disciplín, především sociologie, etnografie a antropologie. Za zdroj inspirace považuji sociologické zaměření na každodenní interakci, vzájemnou provázanost lidského jednání a její důsledky pro chování jednajících osob, etnografický výzkum chování a antropologický zájem o jednotlivce a úsilí o komplexní pohled na člověka.

Jako důsledku těchto inspirací je třeba zmínit mou snahu o kvalitativní přístup s uplatněním detailní analýzy při zkoumání těchto zvolených fenoménů, jejich projevů a aktérů. Tato snaha zahrnuje zájem o genezi těchto fenoménů a jejich kontinuitu, a realizuji ji skrze zkoumání a systematický popis pokud možno všech vnitřních souvislostí. Takto pojatý kvalitativní výzkum poskytuje velké množství informací o malém počtu zkoumaných jedinců, znovu je však na místě připomenout, v části o

limitech koncipování výzkumných otázek již zmínou skutečnost, že následná generalizace takto pojatého výzkumu by byla velice problematická, ať nemohla. Jsem si také v domnění, že vyplývající z přehledu dokumentů vesměs úřední proveniencí, z nichž bylo nezbytné při výzkumu vycházet. V tomto ohledu lze předložené výsledky vnímat také jako prověření interpretačních možností, jako prověření limitů kritické analýzy dokumentů převážně úřední (správní, soudní, bezpečnostní, penologické) proveniencí. Kvalitativní výzkum vyžaduje vzhled do dobových poměrů, vcítit se do zkoumaných aktérů a přejímání jejich perspektivy. V tomto ohledu si dovoluji poukázat na dílo Wilhelma von Humboldta a poznamenat, že ve shodě s ním se domnívám, že stejně jako malíř nebo básník snaží se dát barvu krajině také historik by měl být schopen navodit atmosféru doby a přiblížit pocity aktérů, kteří v daném období žili.²⁰¹

Prameny, skrze které jsem se pokusil navodit atmosféru doby a přiblížit pocity aktérů, se nyní pokusím stručně charakterizovat.

Předložená disertační práce byla zpracována téměř výlučně na základě dosud nepublikovaných archivních pramenů. Zpracování zvolené problematiky, orientované na mikrohistorickou analýzu těchto rozdílných fenoménů, si vyžádalo studium velkého množství dokumentů v desítkách archivních souborů roztroušených v rozličných regionálních i centrálních archivech i v nearchivních institucích. Pro realizaci výzkumného záměru bylo třeba, i s ohledem na zmíněnou absenci pamětníků, pracovat s veškerými dostupnými prameny, s dokumenty úřední, stranické, bezpečnostní a justiční proveniencí, ale i s dokumenty penologické i školní povahy. Pro přehlednost tohoto oddílu, pojednávajícího o charakteristice využitých pramenů a práci s dokumenty, budu v následujícím výkladu kopírovat vymezené fenomény a pokusím se u každého z nich vyzdvihnout důležité prameny, které byly zásadní pro konečné výsledky výzkumu.

K uchopení fenoménu odporu bylo nutné začít výzkum v materiálech bezpečnostní proveniencí. V Archivu bezpečnostních složek jsem studoval svazky uložené ve fondu Vyšetřovacích spisů Hradec Králové a v Historickém fondu Ministerstva vnitra, kde se nacházejí výpovědi svědků a vyšetřovaných. V operativních částech obsahují tyto svazky zprávy tajných spolupracovníků, interní komunikaci bezpečnostního aparátu a prvopisy pořízených výsledkových protokolů,

²⁰¹ NOIRIEL, Gérard. *Úvod do sociohistorie*. Praha: SLON, 2012, s. 20.

o jejich významu se je-ť zmíním. Soubor pravidelných hlá-ení z region , ulofený ve fondu R zné bezpečnostní spisy, pomohl analyzovat obraz nov utvá- eného lokálního spole enství v dosídlované obci.

Následovat musel výzkum v místn p íslu-ném Státním okresním archivu v Trutnov , ve fondech obecní a okresní proveniencie. Zcela zásadním momentem bylo ochotné zp ístupn ní nezpracovaných archivních soubor dolnolánovského jednotného zem d lského drufstva, místního národního výboru a místní stranické organizace. D lefitým pramenem pro reflexi obecních událostí, stejn jako postoj kroniká e, který v obci sehra val roli kolektiviza ního aktivisty, bylo studium obecní kroniky ulofené ve fondu archivu obce. Pro analýzu okresem organizovaných kampaní, realizovaného dozoru nad obcemi a korespondence vedené s krajskými orgány bylo zásadní studium rozsáhlých archivních soubor Okresního národního výboru Vrchlabí a Okresního výboru KS ve Vrchlabí.

Jistou formu osobní reflexe bylo možné analyzovat v dokumentech z období politického uvoln ní v roce 1968 a v krátkém následujícím období po átku okupace. V souboru dokument n kdej-í novopacké pobo ky klubu politických v z K 231, které byly v íjnu 2008, po ty iceti letech, vykopány v lese nedaleko B lé u Pecky, bylo možné najít reflexi n kdej-ího vy-et ování. Dnes jsou tyto dokumenty ulofeny v Národním archivu ve fondu Konfederace politických v z . Men-í míru osobní reflexe poskytoval spis k vy ízení fládostí o podmíne né propu-t ní z druhé poloviny padesátých let, ulofený ve fondu Krajské prokuratury Hradec Králové ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.²⁰² N které postoje lokálních aktér bylo možné vy íst z v ze ských spis ulofených v Národním archivu ve fondu Správy Sboru nápravné výchovy.

Spisy Státního soudu Praha a Státní prokuratury Praha poskytly obraz o organizaci a reffii premiérového ve ejného procesu, který Vrchlabí v zá í 1952 p i p elí ení s dolnolánovskými aktéry protikolektiviza ního odporu zaffivalo. P íslu-ná sloflka šrodinného celku odsouzeného hospodá e, ulofená v jifl zmín- ném fondu Správy Sboru nápravné výchovy umofnila v konfrontaci s okresní agendou

²⁰² K orientaci ve fondu je mi ufl léta nápomocna dr. Marie Skopalová, která jej uspo ádala a publikovala k tématu n kolik zásadních studií, viz SKOPALOVÁ, Marie. Krajská prokuratura Hradec Králové 1949-1993. In *Sborník archivních prací*, 2006, 56(2), s. 547-656. TÁfi. Správní spisy krajských prokuratur v Pardubicích a Hradci Králové z let 1949-1960 jako pramen historického bádání. In *Sborník archivních prací*, 2007, 57(2), s. 707-739.

nahlédnout pod pokli ku provedeného p esídlení rodiny v rámci centráln ízené akce šKō. Dobový tisk pak podal sv dectví o tehdej-ím propagandistickém úzu manipulování ve ejnosti.

Uchopení fenoménu dobrovolnosti jsem za al výzkumem obecních kronik. Dv ze t í hlavních knih jsou dodnes v drflení a pe livém opatrování obce, cofl poskytlo vítanou záminku rozjet se do terénu. Op t v-ak bylo nutné povzdechnout nad absencí p ímých sv dk zkoumaného období, jediným pam tníkem tak z stal kroniká , jehofl post ehy, obohacené o otcovské (rovn fl kroniká ské) vypráv ní byly cenným dopln ním získávaného obrazu.

Nejpodstatn jí ást výzkumu se v-ak odehrála ve Státním okresním archivu v Hradci Králové, jehofl pracovníci mi ufl po léta vycházejí vst íc ve zp ístup ování nezpracovaných soubor a v cenné pomoci p í dohledávání st ípk do podrobné mozaiky historického obrazu.

Záznamy z dal-í místní kroniky za aly dopl ovat d leflité dokumenty uložené ve fondech st flerského jednotného zem d lského druffstva²⁰³ a místního národního výboru. Písemnosti z innosti místní komunistické organizace, fungující v obci ufl od roku 1921, se bohufl nezachovaly. Dokumenty obecní provenience posléze vyst ídala úrove okresní a krajská. Zápisy ze sch zí správních i stranických orgán , ú ední korespondence, vypracovávané zprávy a p ehledy obsažené ve fondech Jednotného a Okresního národního výboru Hradec Králové a Okresního výboru KS v Hradci Králové ve Státním okresním archivu v Hradci Králové a ve fondu Krajského výboru KS v Hradci Králové ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Zde jsem rovn fl analyzoval dokumenty z fondu Rolnického cukrovaru v Syrovátce, které m ly výpov dní hodnotu k organizaci, ízení a výnos m pronajatého zbytkového statku.

Bádání potom pokračovalo v úst edních archivech. Specializovaná v tev fondu Ministerstva zem d lství, obsahující rozsáhlou celostátní evidenci jednotných zem d lských druffstev, bohufl k obohacení výzkumu nep ísp la, st flerské sloflky obsahovaly jen zanedbatelné marginálie.²⁰⁴ Svá sv dectví ov-em vydaly dal-í

²⁰³ Inventá k fondu chybn hovo í o st flerském JZD jako o nejstar-ím v okrese, jeho auto i o ividn zapomn lí rozli-ovat mezi ZVD a JZD. KLÍMOVÁ, Petra ó WIPLER, Jan. *Jednotné zem d lské druffstvo St flery (1945) 1947-1963 (1964)*. Inventá . SOKA Hradec Králové 1989.

²⁰⁴ V tomto kontextu je t eba si povzdechnout také nad absencí dokument ů okresní druffstevní rady, a to jak pro královéhradecký, tak i vrchlabský okres.

z bohatých fondů Národního archivu. S ohledem na roli, kterou Státní bezpečnost sehrála v září 1953, poskytly bohatá svazková fondech kdejšího Archivu ÚV KS, konkrétně fond Antonína Zápotockého, fond Politického sekretariátu, fond Branného a bezpečnostního oddělení a fond Zemědělského oddělení ÚV KS. Doplnující podklady v podobě souhrnných zpráv monitorujících ohlasy na vystoupení ve Státních bezpečnostních opatření doprovázejících cestu prezidenta do Státních bezpečnostních dokumenty z fondu Krajské správy Ministerstva vnitra Hradec Králové, uložené v Archivu bezpečnostních složek v Brně u Kaničích.

Pozornost jsem věnoval také obrazu, jakým bylo státní bezpečnost zemědělské výrobní družstvo zobrazováno v dobovém tisku. Za tímto účelem jsem analyzoval články, které se v roce 1947 objevily v Lidových proudech, krajském tiskovém orgánu národní socialistické strany, v roce 1952 v Pochodni, krajském tiskovém orgánu KS, a v roce 1953 v Rudém právu, v Zemědělských novinách, ve Vesnických novinách královéhradeckého okresu a v obdobném plátku vycházejícím pod názvem Za socialistickou vesnici Novobydlovská. Se zvláštním vydáním přišly Zemědělské noviny, které u příležitosti Zápotockého vystoupení ve Státních bezpečnostních novinách na pomoc novinám okresu Hradec Králové.

K uchopení fenoménu spolupráce bylo třeba podniknout nejvíce rozptýlený výzkum, což bylo podmíněno dvěma momenty. Jednak skutečně jsem do svého výběru začal dva dříve aktéry tajné spolupráce, jejichž osobní svazky vedené Bezpečností byly zničeny, jednak potřeboval jsem konfrontovat a doplnovat specifický obsah dokumentů z proveniencí bezpečnostního aparátu.

První část výzkumu probíhala v dokumentech roztroušených téměř ve dvou desítkách fondů Archivu bezpečnostních složek. Pro obraz práce a organizace bezpečnostního aparátu v regionu byl velmi důležitý fond Krajská správa Ministerstva vnitra Hradec Králové, deponovaný v Brně u Kaničích, a dále fondy Velitelství Státní bezpečnosti a Sekretariát ministra vnitra. O okolnostech zavázání ke spolupráci vypovídaly zprávy obsažené ve fondech Agenturních svazků, ale také v rehabilitačních spisech z konce šedesátých let, uchovávaných (z důvodu v zájmu do rehabilitačních spisů ze začátku let devadesátých a tedy novému obsahu archivovaných) ve spisovně Krajského soudu v Hradci Králové. Další poznatky v tomto smyslu

nabídky písemnosti z fondu Inspekce ministra vnitra a fondu Hlavní správy Vojenské kontrarozvedky a tzv. šUo karty²⁰⁵ uložené ve Sbírce různých písemností. K rekonstrukci proběhu spolupráce a zapojení tajných spolupracovníků do jednotlivých případů bylo třeba procházet poměrně velké množství spisů uložených ve fondech vyšetřovacích spisů, objektových svazků a svazků kontrarozvedného rozpracování. Dokumenty uložené ve fondu Vytídné spisy sekretariátu ministra vnitra poskytly obraz o interním hodnocení výsledků a kvality spolupráce. O zázemí, slufbním postupu a hodnocení d stojník Státní bezpečnosti, ale také o n kterých vztazích na pracovišti podaly obraz dokumenty z fondu Personálních spisů p íslu-ník Ministerstva vnitra a Kádrové správy Federálního ministerstva vnitra. V tomto smru probíhalo bádání také ve dvou spisech Úadu dokumentace a vyšetování zločinů komunismu, za jejichž zp ístupn ní jsem vd ní Janu Srbovi. Okrajové vyuffití solitérních písemností nabídky fondy Kabinet státobezpečnostních materiálů a N mecké soudy v Protektorátu echy a Morava.

Druhá ást výzkumu zam ená na hledání odpovídá na otázky po motivech jednání, okolnostech rozhodování a sociálních souvislostech, vazbách a vzorcích chování konkrétních aktér ům zavedla také do Státního okresního archivu v Chebu, do Státního okresního archivu v Beroun , do obce Trubín, kde jsem krom studia kronik také vedl rozhovory s pam tnicemi, do Vojenského historického archivu v Praze a do Centrální registratury Vojenského archivu v Trnav . Velké množství materiál ů jsem v tomto ohledu analyzoval ve Státním okresním archivu Hradec Králové, dal-í potom v Národním archivu a ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. V mnoha momentech bylo pro pokračování výzkumu neocenitelné vyuffití dobových pobytových evidencí roztrou-ených v regionálních archivech v Beroun , Hradci Králové a v Trutnov a v Národním archivu.

P í práci s archivními dokumenty bylo vhodné dodrřovat n které zásady. M lo by být vřdy zcela jasné, kdy se jedná o dokument bezprost ední (nap . fonogram, zápis ze sch ze, zápis z prvního výslechu) a kdy se naopak jedná o zprost edkovaný záznam ůn ní s odstupem (nap . souhrnné hlá-ení, vyhodnocení, zápis kroniká e). I proto se d sledn drřím zásady odkazovat nikoli pouze na uložení

²⁰⁵ K p vodnímu ur ení kartotéky a k pozadí vzniku souboru šUo karet viz KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost*. Brno: Dopln k, 1999, s. 83-84.

dokumentu, nýbrž na konkrétní dokument s jeho původcem, datací a co nejpevněji, pokud možno původním označením.

Při analýze a interpretaci dokumentů z provenience bezpečnostního aparátu bylo nutné v nově vznikající pozornosti otázce, za jakým účelem konkrétní dokument vznikl, jak úplné či neúplné jsou soubory, v nichž se dokumenty dochovaly, do jaké míry lze obsah dokumentu konfrontovat a verifikovat.²⁰⁶ Nutnost dle kladné vnitřní i vnější kritiky pramenů, osvojovaná v rámci historiky již v úvodu studia při absolvování historického semináře, zde prověruje schopnost kritické analýzy. Potéba konfrontace a verifikace pramenů ve svém důsledku ovlivnila strukturu poznámkového aparátu práce, a to takto v konkrétní poznámce odkazují na více zdrojů najednou. Zvoleným stylem jsem se chtěl vyvarovat původní odkaz, nebo v nichž situacích by bylo nutné opatřit jedinou vtu, i součástí hned několik odkazů na rozličné (verifikační, zprávyující i doplňující) zdroje. Alternativní možností by bylo uvedení (představení) takového pramene přímo v textu, tuto cestu jsem však s ohledem na četnost zamítl.

Pokud se týká protokolů o výsledcích vyšetřování, vycházel jsem především z výpovědí učiněných v prvních dnech po zatčení. U nich byl splněn předpoklad informativní role, tedy mě sloužily skutečným vyšetřovatelům z nichž teprve se vypálily poznatky. To bylo možné ověřit v konfrontaci s paralelními výpověďmi dalších zatčených, s hlášeními spolupracovníků z cel vyšetřovací vazby i s pozdějšími dokumenty (hlášeními o propuštění, o obnovu řízení, o rehabilitaci).²⁰⁷ Pozdější protokoly koncipované jako podklad obžaloby nebo pro četnění u soudu ufl vznikaly s jasným zadáním jako dlekaz doznání ke konstruované (respektive smyslné skutečné a konstruované) šprotistátníinnosti a konvenovaly s trestní kvalifikací

²⁰⁶ K diskusi nad historiografickou relevancí dokumentů z provenience Státní bezpečnosti viz TOMEK, Prokop. Svazek StB jako historický pramen. In *Soudobé dějiny*, 1/2005, s. 208-214. K EN, Jan. Dokumenty StB jako pramen poznání minulosti. In *Soudobé dějiny*, 3-4/2005, s. 708-733. KALOUS, Jan. Rizika materiálu Státní bezpečnosti: několik bodů k práci s dokumenty v české republice. In JATEK, Peter (ed.). *Interpretácia dokumentov Tlačnej bezpečnosti: zborník z vedeckej konferencie Bratislava 16. novembra 2010*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2011, s. 55-61. (V tomto sborníku lze nalézt i které podněty a informace o tom, jak se s interpretací dokumentů komunistického bezpečnostního aparátu vyrovnávají historiografie v dalších zemích i kdejšího východního bloku.)

²⁰⁷ Potéba konfrontace a verifikace pramenů ve svém důsledku ovlivnila strukturu poznámkového aparátu práce, a to takto v konkrétní poznámce odkazují na více zdrojů najednou. Zvoleným stylem jsem se chtěl vyvarovat původní odkaz, nebo v nichž situacích by bylo nutné opatřit jedinou vtu, i součástí hned několik odkazů na rozličné (verifikační, zprávyující i doplňující) zdroje. Alternativní možností by bylo uvedení (představení) takového pramene přímo v textu, tuto cestu jsem však s ohledem na četnost zamítl.

šprotistátních ō in , v p ípad Dolnolánovských byla u v-ech obflalovaných tímto zp sobem na míru u-íta údajná velezrada.

Podobn kritický odstup jako dokumenty komunistické Státní bezpe nosti vyfladovaly dokumenty Mimo ádného lidového soudu Hradec Králové, p edev-ím udání a sv decké výpov di in né po kv tnu 1945.

2.4 Termíny uflívané v práci

P edloflená diserta ní práce nese název *Kolektivizace venkova v horním Polabí*. Kolektivizace je zde chápána jako proces p em ny tradi ní vesnické struktury soukromých hospodá ství v socialistické výrobní podniky, jakými v eskoslovensku byla dle sov tského vzoru budovaná jednotná zem d lská druffstva. Sov tská kolektivizace byla vydávána za obecn platnou zákonitost vývoje socialismu a za vrchol úsp chu v zem d lství. Kolektivizace, prezentovaná jako *šp echod k pokro ilej-ím výrobním formám v zem d lství*,²⁰⁸ znamenala radikální zru-ení staletých majetkových pom r a pracovních zp sob zem d lc .

V této souvislosti je vhodné objasnit mé chápání vztahu kolektivizace zem d lství a kolektivizace venkova. Uflívám-li dnes jifl zavedeného sousloví kolektivizace venkova, mám na mysli významov -ir-í proces společenské, sociální p em ny venkova skrze kolektivizaci zem d lství provád ěný: p em nu tradi ní vesnické struktury soukromých hospodá ství v socialistické výrobní podniky, zru-ení staletých majetkových pom r a pracovních zp sob zem d lc . Souslovím kolektivizace zem d lství rozumím hospodá ské, ekonomické konotace tohoto procesu.

Podíváme-li se na heslo kolektivizace do t ech velkých eských encyklopedií ó do Ottovy encyklopedie (Ott v slovník nau ý,²⁰⁹ respektive Ott v slovník nau ý nové doby²¹⁰), do Malé eskoslovenské encyklopedie²¹¹ a do encyklopedie

²⁰⁸ KO ÁTKO, Ji í. *P echod k hospodá sky pokro ilej-ím výrobním formám v zem d lství: referát z úst ední konference ideových a výchovných pracovník v Praze 1.-3. dubna 1949*. Praha: ÚV KS , 1949.

²⁰⁹ *Ott v slovník nau ý: ilustrovaná encyklopaedie obecných v domostí*. Praha: J. Otto, 1888-1909.

²¹⁰ N MEC, Bohumil. (ed.). *Ott v slovník nau ý nové doby: dodatky k velkému Ottov slovníku nau nému*. Praha ó Litomy-l ó Polí ka: Paseka ó Argo, 1998-2003.

²¹¹ *Malá eskoslovenská encyklopedie*. Praha: Academia, 1984-1987.

Univerzum,²¹² získáme následující obraz. V Ottově slovníku naučném ani v Ottově slovníku naučném nové doby heslo kolektivizace chybí.

V Malé československé encyklopedii je heslo kolektivizace vysvětleno následujícím způsobem: Zespolenění socialistická země na individuálního soukromého hospodářství v kolektivní. Kolektivizace země představuje formu socialistické země, jejíž obsahem je soustředění (centralizace) malorolnické výroby do větších ekonomických celků na družstevních zásadách hospodářství; zároveň s tím probíhá postupná země na technického vybavení této kooperace (za pomoci státu a průmyslové výroby) velkovýrobními závody, moderním strojovým parkem a novou organizací práce. Nejprve se realizuje jako proces postupného sloučení jednotlivých drobných rolnických hospodářství do velkých socialistických zemědělských podniků. Kolektivizace je nevyhnutelnou podmínkou rozvoje výrobních sil v zemědělství a odstranění protikladů mezi socialistickou průmyslovou velkovýrobou a drobným rolnickým hospodářstvím, které existuje v období přechodu od kapitalismu k socialismu. Viz také združstevňování.

Výklad termínu združstevňování poskytuje Malá československá encyklopedie následovně: Združstevňování socialistické zespolenění výrobních prostředků vytvářením družstev. Združstevňováním vzniká družstevní vlastnictví. Uplatňuje se především v zemědělství; s rozvojem výroby v zemědělských družstvech se zvyšuje úroveň jejího zespolenění a družstevní skupinové vlastnictví se plně přibližuje celospolečenskému vlastnictví.

Všeobecná encyklopedie Univerzum nabízí následující výklad hesla kolektivizace: Pojmenování země KS na země soukromého hospodářství v družstevní. Mimo oblast zemědělství se kolektivizovala například zemědělská a vznikala družstva hodinářská, optická, zlatnická atd.

Komunistická strana československa nazývala proces kolektivizace združstevňováním. Avšak organizace, které zde v 50. letech vznikaly pod označením JZD, neměly s nezákladními principy družstevnictví, jakými jsou dobrovolnost organizace, podíl jen vyjadřující jejich díl odpovědnosti a družstevní samospráva, zcela nic společného. Socialistické výrobní podniky v podobě JZD byly řízeny státem a na státu existenci závislé, podléhaly

²¹² *Univerzum: všeobecná encyklopedie*. Praha: Odeon, 2000-2001.

byrokratickému systému organizace a centrálnímu mechanismu p říkazového plánování. Centrum tak určovalo výrobní plány, vstupy a výstupy, ceny prodeje i nákupu, dodávky na trh, dokonce i vnitřní organizaci a rozsah obhospodávané půdy. Organizace, které v Československu vznikly pod názvem JZD, tedy ve své podstatě družstvy nebyly, a kolik se svým, promyšleným, označením družstevní dojem snažily budovat.²¹³ Na existující propast mezi tradičním družstevnictvím a projektem jednotných zemědělských družstev poukázal v uvolněném období konce 1940s let Zdeněk Antoš.²¹⁴ V listopadovém období tento propastný rozdíl vytrvale připomínal Antonín Václav²¹⁵ i Jana Burešová,²¹⁶ která kriticky pojednala o nepřípustnosti zaměření kolektivizace za družstevování.²¹⁷

Na tomto místě bychci jeť v novat krátkou poznámku týkající se otázky uvozování. Domnívám se, že ideologicky zabarvené a dehonestující dobové výrazy škulaků a švesnický boháč by neměly být přebírány do našeho soušasného slovníku bez náležitě distance. Bez výjimky je tedy uvozují, a koliv to v české historiografii zdaleka nebývá pravidlem. V názoru, že uvozování označení škulaků je i výzkumu a popisu kolektivizace venkova naprosto nezbytné, se shodují i s n kterými předními odborníky.²¹⁸

Stejný přístup si dle mého názoru zaslouží i n která další dobová označení: štítní nepřítel, šprotistátní nepřítel, štítní boj. Snaha poušnorového komunistického režimu interpretovat své oponenty jako štítní nepřítel, jejich aktivity jako šprotistátní nepřítel a jejich pronásledování za štítní boj, byla

²¹³ Historický kontext československého družstevnictví zpracoval v exilu FEIERABEND, Ladislav Karel. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Stehlík, 2007. Studii o vývoji představ transformace zemědělského družstevnictví po druhé světové válce v pracích Miloše Teplého a Jana Taubera napsal NOVÁK, Pavel. Cesta k JZD. In *Z historie zemědělství. Prameny a studie*, s. 48. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2012, s. 76-91.

²¹⁴ ANTOŠ, Zdeněk. K návaznosti předsocialistických a socialistických forem zemědělského družstevnictví v českých zemích. In KRATOCHVÍLOVÁ, Irmela (ed.). *Československé zemědělství o šima historik*. Praha: Ústav d jin socialismu, 1969, s. 63-71.

²¹⁵ VÁCLAV, Antonín. *Ke sporu o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999, s. 23-24, 53-58, 72-74.

²¹⁶ BUREŠOVÁ, Jana. Osudy československého zemědělství po druhé světové válce (1945-1960). In *Historický obzor* 7-8/1997, s. 178-179.

²¹⁷ TÁFI. Združstevování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948? In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, s. 223-228.

²¹⁸ GRAZIOSI, Andrea. *The Great Soviet Peasant War: Bolsheviks and Peasants, 1917-1933*. Cambridge, Massachusetts: Ukrainian Research Institute, Harvard University, 1996, s. 47. SWAIN, Nigel. *Collective farms which work?* New York: Cambridge University Press, 1985. LEWIN, Moshe. *The Making of the Soviet System: essays in the social history of interwar Russia*. New York: Pantheon, 1985, s.121-141 (kap. Who was the Soviet Kulak?).

typická a společná i pro další země, které se ocitly v moskevské sféře vlivu,²¹⁹ uflívání těchto pojmů v dnešních textech bez náležitě distance a vylíčení dobového kontextu však považují za nevhodné a zavádějící.

KAPITOLA 3. Charakteristika horního Polabí

Ústí Labe pramení v Krkonoších na zvláštně náhorní plošině Labské louky²²⁰ v nadmořské výšce 1 386 m. Jednoslovný název nese od soutoku Labského potoka a Bílého Labe. Od pramene po Vrchlabí má charakter bystřiny, v podkrkonošském reliéfu se rozlihuje v podhorskou říčku, která se proudem a velikostí koryta výrazně neodlihuje od dalších toků severovýchodní části země, jakými jsou například Úpa a Metuje. Pod soutokem s Úpou v Jaroměři vtéká Labe na území české tabule a nabývá charakteru nížinného toku.²²¹

Od krkonošského pramene až k ústí do Severního moře u německého Cuxhaven měří Labe 1 171 km (1 094,3 km dle Povodí Labe). Jelikož ústí Labe překračuje svou celkovou délkou 1 000 km a celkovým povodím 100 000 km², považuje se za veletok. Podle množství vody je Labe v Evropě na 23. místě. Délka Labe na území země činí 371 km (necelé 4 km tvoří ústí Labe státní hranici s Německem), jeho povodí zabírá území o rozloze 51 39,5 km².²²²

Dnes je Labe proudem s uměle upraveným korytem, říční systém byl postupně přeměněn do podoby jednoho dominantního koryta, které je oproti přirozeným ramenům značně zahloubeno a rozšířeno. To se týká i nejhornějšího toku Úpy. Díky zkušenostem s mohutnými povodněmi v 19. století (nejmohutnější povodně se odehrály v Krkonoších v srpnu 1897) iniciovaly státní úřady regulaci horských

²¹⁹ Srov. VARDYS, Stanley V. a SEDAITIS, Judith B. *Lithuania: the rebel nation*. Boulder : Westview Press, 1997, s. 82.

²²⁰ Podle zavedených hydrologických zásad se ústí pramene tohoto evropského veletoku nalézá v Úpské rašelině ve východních Krkonoších na Bílé louce pod Sněžkou. Zde pramení Bílé Labe měří před soutokem o něco víc, má v něm vodnatost a pramení ve výšce nadmořské výšce není hlavní vodotok Labe. Kurčení pramene na Labskou louku došlo z politických důvodů při hranicích sporech v 17. století. KLIMEŠ, Pavel. *Krajina Krkonošů v proměně století. Riesengebirgslandschaft in hundertjähriger Wandlung*. Horní Maršov: Veselý výlet, 2007, nestr., kap. 3: Vodotoky. MÁMALOVÁ, Zlata. *Labe v Krkonoších: u pramene a její nejvyšší ústí v Evropě*. Hradec Králové: Povodí Labe, 2014, s. 3-5.

²²¹ MOCEK, Bohuslav. *Labe v Hradci Králové: pět ústí a okolí*. Hradec Králové: Muzeum východních zeměch, 2012, s. 1.

²²² RYŠÁNEK, Vít. *Soutoky Labe na území zeměch, Moravy a Slezska*. Praha: Libri, 2006, s. 212-214.

tok . Labe tak v Krkonoších ztratilo charakter p řirodního toku s dravými proudy v zúžených místech, s prom nlivým spádem i sm rem hlavního toku a s širokými rozlivy i slepými rameny již p ed více nejl sto lety. Nutno ov-em dodat, že hustá zástavba v horských údolích a hlavní horské komunikace vedené podél vodote í jsou dnes na protipovod ové ochran zcela závislé.²²³

Koryto eky v-ak doznalo zm n nejen z d vo du ochrany p ed povodn ími, ale také kv li splav ování. V letech 1901 aíl 1931 byla v souvislosti s p ípravou splavn ní Labe aíl do Jarom e provedena systematická úprava koryta Labe od Opatovického jezu aíl po soutok s Úpou spo ívající v nap ímení trasy, zv t-ení pr tokového profilu a výstavb jez Hu ák, P edm íce nad Labem a Smí ice. áda kdysi pr to ných meandr byla na této trase zachována jako slepá ramena a rybí útulky (nap . v B ezhradu, T eb-i, u Kydlinova).²²⁴

Rozd lení Labe na horní, st ední a dolní se za alo poufívát koncem 19. století v souvislosti s my-lenkou p ebudovat Labe v úseku od státní hranice u H enska po soutok s Úpou u Jarom e na výkonnou vodní cestu. P vodn se Labe neoficiáln d lilo na Malé a Velké a tyto dva úseky byly považovány za samostatné eky s tím, že Malé Labe se spolu s Vltavou vlévají do Velkého Labe. Hrani ním bodem byl tedy vltavsko-labský soutok. V roce 1896 z ídilo pražské místodržitelství se souhlasem víde ské vlády Komisi pro kanalizování ek Vltavy a Labe se sídlem v Praze, jejímž úkolem bylo organizovat a ídit splav ovací práce na vymezených úsecích Vltavy a Labe v echách.²²⁵ V té dob se za alo poufívát d lení Labe na dolní (od státní hranice u H enska po soutok s Vltavou u M lníka), st ední (od soutoku s Vltavou po soutok s Úpou u Jarom e, kam se po ítalo se splavn ním) a horní (zbytek toku, který se ke splavn ní nehodil). Horní hranice st edního Labe se

²²³ KLIMENT, Pavel. *Krajina Krkono- v prom n století. Riesengebirgslandschaft in hundertjähri ger Wandlung*. Horní Mar-ov: Veselý výlet, 2007, nestr., kap. 3: Vodote e. Srov. AMALOVÁ, Zlata. *Labe v Krkono-ích: u pramene t etí nejv t-í eky st ední Evropy*. Hradec králové: Povodí Labe, 2014, s. 12-15, 27n..

²²⁴ MOCEK, Bohuslav. *Labe v Hradci Králové: p íroda eky ve m st a okolí*. Hradec Králové: Muzeum východních ech, 2012, s. 3. AMALOVÁ, Zlata. *Labe a Orlice v Hradci Králové: historie í ních staveb*. Hradec Králové: Povodí Labe, 2007, s. 14-19, 26-28.

²²⁵ Více o této Komisi í o tom, pro se za alo splav ovat, viz v publikaci AMALOVÁ, Zlata. *Historie vodní cesty na dolním Labi*. Hradec králové: Povodí Labe, 2009.

ve 30. letech 20. století posunula k soutoku s Orlicí, nebo ufl bylo zcela jasné, fl se splav ovací práce v úseku mezi Hradcem Králové a Jarom í provád t nebudou.²²⁶

Pokud se týká rozd lení Labe v rámci státního podniku Povodí Labe, to vychází z historického rozd lení pouze áste n . Povodí Labe jako takové vzniklo v roce 1966 slou ením územn íslu-ných okresních vodohospodá ských správ a ásti podniku Labe óVltava. Dolní Labe v-ak p ípadlo k Povodí Vltavy. Koncem 60. let 20. století se začalo s rekonstrukcí plavebních stup ň na Labi v souvislosti s p ípravovanou í ní dopravou uhlí do nové tepelné elektrárny Chvaletice a uvařovalo se také s eventualitou prodloužení plavební cesty k Opatovické elektrárn . Pravidelná plavba v úseku Prosmyky (na dolním Labi) afl Chvaletická elektrárna (na st edním Labi) byla zahájena v roce 1977. Hranice mezi st edním Labem a zbytkem Labe po pramen se posunula k Opatovickému jezu u Vysoké nad Labem. V letech 1978 a 1991 do-lo ve státním podniku Povodí Labe k reorganizacím správy toku, ale hranice mezi dolním a st edním úsekem eky z stala na soutoku Labe s Vltavou a hranice mezi st edním a horním úsekem Labe v míst Opatovického jezu u Vysoké nad Labem. Labe od Opatovického jezu k prameni je vlastn zbytek historického st edního Labe po soutok k Orlicí, resp. po soutok s Úpou, a celé horní Labe.²²⁷

Je z ejmé, fl vymezení úseku horního Labe bylo v historii vřdy spojeno se splav ováním eky. Pro ú el této práce se len ní daného správcem toku Povodím Labe p idrříme a za horní Labe budeme považovat úsek od pramen afl po Opatovický jez u Vysoké nad Labem. Respektování tohoto vymezení má totiž je-t jednu výhodu, koresponduje s hranicí mezi n kdej-ími okresy Hradec Králové a Pardubice, p í emfl celý úsek horní Labe se vejde do hranic kraje Hradec Králové, jehořl vymezení rokem 1949 koresponduje s odstartováním kolektivizace.

Hradecký kraj v jeho územn ísprávních hranicích mezi roky 1949²²⁸ a 1960 tvo ilo ňnácet okres , které lze rozd lit do t í geograficky rozdílných obvod . Jádro kraje tvo ily nířinné oblasti okres Ho ice, Hradec Králové, Jarom , Ji ín a Nový Bydřov. Druhý obvod utvá ely podhorské okresy Dobru-ka, Dv r Králové nad

²²⁶ TĀMALOVÁ, Zlata. *Labe v Krkono-ích: u pramene t etí nejv t-ř eky st ední Evropy*. Hradec králové: Povodí Labe, 2014, s.1-2. Srov. RYĀNEK, Vít. *Soutoky ek na území ech, Moravy a Slezska*. Praha: Libri, 2006, s. 214.

²²⁷ Za souhrnnou informaci vd ím Zlat Āmalové, autorce citovaných publikací, odborníci ze státního podniku Povodí Labe.

²²⁸ Dne 21. prosince 1948 schválilo Národní shromářd ní zákon . 280/1948 Sb. o krajském z ízení, který s platností od 1. ledna 1949 nahradil dosavadní zemské len ní z ízením t ínácí kraj v eských zemích a -estí kraj ňa Slovensku.

Labem, Náchod, Nová Paka a Rychnov nad Kněžnou. Do této skupiny horských okresů patří Broumov, Trutnov, Vrchlabí a Jiamberk. Řeka Labe přitom protékala územím okresů Vrchlabí, Dvůr Králové nad Labem, Jaroměř a Hradec Králové.

Jak jsem již předeslal při vymezení výzkumných otázek, orientoval jsem výzkum pro odlišnost podmínek i dosavadních přístupů na oba konce horního Polabí. Zajímá se tedy budu o to, jak byla kolektivizace percipována jednak na jižním úpatí Krkonoš, jednak v nížině Východolabské tabule. Jedná se o značně odlišné zeměpisné oblasti horního Polabí, a to nejen s ohledem na zeměpisné položení, ale přirozeně také z hlediska klimatického, topografického a produkčního. Ve zhruba sedmdesátakilometrovém úseku zde řeka Labe překonává cestu mezi Krkonošemi s jejich podhříváním a polabskými nížinami s jejich úrodnými rovinami, a má tím tak v přirozené závislosti na této topografii svůj charakter, z horské bystřiny se vstupem do české křídové tabule u Dvora Králové nad Labem proměňuje v relativně klidný nížinný tok. Proměňuje se přirozeně také klimatické podmínky. Horský ráz okresu Vrchlabí charakterizuje krátké a velmi krátké léto, které bývá mírné a velmi chladné a spíše vlhké, delší přechodná období s mírným a velmi chladným jarem a mírným podzimem a spíše dlouhá zima, kterou lze charakterizovat jako spíše mírně vlhkou s dlouhou sněhovou pokrývkou a s mírnými teplotami.²²⁹ Nížinný ráz okresu Hradec Králové naopak charakterizuje dlouhé, teplé a suché léto, krátké a velmi krátké přechodná období, která jsou charakteristická teplým a velmi teplým jarem i podzimem, a krátká zima, která bývá mírně teplá, a velmi suchá s krátkým a velmi krátkým trváním sněhové pokrývky.²³⁰

²²⁹ QUITT, Evžen. *Klimatické oblasti Československa*. Brno: Geografický ústav ČSAV, 1971, s. 11-12.

²³⁰ *Ibidem*, s. 13.

KAPITOLA 4. Fenomén odporu

4.1 Okres Vrchlabí

V územní správě mezi lety 1949 a 1960 představovalo Vrchlabsko samostatný politický okres Vrchlabí²³¹ v nejsevernější části Hradeckého kraje, tvořený dvěma soudními okresy – soudním okresem Vrchlabí a soudním okresem Hostinné. Soudní okres Vrchlabí zahrnoval obce Černý Důl, Čistá, Dolní Branná, Dolní Dvůr, Dolní Lánov, Fout, Herlíkovice,²³² Horní Lánov, Krausovy Boudy, Kunice, Prostřední Lánov, Stráňné, Týndler v Mlýn, Vrchlabí. Soudní okres Hostinné tvořily: Arnultovice, Čermná, Dolní Olešnice, Hejmanovy Sejfy,²³³ Horní Olešnice, Hostinné, Chotovice, Javorník, Kláterská Lhota, Prosečné.²³⁴

Okres Vrchlabí představoval pohraniční okres na severu definovaný státní hranicí, na západě sousedící s okresem Jilemnice, na jihozápadě s okresem Nová Paka, jižní hranice jej oddělovala od okresu Dvůr Králové nad Labem, na východě pak sousedil s okresem Trutnov. Charakter okresu byl horský, severní polovinou území se rozkládal na hřebenech, jižní polovinou na úpatí Krkonoš.

Přestože nás podstatně více zajímá hospodářský charakter okresu ve vztahu ke kolektivizaci zemědělství, musíme se v souvislosti s hraničním charakterem okresu alespoň v základních obrysech zmínit také o národnostním aspektu místního osídlení. Jak dosvědčí nejstarší místní názvy osad a hradů, původní osídlení Vrchlabska bylo české. Německá kolonizace zde začala, jak známo, za vlády posledních Přemyslovců, především Přemysla Otakara II. a Václava II., a na Vrchlabsku měla své trvalé důsledky. Podle výsledků posledního meziválečného sčítání obyvatel zde žilo 38 091 osob s německou národností. Po téměř sedmi staletích bylo důsledky přemyslovské a německé kolonizace násilně vykořeneno. Poválečný odsun německého etnika představoval odliv více než 90% původních obyvatel. V první fázi odsunu probíhající do 4. srpna 1945 bylo z okresu Vrchlabí transportováno 19 tisíc německých státních příslušníků. Tyto transporty probíhaly v rámci tak zvaného divokého odsunu, jež před rozhodnutím Postupimské

²³¹ Okres Vrchlabí byl v roce 1945 obnoven v územním rozsahu podle 1. října 1938.

²³² V roce 1950 se staly místní části města Vrchlabí.

²³³ V roce 1952 obec přejmenována na Rudník.

²³⁴ VAŘKOVÁ, VERA a ZÁHRADNÍK, Pavel. *Okresní národní výbor Vrchlabí (1918) 1945-1960 (1970)*. Inventář. Státní okresní archiv Trutnov, 2008, s. 26-27.

konference. Hlavní vlna odsunu započala 18. února 1946, přičemž k poslednímu transportu došlo 16. listopadu 1946.²³⁵ Tak značný odliv obyvatelstva bylo přirozené třeba nahradit. Problematice osídlení se však budeme vnovat teprve v kontextu sociálního vývoje konkrétní země v následující kapitole, nyní přejdeme k hospodářským faktorům, které charakterizovaly vrchlabský okres.

Pokud jde o produkční charakteristiku, v severní hornaté části okresu dominoval horský půdní typ s extenzivním, vesměs pastvináckým obhospodačováním, v jižní části potom půdní typ bramborácký. Mezi nejčastěji pěstované plodiny zde patřily letní a zimní flíto, ječmen, oves, len a brambory, které představovaly hlavní pěstovanou plodinu. Musíme zde poznamenat, že z rozhodnutí Krajského národního výboru v Hradci Králové byl vrchlabský okres charakterizován jako zemědělská výrobní oblast bramborácko-flítného typu. Okresní národní výbor ve Vrchlabí se však proti takové charakteristice ohrazoval, nebo místní podmínky nedovolovaly splňovat plány výnosů a dodávek stanovené na základě této typologie.²³⁶ Avšak centrálně řízené hospodářství poúnorového Československa neposkytovalo mnoho prostoru k protestům proti rozvržení úkolů prvního pětiletého plánu (1949-1954). Přesněji řečeno, impulzy ke změnám přicházely výlučně z Moskvy a týkaly se požadavků na zvýšení zbrojní výroby.

Charakter obcí okresu Vrchlabí byl vnímán jako přemyslový, pouze 9% obyvatel okresu tvořili zemědělci (i s příslušnými rodinami).²³⁷ Také určení hospodářského charakteru obcí se v padesátých letech řídilo zkušenostmi Sovětského svazu. Za zemědělskou obec byla považována ta, ve které více než 30% obyvatel pracovalo v zemědělství. Podle tohoto hlediska měl vrchlabský okres pouze dvě zemědělské obce, jimiž byly Čermná a Dolní Lánov.²³⁸ V tomto kontextu by tedy nemělo být překvapující, že právě Dolní Lánov bude tou obcí, které v severní části

²³⁵ Problematiku odsunu německého obyvatelstva z vrchlabského okresu zpracovala s jistými mezerami Jana Feistauerová, z její práce jsem uvedené údaje čerpal, viz FEISTAUEOVÁ, Jana. *Obraz odsunu Němců na Vrchlabsku v regionálních periodikách z let 1945-1948*. Diplomová práce. Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2014, s. 37, 50, 52. Výčet devatenácti transportů ze sborníku státního archivu ve Vrchlabí uvádí KMONÍČEK, Josef. Osídlování pohraničí severovýchodních částech 1945 až 1952. In *Krkonošská a Podkrkonošská vlastivědná sborník muzea Trutnov* 3, 1967, s. 227-228.

²³⁶ VAŠKOVÁ, Věra a ZÁHRADNÍK, Pavel. *Okresní národní výbor Vrchlabí (1918) 1945-1960 (1970)*. Inventář. Státní okresní archiv Trutnov, 2008, s. 23.

²³⁷ *SOA Trutnov*, f. ONV Vrchlabí, kt. 489, ukl. č. 646, inv. č. 2776, sign. 112, Zápis o jednání o otevření prodejny zemědělských předmětů ve Vrchlabí z 12.6.1953.

²³⁸ *SOA Trutnov*, f. ONV Vrchlabí, kt. 489, ukl. č. 646, inv. č. 2776, sign. 112, Přepis adresovaný okresní plánovací komisi, Vrchlabí 12.6.1953.

horního Polabí budeme v novat nejv t-í pozornost z hlediska recipování kolektiviza ních zám r .

Po odstartování kolektivizace panovalo obecné pesv d ení, fle v pohrani ních, nov osídlovaných okresech budou podmínky pro etablování JZD nejv íznív j-í. š *Vyplývá [to] ze samé podstaty a povahy osídlenc , kte í nemají ani dostatek prost edk , aby je investovali do hospodá ství, a proto se leh eji rozhodují pro novou pokrokovou formu zem d lské výroby*, vyjad oval vrchlabský okresní prokurátor.²³⁹ Kanadský historik Eagle Glassheim v tomto ohledu rozvinul my-lenku eskoslovenského pohrani í coby oblasti pro modelové budování socialismu, coby jakési budovatelské laborato e.²⁴⁰

4.2 Dolní Lánov: utvá ení nového lokálního spole enství

Obec Dolní Lánov, n mecky Nieder Langenau, lefí v údolí Malého Labe v nadmo ské vý-ce 426 afl 482 m. Rozkládá se p i cest spojující Hostinné s Dolním Dvorem na území n kdej-ího okresu Vrchlabí, p i emfl od bývalého okresního m sta ji d lí sotva 5 km, od krajského centra Hradce Králové je vzdálena 60 km. První písemná zmínka o obci pochází z poloviny 14. století. Podle údaj ze s ítání obyvatel zde v roce 1950 filo 724 lidí ve 240 domech. V t-inu místních obyvatel zam stnávalo zem d lství. K obci p inálefely dv osady se samostatným íslováním, Malý Lánov a Kovársko. Celková vým ra katastru ítala 1 598 ha, z ehofl 1 027 ha tvo íla orná p da, 222 ha louky, 55 ha pastviny a 241 ha lesy.²⁴¹

Afl do roku 1945 filí v Dolním Lánov tém výlu n obyvatelé n mecké národnosti. š *P kné domky i rolnické usedlosti po vý-in ukazují, fle zde vládl smysl pro po ádek a lásku N mc ku svojí domovin ě*, poznamenal dolnolánovský kroniká .²⁴² Prvním p edsedou dolnolánovského MNV byl Josef Pechá ek, který o situaci v obci podával bezprost edn po skon ení války pravidelná hlá-ení. š *Snafíme*

²³⁹ SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 309, inv. . 561-2, Zpráva ve v ci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 4.3.1950.

²⁴⁰ GLASSHEIM, Eagle. Etnické ístky, komunismus a devastace flivotního prost edí: vytvá ení nové identity severo eského pohrani í (194561989). In *Soudobé d jiny* 3-4/2005, s. 432-464, zejména s. 441-450.

²⁴¹ SOka Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam tí Dolního Lánova 1948-1981, s. 11-12. BALCAR, Vladimír ó R íKOVÁ, Ji ina ó KRABAL, Josef et al. *Historický lexikon obcí eské republiky 186962005*. I. díl. Praha: eský statistický ú ad, 2006, s. 500-501.

²⁴² SOka Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam tí Dolního Lánova 1948-1981, s. 12. Srov. *Ibidem*, f. Archiv obce Dolní Lánov, inv. . 1, kniha Nieder-Langenau im Jahre 1930

se ze v-ech sil, aby se život vrátil do normálních kolejí, psal na konci května 1945, že starosti nám v-ak d-á lápleni, které se zde často opakují, a přemfl dále popisoval, fl se skoro vřdy jedná o p-íslu-níky Rudé armády, a fládal proto p-ěsné instrukce š-jakým zp-ěsobem máme v-ichni proti podobným výst-ělk-ěm postupovat, jak daleko sahá na-ě pravomoc [í] a komu máme zji-ěné p-ědat. ²⁴³ Zprávy z dal-ěch obcí v-ak vypovídají o podobných incidentech ve v-ět-ěší části okresu. ²⁴⁴

První osídlenci v roli národních správc-ě zašli do Dolního Lánova p-ěcházet v poslední dekád-ě června 1945. Na začátku srpna 1945 se v obci zdrflovalo ufl 163 osob-ěské národnosti a celkem 1 026 osob-ě národnosti n-ěmecké. Celkem 425 osob-ě ufl bylo tou dobou z obce odsunuto. ²⁴⁵ Odsun p-ě vodních n-ěmeckých obyvatel, ukon-ěný v listopadu 1946, p-ěru-ěil kontinuitu hospodá-ěského, společ-ěnského a kulturního vývoje oblasti. P-ě následném osidlování se sem p-ěist-ěhovali noví obyvatelé vesm-ěs z okolí Ho-ěc, Jilemnice a Jarom-ěje, ale také ze Slovenska, Zakarpatské Ukrajiny a Volyn-ě. ²⁴⁶ Tak se zde utvá-ělo nové lokální společ-ěnství a nová lokální kultura bez p-ěímých vazeb na star-ěší místní tradice. ²⁴⁷ N které-ěny tohoto nového společ-ěnství si nyní p-ěedstavíme blífl-ě. Na-ěím cílem nebude pátrat po ko-ěnech a sociálním zázemí v-ěch nov-ěp-ěíchozích, velikost této zem-ěd-ělské obce by to ostatn-ě, s ohledem na charakter práce, ani neumofl ovala. Zam-ěíme se proto na osoby, které p-ěi sledování na-ě hlavní otázky po recepci kolektivizace sehráli v tomto společ-ěnství významnou roli. I s tímto omezením bude zvolená mnoflina dosti pestrým sociálním vzorkem. Jelikofl není vřdy spolehliv-ě dolofleno datum

²⁴³ SOKA Trutnov, f. ONV Vrchlabí, kt. 91, ukl. . 233, inv. . 580, Hlá-ění . 7, MNV Dolní Lánov 29.5.1945.

²⁴⁴ SOKA Trutnov, f. ONV Vrchlabí, kt. 91, ukl. . 233, inv. . 580: situa-ění zprávy o bezpeč-ěnostních pom-ěrech v okrese (1945-46). Viz nap-ě. Oznámení, Místní správní komise Dolní Lánov 11.8.1945. Udání ve v-ěci loupefl-ě v Chot-ěvicích, Velitelství stanice SNB Chot-ěvice 16.11.1945. Záznam výpov-ědi F. Drasnera z Dolní Ole-ěnice o chování p-ěíslu-níků Rudé armády z 21.11.1945.

²⁴⁵ SOKA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam-ětní kniha Pam-ěti Dolního Lánova 1948-1981, s. 88-89, 95.

²⁴⁶ KMONÍ EK, Josef. Osídlování pohrani-ěší severovýchodních-ěch 1945-ě 1952. In *Krkono-ě a Podkrkono-ě: vlastiv-ědný sborník muzea Trutnov* 3, 1967, s. 225-232. SOKA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam-ětní kniha Pam-ěti Dolního Lánova 1948-1981, s. 88-95, 102-104, 108-109, 126. K problematice osidlování pohrani-ěší viz-ě APKA, Franti-ěk-ě SLEZÁK, Lubomír-ě VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohrani-ěší-ěských zem-ěí po druhé sv-ětové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. Problematice odlivu osídlenc-ě a jejich novému získávání se v-ěnuje studie TOPINKA, Ji-ě. Zapomenutý kraj:-ěské pohrani-ěší 1948-ě 1960 a takzvaná akce dosídlení. In: *Soudobé d-ějiny*, . 3-4, 2005, s. 534-ě585.

apka, Franti-ěk, Slezák, Lubomír a Vaculík, Jaroslav.

²⁴⁷ Jako zdroj inspirace pro kladení-ěší otázek v tomto smyslu odkazují na VÁLKA, Miroslav. *Sociokulturní prom-ěny vesnice: moravský venkov na prahu-ět-ěšího tisíciletí*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

příchodu osídlenců do obce, bude se jejich zájmy řídit v kem, respektive rokem narození uváděným v závorkách za jménem.

Josef Novák (1896) pocházel z Počumaví, narodil se v Úbislavi na Vimpersku, kde také absolvoval zemědělskou docházku. O jeho pracovní dráze nejsme zpraveni, přestože však v důlnickém prostředí a hned po založení KS v roce 1921 vstoupil do jejího řadů. V roce 1938 přešel za prací do Pahy. Odtud v listopadu 1945 odešel do Dolního Lánova. S manželkou Annou, rozenou Alešovou, vychovávali tři děti, do Podkrkonoší ale své rodiče následoval pravděpodobně jen nejmladší syn. V Dolním Lánově získala rodina hospodářství p. 27 s 9 ha půdy. Josef Novák byl pilný v docházce do stranických schůzí i politického kolení. Přestože její spolustraníci charakterizovali jako štítný úvodník, nepatřil pravděpodobně mezi radikální komunisty, byl spíše mírný a pragmatický. Byl však nejen jedním ze zakládajících členů JZD, ale především propagátorem jeho skutečného fungování.²⁴⁸ Lze se domnívat, že podpora kolektivizačního projektu JZD nevycházela u Nováka pouze z poslušnosti stranické linii, svou roli zde pravděpodobně sehrávala i nezávislost s vedením hospodářské usedlosti, z níž bylo JZD často vnímáno jako vítané východisko.

Václav Sovák (1907) z p. 67 byl rodákem z Libníčovic na Královéhradecku. Pracoval jako pomocný stavební dělník. Do Dolního Lánova přešel v květnu 1946, nejprve se usadil v domku p. 248, pro neshody se sousedy, hospodařil s mládkem a Zuzánkem přešel v říjnu téhož roku do p. 67. Zhruba v době příchodu do obce vstoupil do KS. Od roku 1947 byl zaměstnán jako úředník MNV v Dolním Lánově s měsíčním platem 2 500 Kč. V roce 1948 se ujal vedení dolnolánovské kroniky.²⁴⁹ Podle ladění jeho kronikářských zápisů i podle vystupování ve schůzích, z nichž se dochovaly zápisy, lze vcelku nesporně usuzovat, že Václav Sovák patřil po odstartování kolektivizace mezi bezvýhradné podporce oficiálního kurzu zemědělské politiky a pravděpodobně také mezi nadšené obdivovatele svého sovětského.

²⁴⁸ *SOka Trutnov*, f. OV KS Vrchlabí, kt. 25, inv. č. 98, sign. II/5/a, Provizorní list MO KS Dolní Lánov, b. d. (1950). *Ibidem*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kn. 5, Seznam policejních přihlášených 1945-50. *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Skupinový spis, Protokol o výpovědi sv. dka Josefa Nováka, KS StB Hradec Králové 26.8.1952.

²⁴⁹ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 104, 110.

V záležitostech ustavování prvních pracovních skupin byl přímo hnacím motorem realizace kolektivizační myšlenky.

Jiří Farský (1910) se narodil v Pívlkách na Jilemnicku do zemědělské rodiny Františka a Františky, rozené Malíkové. Rodiče obhospodávali 9 ha půdy a chovali sedm afl devět kusů hovězího dobytka. Vyrstával společně se dvěma sestrami. Obecnou školu vychodil v Pívlkách, měšťanskou v Jablonci nad Jizerou, po dvou zimy poté navštívil hospodářskou školu ve Vysokém nad Jizerou. V roce 1932 se oženil s Bofenou Kolářovou, dcerou zedníka z Mísné. Společně vychovávali tři dcery, Bofenu (1933), Libuši (1936) a Jarmilu (1938). V roce 1937, když zemřel otec, převzal vedení usedlosti. Polnosti v Pívlkách byly však dosti kopcovité a jejich obdělávání náročné. Proto se po válce manželé rozhodli z usedlosti po rodičích odejít. Nejprve vyhlíželi pozemky v Dolní Branné, poté - koncem října 1945 odešli do Dolního Lánova, kde zabrali usedlost č. 69 s 15 ha vesměs rovinné půdy. Pole zde však byla v dosti mokré půdě. Snadnější nebylo podnikat meliorizační zásahy se jevílo přejít na jinou volnou usedlost, což také v květnu 1946 uskutečnili. Zabrali usedlost č. 89 po odsunuté rodině Landwirtových, respektive Grafových. Získali tím mlátičku a samovaz, snad i starý traktor, a tak si brzy přibrali do pachtu dalších 5 ha půdy. Na hospodářství drželi afl 24 kusů dobytka (z toho 9 krav), pár koní a proměnlivé množství bravy a drůbeže. Jiří Farský byl v novém vesnickém společenství tím, za nímž se chodilo pro rady a jehož pole se obhlíželo. Nepřekvapí proto, že od podzimu 1946 vykonával funkci předsedy rolnické komise a při první reorganizaci MNV byl dosazen do funkce zemědělského referenta a také místopředsedy MNV. Do KS vstoupil již v červnu 1945 a v Dolním Lánově se stal členem výboru místní stranické organizace, ani po stránce politické příslušnosti tedy nebyl problém s jeho dosazováním do funkcí.²⁵⁰

Jiří Farský, zdá se, využil možnosti, která se naskytla při osidlování pohraničí, bez zbytku. Získal v této hospodářské usedlosti a lepší životní podmínky pro celou

²⁵⁰ *SOKA Trutnov*, f. Archiv obce Dolní Lánov, inv. č. 1, kniha Nieder-Langenau im Jahre 1930, p. 89. *Ibidem*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 78, 91. *Ibidem*, f. OV KS Vrchlabí, kt. 25, inv. č. 98, sign. II/5/a, Provizorní list MO KS Dolní Lánov, b. d. (1950). *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Farský, Ustanovka, Okresní oddělení StB Vrchlabí 28. 7. 1952. Agenturní zpráva Karla Glasera, Hradec Králové 9. 8. 1952. Úsekový protokol z 12. 8. 1952. Zápis o výpovědi z 19. 8. 1952. Posudek, MNV Dolní Lánov 27. 8. 1952. *NA Praha*, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spt I 128/52, Zpráva o pověstí, OO VB Vrchlabí 30.9.1952. *Ibidem*, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 5 Ts I 65/52, Soupis zařízení, KS StB Hradec Králové 7.8.1952.

rodinu. Jako jeden z mála disponoval v novém spole enství pot ebnými zku–enostmi s vedením hospodá ství, mohl se op ít i o odborné vzd lání ze zimní hospodá ské –koly. Ke zdaru na poli a ve chlév se, zdá se p irozen , p idružil respekt a p sobení ve ve ejných funkcích. Když se pozd ji za alo mluvit o spole ném hospoda ení, Farského postoj byl rozhodn odmítavý. Na politiku KS , v rámci nífl p du nejprve dostal, zanev el, když se jí m l posléze vzdát.²⁵¹ Sympatizoval s t mi, kte í odcházeli za hranice, a doufal v brzký konec poúnorového reffimu, pravideln proto poslouchal vysílání zahrani ního rozhlasu.

Stanislav Tůbrt (1912) pocházel z P ívlak na Jilemnicku stejn jako Ji í Farský. Do Dolního Lánova p í-el v srpnu 1945 spole n s manželkou Marií, rozenou Ková ovou, a t emi d tmi. Usadili se v hospodá ské usedlosti p. 79 s 14,9 ha pozemk . lenem KS se stal teprve v b eznu 1948, komunistické politice se v–ak dokázal brzy p ízp sobit a aktivn ji prosazoval. Usuzovat lze na základ dochovaných zápis z prov rkových pohovor len KS ²⁵² i ochoty, s jakou p íjímal stranické funkce a plnil úkoly. Tůbrt absolvoval vyřadované politické –kolení a od b ezna 1950 zasedal ve výboru místní organizace KS . V rámci stranických úkol a závazk pak v obci agitoval ve prosp ch JZD, nové leny se mu v–ak neda ilo získávat. Byl jedním z t ch, kte í tla ili na odebrání zem d lské mechanizace (hlavn traktor) ze soukromého drflení. Kritizoval také na místní sdružení JS Z, jehož práce prý nekopírovala šlinii stranyø a p edsednictvo nebylo ani v KS , ani v JZD. A koli byl v obci znám pro mnofství drobných krádeří, kv li kterým byl jifl v minulosti z n kterých ve ejných funkcí vylou en, pravideln zastával funkci soudce z lidu, tedy p ísedícího u Okresního soudu ve Vrchlabí.²⁵³ M fleme jen domý–let, v jakém pom ru byly v p ípad Tůbrtovy motivace

²⁵¹ V b eznu 1952 pravd podobn vrátil svou lenskou legitimaci KS , není v–ak zcela jasné, zda s tím spojil protest proti politice, se kterou nesouhlasil. Z n kterých dal–ích náznaek vyplývá, fle jeho gesto bylo velmi opatrné a fle v p íhodnou chvíli, aby se kryl, rychle své lenské známky doplatil a doplnil. *SOKA Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), kniha KS Dolní Lánov, Zápis 1. lenské sch ze 25.3.1952. Zápis 8. výborové sch ze 1.4.1952.

²⁵² Nap íklad na prov rkovou otázku pot ebnosti št ídního bojeø Tůbrt reagoval slovy *š T ídní boj být musí. [...] Pozorují okolí, nep átele na–í cesty k socialismu.ø SOKA Trutnov*, f. OV KS Vrchlabí, kt. 25, inv. . 98, sign. II/5/a, Zápis ze stranické prov rky MO KS Dolní Lánov, b. d. (1950).

²⁵³ *SOKA Trutnov*, f. OV KS Vrchlabí, kt. 25, inv. . 98, sign. II/5/a, Zápis ze stranické prov rky MO KS Dolní Lánov, b. d. (1950). *Ibidem*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kn. 5, Seznam policejn p íhlá–ených 1945–50. *SOA Zámrska*, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 288, inv. . 488, sign. Spnt 1/54, Protokol o ve ejném zasedání Krajského soudu v Hradci Králové z 28.9.1955. Stíffnost proti zamítnutí řádosti o povolení obnovy soudního procesu, Leopoldov 3.11.1955. *ABS Praha*, f. Vy–et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Skupinový spis, Protokol o výpov di sv dka Stanislava Tůbrta, KS StB Hradec Králové 26.8.1952.

k prosazování myšlenky JZD v Dolním Lánově faktory podílenými se stranické disciplínou a názorového přesvědčení, i zda zde sehrály svou úlohu i hospodářské potřeby a nezkušenost s obděláváním nemalé výměry pozemků.²⁵⁴

Jan Schejbal (1914) se narodil do dělnické rodiny Josefa a Aloisie, rozené Bartoňové, v Libčicích nad Jaroměří. Obecnou školu vychodil v rodné obci, gymnázium absolvoval v Josefově. Poté nastoupil do učení a jako obchodní příručí pracoval u několika firem v regionu. V době velké hospodářské krize se ocitl bez zaměstnání. Jako voják základní vojenské služby prožil mobilizaci i demobilizaci. Za protektorátu pracoval jako pomocný dělník. V roce 1942 se oženil s Marií Viňanskou z Nového Plesu, společně vychovávali tři syny, v roce 1952 ve věku 4 a 9 let. V létě 1945 získal v Dolním Lánově do národní správy obchodu se smíšeným zbožím v přísp. 224. Když potom obchod v roce 1949 převzal Ústřední konzum, později Jednota, byl ustanoven jeho vedoucím. Po únoru 1948 sice vstoupil do KSČ, následujícího roku byl však vyloučen pro neplnění lenkých povinností. Od léta 1951 patřil mezi pravidelné posluchače vysílání Svobodné Evropy, ve veřejném však své názory neprezentoval. Takticky zachovával pasivitu, aby nebyl odstraněn z místa vedoucího. Zato jeho bratr Bohuslav, který mu v obchodě lal příručího, nadával na pouhonorové poměry docela otevřeně.²⁵⁵

Jan Gregor (1918) pocházel ze Zakarpatské Ukrajiny. Narodil se do zemědělské rodiny Karla a Marie, rozené Cvikové, v Poročkově, kde rodiče obhospodařovali 5 ha půdy, a byl pokřtěn dle římsko-katolického ritu. Otec zemřel krátce před jeho narozením, matka se však později znovu provdala za Dmitrije Korpance, a tak malý Jan vyrůstal v ucelené a početné rodině. Po absolvování osmileté školní docházky v Poročkově pracoval na domácím hospodářství. Po zabrání Podkarpatské Rusi Maďarskem utekl v roce 1940 do SSSR. Vyhnul se sice narukování do maďarské armády, za ilegální překročení hranic však strávil celkem

²⁵⁴ Podle Farského zkušeností z Pívlak byl tvrdě schopný melinář, zloděj a pytlák, nikoli však hospodář. *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Farský, Agenturní zpráva Karla Glasera z 10.8.1952.

²⁵⁵ *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Osobní spis Schejbal, životopis, KS StB Hradec Králové 3.9.1952. Listinný doložený materiál o letáku špionství vech m a Slovák m. *Ibidem*, Podsvazek Schejbal, Ustanovka, Okresní oddělení StB Vrchlábí 28.7.1952. Zápis o výpovědi, b.d. (21. 8. 1952). *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 90. *Ibidem*, kt. 4, fiivnostenská kartotéka 1949. *NA Praha*, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spt I 128/52, Rodný list vystavený MNV v Novém Plese 26.9.1952. Zpráva o pověsti, OO VB Vrchlábí 30.9.1952.

dva roky v pracovním táboře ve zlatých dolech sibiřského Dálného východu.²⁵⁶ Poté, co se začátkem roku 1943 přihlásil do nově tvořící československé vojenské jednotky, odcestoval spolu s dalšími do Buzuluku. Zde prošel tímto pozemním výcvikem, parašutistický výcvik pak absolvoval v Efremovu a zařazen byl do 2. československé paradesantní brigády k divozu. Byl nasazen do bojů u Dukly a posléze vysazen u Banské Bystrice na pomoc Slovenskému národnímu povstání. Jeho jednotka se přemísťovala na nejtěžší úseky boje a chránila ústup ostatních vojsk až po konečný ústup do hor v závěru roku 1944. Za toto své působení obdržel po válce několik vyznamenání, mj. medaili za chrabrost a československý válečný kříž.²⁵⁷ Při následujícím jarním postupu společně s Rudou armádou byl raněn, a proto zůstal dva měsíce v vojenské zotavovně v Piešťanech. V červnu 1945 se zde setkal s Annou Semalovou, rolnickou dcerou z malého 4 ha hospodářství z Pasice na Zakarpatské Ukrajině. Ještě tentýž měsíc se s manželkou v rámci osidlování pohraničí přesunul do Dolního Lánova. Jejich příchod do obce byl zaznamenán na konci června 1945 nejprve do usedlosti o p. 170 s 20 ha půdy, posléze, když se ukázalo, že na vedení takového hospodářství nestačí, se v roce 1947 přesunuli do domku o p. 60, přičemž obdělávali pouhé 2 ha půdy a drželi dvě krávy. Pohnutkou k přesunu byla právě ona menší výměra půdy, z níž zvládali plnit předepsané dodávky. Systém povinných zemědělských dodávek Jan Gregor velmi kritizoval, byl sám nyní patřil do kategorie koverolníka. Po hubených finích suchého roku 1947 nastoupil do národního podniku Umělé vlákno (dříve české hedvábí²⁵⁸) v Rudníku, kde pracoval jako údržbář energetiky a topič. S manželkou vychovávali tři děti, v roce 1952 ve věku 1 a 6 let.²⁵⁹

²⁵⁶ Původní tábor ve Skolovu, ve Striji, v Izumu a Starobelsku byl během následujících měsíců transportován až do vzdálené sibiřské Kalamy u Sachalinu. Jednalo se o tehdy běžný postup sovětské strany, srov. BUREŠ, Josef. *Jak jsem v devětařicátém utekl hledat svobodu do Sovětského svazu, ve zdraví přežil v zemi a vyhnanství a zase se vrátil domů*. Praha: Prostor, 2004.

²⁵⁷ *Vojenský ústřední archiv o Vojenský historický archiv Praha*, f. Registrační karty, Registrační karta na jméno Ivan Karel Gregor.

²⁵⁸ Největší z místních přemyslových podniků změnil název v roce 1952. *SOKA Trutnov*, f. MNV Rudník, kn. x1, Pamětní kniha obce Hejmanovy Sejfy (Rudník) 1946-1957, s. 162. Toho roku došlo i ke změně samotného názvu obce, původní Hejmanovy Sejfy se staly Rudníkem.

²⁵⁹ *ABS Praha*, f. Vyřetovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Osobní spis Gregor, fiivotopis, 3.9.1952. Písemný adresovaný Úřadu předsednictva vlády ve věci předání zabavených věcí, 1. 4. 1958. *Ibidem*, Podsvazek Gregor, Protokol o výpovědi obviněného z 19.7.1952. Kádrové zhodnocení, Umělé vlákno n. p. Rudník u Hostinného 27.8.1952. *Ibidem*, Podsvazek Benecký, Zápis o výpovědi z 21. 7. 1952. *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 91. *NA Praha*, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spt I 128/52, Zpráva o pověstech, OO VB Vrchlabí 30.9.1952.

Miroslava Bierová (1926) se narodila v Hradci Králové do dlnické rodiny eského N mce Rudolfa Biera a Josefy, rozené Melkové. Vyr stala společně se třemi sestrami, absolvovala eskou obecnou školu a německé gymnázium. Rodina se v době protektorátu zaadila mezi Němce, sestry Miroslava a Jaroslava vstoupily do struktur Hitlerjugend. Obě byly po válce odsouzeny mimořádným lidovým soudem ke dvěma rokem v zeni. Miroslava byla propuštěna v lednu 1947 a začala pracovat v zemědělství na statku v Nechanicích a později v Jeníkovcích. V roce 1950 se s rodiči přestěhovala do Hostinného, pracovala nejprve jako tkadlena, později u obsluhy turbíny v národním podniku Umělé vlákno.²⁶⁰ Miroslava Bierová, jak vidno, nebydlela přímo v Dolním Lánově, nýbrž v 6 km vzdáleném druhém městě okresu, pro vzájemnou interakci s Dolnolánovskými je však nelze pominout, stejně jako dleňitou postavu Jaroslava Beneckého.

Jaroslav Benecký (1932) se narodil v Hostinném do dlnické rodiny, otec Jaroslav pracoval jako tovární tkadlec, později jako tkalcovský mistr v národním podniku Mostex v Borovnici, matka Anna, rozená Stránská, pracovala jako textilní dělnice a později zůstala s dětmi v domácnosti. Společně se dvěma mladšími sourozenci vyrstal Jaroslav v ústí u Horek v rodinném domku p. 195. Zde vychodil obecnou i měšťanskou školu. V místním Sokole cvičil až do roku 1949 pod vedením Vladimíra Cermana,²⁶¹ rušení sokolských oddílů bylo také jedním z impulzů pro kritické hodnocení poúnorového režimu.²⁶² Otec byl již od třicátých let v československé straně národní socialistické, mladý Jaroslav se však politickému flivotu vyhýbal. V roce 1947 nastoupil do Pojizerských bavlnářských závodů v nedaleké Dolní Kalné, o dva roky později přešel do národního podniku České Hedvábní (později Umělé vlákno) v Rudníku. Krátce pracoval v chemickém oddělení, poté navštívil uhlí do kotelny, nebo vypomáhal montérům. Po složení topičských zkoušek pracoval jako kvalifikovaný dělník u obsluhy parních kotlů. Výzvam

²⁶⁰ ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, Všeobecný svazek, Zápis o výpovědi s Miroslavou Bierovou, KS StB Hradec Králové 15. 8. 1952; ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Benecký, Protokol o výpovědi, KS StB Hradec Králové 19. 7. 1952; *Ibidem*, Podsvazek Veselý, Zápis o výpovědi z 22. 7. 1952.

²⁶¹ O šest let starší Vladimír Cerman byl v říjnu 1952 popraven za protikomunistickou činnost. Blíže viz MÁLEK, Jiří. Justiční vražda Vladimíra Cermana. In: BABKA, Lukáš – ů VEBER, Václav (eds.). *Za svobodu a demokracii III.: třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové 2002, s. 221-235; PEXOVÁ, Hana. Kolektivizace v okrese Jiřín. In: BLAŠEK, Petr – ů JECH, Karel – ů KUBÁLEK, Michal (eds.). *Akce "K". Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha 2010, s. 244-255.

²⁶² K zániku Sokola viz WALDAUF, Jan. *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. Díl první. Luhačovice 2007, s. 250-272.

k zapojení se do Revolučního odborového hnutí a československého svazu mládeže se vyhýbal, a tak jej v kolektivu nahlíželi spíše jako uzavřeného a samotáckého. Nicméně byl pracovitý, v práci neleká, jeho průměrný měsíční výdělek dosahoval po složení zkoušek –esti tisíc Kč. Bydlel na ubytovně v osadě Lázně Foť.²⁶³

Josef Pavlí (1933) se narodil ve slovenských Borkovcích nedaleko Lučence jako jeden z devíti dětí. Rodiče Vasil a Kateřina byli ukrajinské národnosti a na Slovensku pracovali jako deputátníci na církevních statcích i u větších sedláků v různých koutech země. Obecnou školou začal navštěvovat v Rimavici, po roce pokračoval v Borkovcích na východním Slovensku. Otec a starší bratr Jan se zapojili do Slovenského národního povstání, sám malý Josef byl během bojů stelen do levé ruky, kterou měl následkem toho ochrnutou. Na podzim 1944 se dostal do německého zajetí, následně uprchl a do jara nastávajícího roku se skrýval v lesích u partyzánů. V létě 1945 se rodina vydala do českého pohraničí, nejprve do Horní Chrastavy na Liberecku a v únoru 1946 se přesídlila do usedlosti č. 97 v Dolním Lánově. Zde mladý Josef dokončil zbývající tři týdny obecné školy a po dva roky navštěvoval školu ve Vrchlabí. Potom jít zůstal doma, aby mohl rodičům vypomáhat v hospodářství s výměrou 12 ha půdy. Starší sourozenci se již osamostatnili, přitom mladších bylo ve věku od 3 do 13 let (v roce 1952). Přes zimní období se nechával zaměstnávat jako brigádník v papírnách v Hostinném nebo jako lesní dělník. V hospodářství drželi dva koně, tři kusy hovězího dobytka, tři vepře a drůbež. Během povinných dodávek začalo být neúnosné, a tak otec v létě 1951 podepsal přihlášku do JZD.²⁶⁴

Alexandr Veselý (1934) se narodil jako jeden ze sedmi dětí do rodiny stavitele v ukrajinském Spasive ve Lvovské oblasti, tedy na samém okraji historického území Volyně. Otec zemřel již v roce 1935 a matka žila s dětmi na malém hospodářství se 3 ha půdy. Zatímco malý Saša chodil do obecné školy ve Spasive, jeho bratři vstoupili v Buzuluk do rodící se Svobodovy armády. Když

²⁶³ ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Osobní spis Benecký, fiivotopis, 3.9.1952. *Ibidem*, Podsvazek Benecký, Kádrové zhodnocení, Uměle vlákno n. p. Rudník u Hostinného 27.8.1952. Protokol a Zápis o výpovědi, KS StB Hradec Králové 19.7.1952. NA Praha, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spt I 128/52, Přípis OO VB Vrchlabí z 23.9.1952. Zpráva o pověstí, OO VB Nová Paka 16.10.1952.

²⁶⁴ *Ibidem*, Osobní spis Pavlí, fiivotopis, 3.9.1952. *Ibidem*, Podsvazek Pavlí, Protokol o výpovědi z 19.7.1952. SOkA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 102. *Ibidem*, f. ONV Vrchlabí, kt. 408, ukl. č. 565, inv. č. 2431, sign. 81, Zápis o zajištění majetku, Dolní Lánov 18.9.1952. NA Praha, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spt I 128/52, Zpráva o pověstí, OO VB Vrchlabí 30.9.1952.

ukončil pátou třídu obecné školy, vydala se rodina (ovdovělá matka Anna s Alexandrem a jeho dvěma sestrami) do Československa.²⁶⁵ Přistěhovali se do Rudníku, kde dorostající Alexandr dokončil jeden rok manské školy. Poté se přestěhovali do Dolního Lánova na hospodářství p. 54 se 7 ha půdy. V roce 1949 nastoupil Alexandr jako traktorista v STS v Prostředním Lánově, později začal pracovat v národním podniku Krkonošské papírny v Hostinném.²⁶⁶

4.3 Výsledky po úspěšné kolektivizační kampani

K 1. lednu 1948 měla místní organizace KS v Dolním Lánově 105 členů, 73 mužů a 32 žen.²⁶⁷ Dlouho nepřirovnané uchopení monopolní moci vrcholící v násilném únorovém převratu, provedeném bez opory v Ústav za pomoci ozbrojených složek, nezákonných akčních výborů a hromadného zatýkání, zdaleka nebylo, jak by se mohlo zdát, přijímáno s otevřenou náruživostí dolnolánovskými komunisty. Důvody pro vstup do KS během předchozích let byly motivovány nejrozličnějšími pohnutkami, z nichž jsme již naznačili, pravdivých komunistů zřejmě nebylo mnoho. Někteří jásali, někteří vykávali, jiní teprve nyní začali posilovat lénské rady, nikoli nevýznamnou část však zachvátily obavy o nabyté bydlo. Rozhodně nelze dolnolánovské komunisty považovat za heterogenní skupinu (a platí to, domnívám se, pro celou společnost). Výstižné je, myslím, v tomto ohledu dobové hlášení vrchlabského velitele SNB charakterizující nálady ve společnosti: *šJedna skupina se staví zásadně kladně za veškerá opatření, která jsou nyní prováděna, kdežto druhá skupina vytýká, že ta která opatření jsou přílišná. V důsledku toho je nálada obyvatelstva značně pokleslá a vypadá to tak, jako by je třeba dále něco nepřijemného očekávalo. Hlavní příčinou tohoto zjevu je i zahraniční politická situace, při níž se obyvatelstvo obává nebezpečí ozbrojených konfliktů,*

²⁶⁵ Srov. osudy a motivace volyčských děvků k reemigraci do Československa: HOSTI KA, Vladimír. Volyčské děvky a jejich perzekuce v Sovětském svazu. In *Střední a východní Evropa v krizi XX. století: k 70. narozeninám Zdeňka Sládka*. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Studia historica, XLII. Praha: Karolinum, 1998, s. 47-60. HOSTI KA, Vladimír. Vzpomínky volyčské děvky na život na Ukrajině a na Sibiři. In VEBER, Václav - CUHRA, Jaroslav (eds.). *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*. Praha: Karolinum, 1999, s. 276-290.

²⁶⁶ ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Osobní spis Veselý, životopis, 3. 9. 1952. *Ibidem*, Podsvazek Veselý, Protokol s obviněným z 19. 7. 1952. NA Praha, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spt I 128/52, Zpráva o povstání, OO VB Vrchlábí 30.9.1952.

²⁶⁷ SOkA Trutnov, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), Seznam členů, 1948.

*p ípadn i války.*²⁶⁸ Dopl me pro -ír-í kontext, fle o ekávání i strach z nového vále ného konfliktu nebyly pouze zálefitostí eskoslovenského venkova, rezonovaly ve v-ech zemích komunistického tábora v etn samotného Sov tského svazu.²⁶⁹

Na vesnicích se v-ak stále flilo p edev-ím cyklem hospodá ského roku a as se brzy naklonil k vrchol m sezónních prací. Sklize roku 1948 byla na Vrchlabsku velice dobrá. P esto se mezi rolníky v okrese reptalo na údajn nesplnitelné p edpisy dodávek obilí.²⁷⁰

V samotném záv ru roku 1948 prob hly v dolnolánovských hospodá stvích rekvizi ní prohlídky. Nedotýkaly se pouze Dolního Lánova, v dal-ích obcích okresu probíhaly jifl od konce íjna a v dobových hlá-eních byly ozna ovány jako *šnáhlá p epadová kontrola* a *šnamátková razie*.²⁷¹ V Dolním Lánov byly provedeny u -esti hospodá , kte í podle (ne vřdy spolehlivé) okresní evidence nesplnili nadiktované dodávky chlebového obilí. P ti lenný kontrolní sbor, tvo ený po jednom p edstaviteli za MNV, KS , SNB, rolnickou komisi (zastupoval ji Ji í Farský) a za vrchlabský závod Kablo, zabavoval ve-keré zásoby obilí, tedy v etn samozásobitelských dávek.²⁷² Podle v-eho iniciovali tyto kontroly n kte í z nespokojených dolnolánovských rolník , kte í si na stanici SNB v Prost edním Lánov st flovali na své, v pln ní dodávek liknavé sousedy.²⁷³

Se vstupem do nového roku 1949 byla pozornost dolnolánovských rolník poutána k ú edním úkon m. MNV s rolníky uzavíral smlouvy na výrobu a výkup zem d lských výrobk . To nemohl p ehlédnout fládný z nich. Pov-ímnout si také mohli p ebírání horských a pastviná ských drufstev státními statky, k n mufl od za átku ledna 1949 docházelo. V Podkrkono-í totifl fungovala ada pastviná ských

²⁶⁸ *ABS Praha*, f. R zné bezpe nostní spisy po roce 1945, sign. 304-195-5, Zpravodajská hlá-ení Okresního velitelství SNB ve Vrchlábí z 3.4.1948.

²⁶⁹ Klepy o novém konfliktu se za aly -í it bezprost edn po ukon ení velké vlastenecké války a nikoli náhodou rezonovalo toto téma na ruském venkov spole n s nad jí v ru-ení kolchoz . Viz JOHNSTON, Timothy. *Being Soviet: identity, rumour, and everyday life under Stalin 1939-1953*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 74-75, 133-141, 164.

²⁷⁰ *ABS Praha*, f. R zné bezpe nostní spisy po roce 1945, sign. 304-195-5, Zpravodajské hlá-ení Okresního velitelství SNB ve Vrchlábí ze 17.8.1948.

²⁷¹ *ABS Praha*, f. R zné bezpe nostní spisy po roce 1945, sign. 304-195-5, Zpravodajská hlá-ení Okresního velitelství SNB ve Vrchlábí z 2.11. a 16.11.1948.

²⁷² *SOka Trutnov*, f. OV KS Vrchlábí, kt. 39, inv. . 229, sign. IV/8/c, Protokoly o provedených prohlídkách, MNV Dolní Lánov 29. a 30.12.1948.

²⁷³ *ABS Praha*, f. R zné bezpe nostní spisy po roce 1945, sign. 304-195-5, Zpravodajské hlá-ení Okresního velitelství SNB ve Vrchlábí z 2.12.1948.

druffstev, které byly zalofeny vnitrozemskými okresy pro odchov mladého skotu.²⁷⁴ V Lánov bylo takové druffstvo pro okres Pardubice a zam stnávalo zde trestance eské i n mecké národnosti.²⁷⁵ Regionální editelství SSS bylo vytvo eno v trutnovském Humlov dvo e, krajský inspektorát sídlil ve Smi icích.²⁷⁶ Provozovna SSS v p espolní obci Fo t také v pr b hu roku 1949 p evzala do správy v–echny usedlosti dolnolánovské osady Ková ov. V–ichni zdejší osídlenci (afl na Michala Palije v p. 6) se st hovali o d m dál.²⁷⁷

Dne 23. února 1949 do–lo k vydání zákona . 69/1949 Sb. o jednotných zem d lských druffstvech, který byl následován provád cím na ízením ze 17. b ezna 1949. Kolektivizace eskoslovenského zem d lství tak mohla být zahájena. Dolnolánov–tí rolníci v–ak tém jist nevnímali fládný p elom, nepochybn je vzru–ovala spí–e rychle stoupající hladina Malého Labe, která s p íchodem jara místy hrozila povodní.²⁷⁸ V p espolním okresním centru se v–ak jifl za ínal p ípravovat program kampan pro zakládání JZD. Ve druhé polovin b ezna 1949 byli š z ad nejvysp lej–ích d lník ō vybráni pro vesnické organizace KS instrukto i pro š akci JZDō.²⁷⁹ V záv ru m síce rozeslal okresní sekretariát KS do obcí pokyny š k provád ní vyjas ovací kampan JZDō. Zem d lský tajemník Antonín Ratsam sd lil dolnolánovským komunist m, fle pro usnadn ní této akce p evzal patronát nad jejich obcí vrchlabský pr myslový podnik Kablo.²⁸⁰

²⁷⁴ K problematice horských pastviná ských druffstev v Podkrkono–í viz NOVÁKOVÁ, Tamara. P ísp vek k problematice zem d lského osidlování Trutnovska po roce 1945 s ohledem na horská pastviná ská druffstva. In *Marginalia historica: asopis pro d jiny vzd lanosti a kultury* 2/2012, s. 204-214. Srov. CIHLÁ , Ji í. *Vesnice severovýchodních ech od osvobození 1945 do Února 1948*. Hradec Králové: Kruh, 1975, s. 76-77.

²⁷⁵ Podle hlá–ení z léta 1948 zde trestanci m li pom rmou volnost, stloukali si máslo a pálili ko alku. *ABS Praha*, f. R zné bezpe nostní spisy po roce 1945, sign. 304-195-5, Zpravodajská hlá–ení Okresního velitelství SNB ve Vrchlabí ze 17.8. a 1.9.1948. Problematika vyuffívání trestanc pro zem d lské práce má dnes jifl své monografické zpracování, podrobn pojednávající o justí ních statcích. Jeden z nejrozsáhlej–ích justí ních statk se rozprostíral v sousedství Dolního Lánova ó v podkrkono–ském Javorníku, dnes místní ásti obce Rudník. Viz HLADÍK, Ond ej ó STEINOVÁ, Tárka. *Justí ní statky: v zní a zem d lství*. Praha: Národní zem d lské muzeum ó Mervart, 2012, s. 156-169.

²⁷⁶ *25 let socializace vesnice na Trutnovsku*. Trutnov: eská zem d lská spole nost, 1974, s. 59.

²⁷⁷ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 127.

²⁷⁸ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 130.

²⁷⁹ *SOka Trutnov*, f. OV KS Vrchlabí, kt. 23, inv. . 69-70, sign. I/2/c, Zápis ze sch ze sekretariátu KS , 30.3.1949. K praxi utvá ení tzv. d lnických p edvoj pro prosazování kolektivizace srov. VIOLA, Lynne. *The best sons of the fatherland: workers in the vanguard of Soviet collectivization*. New York: Oxford University Press, 1989, s. 36n.

²⁸⁰ *SOka Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), Pokyny k provád ní vyjas ovací kampan JZD, Vrchlabí 28.3.1949.

Na první dubnovou neděli byli funkcionáři venkovských stranických organizací sezváni na okresní aktiv do vrchlabského Domu mládeže, účast předsedů, jednatele a zemědělských referentů byla povinná. K jejich svozu do Vrchlabí byly vypraveny dva autobusy. Referovat přijel zástupce KV KS z Hradce Králové.²⁸¹ Vystoupení instruktorů, ale i diskuse byla připravena podle schváleného plánu. Improvizací bylo třeba se raději vyhnout, vředy instruktorů okresních zemědělských tajemníků probíhala na krajském sekretariátu v Hradci Králové pouhé dva dny předtím. Ve stejném dubnovém týdnu se pak rozebraly schůzky na vesnicích. Měly osvětlit organizaci JZD. Akce probíhala po stranické linii coby *švýjasovací kampaň* a v jednotlivých obcích okresu ji zajišťovalo celkem 26 instruktorů.²⁸² Úspěchu se však nedalo dosáhnout. Okresní stranické výbory mohly jen stěží stihnout vykolit dostatek v cílech zemědělců, a tak na vesnice zajišťovali funkcionáři, kteří se v konfrontaci se zemědělci ztráceli argumenty, nebo naopak přilíceně prezentovali poučky nastudované ve stranické literatuře. *Š O družstvech vykládají takovým způsobem, že rolníci vidí v JZD kolchozy, referoval jeden z instruktorů ministerstva zemědělství ve zprávě pro sekretariát ÚV KS po dvoudenním – osobních návštěvách a rozhovorech s referenty národních výborů v Hradeckém kraji.*²⁸³

Obavy ze sovětských kolchoz se objevovaly také v pravidelných pohledech o tom, co se mezi lidmi řeptalo, které byly zasílány Josefu Pavlovi, tehdejšímu náměstkovi ministra vnitra pro bezpečnost, známému afl pro jeho pozdější působení jako jedné z tváří Pražského jara 1968. V únoru 1949 však Josef Pavel vyhodnocoval báze venkova vyjadřovanou slovy: *Š Kam to spěje, včerno zestátnit a združstevnit. Jak dlouho to má být vydržet - konce přiletky se nedočkáme. Na národné podniky se doplácí, stát flíje z toho, co flivnostníci zaplatí na daních.*²⁸⁴ Objevily se také fámy, že ÚV KS má připravený zákon k zestátnění veškeré zemědělské půdy podle bolševického vzoru z listopadu 1917.²⁸⁵ Soudruhy ve vedení KS také znepokojovaly výklady voly ských řečí o kolektivizaci prostřednictvím

²⁸¹ *Ibidem.*

²⁸² *SOKA Trutnov*, f. OV KS Vrchlabí, kt. 23, inv. . 69-70, sign. I/2/c, Zápis ze schůzky sekretariátu KS, 30.3.1949.

²⁸³ JUN COVÁ, Jiřina a PAVLÍKOVÁ, Jana (eds.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství a vznik JZD 1948-1949*. Praha: Státní ústřední archiv, 1995, dokument . 41, s. 134-135.

²⁸⁴ *ABS Praha*, f. R. zné bezpečnostní spisy po r. 1945, sign. 304-155-22, Pohled –ptané propagandy za měsíc červen, Praha 30.6.1949.

²⁸⁵ *Ibidem*, Pohled –ptané propagandy zachycené v hlášení KV-NB, Praha 29.9.1949.

JZD podle sovětské předlohy, které se rozívaly mezi osídlenci v pohraničí.²⁸⁶ Ostatní i do Dolního Lánova se v roce 1949 podobala další (vedle Veselých) voly ských zeměka Věra Lhotáková se synem Jaroslavem Solarem.²⁸⁷

Ufí v průběhu roku 1949 přestávaly být předpisy zemědělských dodávek pro ně, které zemědělské osídlenec plnitelné. Z Dolního Lánova tak odešli hospodáři Josef Hanušík z p. 33 a Adolf Měhový z p. 19, kteří si před čtyřmi lety zabrali nejvíce statky a nyní jifi se svými rodinami na obdělání pozemků nestálici. *ŠDokud bylo možno mítí eledína a slufky, tak to -lo, ale rok 1948 toto v-e odboural, a tak dnes z stávají jen výmluvy,* poznamenal na to konto Václav Sovák coby kronikář.²⁸⁸

Po prvním roce od odstartování kolektivizační kampaně byla ve vrchlabském okrese v říjnu 1949 ustavena JZD v sedmi obcích v ústředním Dole, Dolní Branné, Dolní Olešnici, Horním Lánově, Krausových Boudách, Měindlerov Mlýn a ve Vrchlabí. Dosud však, podle okresního vedoucího tajemníka KS Měába, *šnijak zvlá- nevyvíjela innost.* V Dolní Olešnici a v ústředním Dole si členy prosadili vybudování prádelny a zavařovací kuchyně, v Horním Lánově se naopak mufi zasadili o výstavbu dílny na opravu zemědělských strojů a pustili se do společného osevu na 26 hektarech. V Krausových Boudách si objednali tři motorové sekačky a společně se Měindlerovým Mlýnem začali se stavbou teletníku. V Dolní Branné zahájili innost JZD budováním klny na stroje a prádelny.²⁸⁹ Do konce roku se pak stihla ustavit další tři JZD, vedoucí tajemník Jaroslav Klouda, Měáb v nástupce,²⁹⁰ byl však v jejich hodnocení velmi kritický, když problematiku JZD shrnul slovy: *šZ*

²⁸⁶ *Ibidem*, Boj s reakcí o vesnici - pohled zpráv za měsíc červenec, Praha 27.7.1949.

²⁸⁷ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 126. Jaroslav Vaculík, vyjímání znalec d jin voly ských členů, uvedl, že podle StB bylo 95% voly ských členů *šzahroceno proti režimu, KS a SSSR.* Metody bolševiků dobře znali a eskoslovenským soudruhům proto dávali najevo, že se o švýhodách komunismu nepotřebují přesvědčovat. *ŠPodle zpráv StB jedna polovina voly ských členů pracovala ilegálně proti režimu, druhá, s výjimkou malého procenta spolehlivých členů KS, byla ochotna proti komunistickému státu pracovat,* píše Vaculík. Viz VACULÍK, Jaroslav. Voly ských členů: příklad Josefa Kučery. In FASORA, Lukáš et al. *lov k na Moravě ve druhé polovině 20. století*. Brno: CDK, 2011, s. 306-307.

²⁸⁸ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 76-77, 125.

²⁸⁹ *SOA Zámorsk*, f. KV KS Hradec Králové, kt. 441, inv. j. 204, sign. 1/9/8/3, Zápis z porady okresních vedoucíh tajemníků konané 14.10.1949 v Hradci Králové.

²⁹⁰ *NA Praha*, f. ÚV KS Oddělení stranických orgánů 1945-1956, kt. 2, arch. j. 23, výkaz o složení OV KS Vrchlabí, 1950.

*25 obcí máme 11 zem d lských družstev. V-echny tyto družstva nestojí za nic. V íme, fle z 11 družstev ud láme 4 družstva vzorná.õ*²⁹¹

Následující agita ní kampa b hem zimních m síc bilanci vrchlabského okresu u nad ízených orgán dál vylep-ovala. Podle pr zkumu provedeného prokuraturou v p edja í roku 1950 byla JZD ustavena (tedy ve svých zárodcích formou p ípravných výbor) ufl ve trnácti obcích z celkového po tu 24 obcí v okrese.²⁹² V následujícím dubnovém hlá-ení ufl figuroval po et osmnácti JZD.²⁹³ Tento stav zachytili také auto i sborníku k 25. výro í odstartování kolektivizace, podle nichfl tato JZD, respektive jejich zárodky, sdruflovala rok po odstartování kolektivizace celkem 680 len a 2 429 ha p dy. Na t chto pozemcích se str jci kolektivizace snaflili pokud moflno co nejrychleji organizovat rozorávání mezí a scelování polí do velkých lán .²⁹⁴ Jako nejlep-í byla hodnocena JZD v He manových Sejfech, Chot vicích, Prose ném a v Prost edním Lánov , p i emfl ta v He manových Sejfech a v Prost edním si postupn získávala p ívlastek vzorná - m la být *šzá ným p íkladem výhod a prosp -nosti pospolité družstevní práce v zem d lské výroby*.²⁹⁵ Nakonec v-ak bylo za vzorné, vzorové JZD pro okres Vrchlabí vybráno JZD Chot vice, které v ervnu 1950 p e-lo jako první v okrese na IV. provozní typ. Jeho p edsedou se stal dosavadní zem d lský referent Václav Drahorád. P írozen práv zde do-lo k prvnímu rozorání mezí v rámci vrchlabského okresu, neobe-lo se to v-ak bez nátlaku na místní rolníky.²⁹⁶

V lét 1950 informoval vrchlabský prokurátor, fle ve vedení okresu panuje shoda v my-lence zorganizovat exemplární proces, který by pomohl zastra-ít odp rce kolektivizace. Vedoucí okresní funkcioná i se prý shodli na nutné sou innosti soudu a prokuratury p í budování socialismu na vesnici *š a bylo také dohodnuto, fle podle pot eby a vhodnosti proveden bude proces tam, kde se n jaký trestný in spáchaný vesnickým bohá em, nebo v n mfl alespo vesnický bohá stojí v pozadí, objeví, aby*

²⁹¹ SOA Zámorsk, f. KV KS Hradec Králové, kt. 441, inv. j. 204, sign. 1/9/8/3, Zápis z porady vedoucích tajemník okres a krajských instruktor 22.11.1949.

²⁹² SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 309, inv. . 561-2, Zpráva ve v ci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 4.3.1950.

²⁹³ *Ibidem*, Zpráva ve v ci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 4.4.1950.

²⁹⁴ *25 let socializace vesnice na Trutnovsku*. Trutnov: eská zem d lská spole nost, 1974, s. 14.

²⁹⁵ SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 309, inv. . 561-2, Zprávy ve v ci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 4.5. a 3.6.1950.

²⁹⁶ VA KOVÁ, V ra ó ZAHRADNÍK, Pavel. *Okresní národní výbor Vrchlabí (1918) 1945-1960 (1970)*. Inventá . Státní okresní archiv Trutnov, 2008, s. 22. SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 309, inv. . 561-2, Zprávy ve v ci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 3.7. a 7.8.1950.

vesnice byla p esv d ena o tom, že jedin správná cesta, kterou m že a musí nastoupit, je cesta JZD.²⁹⁷ V zá í 1950 byl pro finan ní machinace v JZD v Horním Lánov zat en zdejší p edseda Pato ka. Záležítost vy-et ovala StB, ale k inscenování exemplárního procesu vyuffita nebyla.²⁹⁸ P esto stojí za zmínku, že touto pregnantn artikulovanou v lí inscenovat zastra-ující proces vrchlab-tí funkcioná i p edbíhali p evaflující celostátní trend o celý jeden rok.²⁹⁹

K provedení hospodá sko-technické úpravy p dy, jak se celý proces zru-ení mezí a zaokrouhlení pozemk do velkých lán nazýval, do-lo v podzimním období roku 1950 je-t v obcích ermná, erný D l, Dolní Ole-nice, He manovy Sejfy, Horní a Prost ední Lánov, Krausovy Boudy, Stráfné, ale také v m stských katastrech Hostinné, Tmíndler v Mlín a Vrchlabí.³⁰⁰ Krom toho do-lo v tento podzimní as k zalofení dal-ích dvou JZD, v Dolním Dvo e a v Horní Ole-nici.³⁰¹

Vedle chot vického vzorného JZD se Vrchlabsko v záv ru roku 1950 mohlo vykázat dal-ími ty i JZD, která p ijala provozní ád III. typu. Byla to JZD v obcích Arnultovice, Hostinné, ermná a Rudník.³⁰² ekal je t flký start a dlouhá cesta od p etavení p ijatých závazk a ád k faktickému vybudování rentabilního kolektivního socialistického výrobního podniku.³⁰³ Mnohým z nich se to ani po deseti letech nepovedlo a pozd ji je pohltily státní statky. Každopádn m feme pro tuto chvíli konstatovat, že kolektiviza ní kampa (nikoli výsledky!) zaznamenala ve vrchlabském okrese p edev-ím v pr b hu roku 1950 zna né úsp chy. V ú edních výkazech a bilancích byl postup kolektivizace na Vrchlabsku mnohým dal-ím okres m Hradeckého kraje p edkládán za p íklad hodný následování.

Josef Svoboda, jeden z funkcioná , který na Trutnovsku a Vrchlabsku pat il mezi aktivisty prosazující kolektivizaci, s odstupem let vzpomínal: *š Chodili jsme*

²⁹⁷ SOA Zámrsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 309, inv. . 561-2, Zpráva ve v ci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 3.7.1950.

²⁹⁸ *Ibidem*, Zpráva ve v ci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 4.10.1950.

²⁹⁹ Viz JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945ó1960*. Praha: Ústav pro soudobé d jiny AV R, 2001, s. 64. K projev m t chto snah na úrovni okresu ó v sousedním Novopacku viz URBAN, Ji í. *Venkov pod kolektiviza ní knutou. Okolnosti exemplárního š kulackéhoó procesu*. Praha: Vy-ehrad 2010, s. 140-157.

³⁰⁰ SOA Zámrsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 309, inv. . 561-2, Zpráva ve v ci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 4.10.1950.

³⁰¹ *25 let socializace vesnice na Trutnovsku*. Trutnov: eská zem d lská spole nost, 1974, s. 14.

³⁰² *Ibidem*, s. 15.

³⁰³ *š V jednotlivých drufstvech se projevuje stále nedostatek odborných kádr a nedostatek pot ebného uv dom ní mezi lenyó*, bude se objevovat v hlá-eních a ozývat ve sch zích b hem následujících let v mnohých JZD. Zde SOA Zámrsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 309, inv. . 561-2, Zpráva ve v ci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 3.7.1950.

denn na sch ze, m li jsme jich i 26 za jeden m síc. Sch ze trvaly nejmén do p Inoci. Šsko it÷ve er na sch zi do Babí, Vl ic nebo Mladých Buk byla mali kost, hor-í bylo -lapat p -ky do Lampertic, Bobru nebo fíaclé e: to znamenalo p íjít dom ve 3 hodiny ráno, ale v 7 hodin být zase v kancelá i nebo znova na n které vesnici a chodit d m od domu a vysv tlovat politiku na-í strany, p esv d ovat, ale mnohdy i ost e diskutovat. Asi po roce jsme dostali motocykl, takfle se nám jífl pracovalo lépe.õ

³⁰⁴ Jeho vzpomínka obsahovala také ohlédnutí za odmítavými postoji rolník , s nimi fl se jako agitátor za prosazení kolektiviza ní my-lenky setkával: š Mnohdy jsme museli vyslechnout, fle do JZD nikdy nevstoupí, fle by tam Špochcípali hlady÷, fle ten ná-socialismus bude existovat jen tak dlouho, ne fl Šprohospoda íme to, co lidem nakrademe÷ N kte í se p ed námi zamykali.õ³⁰⁵

Dosud jsme se nezmínili o tom, fle k po tu osmnácti JZD, o nich fl informovalo jífl citované dubnové hlá-ení, p isp lo rovn fl ustavení p ípravného výboru JZD v Dolním Lánov .³⁰⁶ Nyní se tedy vrátíme do této obce, abychom zjistili, byl-li táhlý tok Malého Labe tím jediným, co ji rozd lovalo.

4.4 Odpor proti kolektivizaci v Dolním Lánov ³⁰⁷

4.4.1 Od pasivního odporu

V íjnu 1949 se p edseda MNV v Dolním Lánov Jan Novák vzdal funkce s od vodn ním, fle na ní nesta í. Funkce p edsedy MNV se proto z pozice prvního nám stka do asn ujal Ji í Farský.³⁰⁸ Po átkem roku 1950 se Farský ve Vrchlabí na sch zce zem d lských referent dozv d l, fle mají být zem d lc m v Dolním Lánov pod rou-kou švýkupuõ odebrány zem d lské stroje. Následující den svolal

³⁰⁴ 25 let socializace vesnice na Trutnovsku. Trutnov: eská zem d lská spole nost, 1974, s. 27.

³⁰⁵ 25 let socializace vesnice na Trutnovsku. Trutnov: eská zem d lská spole nost, 1974, s. 27-28.

³⁰⁶ SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 309, inv. . 561-2, Zpráva ve v ci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 4.4.1950.

³⁰⁷ Díl í záv ry z výzkumu forem odporu proti kolektivizaci v Dolním Lánov autor prezentoval na mezinárodních fórech formou p ípravných studií, viz URBAN, Ji í. On various expressions of resistance to collectivisation of the countryside of Czechoslovakia. In *Acta Humanitarica Universitatis Saulensis* 16, 2013, Třilii University, s. 97-121. TÝfi. Odpor proti kolektivizaci v Podkrkono-í: JZD, výhr flky a ozbrojené zastra-ování aneb proti politice KS jejími vlastními zbran ími. In JA TĚK, Peter (ed.). *Protikomunistický odboj v strednej a východnej Európe*. Bratislava: Ústav památi národa, 2012, s. 542-563.

³⁰⁸ SOKA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 4, Zápis z plenární sch ze MNV 9.11.1949.

v-echny hospodá e, kte í vlastnili traktor í samovaz. Aby zabránili zcizení t chto stroj , dohodli se, fle ustaví p ípravný výbor JZD, cofl také n kolik dní nato provedli.³⁰⁹ Stalo se tak na sch zi v hostinci U Sládk dne 7. b ezna 1950. P ijeli sem p irozen í zástupci okresu, p edseda JS Z Otakar Zike– a zástupce okresní druftstevní rady Kraus. Po jejich úvodních projevech se podle kroniká e rozproudila š ilá debata, která nic plodného nep ineslaö.³¹⁰ Toho ve era se p ihlásilo –estnáct zem d lc a do p ípravného výboru byli zvoleni Pavel Honc z p. 137 jako p edseda, Petr Zuzánek z osady Malý Lánov jako nám stek, ídící u itel Miroslav Holec jako jednatel a V roslav Zvírotský z p. 135 jako pokladník. P ípravný výbor byl slofen p eváfln z v t-ích hospodá , k nimfl se pozd ji p idalo n kolik st edních rolník , celkem ítal osmnáct len ³¹¹, existovat v-ak za al jenom na papí e.³¹²

Zatímco se v Horním a Prost edním Lánov provád ly první spole né osevy,³¹³ v Dolním Lánov osívali lenové nov ustaveného JZD svá pole individuáln . Vedle samotných iniciátor také dolnolánovský kroniká potvrdil, fle innost p ípravného výboru se vícemén omezila na vy izování po-ty a administraci. S hospodá ským druftstvem byly sjednány výhodné p íd ly osiv a hnojiv pro JZD, ale ve-keré práce se nadále provád ly individuáln . š *O spole né práci v fládné sch zi nebyla ani zmínkaö*, do teme se v kronice.³¹⁴ Ustavení p ípravného výboru JZD jen jako prost edku pro vyufflivání výhod plynoucích z lenství v JZD p itom nebylo ojedin lou praxí. Podle zpráv, které vypracovávali okresní velitelé Národní

³⁰⁹ ABS Praha, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Skupinový spis, Protokol o výpov di p edvolaného V roslava Zvírotského, KS StB Hradec Králové 27.8.1952.

³¹⁰ SOka Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 129-130. *Ibidem*, Pam ti Dolního Lánova ó p íru ní se-ít (1945-1960), záznam k roku 1950.

³¹¹ Ojedín le dochovaná prezen ní listina z lenské sch ze taktó zalofleného JZD obsahuje jména 28 podepsaných ú astník . SOka Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Ob flník ke lenské sch zi JZD 9.8.1950.

³¹² SOka Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 129-130. *Ibidem*, Pam ti Dolního Lánova ó p íru ní se-ít (1945-1960), voln vlofený Zápis do Kroniky. 1952. K praxi zakládání kolehoz jen na oko viz VIOLA, Lynne. *Peasant rebels under Stalin: collectivization and the culture of peasant resistance*. New York: Oxford University Press, 1996, s. 207. VIOLA, Lynne. *The Best sons on the fatherland: workers in the vanguard of soviet collectivization*. New York - Oxford: Oxford University Press, 1987, s. 107-108. MALE, Donald J. *Russian peasant organisation before collectivisation: a study of commune and gathering 1925-1930*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 202.

³¹³ *25 let socializace vesnice na Trutnovsku*. Trutnov: eská zem d lská spole nost, 1974, s. 14.

³¹⁴ SOka Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 130.

bezpečnosti byla na Vrchlabsku podobná tendence zaznamenána také v případě JZD Týndler v Mlýn a JZD Krausovy Boudy.³¹⁵

Jiří Farský vykonával funkci předsedy MNV do poloviny května 1950, kdy požádal o zproštění nejen funkce předsedy, ale i členství v MNV.³¹⁶ Farský tak zejména s předstihem reagoval na plánovanou šoukristu, která tou dobou probíhala v národních výborech po celé republice. Spolustraníkem v KS Farský přirozeně tvrdil, že do JZD vstoupil z přesvědčení, že ve společném hospodaření docílí levnějších nákladů, neodpustil si však poznámku, že včlenění členové JZD nejsou stejní povahou pracovníci, a zalhal, že prosazovaná kolektivizace vesnice *šoukriste jistě mnoho dobrého*. V rámci stranické prověrky přijal nadto Jiří Farský osobní závazek o šoukristním rozpisu dodávek na rok 1951. Jako zemědělský referent MNV měl však dostatek prostoru požadovanou šoukristnost rozpisu upozadit a eliminovat.³¹⁷ Ostatně pokud jde o plnění požadavků na vytváření nejrozsáhlejšího plánu a rozpisu, neměli dolnohlánovští představitelé v rámci okresu dobrou reputaci. Před vstupem do jarní sezóny roku 1950 byl jejich přístup naopak charakterizován jako neobjektivní a krajská komise se jejich *šoukristní rozhodla pranýřovat* coby odstraňující překážku.³¹⁸ Přesto však Farský v obecních funkcích setrval. K utvoření šoukristního MNV došlo v počátku července a novým předsedou se stal zedník Josef Polák z p. 84. Jiří Farský opětovně obsadil funkci zemědělského referenta i prvního náměstka.³¹⁹

Významnou událostí bylo pro obec zavedení místního rozhlasu. V létě 1950 dostal Dolní Lánov od Kopeckého ministerstva osvětlení³²⁰ subvenci ve výši 50 tisíc Kčs na instalaci rozhlasového zařízení. Obecní bubeník Josef Kostlán zabubnoval

³¹⁵ ABS Brno - Kanice, f. Krajská správa Ministerstva vnitra Hradec Králové (zn. B5), kt. 28, inv. j. 105, Poznámky ze situací zpráv okresních velitelů NB za prosinec 1950 o obor zemědělský, KV NB Hradec Králové 2.1.1951.

³¹⁶ SOKA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 4, Zápis ze schůzky rady MNV 10.5.1950. Zápis z plenární schůzky MNV 17.5.1950.

³¹⁷ SOKA Trutnov, f. OV KS Vrchlabí, kt. 25, inv. j. 98, sign. II/5/a, Prověřovací list MO KS Dolní Lánov, b. d. (1950).

³¹⁸ SOKA Trutnov, f. OV KS Vrchlabí, kt. 39, inv. j. 229, sign. IV/8/c, Hlášení o činnosti, JS Z Vrchlabí 1.3.1950.

³¹⁹ SOKA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 127, 131.

³²⁰ Podrobně k tomuto v kontextu poválečné Evropy anachronickému resortu viz PÁVOVÁ, Jana. *Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, s. 111-115.

naposledy 1. dubna 1951, poté jej nahradil místní rozhlas. Celkové náklady na zavedení rozhlasu dosáhly výše 221 tisíc Kč.³²¹

V pozdním podzimu roku 1950 byla JZD v Dolním Lánově, Dolní Branné a v Javorníku pro svou dosavadní neinnost *špoliticky zpracovávána*, což v reálu představovalo usilovnou agitaci a přesvědčování ke společné práci a k rozorání mezí.³²² Dne 15. prosince 1950 přijel do Dolního Lánova referovat delegát ze zájezdu do SSSR Jan Ševcovský a předseda JZD Borovnice ze sousedního Novopacka. Schůzka byla svolána na pozdní večerní čas, o její účasti však nejsme zpraveni.³²³ Avšak dolnolánovští členové JZD i po této fázi špolitického zpracování setrvali v neinnosti. ONV proto dodávkové úkoly pro Dolní Lánov na rok 1951 rozepsal v něm podle norem platných pro samostatně hospodářící zemědělců.³²⁴ Smlouva byla pro celou obec jednotná, byla však doloflena podmínkami obecních sumářů, ve kterých byly dodávky rozvrženy na jednotlivá hospodářství rozdělena do deseti velikostních skupin.

Díky poměrně suchému podzimu přechází sezóny se hned v prvních měsících roku 1951 projevil nedostatek krmiva. Bezpečnostní aparát monitorující situaci považoval stav za katastrofální. Rolníci se začali hromadně zbavovat dobytka. Maso některých poražených podvyživených kusů muselo být předáno drnomořím. V reakci na zvyklý se nabídku k porážkám, přestala pak jatka dobytek přijímat úplně. V reakci na to některé rolníci začali zkrmovat se ové obilí.³²⁵ Dolnolánovští zemědělci byli nuceni shánět seno i slámu až v okolí Hořic, Hradce Králové i Pardubic.³²⁶

V květnu 1951 si referát pro vnitřní věci a bezpečnost královéhradeckého KNV vyžádal od okresu ve své působnosti detailní informace o *šporuchových zjevech a výstavbě JZD*. Vrchlabský ONV ujistil nadřízený úřad o stálé pozornosti, kterou v něm JZD. V odpovědi krom toho sdělil, že se ve

³²¹ *SOkA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 131, 136.

³²² *SOA Zámorská*, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 309, inv. č. 561-2, Zpráva ve věci JZD, Okresní prokuratura ve Vrchlabí 4.11.1950.

³²³ *SOkA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 4, Písemný úřadový JS Z, Vrchlabí 1.12.1950.

³²⁴ *SOkA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 134.

³²⁵ *ABS Brno - Kanice*, f. KS MV Hradec Králové, kt. 28, inv. j. 105, Poznámky ze situací zpráv okresních velitelů NB za leden 1951 o obor zemědělský, KV NB Hradec Králové 2.2.1951.

³²⁶ *SOkA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 134.

zdejšími okrese švesni tí bohá iõ tém nevyskytují (fle jde spí-e o neuv dom lé zem d lce) a fle se dosud nevyskytly p ípady p ímého napadení pr kopník JZD.³²⁷ *šSocialisace vesnice v tomto okrese velmi dob e postupujeõ*, neslo se pak z kraje v hlá-ení pro aparát ÚV KS . Z 22 obcí v rámci okresu bylo jifl v 21 ustaveno JZD, z toho ve t ech obcích ve stadiu p ípravného výboru. *šObyvatelé okresu jsou vesm s novoosídlenci, kte í se staví k socialisaci vesnice daleko pokrokov ji nefl zem d lci vnitrozemských okres õ*, od vod oval zdánliv povzbudivé výsledky autor zprávy.³²⁸

Kdyfl si v-ak dolnolánovský kroniká v kv tnu 1951 stýskal nad nepatrnou ú astí zem d lc v prvomájovém pr vodou, p ípsal, fle *šJZD nepostoupilo ani o krok vp edõ*, nezaznamenal totiž ani jediný pokus jeho len o spole nou innost.³²⁹ Místní organizace KS se sice snaffila podnítit ustavení skupin pro spole né práce a pozvala proto leny JZD v ervnu 1951 do své výborové sch ze, fládný ze zem d lc se v-ak nedostavil a vymluvili se na sch zi JZD, kterou z ejm za tímto ú elem uspo ádali.³³⁰

Krom prvomájového svátku práce byly pro tuto dobu typické i dal-í hromadné akce vynucující podporu vládnoucímu reffimu, jakési rituály souhlasu. Kdyfl se na za átku ervna 1951 v Dolním Lánov sbíraly podpisy pod šHlasování pro mírõ, podepsali v-ichni krom rolníka Karla Tomá-e z p. 39. Ten prý organizátory odbyl slovy *šMá-li býti válka, tuto stejn nezadrflímeõ*.³³¹ Vyhocen polarizované vnímání spole nosti a d raz na stranickou p íslu-nost jako fenomény doby se p írozen Dolnímu Lánovu také nevyhýbaly. Z staly dokonce explicitn zaznamenány v jednom ze zápis sch zí místní komunistické organizace: *šOdznak strany by m l být i d vod hrdosti, fle mohu být lenem strany. Nemáme se styd t za odznak. Jak jinak se máme p íblíflit p edev-ím my komunisté, kdyfl nedáváme ani tím*

³²⁷ SOKA Trutnov, f. ONV Vrchlábí, kt. 376, ukl. . 533, inv. . 2105, P ípis .j. 3199/taj., KNV Hradec Králové 17.5.1951. Odpov .j. 58/taj.-1951, ONV Vrchlábí 24.5.1951.

³²⁸ NA Praha, f. Právnícká komise ÚV KS , arch. j. 139 , Situa ní zpráva o okresu Vrchlábí, Hradec Králové 29.5.1951.

³²⁹ SOKA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 137.

³³⁰ SOKA Trutnov, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), kniha KS Dolní Lánov, Zápisy z výborových sch zí 13.6. a 19.6.1951.

³³¹ SOKA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 137-138.

*odznakem na v domost druhému, fle je také straník a fle buduje také jako pr koprník socialismu. [í] Bu hlasuji pro, anebo proti.ö*³³²

Další úsilí vyvíjeli p ední místní i okresní komunisté po flních roku 1951. Sestavili deset agita ních dvojic. Do jedné z nich byl navržen také Ji í Farský.³³³ Stále ast ji se totifl v místní stranické bu ce ozývaly hlasy kritizující, *šfle se na-i soudruzi zem d lci nijak nezapojují do p esv d ovacích akcí a zem d lci indiferentní, p ijde-li k nim neodborník, eknou, fle té v ci nerozumí, a tak nem fle býti s ním ádn diskutovánoö.*³³⁴ A Ji í Farský p eci stále vlastnil lenskou legitimaci KS . Jeho agilní spolustraníci proto o ekávali, fle jako odborník bude rolníky p esv d ovat o výhodách společné práce. V této souvislosti se snesla kritika také na docházku Farského a dal-ích zem d lc ó len KS do stranických sch zí. *šVfdy kdyfl je sch ze strany, je tato naru-ována jinou sch zíö, zazn lo na porad .*³³⁵ Farského p ítomnost ve stranických sch zích byla dle dochovaných zápis od poloviny roku 1950 vskutku sporadická a lze proto usuzovat, fle vý-e popsaná praxe byla spí-e pravidlem, nefli výjimkou. Podotkn me, fle nezájem o sch ze MNV i MO KS se stále prohluboval, p edev-ím do plén jifl tém nikdo nedocházel.³³⁶

P ípravovaná agita ní akce *šk upevn ní místního JZDö* se odehrála v ned li 9. zá i soub fln s pomocnou brigádou patronátního závodu Rica.³³⁷ Poda ilo se shromáfdit n kolik dal-ích podepsaných p íhlá-ek do JZD. Kroniká Václav Sovák následn situaci shrnul do sd lení, fle p ípravný výbor JZD m l ufl 50 len , o společné práci v-ak zem d lci nadále prý *šnecht li ani sly-etö.*³³⁸

Iniciativu nadále vyvíjel p edev-ím úzký okruh len výboru místní organizace KS v ele s p edsedou Josefem Hamplem. S ohledem na skute nost, fle byl Dolní Lánov tou dobou v okresu mezi posledními obcemi v pln ní dodávkových úkol , rozhodli se místní aktivní komunisté odvolat Ji ího Farského z funkce

³³² *SOka Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), kniha KS Dolní Lánov, Zápis z lenské sch ze MO KS 28.8.1951.

³³³ *Ibidem*, Zápis z výborové sch ze 4.9.1951.

³³⁴ *Ibidem*, Zápis ze sch ze agita ních dvojic 7.9.1951.

³³⁵ *Ibidem*.

³³⁶ *SOka Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), kniha KS Dolní Lánov, Zápis z lenské sch ze MO KS 20.12.1951. Toto téma ve své práci pe liv analyzoval KATKA, Václav. *Neukázn ní a neangafvování: disciplinace len Komunistické strany eskoslovenska v letech 1948-1952*. Praha: ÚSTR ó Conditio humana, 2014, s. 120-130, 183, 189-193.

³³⁷ *SOka Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), kniha KS Dolní Lánov, Zápis ze sch ze agita ních dvojic 7.9.1951.

³³⁸ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 138-139.

zem d lského referenta MNV a reorganizovat p ípravný výbor JZD. Na úterý 25. zá í proto svolali lenskou sch zi JZD, na nífl m l být vym n n p edseda. Doufali, fle se tak innost JZD podstatn ofliví. Jist nebylo náhodou, fle tato rozhodnutí padla ve sch zi, kterou p ijel nav-tívit i vedoucí tajemník OV KS Vratislav Loukota.³³⁹ Vzhledem ke skute nosti, fle v následujících osmi týdnech se výbor MO KS nese-el, respektive o setkání nebyl vyhotoven fládný zápis, nejsme zpraveni o výsledcích zá ijové lenské sch ze JZD. M fleme v-ak vyvozovat, fle k zamý-leným personálním zm nám nedo-lo. Zám r odvolat Farského byl znovu artikulován v polovin listopadu. P edseda MNV Polák se v-ak za zem d lského referenta postavil a Farský tak ve funkci setrval.³⁴⁰

V atmosfé e stup ující se agitace za p echod JZD v Dolním Lánov na vy-í provozní typ se nespokojení hospodá i dohodli na tom, fle se pokusí agilní iniciátory, zastra-it, *š aby tak vid li, fle zde stojí n kdo, kdo sleduje jejich po ínání a úsilí o utvo ení JZDõ*. Vybrali si rolníky Pavlí ka a Doubka, kte í prosazovali svedení dobytka ke spole nému ustájení, p i emfl argumentovali výhodou p ednostních p íd l krmiv poskytovaných JZD se spole nými stády. Napsali proto t i výhr flné dopisy. Hospodá V roslav Zvírotský (1922) je v prosinci 1951 vhodil do schránky ve Vrchlábí.³⁴¹ T etí z dopis byl adresován Ji ímu Farskému, aby od sebe odvrátil p ípadné podez ení. Stejným pokusem svést p ípadnou vy-et ovací stopu byla i volba jazyka ó pokus koncipovat text ve sloven-tin v-ak nelze ozna it za p esv d ivý: *š Sle ujeme a odstra ujeme zradcov, který zdeptanému národu vrafleju nófle do zjad. Ved me Vás v evidencii. istka jufl zapo ala, probu a sa, ke ma a len as!!!õ*, stálo v rozeslaných dopisech.³⁴² O reakci adresát prameny ml í, jisté ov-em je, fle nový rok 1952 s sebou p inesl i nový nápor na leny i ne leny místního JZD.

³³⁹ *SOKA Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), kniha KS Dolní Lánov, Zápis z výborové sch ze 18.9.1951.

³⁴⁰ *SOKA Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), kniha KS Dolní Lánov, Zápis ze sch ze výboru MO KS v ú adovn MNV 13.11.1951.

³⁴¹ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Skupinový spis, Protokol o výpov di p edvolaného V roslava Zvírotského, KS StB Hradec Králové 27. 8. 1952. *Ibidem*, Podsvazek Farský, Agenturní zpráva Karla Glasera z 10.8.1952.

³⁴² *Ibidem*, Osobní spis Farský, Obálka s listinným doli ným materiálem, Doklad . 1 a 2: dopisy nadepsané šDoubek-Farský-Pavlí ek. Dal-í budou zji-t niõ, na obálce razítko s datem 8.12.1951.

4.4.2 K aktivní rezistenci

Tak jako každý rok konal se před polovinou ledna ples místní hasičské jednoty. Do tance hrála dechová hudba Východoeských uhelných dolů ze Rytyn v Podkrkonoší. Za útek roku byl však pro zemědělské ufl tradičně spojen především s rozpisem povinných dodávek, které byly toho roku opět o poznání tvrdší. Přitom se odhalilo, že vrchlabský ONV zahrnuje do své bilance zemědělské pudy i cesty.³⁴³

Na konci ledna převzal funkci předsedy místní organizace KS Eduard Krška. Vedení zemědělské agendy zastával kontinuálně Bohumil Sládek.³⁴⁴ Podstatnou personální posilou pro kolektivizační úsilí v obci se stal okresem nově dosazený tajemník MNV Miroslav Zonek, který přišel do obce v únoru 1952.³⁴⁵ Zavedení funkce tajemníka MNV se stálým platem představovalo další krok na cestě k profesionalizaci práce vesnických národních výborů. Tajemníci MNV nahradili dosavadní systém újezdních tajemníků a organizačních pracovníků hospodářských družstev a mlékáren.³⁴⁶

Nový tajemník se jistě nechal mezi lidmi vidět při nejbližší slavnostní události v polovině března, kdyfl v národní kole skládali svůj slib první dolnolánovští pionýři.³⁴⁷ Ve stejnou dobu bylo do uprázdněných budov p. 18 a 240 nastřehováno 122 ádových sester z různých koutů celého kraje. Dojížděly odtud do

³⁴³ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 142.

³⁴⁴ *SOKA Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), kniha KS Dolní Lánov, Zápis z výroční schůzky ze MO KS 29.1.1952.

³⁴⁵ *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Farský, Posudek, MNV Dolní Lánov 27. 8. 1952. *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis o schůzce rady MNV 14.2.1952. K souvislostem zavedení funkce tajemníka MNV viz NOVÁK, Pavel. Profesionalizace místních národních výborů na přelomu 40. a 50. let 20. století. In: *Zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, s. 73- 84.

³⁴⁶ Právním podkladem pro tuto změnu bylo vládní nařízení č. 119/1951 Sb. o tajemnicích místních národních výborů. NOVÁK, Pavel. Profesionalizace místních národních výborů na přelomu 40. a 50. let 20. století. In *Zemědělství a 50. léta. Prameny a studie*, . 41. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 77. Přesobení tajemníka MNV ve zvoleném regionu analyzoval ve své podtitulované studii JIŘÍNSKÝ, Petr. Socializáto i venkova? Tajemníci místních národních výborů na Moravskobudovicku v prvních letech komunistického režimu 1949-1954. In *Západní Morava: vlastivědný sborník* 6, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002, s. 74-103.

³⁴⁷ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 144.

továrny v Trutnov.³⁴⁸ Sympatie, které k nim měli místní lidé chovali, a stálá přízeň z davých lidí dala novému tajemníkovi bezpochyby vráska na čele.³⁴⁹

Zřejmě první důležitou zemí byla země s záležitostí, kterou se Miroslav Zonek v Dolním Lánově zabýval, bylo projednání usnesení ÚV KS a vlády o zlepšení zásobování obyvatelstva masem, což znovu nastolilo otázku JZD a výhled společného ustájení dobytka v něm.³⁵⁰ Nedlouho nato, ve čtvrtek 20. března, proběhla veřejná schůzka země, v níž se znovu agitovalo pro společnou práci v JZD. Referovat přijel editel hospodářské školy v Hostinném Kruševě.³⁵¹ *„Bohužel plány jsou jen na papíře“*, glosoval kronikář.³⁵² Eventualita přechodu JZD na II. provozní typ se opětovně projednávala v radě MNV na konci dubna. Přizvání členové přípravného výboru byli lákáni na možnost desetiprocentního snížení přídělaných dodávek.³⁵³

Příchod agilního tajemníka Zonka, který dal nový impulz úsilí o skutečně pracující JZD, vedl k tomu, že myšlenka zastrašit aktivní komunisty a podporce JZD opřít o ně.³⁵⁴

Josef Pavlík a Jan Gregor se znali již ze Slovenska, odkud v roce 1946 přišli do Dolního Lánova. S Alexandrem Veselým se Pavlík poznal v podniku Krkonošské

³⁴⁸ *Ibidem*, s. 157.

³⁴⁹ Mladé čeholnice (jejich průměrný věk činil 28 let) z nichž byly zde dominikánky, karmelitánky, voršilky, Chudé kolské sestry i sestry Nejsvětějšího srdce Páně pracovaly v nichžkolika trutnovských dílnách národního podniku Texlen. Brzy se staly předmětem jednání krajského bezpečnostního tajemníka Podzimka pro ilegálně zadržovaný leták, ve skutečnosti však verovaný text improvizované modlitby vypovídající nejen o tvrdé schopnosti, ale i proflitu nuceného odtržení od čeholního flivota. Uveďte pro ukázkou alespoň jednu pasáž: *„Ať přijde rozkaz z Broumova, v hodině budu z Lánova, jen v duši bude zátiží ten čas zde svatě proflít.“* SOA Zámorsk, f. KV KS Hradec Králové, kt. 465, inv. č. 260, sign. 1/45/3/4, přepis čeholnice v n.p. Texlen, Horní Staré Město 10.5.1952 s přílohou Opisem letáku. Na závěr této krátké odbočky si nelze odpustit odkaz na výjimečné filmové zpracování této látky z dílny Těfana Uhra, zachycené kamerou Stanislava Szomolányho, viz *Tri dcéry*, 1967, režie Těfana Uher, scénář Alfonz Bednár. O pobytu čeholnic v Dolním Lánově a nedalekém Javorníku krátce pojednala GAMPEOVÁ, Barbora. *Kongregace Chudých kolských sester de Notre Dame v padesátých letech*. Diplomová práce. Teologická fakulta Jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích, 2008, s. 48-50, 52-53.

³⁵⁰ *SOka Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), kniha KS Dolní Lánov, Zápis z 3. výborové schůzky MO KS 19.2.1952. Zápis z 1. veřejné schůzky 24.2.1952.

³⁵¹ *Ibidem*, Zápis 7. výborové schůzky 18.3.1952.

³⁵² *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 144.

³⁵³ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis ze schůzky rady MNV 29.4.1952.

³⁵⁴ Zastrašování neaktivních komunistů a agilních funkcionářů v celé paletě nejrozšířenějších forem bylo vcelku rozšířené, obecně k tomu viz KAŤKA, Václav. *Neukázniní a neangajovaní: disciplinace členů Komunistické strany československa v letech 1948-1952*. Praha: ÚSTR o Conditio humana, 2014, s. 53-59; ve vztahu ke kolektivizaci viz LAMPLAND, Martha. *The object of labor: commodification in socialist Hungary*. Chicago: University of Chicago Press, 1995, s. 156, 188-189. MAJOR, Patrick - OSMOND, Jonathan. *The Workers' and Peasants' State: communism and society in East Germany under Ulbricht 1945-71*. Manchester: Manchester University Press, 2002, s. 140-145.

papírny, kde býval přes zimu jako brigádník. Na jaře 1952 se Veselý Pavliovi svěřil, mofná spí–pochlubil, že má doma vysílací stanici a pistoli. *š Veselý říkal, že pomocí své vysílá ky navážíme spojení se západem, odkud budeme dostávat pokyny pro na-í práci a zároveň že odtud nám budou posílány peníze jako odměna za na-í práci, rovněž že odtud budeme dostávat i jiné věci, které nám budou shazovány z letadel,* podepsal Pavli později u výsledku.³⁵⁵ Jednu z následujících neděl pak společně navštívili Gregora, jehož protikomunistické postoje znali. Večer se Gregor přišel navštívit a přislíbil rozšířit partu o dalšího člena, kterého ostatní poznali jako Jardu. S Jaroslavem Beneckým Gregor pracoval v kotelně národního podniku Umělé vlákno. Při práci mu nejednou vyprávěl o svých zkušenostech a dojmech ze Sovětského svazu, informovali se také o zprávách západních rozhlasových stanic. Benecký mu také čas od času vypomohl s pracemi na poli tak, aby zvládl splnit kritizované povinné dodávky.³⁵⁶

Musíme si přirozeně položit otázku, by za cenu jistého předbíhání ve výkladu, do jaké míry bylo spojení se Západem skutečným úmyslem dolnoánovských mladíků, nebo dodatečnou konstrukcí StB. Vykazovat potírání nebezpečných šprotistátních skupin napojených na šnepátelské imperialisty bylo totiž svého času prioritním zájmem, vyřadovaným i ceněným úsilím vyšetřovatelů StB. Konstrukce tohoto typu byly již mnohokrát odhaleny a historicky zpracovány.³⁵⁷ Na druhou stranu je třeba zdůraznit fakt, doložený několika prameny, že Alexandr Veselý byl nadšeným radioamatérem, který opatrně shromáždil potěšné součástky k vysílání. Jeho snaha je sestavit a použít byla s největší pravděpodobností zcela upřímná, jak se je to potvrdí i pozdější domovní prohlídce. Také zainteresovanost Gregora s partyzánskou zkušeností vypovídá, domnívám se, o vážnosti úmyslu, které zcela zapadají do atmosféry očekávání nového válečného konfliktu. Vykresloval-li Veselý shozy zbraní a finanční podporu z druhé strany falešné opony, mohl být ovlivněn relacemi Svobodné Evropy stejně jako sdílením Gregorovy výsadkářské zkušenosti. Mohl zkrátka také použít tyto argumenty pro silnější motivaci kamaráda Pepka Pavliče, nepochybně zde totiž svou roli sehrával

³⁵⁵ *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Pavli, Protokol o výpovědi z 21. 7. 1952.

³⁵⁶ *Ibidem*, Podsvazek Benecký, Zápis o výpovědi z 21.7.1952. *Ibidem*, Podsvazek Pavli, Protokol o výpovědi z 21.7.1952.

³⁵⁷ My se s tímto snahami je to podrobněji seznámíme v kapitole pojednávající o provokativní činnosti tajného spolupracovníka šSedláka.

také mladický sklon k dobrodružnosti. S pravděpodobností blízkou jistotou bylo o smyslu těchto vlivů, nikoli však o konstrukci StB.

S Janem Schejbalem se vichni vídávali v obchodě. Jako donedávna soukromý obchodník začleněn pod tlakem distribuční politiky do sítě komunálních prodejen³⁵⁸ neměl Gottwald v reflexi vlády a říkával, že by bylo třeba něco proti rudému režimu dělat, *š aby se politický převrat uspí-íl a dlouho to netrvaloš*. I on byl bytostně pesimistický, *š že taková vláda, jakou máme, se nem že dlouho udržíetš*.³⁵⁹ Na jaře 1952 se Pavla s Veselým a Schejbalem začali zabývat myšlenkou rozesílání výhraných dopisů. Připravovali proto text, který by agilní komunisty, kteří zastávali nějaké funkce, zastránil. S podnětem v tomto případě přišel Schejbal. Když pak Veselý sepsal a předložil první koncepci, rozhodli se nepodstupovat nebezpečí, že by jejich psaní výhraných dopisů mohl prozradit rukopisní pravopis. Rozhodli se tedy získat psací stroj. Alexandr Veselý o jednom v d l.³⁶⁰

V sobotu večer 10. května 1952 se Josef Pavla s Alexandrem Veselým oblékli do dlouhých gumových pláště, zapínali si oblečení a hlavu zakryli kloboukem, respektive kapucí. Takto zahalení zaklepali mezi jedenáctou hodinou a půlnocí na dveře kolní budovy v Rudníku, oba přitom byli ozbrojeni. Cíl byl jasný - získat psací stroj. Řídícího učitele Měšťanka, který jim otevřel, zastránil pistolí, nechali se dovést do sborovny a zatímco jej Pavla drfěl v zádech, popadl Veselý psací stroj a utíkal s ním do tmy. Potom i Pavla pomalu vycouval ze dveří. Rozmnožovací stroj, který stál na stole vedle psacího, pobrat nezvládli.³⁶¹ Měli divotný náhodný spánek, v poschodí budovy totiž bydlela rodina učitele, jí si nemohli přát vzbudit.³⁶² Podle Antonína Měšťanka (1907) jeden ze dvou neznámých mužů oslovil druhého jako Pavla, z čehož tedy poufívali smyšlená jména. Velitel oddílu StB ve Vrchlabí Josef Hroch, který o šakci Rudníkovi podával nadřízenému velitelství zprávy, musel

³⁵⁸ MAREK, Pavel. *eské flivnostnictvo 1945-1960: likvidace flivnostníků, emeslník a obchodník v eských zemích*. Brno: Doplněk, 2006, s. 102-109 a 136-181. TÝfi. Po átce likvidace flivnostnictva v letech 1948-1950. In PERNES, Jiří (ed.). *Po stopách nedávné historie: sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana*. Brno: Prius, 2003, s. 124-152.

³⁵⁹ ABS Praha, f. Vyetovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Pavla, Úsekový protokol z 19.7.1952, Protokol o výpovědi z 24.7.1952.

³⁶⁰ *Ibidem*.

³⁶¹ ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, Všeobecný svazek, Hlášení ve věci šakce Rudníkovi, O-StB Vrchlabí 15. 5. 1952. *Ibidem*, f. Vyetovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Skupinový spis, Protokol o výpovědi Antonína Měšťanka, KS StB Hradec Králové 27. 8. 1952. *Ibidem*, Podsvazek Pavla, Úsekový protokol z 19.7.1952.

³⁶² SOkA Trutnov, f. MNV Rudník, kn. x1, Pamětní kniha obce Heřmanovy Sejfy (Rudník) 1946-1957, s. 178.

konstatovat, *že š nevy-ly najevo fládné poznatky, které by ozna ily pachatele*.³⁶³ Podle sd lení místního kroniká e byl uloupený psací stroj nepouffitelný. To se ale bu nezakládalo na pravd , nebo jej dolnolánov-tí mladíci dokázali zprovoznit.³⁶⁴

Na pond lí 2. ervna se svolala do hostince Jednoty u Galler lenská sch ze JZD. P edseda p ípravného výboru Pavel Honc zde kritizoval dosavadní ne innost a n které ú etní praktiky. Poté se hlasovalo o návrhu Miloslava Hofmana p ejít na společ né hospoda ení. Z osmnácti p ítomných len p ípravného výboru se v-ak pro vyslovilo jen -est: navrhovatel Miloslav Hofman z p. 2, Karel Kracík z p. 26, Jan Malát z p. 94, Josef Novák z p. 27, Bohumil Sládek z p. 185 a Stanislav TÚbrt z p. 79. Krom nich p íslíbili ú ast na práci v JZD i nezem d lci ó p edseda MNV Josef Polák, kroniká Václav Sovák a dokonce i fará Jan Zilvar, který toho asu zastával funkci jednatele p ípravného výboru. T chto -est zem d lc se společ n vrhlo do senose e a poda ilo se jim sklidit a na státní nákup dodat 10 q sena nad p edepsané mnofství. *šLe práce jejich byla brzy naru-ena tlupou zá-kodník ō, zaznamenal kroniká .*³⁶⁵

Ji í Farský a Jan Gregor byli p átelé, navzájem se respektovali, asto se jeden u druhého zastavili na kus e i. V ervnu 1952 p í-el Gregor pofládat o zap j ení zbran , p ítom se sv il s plánem na p epadení agilních funkcioná JZD TÚbrta a Sládka. Farský mu p j il svou Parabellu, n meckou vojenskou pistolí ráfle 9 mm, krom toho v debat navrhnul, aby zastra-ili je-t p edsedu JZD Nováka. *š Pouflil jsem výrazu, že nebude -kodit, kdyfl Novák dostane na pam tnou*, rekapituloval pozd ji Farský.³⁶⁶ Na akci se p ipravovali společ n Benecký, Gregor, Pavli a Veselý. Gregor nyní do skupiny p ivedl nejmenovanou dívku z Hostinného, -lo o Miroslavu Bierovou, která pracovala ve stejném podniku jako Jaroslav Benecký a Jan Gregor. V part jí íkali Milu-e. *šNa sch zce, kde jsem poprvé vid l Bírovou, kterou jsem v-ak je-t neznal jménem, se p ipravovalo p epadení p edsedy JZD Nováka do v-ech podrobností. Bírová dostala za úkol vylákati Nováka z baráku.*

³⁶³ ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, V-eobecný svazek, Opis dálnopisu od O-StB Vrchlabí ve v ci šteror Rudníkō z 11. 5. 1952 10.15 hod. *Ibidem*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Skupinový spis, Protokol o výpov di Antonína M -ánka, KS StB Hradec Králové 27. 8. 1952.

³⁶⁴ SOkA Trutnov, f. MNV Rudník, kn. x1, Pam tní kniha obce He manovy Sejfy (Rudník) 1946-1957, s. 178.

³⁶⁵ SOkA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 145-146.

³⁶⁶ SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 288, inv. . 488, sign. Spnt 1/54, Protokol o ve ejném zasedání Krajského soudu v Hradci Králové z 28.9.1955.

*S tímto Bírová také souhlasila a řekla, že jí jde, nedodržela však slovo a nepřišla, vypovědla později Pavli.*³⁶⁷

šli na tmavou noc. Onoho úterního večera, bylo to 10. června 1952, se setkali na bicyklech. Tři z nich byli ozbrojení a odhodlaní zbraně v případě nutnosti použít. Šel Gregor říkal Veselému, když by se náhodou stalo a Novák začal střílet, aby těl on na nic nešel a střílel také, uvedl Pavli.³⁶⁸ Benecký dorazil ke Gregorovi nedlouho po 18. hodině. Kvůli přítomnosti manželky hovořili přirozeně o jiných věcech. Krátce před 22. hodinou vzali pistole a vyrazili, Farského Parabellu si ponechal Gregor, Beneckému půjčil svou 9 mm pistolí značky Z, tedy armádní pistolí z pražské zbrojovky. Před domem se setkali s Veselým, Pavli, kterého chtěli z akce vynechat, se k nim připojil na cestě asi po deseti minutách. V úřadovně MNV se stále svítilo, když ji míjeli. Pavli následně ověřil, že Bohumil Sládek, zemřelý tajemník místní stranické organizace a jeden z ustavujících členů pracovní skupiny JZD, za ním se vydávali, je přítomný v probíhající schůzi. Rozhodli se tedy zmírnit směr a zamířili k Josefu Novákovi do čp. 27 v osadě Malý Lánov, jak se jíhřnímu konci obce říkalo.³⁶⁹

Toho červnového večera slyšel Josef Novák, jak někdo opakovaně zabral za kliku domovních dveří. Ušel tedy dveře na dvířka otevřít a uviděl neznámé mufla, z nichž jeden na něho mířil pistolí. Šel říkat na mne: Šel vzhlédnu! ÷ Když jsem uposlechl, byl jsem tázán, zda mám u sebe zbraň. Když jsem řekl, že zbraň u sebe nemám, říkal mi neznámý, že musím vystoupit z JZD a z KS, že nikoho nebudu přesvědčovat o vstupu do JZD, že můj syn musí vystoupit z KS.³⁷⁰ Až dosud této nezvyklé noční rozmluvy přihlížel z chodby Novákův 15letý syn. Potom byl Josef Novák odveden na zahradu za domem. Šel tu jsem slyšel ze tmy hlas druhého mufla: Šel oddělej ho, svini komunistickou! ÷ Neznámý mufl, který mne vyvedl, poručil mi, abych si lehl obličejem do trávy. Zhlédl jsem asi čtyři osoby, které stály rozestaveny na zápraží, u plotu a za stodolou. Když jsem lehl na zem, udeřil mne první mufl

³⁶⁷ ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, V-eobecný svazek, Zápis o výpovědi s Miroslavou Bierovou, KS StB Hradec Králové 15. 8. 1952. *Ibidem*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Benecký, Protokol o výpovědi, KS StB Hradec Králové 19. 7. 1952. *Ibidem*, Podsvazek Veselý, Zápis o výpovědi z 22. 7. 1952.

³⁶⁸ ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Pavli, Protokol o výpovědi z 21.7.1952. *Ibidem*, Podsvazek Farský, Zápis o výpovědi z 20.8.1952.

³⁶⁹ *Ibidem*, Podsvazek Benecký, Zápis o výpovědi z 22.7.1952.

³⁷⁰ ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Skupinový spis, Protokol o výpovědi svěřka Josefa Nováka, KS StB Hradec Králové 26.8.1952.

n kolikrát do spánk . Potom p i-el dal-í mufl, který mne rovn fl n kolikrát ude il. Kdyfl ode-el ode mne dále, vyzval je-ť jednou prvního mufl s pistolí, aby mne kopl a odd lal. Mufl, který na mne mí il pistolí, mne skute n kopl do boku a ekl: ŠTo, co se nyní stalo, nikomu nevyzradí-a splní-v ci, které jsem ti ulofl!÷Potom mi je-ť poru ili, abych z stal p l hodiny leflet. Kdyfl odcházeli, vid l jsem, fle -li v-ichni ty i sm rem k silnici. Za chvíli jsem se vrátil dom , ale jfl jsem nemohl pro rozru-ení usnout. P í-ťiho dne ráno jsem -el ohlásit p ípad na okresní sekretariát KS ve Vrchlábí.õ Takhle Josef Novák shrnul pr b h oné noci do protokolu p ed královéhradeckou StB. šDívám se na to jako na podlost, kterou rozhodn nelze zastra-ít poctivé rolníky p i budování socialismu na vesniciõ, podotkl na záv r.³⁷¹

Od Nováka zamí ili, nyní ufl jen ve trojici (Pavli se ukázal být afl p íli-vystra-ený), k p. 79, stavení dal-ího z -esti prvních len pracovní skupiny JZD, Stanislava TŮbrta.

Stanislav TŮbrt popsal události toho ervnového ve era následovn : šVe 23.10 hod. bouchal n kdo na zadní dve e, které vedou do dvora mého hospodá ství. Protofle jsem jfl v té dob spal a bouchání vlastn sly-ela moje manfelka, vzbudila mne [í] V domn ní, fle to bouchá n který soused, otev el jsem dve e, na které bylo p ed tím boucháno. Po otev ení dve í jsem v-ak nikoho nespat il, a proto jsem se hlasit zeptal, kdo tam je. Kdyfl se mi nikdo neozýval a nikoho jsem nevid l, zav el jsem op t dve e a -el jsem do sv tnice. V tom okamfíku za al n kdo bouchat na druhé dve e, na prot j-í stran chodby. TŮl jsem tedy otev ít tyto dve e a po otev ení jsem vid l venku neznámého lov ka, který na mne mí il pistolí. Vyzval mne, abych dal ruce vzh ru a pak se mne zeptal, zda jsem TŮbrt. Kdyfl jsem p isv d il, k íkl na mne neznámý: ŠNeopovafte se n koho p emlouvát do JZD, do KS a do svazu mládefle!÷Na toto jsem odpov d l, a si kařdý d lá podle svého [í] Neznámý mufl dodal: ŠV-echno víme! Nep estanete-li agiln pracovat v JZD, bude vám to vysmafleno. A te se na p t minut vzdalte do kuchyn !÷P i tomto na mne stále mí il pistolí. Uposlechl jsem jeho výzvy a vid l jsem p i tom, fle za dve mi stála manfelka, která toto v-e sly-ela. Po jeho odchodu ode dve í podíval jsem se ven a vid l jsem, fle odcházel ke chlév m a tam zmizelõ, zakon oval TŮbrt sv j popis.³⁷²

³⁷¹ *Ibidem*. Srov. *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), Pam tí Dolního Lánova ó p íru ní se-ít (1945-1960), voln vlofený Zápis do Kroniky, 1952.

³⁷² *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Skupinový spis, Protokol o výpov di sv dka Stanislava TŮbrta, KS StB Hradec Králové 26.8.1952. Pro komparaci podobných

Nejaktivnějším aktérem ve era byl Jaroslav Benecký, kterému jako p espolnímu nehrozilo prozrazení dle hlasu i tváře, a proto to byl on, kdo pronášel v t-ínu výhršek. Onoho ve era p espal u Gregora, zatímco Veselý se od T-íbrta rozjel dom .³⁷³

Je-t v noci za-el Stanislav T-íbrt za p edsedou MNV a následující den ráno oznámil p epadení na stanici SNB ve Vrchlabí. Do protokolu pro StB pak ve stejném duchu jako Novák dodal, *že š takovéto jednání nep átel socialisace nem že mne ani jiné poctivé rolníky odradit od na-í práce. Ba naopak, dáme se je-t pevn ji do dal-í práce k vybudování socialismu u nás.*³⁷⁴ Budovatelské nad-ení a deklarovaná nezlomnost p irozen pat ily ke koloritu a rétorice této doby. Bez ohledu na to, zda iniciativa i formulace samotná vze-la od sv d ícího T-íbrta, i vyslychajícího referenta Ji ího Bobra. Je zde v-ak t eba podotknout, že p vodní výpov ze dne následujícího po události se dohledat nepoda ilo. Novákova i T-íbrtova výpov obsahující toto sv dectví o budovatelské neotesitelnosti byla zaprotokolována afl po rozsáhlém zatýkání, ve fázi p ípravy procesu p ed Státním soudem. To ov-em ve výkladu op t trochu p edbíváme. Atmosféra dní následujících po ozbrojeném no ním zastra-ování byla pon kud mén hrdinská.

Ve st edu 11. ervna 1952 v poledne zvedl velitel oddílu StB ve Vrchlabí Josef Hroch³⁷⁵ telefon, aby o šteroru proti *len m a funkcioná m JZD v Dolním Lánov* ō informoval Krajské velitelství v Hradci Králové. *š Vrchlabí fládá o vyslání p íslu-ných orgán ō, stojí v záznamu.*³⁷⁶ Ppor. Josef Martínek z operativního odd lení královéhradeckého KV StB následn vyrozum l úst edí Bacílkova

p ístup k zastra-ování aktivních kolektivizátor viz p íb h Antonie Solovievny, FITZPATRICK, Sheila ō SLEZKINE, Yuri (eds.) *In the Shadow of Revolution: life stories of Russian women from 1917 to the Second World War*. Princeton: Princeton University Press, 2000, s. 235-240.

³⁷³ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Benecký, Zápis o výpov di z 22.7.1952

³⁷⁴ *Ibidem*, Skupinový spis, Protokol o výpov di sv dka Stanislava T-íbrta, KS StB Hradec Králové 26.8.1952.

³⁷⁵ Josef Hroch (1917) pocházel z Ploti- nad Labem, obce leflící v t sném sousedství Hradce Králové. P vodním povoláním byl truhlá . Do KS vstoupil v roce 1945. Ke StB nastoupil na vlastní fládost v kv tnu 1949. Oddíl StB ve Vrchlabí vedl od íjna 1950 afl do konce roku 1955. Bydlel v Komárov u Dvora Králové nad Labem. *ABS Brno - Kanice*, f. Personální spisy p íslu-ník MV, arch. . 641/17, Hroch Josef, nar. 16. 2. 1917, Pr b h sluflební doby. Kádrové vyhodnocení, Praha 29. 8. 1951.

³⁷⁶ *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, V-eobecný svazek, Fonogram z 11. 6. 1952.

ministerstva národní bezpečnosti.³⁷⁷ Stejného dne vrátil Jan Gregor pistolí Farskému a ten ji ukryl mezi kořeny vzrostlého javoru za stodolou.³⁷⁸

Ve vesnici bylo v těchto dnech neobvyklé rušno. Podle kronikáře byli členové JZD trochu zaraženi, od společné práce se ale prý nenechali odradit.³⁷⁹ Díky dopisu, který zásluhou StB nikdy nedošel adresáta, máme k dispozici reflexi těchto dní o imá jedné z místních žen. Jazykem tolik odlišným od úředních dokumentů a výslechových protokolů popisovala sestru situaci kolem ustavení nového výboru JZD v Dolním Lánově: *š Tady celý výbor rozházeli, ustanovili nový a zahájili - ufl asi 9 sedlák , ale těch menších - společnou práci. Nu druhý typ. Jenže co se stalo. Ve středu do rána nového předsedu vytáhli ve spodkách na dvůr a tam mu dali, to víš, fl pro darmo si za ním nepišli, pak šli ješ na nějakého šbrta [í] Te ufl bylo kolik lidí pozavíraných, dnes ráno šli zas do té dom , fládná stopa, podlahy vytrhali, i ve chlívech, hledali jak gestapo. To je jisté, fl se JZD musí hájit, ale kdo si dnes ty funkce vezme, když se všichni bojí. Te je tu tajná, pátra ky, etníci, inu podívaná jak lítají. [í] Jo d jou se v ci, to bys slyšela, ty pohlavá i se bez pistolí nehnou ani, ale pro se bojí? Vfl dy si to lid přeje, co d lají, a je to tak dobrý.š*³⁸⁰ Místní elní komunisté se v nastalé atmosféře rozhodli upevnit víru v kolektivizační úsilí ve vlastních adách. Na první ervencový den zorganizovali pro všechny ženy strany, ženy rady MNV a ženy JZD instruktáři o významu JZD.³⁸¹

Vzrušenost a zdánlivá bezradnost bezpečnostních sloflek mladé odbojáře povzbuzovala ke konstruování plán další možné innosti. Skupina nyní disponovala dvěma vojenskými puškami, čtyřmi pistolemi a dostatečným počtem pršlučných nábojů. Výskyt zbraní na eskoslovenském venkově v poválečných letech byl zcela běžným jevem. V okolí Lánova tomu nebylo jinak. Vojenské pistole i pušky byly více než běžné, objevovaly se také samostatné zbraně jako samopaly, ale například v Rudníku (tehdy ještě nazývaném He manovy Sejfy) bylo možné najít i

³⁷⁷ *Ibidem*, Teror Dolní Lánov o zpráva, Krajské velitelství StB Hradec Králové 12. 6. 1952.

³⁷⁸ *ABS Praha*, f. Vyšetovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Farský, Zápis o výpovědi z 20.8.1952. Agenturní zpráva Karla Glasera z 8.8.1952.

³⁷⁹ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 146-147.

³⁸⁰ *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, Všeobecný svazek, Opis dopisu šDrazí vespolekš, Dolní Lánov 15.6.1952.

³⁸¹ *SOka Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), zápis nadepsaný pouze datem 24.6.1952.

protitankové pancéřové pušty.³⁸² Josef Pavlí takto získal dvě mecké vojenské pušky, jednu v opuštěném domě v obci, druhou v lese za vesnicí, byly však značně rezivělé. Obě dal Veselému, u něhož se zbraně soustředily. Blíže neurčenou pistolí ráže 9 mm získal Pavlí od kamaráda Kordy, rovněž z Dolního Lánova.³⁸³

V rozbořeném stavení poblíž hospodářství Veselých si mladíci z izovali bunkr, ve kterém mohli ukrývat zbraně a vysílku, i ukradený psací stroj by se sem hodil. Bunkr byl asi 2 m hluboko pod úrovní podlahy. Veselý byl kdysi členem radioamatérského klubu, inspiraci čerpal i z časopisu *Mladý technik*. Poté sbíral součástky kupoval postupně a opatrně v Elektře a Mototechnice v Hostinném, ve Vrchlabí a ve Dvoře Králové. Pavlí později vylíčil návštěvu u Veselého doma v pokoji: *Šlo to asi v květnu 1952, kdy mi Veselý ukazoval vysílací stanici, kterou měl umístěnou doma v pokoji. Říkal, že ji nemá ještě v pořádku, ale že ji do chodu za každou cenu musí přivést, aby měl spojení na zahraničí. Vzpomínám si, že anténu měl podobnou, jakou mají v autech. Rovněž baterie u toho měl. Až navázal spojení se západem, budou za svou činnost placeni, připomínal osmnáctiletý Alexandr svým druhem s oblibou.*³⁸⁴

Plánovali také další útok zacílený na Bohumila Sládka, vedoucího zastupujícího STS v sousedním Prostředním Lánově, agilního komunisty a jednoho z předkopníků JZD v Dolním Lánově. S návrhem přišel Jan Gregor, který věděl, že Sládek vlastní pistolí a že má doma větší finanční hotovost. Cílem úpadení Sládka mělo být tedy nejen zastrašení aktivního komunisty, ale i získání další zbraně a peněz na příští smělé plány. Gregor však dopředu avizoval, že zbraně mají sloužit jen jako prostředek zastrašení, chtěl dopředu vyloučit, že by došlo ke střelbě. *Šlo li jsme v úmyslu, že Sládkovi domluvíme, aby vystoupil ze strojního družstva [traktorové, strojní stanice (pozn. autora)] a zároveň i ze strany KSČ. Toho jsme chtěli docílit za každou cenu a byli jsme odhodlaní a smlouvení podle přání Gregora i za cenu kopanců a bití, vypověděl zanedlouho Benecký.*³⁸⁵

³⁸² ABS Praha, f. Různé bezpečnostní spisy po roce 1945, sign. 304-195-5, Zpravodajská hlášení Okresního velitelství SNB ve Vrchlabí z 14.7., 21.7., 28.7.1947.

³⁸³ ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Usnesení, Vyhodnocení archivního svazku, Praha 24. 5. 1966; *Ibidem*, Podsvazek Pavlí, Protokol o výpovědi z 19. 7. 1952.

³⁸⁴ *Ibidem*, Podsvazek Pavlí, Protokol o výpovědi z 19. 7. 1952. Zápis o výpovědi Miloslava Kavána, KS StB Hradec Králové 19. 7. 1952; *Ibidem*, Podsvazek Veselý, Zápis o výpovědi z 21.7.1952.

³⁸⁵ *Ibidem*, Podsvazek Benecký, Zápis o výpovědi z 22.7.1952.

Jedním z návrhů, jehož váhu dnes již nelze spolehlivě odhadnout, bylo také zastavení Stanislava Lejdara, hlavního šéfa v procesu s Vladimírem Cermanem a Stanislavem Jeřkem z ústí u Horek.³⁸⁶ Jaroslav Benecký se s nimi dobře znal, chodili do stejné školy, Vladimír jej cvičil v Sokole.³⁸⁷ Stanislav Lejdar, 28letý tkalcovský mistr v národním podniku Nopaka, rodák z ústí u Horek vystoupil dne 12. června 1952 před Státním soudem zasedajícím v Nové Pace jako jediný svědek.³⁸⁸

Nápad, jak likvidovat uzurpátorskému režimu, jak brzdit násilně prosazovanou kolektivizaci, měl spousta. Při jedné z květnových schůzek padl návrh vyhodit do vzduchu drábnici JZD v Prosečném. Gregor, Pavlík a Veselý se pro tu myšlenku nadchli, scházely jim však potřebné trhaviny. Kde je získat? Trhaviny puflívané v tiskárně pro měly byly v nedalekém městečku dole a bylo jich tam dost. Následující neděli se vydali ke sklepům, které byly ve skále poblíž kamenolomu. Zámky však byly pevné, prozatím se vrátili s nepořízenou. Uvažovalo se také o přepadnutí poštovního úřadu v Hostinném, zde se chtěla parta finančně zabezpečit. Bierová tvrdila, že v minulosti na této poštovní pobočce pracovala a že proto může poskytnout cenné informace o provozu a zabezpečení úřadu. Gregor přišel s návrhem přepadnout strážného a zmocnit se zbraní z vrátnice továrny na umělé hedvábní v Rudníku. *Šlo dohodnuto, že strážného svážíme provazem a zbraň odneseme do lesa, kde na nás on [Gregor] bude čekat*, stojí v Pavlíkově výpovědi. V případě, že by vše proběhlo podle plánu, zamýšleli přepadnout také nového tajemníka MNV Miroslava Zonka a po finích podpálit stodolu Stanislavu Třebertovi, kterého nedávno přepadli.³⁸⁹

³⁸⁶ *Ibidem*, Podsvazek Benecký, Zápis o výpovědi z 26.7.1952. *Ibidem*, Osobní spis Benecký, Zápis o výpovědi, KS StB Hradec Králové 2.9.1952, s. 12.

³⁸⁷ *Ibidem*, Podsvazek Benecký, Zápis o výpovědi, KS StB Hradec Králové 19.7.1952.

³⁸⁸ *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-399 HK, Skupinový spis, Protokol o hlavním líčení Státního soudu Praha, č. 5 Ts I 44/52, v Nové Pace 12.-13.6.1952, s. 11-12. Zápis o výpovědi šéfa z 13.5.1952.

³⁸⁹ *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Pavlík, Protokoly o výpovědi z 21. a 29. 7. 1952. Zápis o výpovědi Miloslava Kavána, KS StB Hradec Králové 19. 7. 1952; *Ibidem*, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, Všeobecný svazek, Dálnopis adresovaný pražské Hlavní správě StB ve věci šteror Rudník, KS StB Hradec Králové 18. 7. 1952. Takové plány nebyly výjimečné, podobné záměry bychom mohli snadno nalézt také v dalších zemích, v nichž byli rolníci vystaveni násilné kolektivizaci. Srov. nap. BOKOVOY, Melissa K. *Peasants and Communists: Politics and Ideology in the Yugoslav Countryside, 1941-53*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1998, s. 116-120.

Alexandr Veselý, nejmladší člen skupiny, byl tím, kdo nejprve nastal jí zdrazoval potřeby získat další zbraně. Zabývali se proto i myšlenkou na převedení stanice SNB v Rudníku. Tyto akce byly však diskutovány jen vzhledem k tomu, že *každá akce musí být nejednou dobře promyšlená, abysme nebyli dopadeni, ujížděli se navzájem*.³⁹⁰ Do jaké míry mohli uvažovat o skutečné realizaci, zda byli schopni a ochotni uvažovat o reálné situaci, ve které by museli zabít, dnes nelze jednoznačně posoudit. Je přirozené nutné mít na paměti, že v zájmu vyšetřovatelů StB bylo prezentovat šrealizovanou skupinu jako co možná nejzákeřnější a nadměrně nebezpečnou. Výzkum však prokázal, že v tomto případě referenti královéhradecké StB skutečně vyšetřovali, nikoli konstruovali. *„Prohlášení, že bychom všechny [plánované akce] provedli, kdybychom nebyli zatčeni,“* stojí v protokolu s Veselým.³⁹¹ Podle povědomí výpovědí respondentů, tedy těch, které je třeba z této části nejsou formulovány vyšetřovateli StB a které nebyly určeny pro předání u soudu, stejně jako dle dochovaných operativních materiálů se všichni shodovali na velice iniciativní roli Alexandra Veselého a Jana Gregora. Vášeň pro zbraně a sklon k dobrodružnosti nejmladšího z party, Alexandra, lze z jednotlivých výpovědí velmi dobře vyčíst. Stejně tak obdiv a respekt pociťovaný ke Gregorovi. Odhodlaností, ale i usměrňující rozvážlivostí projevující se Gregor byl ostatními díky svým vojenským a partyzánským zkušenostem z války vnímán jako vůdce skupiny, obyčejně svolával i řídil jejich schůzky. Ty se odehrávaly většinou na loukách v okolí obce, na autobusové zastávce v Proseňném nebo v ulicích Hostinného. Gregor byl také spojovacím článkem na Farského. Občas k němu chodíval vypomoci na pole, často se jen zastavil na kus chleba.³⁹²

4.4.3 Osudové pochybení

Je pochopitelné, že po převedení způsobilá ve vesnici i blízkém okolí značný rozruch. Zájem o členství v JZD si klesl, stávající pracovníci JZD se však kolektivizaci myšlenky nevzdali. Místní stranické buňky nyní navíc přispívaly na pomoc a podporu z okresu i kraje. Jiří Farský se proto chtěl pokusit během následující,

³⁹⁰ *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Pavlí, Protokol o výpovědi z 29.7.1952.

³⁹¹ *Ibidem*, Podsvazek Veselý, Zápis o výpovědi z 24.7.1952.

³⁹² *Ibidem*, Podsvazek Pavlí, Protokoly o výpovědi z 21., 29. a 30.7.1952; *Ibidem*, Podsvazek Veselý, Zápis o výpovědi z 19.7.1952.

jižl zmíněné instruktáží stranické schůzky o perzistentní elektrické vedení.³⁹³ Do plánu zasvětil Jana Gregora, nejprve osobně, poté ho psaným vzkazem vyrozuměl o termínu konání předem tiché schůzky. Gregor však v ten den musel být v práci.³⁹⁴ Akci tedy odlořili na další brzkou schůzku JZD, která byla svolána z podnětu vyříděných stranických úkolů za účelem prosazení návrhu na rozorání mezí. Na tuto mlp ijet referovat poslanec Josef Borůvka. Den před konáním této schůzky byl však Jan Gregor zatčen. Jak k tomu došlo? Větem vzel obrat v dosavadním tápění ze strany Bezpečnosti? To nám objasní postava Miloslava Kavána.

Nedlouho po oně noci, kdy s pistolí v ruce předpadli prokopníky JZD, se Veselý s Gregorem rozhodli Pavliše ze schůzky vynechávat. Zjistili, že neuměl drflet jazyk za zuby. Nejprve se svěřil s ústí na předpadení Janu Schejbalovi, který byl zasvěcen pouze do koncepce výhrfných dopisů. Jeho protikomunistické postoje i osobní antipatii k Josefu Novákovi sice dobře znal, nicméně porušil tím pravidlo mlčenlivosti. Schejbal sám ho k ní nabádal, vyděsil ho představa, že by se tím mladík chlubil někde dál. *š Asi týden po předpadení Nováka a bratra jsem se setkal s Gregorem před jeho barákem. Gregor mě začal nadávat, že prý jsem blbec, pro jsem všechno řekl Schejbalovi, a abych si dal pozor, jak je to někomu něco eknu, že jsem na místě zastelil. Dále mě řekl, že jsem z jejich organizace vyloučen a abych si jejich věc nevěmalö, upěsil Josef Pavliš v prvních dnech po zatčení.³⁹⁵ Zásadní ale přišlo poté. Devatenáctiletý Josef Pavliš se do jejich činnosti snařil zapojit Miloslava Kavána, v jehož případě protikomunistické zalofnění pouze předpokládal. To se ukázalo být fatálním omylem.³⁹⁶*

Miloslav Kaván (1927) byl synem kováře z Dolního Lánova, učil se a pracoval v dílně svého otce. Gregor s Veselým jej na základě Pavlišova doporučení seznámili se svými plány na zastroování funkcionářů JZD. To se psal začátkem června 1952. Od té doby se u něho v kovárně někdo z party sem tam zastavil a informoval

³⁹³ Perzistentní elektrického vedení bhem schůzky bylo jako vyjádření odporu s politikou KS částo zamýšleno i vnímáno, srov. například s obdobnými aktivitami na Novobydřovsku, viz URBAN, Jiří. Projevy odporu proti nastupující kolektivizaci na Novobydřovsku. In *Theatrum historiae* 8, 2011, Univerzita Pardubice, s. 279-310.

³⁹⁴ *ABS Praha*, f. Vyříděovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Farský, Zápis o výpovědi z 20.8.1952. *SOA Zámřsk*, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 288, inv. . 488, sign. Spnt 1/54, Protokol o veřejném zasedání Krajského soudu v Hradci Králové z 28.9.1955.

³⁹⁵ *ABS Praha*, f. Vyříděovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Pavliš, Protokol o výpovědi z 21.7.1952.

³⁹⁶ *Ibidem*, Zápis o výpovědi Miloslava Kavána, KS StB Hradec Králové 19. 7. 1952. Protokol o výpovědi Josefa Pavliš z 21.7.1952.

jej o ve erních sch zkách i dal-ích plánech. Veselý za ním p i-el s vlastním nákresem pro výrobu rámu pro kostru vysíla ky, Kaván slíbil, že mu podle toho rám zhotoví. V polovin ěrvence se v kovárn zastavil Veselý s jemu dosud neznámým mladíkem, byl to Jarda Benecký z Rudníku. Pozvali ho na tvrtek 17. ěrvence o p l desáté ve er na sch zku v Hostinném. Zmínili, že cht jí odstranit jednoho funkcioná e KS z Rudníku. Podrobnosti m ly projednat na domluvené sch zce.³⁹⁷

B hem tvrte ního odpoledne v-ak Miroslav Kaván zamí il na stanici SNB. *šZdála se mi celá v c velmi nebezpe ná a nebyl jsem si jist, zda bych dal-ím neohlá-ením Veselého a jeho spole ník více nepokazil, nejl získal, a proto jsem se rozhodl, že celou v c ohlásím*, uvedl do protokolu na zdej-ím okresním odd lení SNB. Dále jej ufl instruovala Bezpe nost. Ve er na smluvené sch zce vyslechl podrobnosti a zjistil, ve kterém dom nejmenovaný komunista bydlí. Plán byl následující: vylákat jej ven pod legendou mimo ádné sch ze OV KS ve Vrchlabí a na odlehlém míst po cest z Hostinného do Vrchlabí jej zast elit. Poté se hodlali vrátit a p im t manfelku, aby jim vydala ve-keré legitimace a doklady. P ipravili variantu se zap j enou motorkou i alternativu p -í. Akci domluvili na následující ve er. K jejímu provedení v-ak nedo-lo. Do Dolního Lánova se toho ve era vrátili kolem p lnoci. Hned ráno pak Kaván podal zprávu p íslu-ník m Bezpe nosti, kte í za ním do Lánova p ijeli. Do protokolu mj. uvedl: *šProhla-uji, že jsem s jejich jednáním nikdy nesouhlasil, i kdyfl ve styku s nimi jsem se tvá il, jako kdyfl chci s nimi spolupracovat. [í] Ni eho jsem nezaml el a ni eho si nevymyslel.*³⁹⁸

V pátek 18. ěrvence 1952 tedy p i-lo na adu zatýkání. Akci osobn ídil krajský velitel StB -kpt. Karel Vl ek.³⁹⁹ Dv zatýkací skupiny vedené p íslu-níky královéhradecké StB ěnkou a Markem p ijely do Rudníku a kolem poledne ve

³⁹⁷ *Ibidem*, Podsvazek Veselý, Zápis o výpov di z 21.7.1952.

³⁹⁸ *Ibidem*, Podsvazek Pavlí, Zápis o výpov di Miloslava Kavána, KS StB Hradec Králové 19.7.1952. *Ibidem*, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, V-eobecný svazek, Dálnopis adresovaný pražské Hlavní správ StB ve v ci šteror Rudníko, KS StB Hradec Králové 18.7.1952.

³⁹⁹ Karel Vl ek (1919) pocházel z Bohu-ovic nad Oh í, malé obce v sousedství terezínské pevnosti. P vodním povoláním byl typograf. Do KS vstoupil ufl v roce 1936. Za Protektorátu se podílel na ti-t ní *Rudého práva*, za cofl byl v dubnu 1942 zat en a vy-et ován kladenským Gestapem. Za átkem r. 1943 byl transportován do koncentra ního tábora Buchenwald, kde byl afl do konce války. Ke StB, resp. k ZOB II nastoupil v únoru 1946. Ve funkci krajského velitele StB v Hradci Králové byl od po átku roku 1949 do konce listopadu 1952. *ABS Praha*, delimitované spisy ÚDV, spis ÚDV-13/VvK-97, Zji-t né obsazení ná elnických míst na správ StB Hradec Králové v letech 1948 ó 1989, Praha 1. 6. 1999. *ABS Brno - Kanice*, f. Personální spisy p íslu-ník MV, arch. . 3244/19, Vl ek Karel, nar. 12.9.1919, Pr b h slufební doby. Návrh na pov ení do funkce krajského velitele Národní bezpe nosti v kraji Hradec Králové, Praha 24.1.1951.

zdejší provozovně národního podniku Umělé vlákno zatknuly Jana Gregora a Jaroslava Beneckého. Na stanici SNB byli krátce vyslechnuti, oba však držení zbraní popřeli. Na ubytovně v lázních Fořt provedli příslušníci domovní prohlídky. Jaroslav Benecký měl svou automatickou pistoli zn. Z ráže 9 mm i se zásobníkem s ostrými náboji uloženu v posteli pod slamníkem, v cestovním kufru pak schovával ještě starý bubínkový revolver a další náboje. S nepřehlednými brýlemi na očích byli poté odvezeni do krajské věznice v Hradci Králové, zde byli předáni v 19 hodin.⁴⁰⁰

Další zatýkácká skupina, kterou utvořili vrchlabský velitel Josef Hroch spolu s příslušníkem královéhradecké StB Oldřichem Tříanem,⁴⁰¹ ušli před polednem z povzdálí pozorovala dolnolánovskou kovárnu. Očekávali Alexandra Veselého, který sem mířil s balíčkem, jež obsahoval pistoli ráže 9 mm zn. Parabella, náboje a asi dvoumetrový provaz se smykou na konci. O několik desítek minut později nalohli příslušníci Alexandra do auta a dovezli do Heřmanových Sejfů (Rudníku) do místnosti bývalé stanice SNB, kde ušel krajský velitel Vědek. Netrvalo dlouho a vystrašený mladík přestal zapírat. Ostatně jeho výchozí pozice, kdy byl zatčen s jen tímto odvoditelnou denní výbavou, po úvodním zaskočení ani dlouhé zapírání nedovolovala. Při domovní prohlídce potom příslušníci StB zabavili psací stroj ukradený v Rudníku, dvě staré vojenské pušky a dva výhrůžné dopisy připravené k odeslání v zalepených obálkách. Budovaný bunkr ve vedlejším zbouraném domku byl ihned hloupě prozrazen natečením elektrického vedení, díky kterému se v podzemní skrýš dalo svítit. Mladý Alexandr si dokonce v zápisníku nerozváhl dlat poznámky o tom, co by bylo třeba, aby skupina vykonala, poznamenával si možné objekty plánovaných útoků. Krom toho měl v zápisníku mnoho nártk přijíma a vysíla, potěbných ke zprovoznění utajené vysílačky. Večer byl předán do královéhradecké věznice.⁴⁰²

⁴⁰⁰ ABS Praha, f. Vyšetovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Benecký, Zpráva o průběhu zatčení, KS StB Hradec Králové 19.7.1952.

⁴⁰¹ Oldřich Třían (1922) byl sluflebně zařazen v zatýkácké skupině a ve své práci byl hodnocen jako nadprůměrný zdatný: *šJe na n ho plně spolehnutí, fe p i výkonu slufly nepodlehne falešnému soucitu. Jeho vystupování p i styku s t idním nep ítelem je ukázn né, vojenské, je nekompromisní, odm ený, ale slu-ný.š* Jeho povolání do akce v Dolním Lánov , p i nífl StB potěbovala najít ukrývané zbraně, nebylo náhodné, Třían byl totiž v tomto ohledu považován za experta. *šP i domovních prohlídkách má zvlá-tní talent pro hledání ukrytých v cí a tento dob e uplat uješ,* objevovalo se v jeho sluflebních hodnoceních. ABS Brno - Kanice, f. Personální spisy příslušník MV, arch. . 3299/22, Oldřich Třían, Velitelský posudek KV StB Hradec Králové 27.3.1952. Sluflební posudek, KS StB Hradec Králové 16.1.1953.

⁴⁰² ABS Praha, f. Vyšetovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Veselý, Zpráva o zatčení, KS StB Hradec Králové 18.7.1952.

Další den, v sobotu, byl zatčen Josef Pavlí. Do Lánova se pro něj z krajského velitelství vydal vstřm. Těmka, posily přibral ve Vrchlabí. Otec se synem zrovna svářeli v lese dříve, čas byl zatím vyuffit pro provedení domovní prohlídky. Devatenáctiletého Josefa posléze potkali na cestě, sundali jej z otcova košíkého potahu, nechali převléknout a odvezli na stanici SNB v Rudníku. Zde je-t Pavlí nic neprozradil.⁴⁰³ Večer byl předán na vyšetovací oddělení StB do královéhradecké věznice. Zdejší atmosféra a metody vyšetovatel silně působily na jeho psychickou odolnost a mladík začal brzy vypovídat.

Hned v pondělí 21. července vyrazil vstřm. Těmka s kolegou Vilímkem do Lánova znovu, tentokrát pro Jana Schejbalu. Aby se zatčením vedoucího prodejny nenarušilo zásobování, dohodl vrchlabský velitel StB s editelstvím Jednoty okamžitou náhradu. Nový vedoucí však odmítl prodejnu převzít bez inventury, a tak musel převzetí podepsat Janův bratr Bohuslav. Jana Schejbalu si večer převzali ve vyšetovací věznici v Hradci Králové.⁴⁰⁴

O zpusobu vyšetování jsme zpraveni díky dokumentem n kdejšího sdružení bývalých politických vězňů K 231, jež byly na podzim 2008 po 40 letech vyzvednuty ze země v Bělé u Pečky. V roce 1968 totiž přibh vazby v královéhradecké vyšetovací věznici vylíčil Jan Schejbal: *šJakmile jsem pak v noci usnul, jifl mně kdo kopl do dveří a byl jsem odveden opřít k výslechu. Oči jsem měl vřdy zavázány ručníkem. U výslechu jsem byl pak za obě ruce upoután mezi nohama kovovým poutem k řídli, je jsem se nemohl hnouti. Kdyfl jsem odpovídal k nespokojenosti referentů tloukl mně do hlavy, nebo hlavou o zeď, afl se mi v oči jiskřilo. Ráno jsem byl odveden na celu a zase jsem musel celý den prochodit. Kdyfl jsem po několik dnech byl zcela zničen, začal jsem doznávat, proti pravdě, ve co referentů po mně chtěl.*⁴⁰⁵ Odevzdanost vězňů byla nadále udržována pohrřfkami zatčení členů rodiny a vysokými tresty.

⁴⁰³ *Ibidem*, Podsvazek Pavlí, Zpráva o přibhu zatčení, KS StB Hradec Králové 19.7.1952.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, Podsvazek Schejbal, Zpráva o přibhu zatčení, KS StB Hradec Králové 21.7.1952.

⁴⁰⁵ *NA Praha*, f. KPV R (nezprac.), kt. 121, slofka Zápisy a výpovědi, dopis Klubu 231 v Jiříně, Dolní Lánov 15.8.1968. Podle dalších dostupných svědectví byla na oddělení C královéhradecké StB zřzena pro bití vyšetovanců korkem obložená zvukotěsná cela. *šNa StB v Hradci Králové jsem byl několikrát bichem, nahý položen na lavici, ruce sepnuty pod tělo a nohy omotány provazem, přikryt mokrou dekou a potom po celé délce těla i nohou bit dvěma bachaři afl do omdlení. Poufřito gumových hadic. Byl jsem několikrát v temnici po tři dny se stálým chozením,* popsal v roce 1994 jeden z anonymních respondentů z oddělení KPV do dotazníku pro sociologickou studii profesor Nehnájvy a Gaourka. GA OUREK, Ivan ŠNEHN VAJSA, Jiřina Fialá *ovani, pronásledování a*

4.5 Prosazení JZD

Nedlouho po p epadení místních pr kopník JZD p ijel do Dolního Lánova poslanec Josef Bor vka. Josef Bor vka (1911ó1979) pocházal z Dolan u Jarom e. Po smrti otce p evzal v útlém v ku vedení st edního hospodá ství. Ve ejn byl vřdy velice inný, hrál ochotnické divadlo, cvi il v Sokole, psal kroniku a sebevzd lával se. Nebylo divu, kdyfl se po válce dostal nejen do ela MNV v obci, ale za al získávat i okresní a krajské funkce. V kv tnu 1946 byl za KS zvolen do Ústavodárného národního shromáfd ní. Na p d Poslanecké sn movny poté pracoval více neřl 20 let v zem d lském výboru. Pro svou horlivost a p ímo arost se v padesátých letech pro východo eský venkov, který k ířlem krářlem projířd l, aby na sch zích jako té dolnolánovské agitoval i hrozil, stal zt lesn ním kolektiviza ní linie zem d lské politiky KS . V lednu 1968 byl Josef Bor vka z adového lena pléna vyzvednut do p edsednictva ÚV KS , ale uřl v dubnu 1968 up ednostnil vládní angařmá ve funkci ministra zem d lství a výřivý. Jeho dcera pozd ji k jeho p sobení v období Prařského jara napsala, ře cířl, *ř ře jde o d jinnou p ířřitost, jak získat zp t národ, v té dob uřl zcela laxní k osud m zem ō*. P ířřitost v–ak pro Josefa Bor vku netrvala dlouho, v prosinci 1968 byl z funkce ministra odvolán, poté se vrátil do ela JZD v Dolanech.⁴⁰⁶

Na ve ejnou sch zi místních zem d lc , za nířl Josef Bor vka zamí il do Dolního Lánova, se dostavili i zástupci sousedních JZD v Prose ném a v Chot vicích, chyb t p irozen nemohl zem d lský referent ONV Bajer, p edpokládat lze i ú ast n kterého z funkcioná okresního aparátu strany. Sch ze se protářhla ařl do ranních hodin, nejaktivn j–ím e nířkem a diskutéřem byl Josef Bor vka. Sch zi ukon il, teprve kdyfl se poda ilo prosadit usnesení o provedení hospodá sko-technické úpravy p dy. Tajemník Zonek následn zorganizoval agita ní akci a získal 80 podpis pro provedení HTÚP.⁴⁰⁷ V rychlém sledu pak rada ONV na mimo ádném zasedání schválila provedení HTÚP v Dolním Lánov v co nejkrat–í dob . Do obce

zneuznaní: sv dectví je–ř řřřících ob tí stalinismu v eských zemích. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 21.

⁴⁰⁶ *Archiv Poslanecké sn movny Parlamentu* R, f. Archiv Federálního shromáfd ní ó Archiv Poslanecké sn movny, Josef Bor vka, inv. . 188, Poslanecké dotazníky 1946, 1948, 1954, 1960, 1964, 1969. Osobní karty. Dopis adresovaný Franti–ku Kriegelovi, Praha 18.4.1968. Kopie lánku řVrátit est jménu Josefa Bor vkyř, Rudé právo 25.1.1990.

⁴⁰⁷ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 147.

se rozjel finanční referent Antonín Jelínek,⁴⁰⁸ který před shromážděními členy JZD, mezi nimiž byl i Jiří Farský, kvalifikoval rozhodnutí rozorání meze jako znamení, že v rozdělení svatce Dolní Lánov *šjako jeden celek staví plně do jedné obrácené míru*. Shromáždění zemědělci jen mlčeli, *šdiskusních případech z jedné strany není, a se jedná o tak vážnou věc v naší obci*, poznamenal zapisovatel.⁴⁰⁹

Poněkud svíravou atmosféru, v níž se shromažďovaly podpisy dolnolánovských rolníků pod souhlas s rozoráním mezí a zaokrouhlením pozemků, kronikář Václav Sovák jen letmo, zdá se nechtě, naznačil: *šZatímco byla projednávána otázka HTÚP, tajná bezpečnostní služba projednávala případ pádu JZD, zaznamenal do pamětní knihy.*⁴¹⁰ Postupující zatýkáni, které stále ještě nebylo u konce, bezesporu vyvolávalo atmosféru strachu a především u dosavadních kritiků i latentních odpůrců JZD působilo jako pádný argument k nevyhnutí a podvolení se kolektivizačnímu trendu.

V průběhu října, přičemž opakovaně zaznívalo, že *špracující lid vkládá do letošních úkolů veliké a radostné nadšení, že se ekává další utužení svazku zemědělců a rolníků a tím další rozmach socialistické přestavby naší vesnice* a že *šrychlé provedení úkolů a výkupu a upevnění JZD jest dalším krokem k upevnění svatcového míru*,⁴¹¹ pozval vrchlabský ONV do Dolního Lánova technické odborníky. V pondělí 4. srpna 1952 sem přijeli vedoucí technického referátu Ing. Havelka z Trutnova, agronom Kučera z hospodářské školy v Hostinném a zástupce KNV Voříšek. Celý obecní katastr byl rozdělen na čtyři samostatné skupiny s vlastním sedmihoným bramboráckým osevním postupem.⁴¹² Na konci srpna pak bylo odhlasováno schválení stanov JZD III. typu.⁴¹³ Po říjnu bylo dohodnuto, že pro potřeby kanceláře JZD se uvolní místnost v budově MNV hned vedle obecní

⁴⁰⁸ Antonín Jelínek ml od června 1948 jako člen rady ONV na starosti kromě vedení finančního referátu také agendu lidové správy a okresních podniků. Vedle toho byl jedním ze čtyř členů trestní komise ONV, v níž měl funkci místopředsedy. *NA Praha*, f. ÚV KS – Ústřední komise a oddělení lidové správy, arch. j. 25, Seznam členů a náhradníků trestní komise ONV odeslaný sekretariátem KV KS Hradec Králové 3.4.1951. VA KOVÁ, Vraťo ZAHRAVNÍK, Pavel. *Okresní národní výbor Vrchlabí (1918) 1945-1960 (1970)*. Inventář. Státní okresní archiv Trutnov, 2008, s. 21-22.

⁴⁰⁹ *SOKA Trutnov*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápis z členské schůzky ze 24.7.1952.

⁴¹⁰ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 149.

⁴¹¹ *SOKA Trutnov*, f. MO KS – Dolní Lánov (nezprac.), Zajištění vládního usnesení o úspěšném provedení řízení, b.d. (1952).

⁴¹² *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 147-148.

⁴¹³ *SOKA Trutnov*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápis z členské schůzky ze 28.8.1952.

ú adovny.⁴¹⁴ Krom toho se v obci ustavila místní organizace Výboru flen, jejífl lenky si vyty ily zam ovat se p edev-ím na pomoc JZD a mate ské kolce.⁴¹⁵ Podle hodnotící zprávy místních komunist byla nová flenská organizace velmi platná jak p i fyzické práci, tak p i agitaci.⁴¹⁶

P edsedou dolnolánovského JZD se nyní stal Josef Novák, místop edsedou Josef Pavlí ek, ve výboru nechyb l ani Stanislav Tšbrt i Bohumil Sládek, afl do svého zat ení byl jeho lenem i Ji í Farský.⁴¹⁷

4.5.1 Státní soud Praha ve Vrchlabí

Kdyfl se Ji í Farský dozv d l o zat ení Gregora, skoro celou noc nespal a p emý-lel. Dosp l k názoru, fle bude nejlépe, kdyfl se v p ebudovávaném JZD p ihlásí k hospodá sko-technické úprav p dy, na kterou se tak tla ilo. Podepsal tedy souhlas s rozoráním mezí.⁴¹⁸ *šAsi p ed dv ma m síci m íkal, fle ho odstranili z MNV, protofle prý mu jifl nev í, a nazna oval, fle bude asi zaji-t n. Poukazoval na to, fle z každé obce ten, kdo brzdí utvo ení JZD, je prý zaji-t n a potrestánõ, vypov d l na sklonku srpna 1952 Farského p ítel, hospodá Zvírotský, a dodal: šV posledním ase p ed jeho zat ením, íkal mi n kolikrát, fle po ítá se svým zat ením, ale fle stejn bude pomst n a po p evratu fle bude osvobozen. N kolikrát mi íkal, fle podle hlá-ení zahrani ního rozhlasu bude jifl brzy v SR p evrat.õ⁴¹⁹ P esv d ení o do asnosti komunistického reffimu bylo silné, a to nejen v eskoslovensku.⁴²⁰*

Ve tvrtek 7. srpna o osmé ráno vyrazila tve ice p íslu-ník StB (Ko-nar, Marek, Tšpi an a Tšvenka) z Hradce Králové do Vrchlabí. Po porad s místním ná elníkem Josefem Hrochem se vydali do Dolního Lánova. Akci rozhodn

⁴¹⁴ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis ze sch ze rady MNV 10.9.1952.

⁴¹⁵ *Ibidem*, Zápis ze zahajovací sch ze výboru flen v Dolním Lánov z 26.8.1952. K okolnostem vzniku, organizace a uplatn ní Výboru eskoslovenských flen a výbor flen p i MNV viz výte nou práci NE ASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posílí-mír!: flenské hnutí v eských zemích 1945-1955*. Brno: Matices moravská, 2011, s. 266-347.

⁴¹⁶ *SOka Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), Výro ní zpráva, Dolní Lánov 31.12.1952.

⁴¹⁷ *SOka Trutnov*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápis z lenské sch ze 24.7.1952.

⁴¹⁸ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Farský, Zápis o výpov di z 20. 8. 1952.

⁴¹⁹ *Ibidem*, Skupinový spis, Protokol o výpov di p edvolaného V roslava Zvírotského, KS StB Hradec Králové 27.8.1952.

⁴²⁰ Srov. nap íklad s o ekáváními v Titov Jugoslávii, viz BOKOVOY, Melissa K. *Peasants and Communists: Politics and Ideology in the Yugoslav Countryside, 1941-53*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1998, s. 117. VALENOVÁ, Danica. *Nic nedává, kdo nedá sám sebe: deník 1945-1960*. Praha: ÚSTR, 2012, s. 54.

nepodce ovali, provedli pr zkum, na rtli grafický plánek, rozd lili si úkoly. Na dvo e usedlosti p. 89 se práv mlátilo obilí, kdyfl sem v 10.30 hod. zatýkací skupina dorazila. Zatímco zasahující p íslu-níci marn prohledávali stavení, hospodá Ji í Farský se umyl a p evlékl do ístých -at . Toho dne na-li pouze prázdnou krabi ku od náboj a pouzdro od pistole. Po p ti dnech jifl Bezpe nost úkryt zbran znala, zaslouffil se o to konfident nasazený na stejnou celu. *šSvé zat ení prý se v-í ur itostí jifl o ekával [í] prý se stále p esv d oval, fle je pozorován a hlídánō*, hlásil mimo jiné agent z Farského cely.⁴²¹ Správnosti Farského úsudku p itom napovídá více nefl týdenní prodleva mezi návrhem a realizací zat ení.⁴²²

Sv j komentá k atmosfé e, kterou vyvolalo zatýkání, zanechal v obecní kronice Václav Sovák. *šNikdo v tuto chvíli by nev il, fle takovíto lidé jsou schopni naru-ovat vývoj obce. To se teprve ukázalo na dvoudenním soudním p elí ení dne 19. a 20. na st elnici ve Vrchlabiō*, zapsal.⁴²³ Sovákova glosa o tom, fle roz-í ování okruhu zat ených dolnolánovských obyvatel bylo p ekvapivé, se zdá být vcelku p irozená, vřdy Ji í Farský je-t ve er p ed zat ením coby zem d lský referent ídil uprost ed fní sch zi rady MNV.⁴²⁴

Ji í Farský zpo átku odmítal výslechové protokoly podepisovat. Byl proto nucen d lat d epy, opakovan afl do úplného vysílení. Pr b h vy-et ování shrnul následovn : *šTrvalo to 12 dní, nefl jsem protokoly podepsal, to jsem byl jifl nervov zni en. Kdyfl referent vyhotovil ístopisy, vzbudili m v noci a referent mi dal k podepsání protokol. P e etl jsem si jen jednu stránku a referent mi íkal, abych ho nezdrfloval, fle má dal-í práci, fle je tam to samé, co jsem jifl podepsal. Na stole jsem vid l lefeti dopis od manfelky. Referent mi íkal, fle mi ho dá p e íst, kdyfl protokoly podepí-u. Protokoly jsem podepsal. Pak m referent u il, jak mám vypovídat u soudu podle nových protokol . íkal mi, fle protokoly jsou podepsané a kdybch u soudu*

⁴²¹ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Farský, Zpráva o zat ení, KS StB Hradec Králové 7.8.1952. Protokoly o domovní prohlídce ze 7. a 12.8.1952. Agenturní zpráva Karla Glasera, Hradec Králové 9.8.1952.

⁴²² *Ibidem*, Osobní spis J. Farský, Návrh na zat ení, Hradec Králové 30.7.1952. *Ibidem*, Podsvazek Farský, Zpráva o zat ení, KS StB Hradec Králové 7.8.1952.

⁴²³ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 149.

⁴²⁴ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis ze sch ze rady MNV 6.8.1952.

*nemluvil podle nich, že m soud p i kne dal-í p it flující okolnost, že lftu, a pak že m nemine nejvy-í trest.ö*⁴²⁵

Do probíhajícího vy-ět ování a p ipravy procesu byl tou dobou za len n také Jaroslav Hofman (1931). Pocházel z Králový Lhoty na Dobru-sku z rodiny kovoze d lce. Byl vychován v úct k demokratickým hodnotám Masarykovy první eskoslovenské republiky. Absolvoval studium st ední pr myslové -koly textilní ve Dvo e Králové nad Labem, po n mfl nastoupil do národního podniku Um lá vlákna v Rudníku. Od roku 1951 zde pracoval jako chemik, bydlel na ubytovn v osad Lázn Fo t jako spolubydlící Jaroslava Beneckého. V ervenci 1952 byl odveden k výkonu základní vojenské slufby k útvaru Pohrani ní strážle, o m síc pozd ji byl zat en za to, že se zú astnil jedné z ve erních sch zek a poukázal na to, že se v závod pracuje se zlatými tryskami, které by se daly zpen flit.⁴²⁶

Státní prokurátor Mykiska p edal soudu vypracovanou flalobu s datem 8. zá í 1952.⁴²⁷ Den p ed procesem, odpoledne, kdyfl ufl do Vrchlábí dorazili státní soudce Jan ehák i státní prokurátorka Ludmila Matu-ínská, se odehrála plánovaná šp edporadaõ, na nífl si p edstavitelé justice zrekapitulovali skutkové podstaty, charakteristiky obvin ných a s nejv t-í pravd podobností se i shodli na právní kvalifikaci a vý-i trest .⁴²⁸ V p edve er procesu zasedl také výbor místní organizace KS v Dolním Lánov . Do sch ze se dostavil instruktor OV KS soudruh TM-ek, který místním komunist m vy etl nedostatek bd losti a ostrafitosti ve vztahu k odhalení šprotistátníõ innosti Ji ího Farského. Jeho vylou ení z KS bylo následn p ijato jednohlasn a sch ze ukon ena ve 23 hodin zp vem Internacionály.⁴²⁹ Dopl me, že z funkce zem d lského referenta odvolala rada MNV Ji ího Farského afl ty i dny po soudním procesu ve Vrchlábí. Jeho nástupcem

⁴²⁵ SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 288, inv. . 488, sign. Spnt 1/54, Protokol o ve ejném zasedání Krajského soudu v Hradci Králové z 28.9.1955.

⁴²⁶ ABS Praha, f. Vy-ět ovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Osobní spis Hofman, fiivotopis, 3.9.1952. *Ibidem*, Podsvazek Hofman, Protokol z 13.8.1952. Zpráva o pr b hu zat ení, IV. odbor Hlavní správy Vojenské kontrarozv dky 9.8.1952. Kádrové zhodnocení, Um lé vlákno n. p. Rudník u Hostinného 27.8.1952.

⁴²⁷ NA Praha, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spt I 128/52, flaloba z 8.9.1952.

⁴²⁸ NA Praha, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 5 Ts I 65/52, Na ízení hlavního lí ení s vyzna ením p edporady.

⁴²⁹ SOkA Trutnov, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), Zápis ze lenské sch ze 18.9.1952. Hlá-ení zm n ve stavu lenstva za m síc zá í 1952.

se stal Bohumil Sládek, který měl zemřít skou agendu doposud na starosti na p d
místní organizace KS .⁴³⁰

Ve st ed u ráno 19. zá í 1952 stanula sedmi lenná *šilegální teroristická skupina*, za jejífl organizátory byli ozna eni Farský, Schejbal, Gregor a Benecký,⁴³¹ p ed senátem Státního soudu Praha, který p ijel zasedat do Vrchlabí. Senát utvo ili soudci Bohumil Smola, Jan Hlavi ka a Jan ehák jako p edseda, dopln ní Josefem Pi-ínským a Josefem Slukou jako soudci z lidu. Státní prokuraturu zastupovala Ludmila Matu-ínská, které sekundoval trutnovský okresní prokurátor Jan Líbezný.⁴³² D ní v soudní síni sledovali vybraní d lníci, jakof i funkcioná i MNV a ONV i stranického aparátu, tzv. organizovaná ve ejnost. Pro n m l být proces, pouflijeme-li slova státního prokurátora, *š-kolou ke zvý-ení bd losti a ostraftitosti*.⁴³³ Druhý den odpoledne byly vyneseny t i doflivotní tresty (pro Farského, Gregora a Schejbalu) a ty i tresty odn tí svobody v rozmezí 7 afl 20 let (7 let vyfasoval Hofman, Pavli s Veselým dostali po 12 letech, Benecký ode-el s 20tiletým trestem). V-ichni byli odsouzeni pro velezradu. Jejich odvolání Nejvy-í soud pochopiteln zamítl,⁴³⁴ a tak na kafldeho z nich ekala ádka let strávená v pracovních táborech a v znicích komunistického eskoslovenska.⁴³⁵

V pátek 19. zá í 1952 vy-lo zvlá-tní íslo vesnických novin *Srp a kladivo* v nované projednávanému p ípadu. Kroniká Václav Sovák jeho obsah p epsal do dolnolánovské pam tní knihy.⁴³⁶ Také kroniká Rudníku neponechal vrchlabské u inkování státního soudu bez pov-ímutí, do pam tní knihy poznamenal, fl e proces m l mezi pracovníky národního podniku Um lé vlákno silnou odezvu, k dal-ímu

⁴³⁰ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis ze sch ze rady MNV 24.9.1952.

⁴³¹ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Skupinový spis, Vyhodnocení archivního svazku, Praha 24.5.1966.

⁴³² *NA Praha*, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 5 Ts I 65/52, Protokol o hlavním lí ení z 19.-20.9.1952

⁴³³ *Ibidem*, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spt I 128/52, koncept Dal-í zprávy adresované Generální prokuratu e, Praha 22.9.1952.

⁴³⁴ *Ibidem*, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 5 Ts I 65/52, Rozsudek z 20.9.1952. Protokol o odvolacím lí ení To III 234/52 z 6.2.1953.

⁴³⁵ Jaroslav Hofman byl propu-t n v srpnu 1955, Josef Pavli vy-el z v zení v srpnu 1958 následován v listopadu 1958 Jaroslavem Beneckým, Ji í Farský, Jan Gregor, Jan Schejbal a Alexandr Veselý byli propu-t ni teprve na amnestii v kv tnu 1962. *NA Praha*, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 5 Ts I 65/52, Eviden ní karty.

⁴³⁶ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 150.

opisování oficiálních interpretací se však neuchýlil.⁴³⁷ Exmplá vý-e uvedeného zvlá-tního vydání vrchlabských vesnických novin se zachoval ve spisu státní prokuratury. Výmluvný je samotný titulek *š Dobrým zem d lc m est, rozvratník m tvrdou p st!õ*, který uvádí dvoustránkový text plný invektiv a ernobílého, št ídníhoõ -katulkování.⁴³⁸ V tomto ohledu se lánek nijak nevymykal tehdej-ímu úzu propagandistických a dehonestujících text vycházejících pravideln v tehdej-ím tisku.⁴³⁹

4.5.2 šKulackýõ cejch a akce šKõ v okrese Vrchlabí

Dne 10. prosince 1952, navrhl tajemník Miroslav Zonek rad MNV, aby byl hospodá Franti-ek Kocian prohlá-en za švesnického bohá eõ a vylou en z JZD.⁴⁴⁰ S pravd podobností blízkou jistot si nebyl v dom toho, fle tak iní práv v den, který byl p ed dv ma roky na p d OSN, tedy organizace, jífl bylo eskoslovensko jedním ze zakládajících len , ustaven za Den lidských práv. Podotkn me, fle faktický dopad ozna ování hospodá cejchem škulakaõ i švesnického bohá eõ zcela zásadn naru-oval zachovávání lidských práv a základních svobod obsaflených ve V-eobecné deklaraci lidských práv.⁴⁴¹

Projednání *š otázky kulak õ* v obci se na programu sch ze rady MNV ocitlo v záv ru ledna 1953. V jednání figurovali hospodá i, kte í si s kritikou kolektiviza ního kurzu a místního JZD nebrali servítky, kte í se dle dobového chápaní aktivních kolektivizátor provinili *š r znými e mi, jeff vedli proti socialisaci*

⁴³⁷ *SOKA Trutnov*, f. MNV Rudník (nezprac.), kn. x1, Pam tní kniha obce He manovy Sejfy (Rudník) 1946-1957, s. 164, 177-178.

⁴³⁸ *NA Praha*, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spt I 128/52, *Srp a kladivo: okresní noviny Vrchlabska*, Zvlá-tní vydání, ONV Vrchlabí 19.9.1952.

⁴³⁹ K analýze tisku viz MACOURKOVÁ, Anna. Boj o vesnici: analýza eskoslovenského zem d lského tisku v období prvních let kolektivizace 1949-1955. In *Historie ó Otázky ó Problémy* 4 (2/2012), Ideály a konfrontace v soudobých d jinách, s. 77-91. DOBROVOLNÁ, Monika. Úloha propagandy na stránkách regionálního tisku v procesu kolektivizace p dy na Chot bo sku. In ROKOSKÝ, Jaroslav ó SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v eskoslovensku*. Praha: Ústav pro studium totalitních reffim , 2013, s. 151-159. BIOLKOVÁ, Jindra. Ohlas zem d lské politiky v první etap kolektivizace v Ostravském kraji. In BLAfiEK, Petr ó KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v eskoslovensku 1948-1960 a st edoevropské souvislosti*. Praha: eská zem d lská univerzita, 2008, s. 209-223.

⁴⁴⁰ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis ze sch ze rady MNV 10.12.1952.

⁴⁴¹ K tomu viz ROKOSOVÁ, Třrka. Administrativní opat ení ó jedna z forem perzekuce sedlák komunistickým reffimem. In *Securitas Imperii 10: sborník k problematice vztah eskoslovenského komunistického reffimu k švnit nímu nep íteliõ*, 2003, s. 147-194.

vesnice. Byli to TM pán Havrda, František Kocián, František Kynl, Karel Tomáš a Jaromír Zelinka.⁴⁴²

Škulacký cech byl nakonec píknut Františku Kynlovi z p. 82, který prý po vstupu do JZD vytrvale *šprohla-oval, fle družstva brzy zkrachují*.⁴⁴³ Jeho víra v brzký krach projektu JZD musela být opravdu silná, nebo usedlost p. 82 zakoupil teprve na jaře 1952 od Marie Doubkové, která po smrti manžela ufl na obhospodaování nestála. Pod záminkou povolení koupit si na něm obecní představitelé vynutili podepsat prohlášení, *šfle nebude iníti pí tvo ení JZD v Dol. Lánov potífti, naopak sám bude tvo ení podporovati, aflt se se sousedy v obci blíffe seznámí*.⁴⁴⁴ Celá záležitost se projednávala ještě na únorové schůzi rady⁴⁴⁵ a časov se tak prolínala s pípravou vystřhování rodiny odsouzeného Jiřího Farského, jenmufl byl titul švesnického bohá e p i knut Státním soudem.

V okresním škulackém seznamu vypracovaném zemědělským referátem ONV se ovšem z Dolního Lánova objevila odlišná dvě jména: TM pán Havrda z p. 117, n kdejší místní předsedá JS Z a člen zemědělské komise a Jiří Farský charakterizovaný jako *šzavilý nep ítel socialisace vesnice*.⁴⁴⁶ Pípomeme, fle kdyfl se někdo ocítl v škulackém seznamu, v tčinou ještě s atributy šneplní, škůdce a šnep ítel, nebo byl-li takový seznam vyvěšen na obecní tabuli i uveřejněn v regionálním tisku, pak byl takový sedlák prezentován jako ten, kdo nepatří do vesnického společenství, byl demagogicky vypuzován na jeho okraj a touto podlostí předurčován k ostrakizaci a perzekuci.⁴⁴⁷

Projednávání údajného škulackého charakteru a vypracování okresního škulackého seznamu, institucionalizované na základě vládního nařízení, kterým se prováděl nový zákon č. 56/1952 Sb. o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků pro rok 1953, souviselo ve Vrchlabí s pípravou k prvním

⁴⁴² SOkA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis ze schůze rady MNV 29.1.1953.

⁴⁴³ SOkA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 158.

⁴⁴⁴ SOkA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Prohlášení F. Kynla z 30.5.1952. Zápis ze schůze rady MNV 28.5.1952.

⁴⁴⁵ *Ibidem*, Zápis ze schůze rady MNV 5.2.1953.

⁴⁴⁶ SOA Zámorsk, f. KNV Hradec Králové, kt. 1293, inv. č. 3588, sign. 600, Seznam vesnických boháčů v okrese Vrchlabí ku dni 18.2.1953.

⁴⁴⁷ JECH, Karel. Strasti a naděje selského stavu (od velké krize po naše dny). In N. MEC, Stanislav (ed.). *Kolektivizace a zlo in proti venkovu*. Praha: Asociace soukromého zemědělství ČR, 2004, s. 33. Podrobně ke škulackým seznamům viz JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z pody*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 150-155. Srov. FITZPATRICK, Sheila. Ascribing class: the construction of social identity in Soviet Russia. In *Journal of Modern History* 65 (12/1993), s. 745-770.

realizacím nuceného vystěhování selských rodin v rámci centrálně řízené akce šKō. V závěru roku 1952 byla sestavena komise špro úpravu poměrů rodin vesnických boháčů a navázán kontakt s krajským referentem pro mimořádná opatření. Tuto funkci zastával pro Hradecký kraj⁴⁴⁸ vrchní strážmistr Těšina.

Rudolf Těšina (1921) se narodil v německém Neckarau (dnes městský obvod Mannheimu), kam se jeho rodiče před Velkou válkou odstěhovali, aby se v roce 1924 po deseti letech zase vrátili na Pevrovsko. Otec pracoval jako mistr v pšádelní konopí, zemřel na tuberkulózu jifi v roce 1928, stejně jako Rudolfova sestra Marie. Malý Rudolf tedy vyrůstal jen s matkou, která po ovdovění hledala útočiště u příbuzných v Německu, kde Rudolf absolvoval školní docházku roku 1930/31. Po opětovném návratu na Moravu cvičil v Sokole a hrál loutkové divadlo. Po vychození školky nastoupil do učení na strojního zámečníka u firmy Heinik v Pevrově, učení zabil po vyučení, kterého dosáhl v roce 1938, a později i po znárodnění v roce 1945 a přejmenování na Pevrovské strojírny. Na fládost sokolského náčelníka přijal funkci instruktora v Kuratoriu pro výchovu mládeže v němečích a na Moravě v pevrovském klubu SK Slavoj Pědmostí, v roce 1944 z Kuratoria odešel. V létě 1945 vstoupil do KSČ, zastával funkce desítkového důvůníka, pokladníka i člena výboru. V roce 1947 se oženil s dcerou opětovního zřizence Jarmilou Richtrovou, společně vychovávali dvě děti. Do služeb Bezpečnosti se Rudolf Těšina dal v listopadu 1948, absolvoval školu SNB v Novém Městě nad Metují a v květnu 1949 byl přijat len ke KV StB v Hradci Králové. Nejprve působil jako operativní pracovník, kvůli ošvadě byl posléze přeřazen ke stále službě na sekretariátu krajského velitelství. Pro výtečné organizační schopnosti a politickou spolehlivost byl v roce 1952 zařazen do funkce vedoucího referenta, respektive referenta pro mimořádná opatření. Měl na starosti organizaci přesídlování selských rodin v rámci akce šKō⁴⁴⁹ a dohled nad podmíněným propuštěnými.⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ Provádění akce šKō v Hradeckém a Pardubickém kraji zdokumentovala a soupis pramenů z fondů SOA Zámorsk k jednotlivým rodinám zpracovala SKOPALOVÁ, Marie. Vysídlování selských rodin ve východních němečích v 50. letech 20. století. In *Sborník prací východo něských archivů* 11, 2007, s. 93-120.

⁴⁴⁹ Podrobně k úkolům referenta pro mimořádná opatření viz BLAfiEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK Michal (eds.). *Akce šKō. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra česká země česká univerzita, 2010, s. 81-83, 300-301, 308-309.

⁴⁵⁰ SOA Zámorsk, f. Personální spisy, kt. 9, arch. č. 2882/21, Těšina Rudolf, nar. 13.2.1921, Návrh na povýšení, Sekretariát KV StB Hradec Králové 15.4.1952. Kádrová charakteristika, Hradec Králové 2.5.1952. Velitelský posudek z 22.7.1952. Návrh na povýšení, KS StB Hradec Králové 1.3.1953.

V sobotu 13. prosince 1952 se Rudolf Třina vydal do Vrchlabí zjevně poprvé. Sešel se zde se zástupcem předsedy ONV Josefem Paulem, okresním náčelníkem VB poruč. Ladislavem Kopeckým, okresní prokurátorkou Josefou Boháovou a zemědělským referentem Bajerem. Účelem setkání bylo projednat vystavování rodiny Jiřího Farského, s čímž také ve výsledku vichní jmenování vyslovili souhlas. Konečné rozhodnutí o realizaci vysídlení bylo pak učiněno v polovině ledna 1953 v komisi s jiným zmíněným zarážejícím názvem špro úpravu poměrů rodin vesnických boháčů. V této komisi zasedali ve Vrchlabí v lednu 1953 tyto funkcionáři: bezpečnostní referent a předseda trestní komise ONV Václav Bílek, zástupce vedoucího tajemníka OV KS Antonín Balcar, okresní prokurátorka Josefa Boháová a zástupce náčelníka OO-VB tábní strážmistr Jaroslav Bischof.⁴⁵¹

Ve čtvrtek 19. února 1953 byla Boflena Farská spolu se svými třemi dcerami ve věku 15, 17 a 19 let za asistence příslušníka SNB vystavována do dopravního úřadu tajně určeného, jindež neznámého místa pracovního určení o ke státnímu statku Radlák na provozovnu Hrnčí v okrese Praha východ.⁴⁵² Kronikář Václav Sovák se v tomto směru omezil na strohý záznam ve znění: *šP evzatý též dobytek po Farských a rodina vystavována na státní statek Radlák u Prahy.*⁴⁵³ Matka odsouzeného hospodáře, 77letá Františka Farská byla z rozhodnutí o vysídlení vyjmuta a přesto hovala se ke své dceři, provdané v Dolním Lánově za rolníka Karla Svatého p. 187.⁴⁵⁴

Nejstarší dcera Boflena se pět dní před vystavováním provdala za Františka Kociána z Dolního Lánova p. 1. Satek pravděpodobně mohl být i pokusem vyhnout se přesídlení nastavováním se k rodině novomanžela. Nasvědčovala by tomu skutečnost, že František Kocián nastoupil v listopadu 1952 výkon základní

Velitelský posudek, KS StB Hradec Králové 23.7.1953. Zvláštní dotazník MV, Hradec Králové 16.9.1954.

⁴⁵¹ NA Praha, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), akce šKč, složka Farský Jiří, Zápis o schůzi komise pro úpravu poměrů rodin vesnických boháčů, Vrchlabí 14.1.1953, se záznamem strážm. Třiny o schůzi 13.12.1952.

⁴⁵² V protokolárním seznamu k akci šKč dostal šrodinný celek odsouzeného vesnického boháčů Farského evidenční číslo 584. BLAfiEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK Michal. (eds.) *Akce šKč. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra - česká zemědělská univerzita, 2010, s. 375.

⁴⁵³ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 163.

⁴⁵⁴ NA Praha, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), akce šKč, složka Farský Jiří, Hlášení o vysídlení, Krajská správa StB Hradec Králové 21.2.1953. *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 93.

vojenské služby,⁴⁵⁵ p i emfl vyhlídku dvouleté odluky nelze považovat za standardní situaci vstupu do manželství. Pro p ípadnou domn nku o jiném stavu nev sty chybí v pramenech jakákoli opora. V sobotu 14. b ezna 1953, tedy v den skonu Klementa Gottwalda, se vyst hovaná Boflena, nyní jifl Kociánová, dopravila do Vrchlabí, aby se pokusila vyjednat sv j návrat do Dolního Lánova k rodi m novomanfla. Zárove prosila za mořnost odchodu z Těberova i pro matku a sestru.⁴⁵⁶ Vrchlabská komise v–ak 7. dubna rozhodla, fl trvá na vysídlení celého šrodinného celku, tedy i erstv provdané Bofleny Kociánové, a sv j výrok od vodnila tím, fl *š její návrat by p sobil rozkladn na okrese Vrchlabí*.⁴⁵⁷ Aby se p ede–lo p ípadným dal–ím neřládoucím intervencím, vystavil referent ONV pro vnit ní v ci a bezpe nost dodate n v ým ry o zákazu pobytu ve vrchlabském okrese.⁴⁵⁸

Boflena Farská s dcerami byla ubytována v Těberov v sousedství hrn íské provozovny SSS. Ubytování sestávalo ze dvou místností o rozm rech 5 × 4 m, jednak suché místnosti, která slouřila jako kuchyn a lořnice zárove , jednak vlhké nevytáp né místnosti, která slouřila jako skladi–t v cí, které jim bylo dovoleno z Dolního Lánova odvézt.⁴⁵⁹ Boflena Farská si na tyto nové řlivotní podmínky st flovala, následné –et ení v–ak do–lo k záv ru, fl *š s p iřlédnutím ke kvalit tohoto celku* [rozum j šrodinného celku; tak se v agend tajné akce šKō o vyst hovávaných rodinách referovalo ó pozn. autora] *lze konstatovat, fl stanovisko editel statku Radlík je od vodn né, nebo bytová jednotka je úm rná jejich chuti do práce na státním statku*.⁴⁶⁰ V souladu s na řizeními pracovala Boflena Farská na státním statku pouze v rostlinné výrob (m sí n si vyd lala 500 ařl 600 K s⁴⁶¹) a

⁴⁵⁵ NA Praha, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), akce šKō, slořka Farský Ji í, Hlá–ení o vysídlení, Krajská správa StB Hradec Králové 21.2.1953. Záznam o stířnosti, Praha 27.3.1953. *Ibidem*, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spt I 128/52, řádost o provedení v ýpis z protokol . Hlavní správa vojenské kontrarovz dky 2.11.1953.

⁴⁵⁶ NA Praha, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), akce šKō, slořka Farský Ji í, Opis ú edního záznamu ze 14.3.1953. Hlá–ení o závadách, KS StB Hradec Králové 20.3.1953.

⁴⁵⁷ *Ibidem*, Vysídlení rodinného celku Farský, závady ó zpráva, KS StB Hradec Králové 14.4.1953.

⁴⁵⁸ *Ibidem*, opisy V ým r o zákazu pobytu, ONV Vrchlabí 8.4.1953.

⁴⁵⁹ Srov. podmínky, do nichřl p icházely vyst hovávané selské rodiny, viz LANDOVÁ, Boflena. šAle je–t hor–í m ekaloř: vzpomínky na vyst hování ze statku. In BLAřEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK Michal. (eds.) *Akce šKō*, s. 291–293. TěMON Ji í. *Ukradený domov: jak se řřilo na vesnici ve 40. a 50. letech*. Praha: Knifní klub, 2008, s. 102–103. R řiI KA, Miloslav. *Vyhnanci: akce škulakō*. Havlí k v Brod: Miloslav R ři ka, 2008. TÝři. *Vyhnanci II: akce škulakō*. Havlí k v Brod: Miloslav R ři ka, 2011.

⁴⁶⁰ NA Praha, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), akce šKō, slořka Farský Ji í, Záznam o stířnosti, Praha 27.3.1953.

⁴⁶¹ SOA Zámřsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 288, inv. . 488, sign. Spnt 1/54, Sd lení, í any 2.5.1956. P ípis MNV Těberov z 11.10.1956.

opakovan usilovala o obnovu trestního řízení se svým muřem, její návrhy však byly zamítány.⁴⁶²

Krajský prokurátor Třápek ve své zprávě o realizovaných případech vystihování konstatoval, že o rodině odsouzeného hospodáře Farského nemá řádné zprávy, nebo vrchlabská okresní prokurátorka u jejich vystihování neasistovala.⁴⁶³ Komunikace však probíhala mezi ONV a KNV, jednak po linii těchto referátů pro vnitřní věci,⁴⁶⁴ jednak mezi pedsedy. Rodina Jiřího Farského byla první, která byla z vrchlabského okresu v rámci pláně akce šKö vystihována. Výlohy na pěstování šrodinného celku se odhadovaly na 15 až 20 tisíc Kč a ze zvláštního fondu je hradilo ministerstvo vnitra. V březnu 1953 vrchlabský referent pro vnitřní věci sdělil, že se dále pokračuje s vystihováním dalších těchto rodinů Třarvadovy z Javorníku, Jiránkovy z Dolní Branné a Jiřkovy z Rudníku.⁴⁶⁵ V květnu a červnu pak pedseda ONV Antonín Beneš v reakci na pokyn z kraje souhrnně informoval o realizaci vystihování (kromě Farského rodiny byla na začátku července vystihována rodina Karla Třarvady⁴⁶⁶), o jejich politickém zajištění, o spolupráci zúastněných slořek, o zajištění obdělání půdy místními JZD a jejich pechodu na III. provozní typ.⁴⁶⁷ Konečná bilance centrálně řízené fáze akce šKö tedy v okrese Vrchlabí řítala

⁴⁶² Rozhodovacímu soudnímu senátu pedsedal Bohumil Smola, n kdejší místopedseda senátu státního soudu, který v září 1952 Farského odsoudil. V znený hospodáři potom marně stfoval: *řnemohl jsem se zbaviti dořmu jeho zaujatosti v ři mně.* SOA Zámřsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 288, inv. ř. 488, sign. Spnt 1/54, Usnesení spis. zn. Nt 5/54-56 a Protokol o ve ejném zasedání Krajského soudu v Hradci Králové z 28.9.1955. Střfnost proti zamítnutí řádosti o povolení obnovy soudního procesu, Leopoldov 3.11.1955. NA Praha, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), spis. zn. 7 Spnt I 128/52, Usnesení Krajského soudu v Praze spis. zn. 5 Nt 603/55 z 12.7.1955.

⁴⁶³ SOA Zámřsk, f. KV KS Hradec Králové, kt. 465, inv. ř. 260, sign. 1/45/3/4, Situační zpráva o p esídlení kulaků, Hradec Králové 2.4.1953.

⁴⁶⁴ Třo o nově pouřívané označení III., bezpečnostních referátů. Strukturu národních výborů mírně pozmněnilo vládní nařízení ř. 121/1951 Sb. o změnách v referátech národních výborů z 11. prosince 1951. I. referáty ONV se změnily na referáty pro lidovou správu a mly fungovat jako výkonný orgán pedsed ONV, ti byli zároveň jejich referenty. řást agendy bývalých I. referátů pevzaly III. referáty, nově oznaované jako referáty pro vnitřní záležitosti. Naopak n které agendy III. referátů pevzal Sbor národních bezpečností. V dokumentech se však i v následujících letech setkáváme se starým označením těchto referátů jako bezpečnostních, popřípadě jako referátů pro vnitřní věci a bezpečnost. LANDSMANN, Martin. *řinnost ONV Nový Bydřov v letech 1949-1960.* Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2009, s. 19-20.

⁴⁶⁵ SOKA Trutnov, f. ONV Vrchlabí, kt. 376, ukl. ř. 533, inv. ř. 2105, Výlohy spojené s pěstováním vesnických bohářů, 9.3.1953.

⁴⁶⁶ Dle protokolárního seznamu k akci šKö bylo p esídlení šrodinného celku odsouzeného vesnického boháře eř Třarvady realizováno na provozovnu Václavov u státního statku Bruntál dne 3.7.1953 pod evidenčním říslem 1498. BLAŘEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK Michal. (eds.) *Akce řKö. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty.* Praha: Pulchra - řeská země d řlská univerzita, 2010, s. 462.

⁴⁶⁷ SOKA Trutnov, f. ONV Vrchlabí, kt. 376, ukl. ř. 533, inv. ř. 2105, Zprávy ve věci p emisování rodinných p řsluňků odsouzených vesnických bohářů, 8.6. a 10.7.1953.

dv nedobrovoln vyst hované zem d lské rodiny. Budoucí p ípady se ufl e-ily pouze za sou innosti obecních a okresních sloflek. Vyst hování dolnolánovského hospodá e Adolfa Třihavého z p. 19 bylo p edm tem jednání jifl záhy, v roce 1954, *š neb stále nedodrfluje plán výroby ani dodávkyö.*⁴⁶⁸ Tehdy v-ak k realizaci t chto úvah je-t nedo-lo. Adolf Třihavý, jeden z prvních osídlenc z p elomu jara a léta 1945, byl potom na ja e 1956 pro opakované nepln ní dodávek zbaven p íd lu a vyst hován.⁴⁶⁹

4.6 Postupný krach vynuceného JZD

Od 24. ervence 1952, tedy necelý týden od první vlny zatýkání, se sch ze len JZD v Dolním Lánov za aly svolávat s fleznou pravidelností, n kdy i dvakrát do týdne. Aktivita byla enormní a zápisy se pravideln vyhotovovaly afl do ledna 1953. Poté do-lo k utlumení aktivity.⁴⁷⁰ Nyní tedy naváfleme na prosazení JZD v Dolním Lánov a pokusíme se rekonstruovat jeho dal-í vývoj, který následoval po potla ení místního organizovaného odporu proti kolektivizaci.

Krátce po vrchlabském ve ejném procesu rada MNV v Dolním Lánov ur ila Petra Zuzánka za národního správce Farského hospodá ství.⁴⁷¹ Pozd ji, po vyst hování rodiny v únoru 1953 pak lenové rady MNV rozhodli o uvoln ní Farského usedlosti pro st edisko STS.⁴⁷² B hem druhé poloviny roku 1952 (blifl-í ur ení nemáme k dispozici) byly Dolnolánovským odebrány dosud drfené t flké zem d lské stroje ó celkem p t traktor , deset samovaz , p t pluh a dva kultivátory. ty i z traktor se odvezly do STS, ostatní z stalo v místním JZD.⁴⁷³

Ve t etí listopadové dekád , v pr b hu procesu s šprotistátním spikleneckým centremö v ele s Rudolfem Slánským se do Prahy hrnuly tisíce odsuzujících rezolucí. Jedna z nich ode-la také z Dolního Lánova. Místní komunisté v ní v duchu tehdy vyznávaných dikcí vyjád ili zhnusení nad odpadlíky a výzvu k exemplárnímu

⁴⁶⁸ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 171.

⁴⁶⁹ *Ibidem*, s. 88, 184.

⁴⁷⁰ *SOka Trutnov*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, zápisy ze sch zí v období 24.7.1952 afl 14.1.1957.

⁴⁷¹ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis ze sch ze rady MNV 24.9.1952.

⁴⁷² *Ibidem*, Zápis ze sch ze rady MNV 26.2.1953.

⁴⁷³ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 157.

potrestání, chyb t nemohl ani projev dík stran a jejímu upíjejícímu se p edsedovi. V záv ru bylo t eba p íjít s n jakým úderným budovatelským závazkem, dolnolánov-tí komunisté se ov-em moc nevytáhli, artikulovali jej p íslibem, že p es zimu opraví v-echny hospodá ské stroje. Jejich rezolu ní závazek ale doputoval jen do Vrchlabí, po-ta jej nezvládla doru it do vynesení rozsudku.⁴⁷⁴ Ostatn brzy se stejn zbavili i t ch posledních hospodá ských stroj ve prosp ch STS.

Podzimní práce jífl místní JZD organizovalo spole n , pracovalo se ve ty ech skupinách.⁴⁷⁵ Na práci v kolektivu se v-ak nezvykalo snadno. *šN kolik zdej-ích jednotlivc nemá kladný postoj a naru-ují dobrý chod JZD*, zazn lo brzy ve sch zi rady MNV. Zaslechnout bylo mořné nejř zn j-í kritické soudy a remcání, z úst Franti-ka Kociána se nap íklad ásto ozývalo, že *š v JZD nebude co frát*.⁴⁷⁶ Listopadová mimo ádná valná hromada len JZD, na níř se volilo nové p edstavenstvo, se do dokument zapsala p edev-ím slabou ú astí a neskrývanou lhosejností ke kolektivní organizaci práce. V souvislosti s letním p íjetím III. provozního ádu JZD bylo rozhodnuto o zbo ení osmi dolnolánovských dom . Takto získaný stavební materiál m l poslouřit pro výstavbu kravína JZD.⁴⁷⁷

Na konci roku 1952 m lo JZD v Dolní Lánov 80 len a chystalo se hospoda it na 915 ha zem d lské p dy.⁴⁷⁸ Tou dobou uřl byla JZD zalořena ve v-ech obcích vrchlabského okresu. Podle informací z pozd j-í výro ní publikace uřl také ve v-ech z nich prob hlo rozorání mezí a scelení pozemk . Z devatenácti JZD hospoda ilo dvanáct podle III. provozního typu, -est podle II. typu. JZD v Chot vicích, nedaleko místa kde se do Labe vlévá Pilníkovský potok, fungovalo uřl dobré dva roky podle stanov IV. typu a plnilo úlohu vzorného okresního JZD. Celkov JZD obhospoda ovala 75,8% zem d lské p dy v okrese. V p ípad orné

⁴⁷⁴ *SOKA Trutnov*, f. MO KS Dolní Lánov (nezprac.), Rezoluce adresovaná Státnímu soudu, Dolní Lánov 25.11.1952.

⁴⁷⁵ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 156-157.

⁴⁷⁶ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápisy ze sch zi rady MNV 22.10. a 10.12.1952. Srov. *Ibidem*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápis z lenské sch ze dne 3.11.1952.

⁴⁷⁷ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 157. *Ibidem*, kt. 5, Zápis ze sch ze rady MNV 23.11.1952.

⁴⁷⁸ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 157-158.

p dy byl pom r je-t markantn j-í ó JZD drfela 88,6% okresní vým ry. Mimo JZD z stávalo ufl jen 116 malých a st edních hospodá ství.⁴⁷⁹

Na za átku roku 1953 se Dolní Lánov objevil mezi obcemi, ve kterých se dodávka mléka v porovnání se stejným obdobím p edchozího roku pováfliv sniflovala.⁴⁸⁰ S p íchodem jara se pracovní morálka nových, mnohdy nedobrovolných šdruflstevník ō viditeln zhor-ovala. Tajemník MNV Miroslav Zonek se v záv ru b ezna 1953 podivoval nad tím, fle š *tvrtá skupina místního JZD za íná proti podzimu h eji pracovati, cofl je patr n následkem n jakého vnit ního rozlad ní mezi zem d lci, které je-t nejní známoö.*⁴⁸¹ Z dal-ích zápis není z ejmé, zda a jaké p í iny odhalil pr zkum, který Zonek v této v ci inicioval, lze se v-ak domnívat, fle se mezi zem d lci nahnanými do JZD proti jejich v li za ala po smrti sov tského a eskoslovenského komunistického v dce offivovat nad je v krach kolektiviza ního experimentu.

Dolnolánovský kroniká , který kařdoro n hodnotil oslavy prvomájového Svátku práce, nemohl být ani v tomto roce, kdy se kone n do kal společ né práce v JZD, spokojený. Do kroniky poznamenal, fle se lenové JZD namísto ú asti na oslavách vymlouvali na nutné polní práce.⁴⁸² Poslední kv tnovou ned li p ijeli do obce d lníci z patronátního závodu TOS, aby je-t p ed senose í a fln mi opravili Dolnolánovským jejich zem d lské stroje.⁴⁸³

V rámci sout flení mezi MNV v okrese bylo získáno 29 nových len JZD.⁴⁸⁴ JZD nyní ufl fakticky p echázelo na III. provozní typ, schválený v lét minulého roku.⁴⁸⁵ Stavba kravína se v-ak dál protahovala, závazek daný okresnímu sjezdu JZD dodrflen nebyl. P esto lenové JZD svedli dobytek, flivo í-ná produkce p e-la na společ ný ú et, společ né ustájení ale muselo být realizováno v n kolika v t-ích stájích, cofl bylo nep ehledné. Nicmén po svedení dobytka se dolnolánovskému JZD poda ilo zvý-ít doživost krav. V ervenci proto byla vyplacena odm na Marii

⁴⁷⁹ *25 let socializace vesnice na Trutnovsku*. Trutnov: eská zem d lská společnost, 1974, s. 19.

⁴⁸⁰ *SOka Trutnov*, f. ONV Vrchlabí, kt. 489, ukl. . 646, inv. . 2801, sign. 572, Zpráva o pln ní plánu výkupu zem d lských výrobk za m síc leden 1953.

⁴⁸¹ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis ze sch ze rady MNV 25.3.1953.

⁴⁸² *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 161.

⁴⁸³ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis ze sch ze rady MNV 20.5.1953.

⁴⁸⁴ *Ibidem*, Zápisy ze sch zí rady MNV 8.7. a 22.7.1953.

⁴⁸⁵ O provozním ádu se hlasovalo ufl v srpnu, termín svedení dobytka byl pak dohodnut v listopadu 1952. *SOka Trutnov*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápis z lenské sch ze 28.8.1952. Zápis z výborové sch ze 17.11.1952.

Kosinové a Bedichu Filipovi, kteří krmili, osetovali a dojíli krávy v JZD.⁴⁸⁶ Je však příznačné, že o odměně se rozhodovalo mimo JZD, družstevní samospráva byla v této době zatím v nedohlednu.

Spříchodem léta se v Dolním Lánově stupeň ovála nechtě změnil setrvával v JZD. Svou roli zde jistě sehrála bezohledně provedená penzijní reforma, která reflexivně obrala také o podporu mnohých dosavadních zastánců půnorového smýšlení. Chůba do šlechtitelské práce značně poklesla. Společné práce na senose i vykazaly naprosto podprůměrný výsledek, což dále podpořilo nevěru ve společné ustájení erství svedeného dobytka. Impulzivně na to zareagoval rolník Kos, který bez otálení a úředního vyizování odvedl své krávy ze společného chléva JZD nazpět domů. Poté, co se zodpovídal na mimořádně svolané schůzi len rady MNV, dovedl krávy zase do společné stáje. Prvním, kdo se skutečně odhodlal vystoupit z řady, byl Vilém Kousal, který zprvu odmítal předat dobytek do JZD, a nakonec prohlásil, že bude dál hospodářit soukromě. *„Le vydlen m fe býti afl po fňíchö, poznamenal kronikář, aniž by tužil, že události nabere v tomto ohledu daleko výraznější spád.“*⁴⁸⁷

fin probíhaly v pracovních skupinách JZD, neobešly by se však bez pomoci brigád. Brigádníky byli jednak místní dělníci, jednak dělníci patronátního závodu TOS z Vrchlav. Sklize jarovizované ruské pšenice, jí se na jaře v rámci propagace sovětských metod⁴⁸⁸ oselo 58 ha pole, zklamala a představitelé JZD museli přiznat, že se do zdejších podmínek nehodí.⁴⁸⁹ K dobré atmosféře nepřispívaly ani stále se opakující poruchy na strojovém parku STS.⁴⁹⁰ Během sklizně stupeň ovála nespokojenost len JZD, což se podle kronikáře *„vystupovalo tím více, když prezident soudruh Ant. Zápotocký v projevu na Klíavské [správně Klíavské] o pozn. autora] p ehrad a pozd ji v Hradci Králové o Kuklenách [správně Střelčích] o pozn. autora] prohlásil, že lenství v JZD jest dobrovolné a nebude fládnému brán no, aby*

⁴⁸⁶ SOKA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 163. *Ibidem*, kt. 5, Zápisy ze schůzí rady MNV 8.7. a 22.7.1953.

⁴⁸⁷ SOKA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis z mimořádné schůze rady MNV 15.7.1953. *Ibidem*, pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 163.

⁴⁸⁸ V rámci příznačně nazvané edice *Za vysoké výnosy, za vysokou užitkovost* byla k propagaci jarovizace (urychlování vývoje rostlin vlivem působení určitých teplot), kterou si skrze metody navlhování a moření semen přivlastoval sovětský pseudovec T. D. Lysenko, vydána instrukční brožura, viz LYSENKO, Trofim Denisovi. *Jarovisace jarů pšenice, ječmene, ovsu a prosa*. Praha: Brázda, 1951.

⁴⁸⁹ SOKA Trutnov, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis z mimořádné schůze rady MNV 24.8.1953.

⁴⁹⁰ *Ibidem*, Zápis ze schůze rady MNV 12.8.1953.

vystoupilö.⁴⁹¹ A tak se na lanské schůzi JZD dne 17. září 1953 z přítomných 54 členů přihlásilo k vystoupení z JZD celkem 35. Kronikář Sovák na to konto trochu matoucně napsal, že dle výborové schůze mělo být vyloučeno 23 členů a že ve skutečnosti došlo k vyloučení tří: Kousala, Janůly a Koldovského.⁴⁹²

K dalšímu títání došlo během podzimních prací, kdy vystupování z JZD pokračovalo. Mementem společné práce dolnolánovského JZD se stala sklize krmné obilí, o níž se dle kronikáře *š v n kterých skupinách div nepoprálö*.⁴⁹³ Poté ušli v JZD zůstali převážně jen jeho skalní propagátoři, doplněními některými méně impulzivními rolníky: Josef Novák, Karel Kracík, Jan Malát, Petr a Jaroslav Zuzánek, Miloslav Hofman, Jiří Zvířotský, Bohumil Sládek, Josef Kloučka, Karel Tomáš, Adolf Kos, Antonín Haná a František Gotvald. Ostatní vystoupili. V drfění JZD tak zůstalo jen 144 členů.⁴⁹⁴

Na konci listopadu 1953 se situace v JZD stala důvodem pro svolání mimořádné schůze rady MNV, do které byli pozváni členové představenstva a revizní komise JZD, referovat jejich zástupci okresu. Za zemědělský referát ONV se dostavil Miroslav Grmela, z pohledu investiční banky přijel Josef Vancata. Jejich vystoupení se nesla v duchu prezentace nových opatření v zemědělské politice KS,⁴⁹⁵ hmatatelným výsledkem pak bylo domluvení odkladu splátek úvěrů, které na sebe JZD vzalo.⁴⁹⁶

Královéhradecký krajský prokurátor při hodnocení situace JZD Generální prokuraturu vyrozuměl o nepokojích na vesnicích vrchlabského okresu a konstatoval, že *š v n kolika družstvech zavládly na podzim 1953 poměry hraničící s anarchií*.⁴⁹⁷ Předseda dolnolánovského JZD Josef Novák shrnul situaci konstatováním, že i když byl během krátkého času do JZD přistoupena celá obec, *š značná část družstevníků*

⁴⁹¹ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 163. *Ibidem*, kt. 5, Zápis ze schůze rady MNV 8.8.1953.

⁴⁹² *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 163.

⁴⁹³ *Ibidem*, s. 164.

⁴⁹⁴ *Ibidem*. Srov. *SOka Trutnov*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápis z výroční schůze 28.2.1954.

⁴⁹⁵ K tomu přehledně viz například PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu. In *Paměť a dějiny* 3/2013, s. 15-31, zvl. s. 27-31.

⁴⁹⁶ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), kt. 5, Zápis z mimořádné schůze rady MNV 27.11.1953.

⁴⁹⁷ *SOA Zámorsk*, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 4, inv. č. 274, sign. Spr [T] 73/53, Místní informační zpráva krajského prokurátora, Hradec Králové 9.3.1954.

*nem la zdravý pom r k socialisaci vesniceö. Jejich úprk z JZD pak klasifikoval jako manév r, kterým cht li JZD úpln znemofnit.*⁴⁹⁸

Vystupování z JZD akcelerované po polovin roku 1953 v d sledku sociáln ekonomických problém komunistického reffimu v eskoslovensku i pod vlivem mezinárodní situace⁴⁹⁹ vedlo ke zhroucení aktivního kolektiviza ního úsilí. Ani Vrchlabsku, které p edstavovalo první okres Hradeckého kraje, v n mfl do- lo k zalofení JZD ve v-ech obcích, se tento trend, jak jsme jifl ukázali na vývoji v Dolním Lánov , nevyhnul. Rolníci ve druhé polovin roku 1953 z JZD hromadn utíkali a na konci roku z stalo ve spole ném drflení JZD a státních statk ufl jen 26% z okresní vým ry zem d lské p dy. Z JZD v Dolním Lánov se nyní stalo JZD men-ínové. Stejn tak tomu bylo v obcích Dolní Branná, Horní Ole-nice, Javorník a istá.⁵⁰⁰

Pracovní jednotka dolnolánovského JZD dosáhla v roce 1953 pouze na hodnotu 7 K s.⁵⁰¹ Koncem b ezna 1954 opustili ufl tak pro ídlé ady len JZD je-t Antonín Han a Adolf Kos.⁵⁰² B hem roku 1955 vystoupil z JZD i Bohumil Sládek, jeden z prvních pr kopník JZD v Dolním Lánov . Podle kroniká e ufl *šnemohl snésti -patnou pracovní morálkuö.*⁵⁰³ Problémem byla nedbalost v práci, nedostate ná kontrola, ned slednost p i výkonu funkcí v JZD a p edev-ím nezájem len .⁵⁰⁴ Do JZD ale i p íbývali noví i staronoví lenové. Jedním z t ch, kte í p istoupili v pr b hu roku 1955, byl Bed ich Filip z p. 201, který, slovy kroniká e Sováka, *š v soukromém hospodá ství si jifl nev d l radyö.* Spadla mu totiž stodola, a

⁴⁹⁸ *SOKA Trutnov*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápis z výro ní sch ze 28.2.1954.

⁴⁹⁹ K t mto souvislostem viz URBAN, Ji í. eskoslovenská cesta kolektivizace venkova po Stalinov a Gottwaldov smrti: od mezinárodních souvislostí k místním praktikám. In *Prameny a studie 48: Z historie zem d lství*. Praha: Národní zem d lské muzeum, 2012, s. 92-115. K souvislostem v rovin mezinárodní politiky viz VEBER, Václav. Rok 1953 a východní Evropa. In *Pam a d jiny* 3/2013, s. 3-14.

⁵⁰⁰ *25 let socializace vesnice na Trutnovsku*. Trutnov: eská zem d lská spole nost, 1974, s. 20.

⁵⁰¹ Na konci roku 1954 ufl hodnota pracovní jednotky stoupla na 12 K s, aby v následujícím roce klesla na 9,50 K s. *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 164, 172, 176.

⁵⁰² *SOKA Trutnov*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápis z lenských sch zí 4.3., 8.3. a 29.3.1954. *Ibidem*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 166.

⁵⁰³ *SOKA Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pam tní kniha Pam ti Dolního Lánova 1948-1981, s. 176. Srov. *Ibidem*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápis z lenských sch zí 10.1. a 7.2.1955. Zápis z výborové sch ze 3.10.1955.

⁵⁰⁴ *SOKA Trutnov*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápis z výro ní sch ze 13.2.1955.

tak se pro něj vstup do JZD stal jediným východiskem. Kromě toho se toho roku do JZD přihlásili také František Měšek, Vlasta Kerlová a Antonie Miklánková.⁵⁰⁵

Přestože na začátku roku 1956 najdeme v kronice záznam, který říká, že *pro upevnění a rozvoj JZD v Dolním Lánově nebylo ze strany KS a MNV učiněno nic*,⁵⁰⁶ lze tyto případy (později se shrnovaly pod označení úpadková hospodářství) považovat za předznamenání konečného prosazení kolektivizace v závěru padesátých let. Tento vývoj u nás nepřesahuje vytyčený rámec výzkumu recipování kolektivizační myšlenky v úvodní fázi kolektivizace, proto se mu v této práci podrobněji nebudeme a spokojíme se pouze s uvedením základních obrysů. K rozvoji dolnolánovského JZD došlo až po téměř třileté odmlce, na jaře 1958. *Šplnětím síce trvalo přes dvacet let, ale mělo úspěch*, zaznamenal tehdy kronikář Václav Sovák.⁵⁰⁷ V tomto roce JZD obhospodávalo 267 ha půdy. Po další organizované agitaci se v následujícím roce jeho půdní výměra zvedla na 744 ha.⁵⁰⁸ Poslední samostatně hospodařící zemědělci vstoupili do JZD v únoru 1960, kdy se výměra půdy obhospodávané místním JZD zvedla na 835 ha.⁵⁰⁹ První vlna sloužení se dolnolánovského JZD nedotkla, na Vrchlabsku, které se stalo součástí trutnovského okresu, došlo tehdy ke sloučení JZD Horní a Prostřední Lánov, JZD Dolní a Horní Olešnice, JZD Prosečné a Kláterská Lhota, spojila se i JZD Rudník, Řistá a Arnultovice.⁵¹⁰ V další vlně sloužení, provázející proces koncentrace zemědělské výroby do stále větší celků, bylo JZD v Dolním Lánově (spolu s JZD v Dolní Branné a Prosečném) v roce 1974 včleněno do státního statku Lánov.⁵¹¹

⁵⁰⁵ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 176. *Ibidem*, f. JZD Dolní Lánov (nezprac.), kn. 1, Zápisy o členském schůzích 7.4. a 11.7.1955. Zápis z výborové schůzky ze 3.10.1955.

⁵⁰⁶ *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 184.

⁵⁰⁷ *Ibidem*, s. 204-205.

⁵⁰⁸ *Ibidem*, s. 213, 216-219.

⁵⁰⁹ V následujícím období došlo k nakerému administrativnímu přerovnání půdy, a tak se výměra půdy v JZD v roce 1962 vrátila na úroveň závěru roku 1952, tedy na 920 ha, z čehož 590 ha byla orná půda. *Ibidem*, s. 240, 261.

⁵¹⁰ *25 let socializace vesnice na Trutnovsku*. Trutnov: Česká zemědělská společnost, 1974, s. 25.

⁵¹¹ *Ibidem*, s. 37. *SOka Trutnov*, f. MNV Dolní Lánov (nezprac.), pamětní kniha Paměti Dolního Lánova 1948-1981, s. 329-330.

4.7 Ov ení a shrnutí charakteristických rys

Je-t neřl se ve výkladu posuneme o krok dál, bude, myslím, na tomto míst vhodné shrnout podstatné rysy sledovaného fenoménu a formulovat výsledky analýz a interpretací ve vztahu k vymezeným otázkám výzkumu. Na zvoleném území obce Dolní Lánov v severní ásti horního Polabí jsme sledovali proces recipování kolektiviza ní my-lenky v úvodní fázi jejího prosazování. To nám umožnilo analyzovat fenomén odporu proti kolektivizaci v nov utvá eném venkovském spole enství dosídlené obce. Na p íkladu obyvatel této podkrkono-ské vesnice jsme se pokusili zodpov d t otázky, jaké formy na sebe mohla rezistence proti kolektivizaci venkova brát, z eho pramenila, jaké byly impulzy a motivace jednotlivých aktér , ale rovn ěl i jaké byly meze úsp -nosti zvolených forem rezistence a jaké reakce tyto formy vyvolávaly u dal-ích skupin obyvatelstva.

Zvolenou metodou jsme dosáhli mikrohistorického obrazu aktér a událostí definujících projevy odporu proti prosazení kolektivizace zem d lství v Dolním Lánov . Získaný obraz osídlenc vypovídá o lidech, kte í po válce využili mořnosti, jeřl se naskytl p i osidlování pohrani í, k získání lep-řho řivobytí, ve v t-in p ípad skrze p íd l hospodá ské usedlosti po odsunutých N mcích. Mezi osídlenci byli lidé ze sousedních okres , ale i rodiny ze Slovenska, Zakarpatské Ukrajiny a z Volyn . Ařl na výjimky pocházely vesm s ze skromných sociálních pom r . Rodiny voly ských ech a bývalého vojáka se zku-eností ze sov tských pracovních tábor a z východní fronty p iná-ely do nov utvá eného spole enství informace o skute ném řivot v Sov tském svazu, který se jil v období t etí eskoslovenské republiky stával nedotknutelným vzorem. Kdyřl se pozd ji za alo mluvit o spole ném hospoda ení, o zakládání JZD, dokázali n kte í jednotlivci své nejuřř-í okolí varovat p ed nápadnou podobností eskoslovenských JZD se sov tskými kolchozy.

Po odstartování kolektivizace byl postoj v t-iny obecního spole enství ned v ivý ařl zcela odmítavý. Mezi jednozna né zastánce kolektivizace pat ila v tuto dobu pouze hrstka komunist , u nichřl se nad-ení a vnit ní p esv d ení mísilo se stranickou disciplínou a poslu-ností, p i emřl u n kterých jedinc lze usuzovat také na nesnáze plynoucí z nezku-enosti s vedením hospodá ské usedlosti, z nichřl

bylo JZD vnímáno jako vítané východisko.⁵¹² členství v KS ani výměra pozemků přitom v tomto pohledu nepřijímání kolektivizací myšlenky rozhodně nehrály žádnou determinující roli. Mezi profilujícími se aktivními odpůrci kolektivizace najdeme členy KS i nestraníky, stejně jako kovářské, dřevní, a řemeslníky a majitele selských usedlostí. Politice komunistické strany, v rámci níž nejprve své představy dostali, začali oponovat, když se jim měli posléze vzdát. Podstatným, spojujícím faktorem bylo silné přesvědčení o dočasnosti pouhonorového komunistického režimu, které spojovalo (avšak jen myšlenkově) podobně naladěné jedince napříč hranicemi. Jiří Farský, jenž po nějaké době zastával úřad vedoucího Bohouševického za hranice, měl od něho později obdržet dopis, v němž stálo, že *šze zahraničí jich brzy přijdou do SR a všechny komunisty pobijí*.⁵¹³ Podobně vyznívaly i relace vysílané zahraničními rozhlasovými stanicemi.

Pasivní i aktivní odpor osídlenců v realizaci komunistické strategie kolektivizovat československý venkov je v tomto ohledu pestrý. Nově přicházeli obyvatelé viděli v cestě do pohraničí možnost pozvednutí svých životních poměrů. Možná o to více se potom nkteří z nich prosazovali kolektivizace, která je měla přivést o nabytý majetek i postavení, vzpírali. Fiktivní založení JZD, výhraněné dopisy i ozbrojené zastrašování funkcionářů JZD a KS v Dolním Lánově jsou toho příkladem. Poměrně jasnou dělící linií mezi pasivními a aktivními formami rezistence lze přitom zasadit do období, když přibyl do obce nový, okresem dosazený agilní tajemník MNV Miroslav Zonek. V jeho osobě dostala doposud bezzubá iniciativa zprovoznění fiktivního JZD nový impuls. Zároveň je třeba vnímat centrem diktované podmínky, které směřovaly ke znesnadnění a znepříjemnění samostatného hospodaření. Tvrdost výkupu každým rokem rostla. Mnozí rolníci, a s kolektivizací nesouhlasili, viděli nyní ve vstupu do JZD osvobození od dodávek,

⁵¹² Jiří Pernes k tomu píše: *Šlo o to a možnost hospodařit v pohraničí se ucházely desetitisíce lidí, kteří se dosud zemědělstvím živil, ale vlastní hospodářství a půdu nevladli. Byli to především zemědělci, námezdní síly a nejdou také lidé z města, kteří doposud se zemědělstvím nemohli řádně zkušovat, ale v nové situaci, která nastala po válce, pro sebe viděli životní šanci a rozhodli se jí využít.* PERNES Jiří. Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v československu. In BLAŽEK Petr - KUBÁLEK Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v československu 1948-1960 a její evropské souvislosti*. Praha: Dokořán 2008, s. 79.

⁵¹³ ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Skupinový spis, Protokol o výpovědi předvolaného Václava Zvířotského, KS StB Hradec Králové 27. 8. 1952. *Ibidem*, Podsvazek Farský, Agenturní zpráva Karla Glasera, Hradec Králové 11. 8. 1952.

kteře nedokázali plnit.⁵¹⁴ Zastravování agilních iniciátorů kolektivizace se zdálo být oproti adekvátní odpovědi, reakcí na stupující se nátlak. Ojedinelé dochovaný osobní pramen přitom vypovídá o značném rozruchu a znejistění mezi aktivními kolektivizátory. Konstrukce dalších smýšlených plánů, by o možnostech jejich realizace (na rozdíl od souasných!) dnes máme pochybovat, odrážela úspěchy rezistentních strategií. Avšak úspěchy po všech stránkách pouze doasňují. Vyšší složky stranického aparátu reagovaly mobilizací a zesílením agitativního tlaku. Osudová chyba mnohomluvnosti nejmladšího z členů rezistentní skupiny pak mobilizovala i moloch bezpečnostního a justičního aparátu. Po odstranění aktivních odporců kolektivizace bylo prosazení JZD pod soustředěným nátlakem agitace a výhrůšek rychlou záležitostí, do konce roku 1952 podepsali přihlášky téměř všichni Dolnolánovští. O dobrovolné úasti na kolektivizačním projektu však nemohla být ani řeč. To bezpochyby potvrdil vývoj dolnolánovského JZD v následujícím roce 1953. Tentokrát však impulzy k vystoupení z nedobrovolné role členů JZD vzešly daleko za hranicemi podkrkonošské obce a v bezprostřední blízkosti v Moskvě a na Pražském hradě, v červnu se pak ozvaly nejprve z penězů napříč Československou společností, záhy poté rezonovaly ve zvěstech ze sousední NDR, nakonec je pak artikuloval nový prezident, v srpnu z Klíavské pěchady na Kivoklátsku, v září ze Střelce na Královéhradecku. Do obce Střelce, ležící v jižní části horního Polabí, se podíváme v pozdější fázi výkladu, v kapitole 7.

⁵¹⁴ Pro srovnání takových přístupů a strategií viz FITZPATRICK, Sheila. *Stalin's peasants: resistance and survival in the Russian village after collectivization*. New York - Oxford: Oxford University Press, 1994. BALOŠKAITE, Rasa. Semiological guerrilla warfare: strategies of resistance under the Soviet rule in Lithuania. In *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě: sborník k mezinárodní konferenci*. Praha: ÚSTR, 2010, s. 73-82. STRODS, Heinrihs. The nonviolent resistance movement in Latvia (1944-1958). In *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States*. Vilnius: Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania 2006, s. 161-173.

KAPITOLA 5. Mezi kolaborací, rezistencí a spoluprací

K cestě ze severního na jižní konec horního Polabí nám pomůže sledování dalšího z fenoménů nazvaných v úvodních hypotézách, fenoménu spolupráce. Pozorný čtenář jistě zaregistroval, že do přípravy soudního procesu s dolnolánovskými odpůrci kolektivizace nebyla zahrnuta Miroslava Bierová. Kapitola v nově vzniklém fenoménu kolaborace, rezistence a spolupráce, které se v jejím životě významně protínaly, má být vnímána jako jakýsi přechodník mezi sledovaným fenoménem odporu a zkoumáním fenoménu spolupráce. Složitost, s jakou se tyto projevy odrazily v životě mladé dívky a ženy, je jistě hodná historikovy pozornosti, a proto jí na následujících stránkách budeme v nově dostatečný prostor.

Miroslava Bierová se narodila 5. září 1926 v Hradci Králové a byla pokřtěna podle římskokatolického ritu. V dělnické rodině českého Němce Rudolfa Biera (1899) a Josefy, rozené Melkové (1899) vyrůstala společně se třemi sestrami, dvojčetem Jaroslavou (1926), Bofenou (1931) a nejmladší Renatou (1943). Otec pocházel z Lanškrouna, jeho otec Wilibald byl Němec, matka Marie, rozená Mottlová, Češka. On sám se od sítání lidu v roce 1930 hlásil ke svému německví po otci, ostatní školní docházku absolvoval v německých školách, české tehdy v Lanškrouně snad ani nebyly.⁵¹⁵ Využil se jako zámečnický a v roce 1924 se odstěhoval do Kuklen u Hradce Králové, kde si vyhlédl českou nevěstu, původem z Budčicka na Sušicku, z obce Čejkovy. S atek s Josefou uzavřeli teprve pět týdnů po narození dvojčat Jaroslavy a Miroslavy. Rudolf Bier byl strojním zámečnickem, od roku 1928 členem Svazu kovodělníků sociálně demokratické strany. V Hradci Králové pracoval ve železných závozech a u firmy Ippen, mostárna a strojírna, v letech 1931 až 1938 musel dát v důsledku hospodářské krize za svého obživu přiležitostnými pracemi. Josefa Bierová mívala přiležitostné zaměstnání v kávovém průmyslu, jinak zůstávala v domácnosti.⁵¹⁶

⁵¹⁵ *Krajem koruny země: vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Město Lanškroun, 2002, s. 149-152, 229-236. K tehdejšímu poměru v soudním okrese Lanškroun viz MACKOVÁ, Marie. Přehled k poznání struktury obyvatelstva města Lanškrouna na počátku 20. století. In *Vlastivědný sborník Ústí nad Orlicí* 11, 2000, s. 44-64.

⁵¹⁶ *SOkA Hradec Králové*, f. Archiv města Kukleny, inv. č. 68, Matrika příslušníků obce A-K 1918-1938 a inv. č. 67, kn. 32, Matrika příslušníků obce 1901-1944. *Ibidem*, f. ONV Hradec Králové 1945-49, kt. 81, inv. č. 346, Dílčí seznam osob flujících ve smíšeném manželství vypracovaný podle obřadníku MV č. B-300/3825 z 27.5.1946. *SOA Zámorsk*, f. Mimořádný lidový soud Hradec Králové,

Tržkou povinná Miroslava vychodila p t t íd obecné koly v Kuklenách, kde tehdy na adrese Rokycanova p. 481, v dlnické tvrti za Tržkovkou, bydleli. Jako její domovská obec byl ale v tchto letech dosud uváděn otec v Lanškroun, domovské právo v Kuklenách bylo rodině uděleno teprve v únoru 1939. Závěrečný ročník obecné koly absolvovala vesměs s prvním prospěchem, získala vybořovací dostatečné hodnocení v po technické a českém jazyce. Problémy jí dělaly pravopis, namluvenou řečtinu byla přivyká, v rodině se mluvilo česky, matka se totiž nikdy po něm nenaučila. V roce 1937 začala v Kuklenách navštěvovat manskou školu, opět s vyučovacími jazyky českými. I nyní pokračoval prvním prospěchem, získal se vydávalo jen dostatečné hodnocení v po technické.⁵¹⁷

5.1 Kolaborace?

V dlnické tvrti za Tržkovkou, které nikdo nechtěl jinak neřít, se páňové zastavovali na kus řeči u trafiky. V tina osazenstva, se kterým se tu Rudolf Bier potkával, neměla potuchu, že je Němcem, jeho řečtina byla výborná. Po Mnichovské dohodě se stále stávajícím tématem stávala kritika nacistického Německa. Tehdy sice majitel trafiky pan Mastka upozornil na to, že Bier je Němec, mezi zákazníky se však soudilo, *šfe před Bierem nemusíme mít žádný strach, že je dobrý lov k. [í] Před námi škal, že Němci se neměli v béc do války pouštět, že je to prohrané hned od začátku, a měl strach, jak to s ním jako s Němcem potom dopadne*, vypověděl po válce jeden z účastníků tchto debat.⁵¹⁸

kt. 56, sign. Ls 701/46 (Rudolf Bier a spol.), žádost o přiznání sl. ob. anství, Kukleny 29.5.1945. Protokol z 1.7.1945. Výslech obviněného, . j. LVs 690/45, Okresní vyšetřovací komise v Hradci Králové 23.7.1945. Rozsudek Mimořádného lidového soudu v Hradci Králové z 29.10.1946. ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, V-eobecný svazek, Zápis o výpovědi M. Bierové, KS StB Hradec Králové 15.8.1952. *Ibidem*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpovědi, KS MV Hradec Králové 4.11.1954.

⁵¹⁷ SOA Hradec Králové, f. Obecná škola Kukleny, inv. . 192, kn. 97, Výkaz o docházce a prospěchu factva V.B tudy ve školním roce 1937/38, s. 3. *Ibidem*, f. Manská škola Kukleny, inv. . 48, kn. 48, Výkaz o docházce a prospěchu factva II.A tudy ve školním roce 1938/39. *Ibidem*, f. Archiv města Hradec Králové 1225-1945, inv. . 2759, Kartotéka obyvatel, A-echová, 1908-1945, karta Bierová Miroslava. *Ibidem*, inv. . 2776, Kartotéka příslušníků obce, Bi-B, 1930-1948, karta Bier Rudolf. SOA Zámorsk, f. Mimořádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Výslech svdk, . j. Nv 34/45, Hradec Králové 3.7.1945. Výsledky obviněných Jaroslavy a Miroslavy Bierové, . j. LVs 690/45, Okresní vyšetřovací komise v Hradci Králové 23.7.1945 a 2.9.1946.

⁵¹⁸ SOA Zámorsk, f. Mimořádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Výslech svdk, . j. Nv 34/45, Hradec Králové 3.7.1945.

Po vojenské okupaci československa a zřízení Protektorátu Čechy a Morava se v Milu-in život začaly odvíjet podstatné změny. Ve čtvrtek 20. dubna 1939 vstoupilo na území protektorátu v platnost nařízení, kterým nabývali říšské občanství v-ichni Němci i členové jejich smíšených rodin. Otec, který údajně po několik měsíců před březnem 1939 poskytoval příležitostně meckým emigrantům, snad dokonce komunistům, se nyní podle předpisů stal státním příslušníkem Hitlerova Německa.⁵¹⁹ Spolu s ním získala říšskoněmeckou státní příslušnost i celá jeho rodina.⁵²⁰

Od podzimu 1939 začala 13letá Miroslava bydlet mimo rodičovský dům, když se jako členka německé rodinné školy přestěhovala spolu se svým dvojčetem Jaroslavou z Kuklen do Hradce Králové na Pospíšilovu třídě č. 351 do budovy kláštera Chudých Německých sester de Notre Dame, postavené na přelomu 19. a 20. století podle projektu V. Weinhengsta. Odtud se na začátku července 1940 stěhovala, opět spolu se sestrou, na Pražské předměstí.⁵²¹ Přechodem na německé gymnázium,⁵²² respektive na německou měšťanskou školu se pro ni vyučovací jazyk

⁵¹⁹ Němeští emigranti, nejprve tyti, později jeden, měli u Bier pobývat na doporučení kuklenského komunisty Františka Jirouta, mezi červnem 1938 a dubnem 1939. V červnu 1939 si R. Biera kvůli tomu třikrát předvolalo Gestapo. A koliv měl R. Bier v létě 1945 v tomto ohledu důvodů zveřejňovat, jeho občanství potvrdilo hned několik lidí, kteří o německých komunistech v důvěře. Ostatní členové rodiny na toto téma nevyprávěli. *SOA Zámorsk*, f. Mimoádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Protokol z 1.7.1945. Výslech sv. d. , . j. Nv 34/45, Hradec Králové 3.7.1945. Protokol o hlavním přelíčení Mimoádného lidového soudu v Hradci Králové 29.10.1946.

⁵²⁰ POKORNÝ, Radek. Hradec Králové v období druhé republiky. In POSPÍŠILOVÁ, Jaroslava et al. *Když nad Hradcem vlál nacistický prapor: sborník o životě v Hradci Králové v letech 1938-1945*. Hradec Králové: český svaz bojovníků za svobodu, Okresní výbor Hradec Králové, 2010, s. 22. K problematice nabývání říšského občanství nejméně EMMERT, František. *e-i ve Wehrmachtu: zaměřované osudy*. 2. vyd. Praha: Auditorium, 2012, s. 187-199.

⁵²¹ *SOA Zámorsk*, f. Mimoádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Výslech obviněné Jaroslavy Bierové, . j. LVs 690/45, Okresní vyšetřovací komise v Hradci Králové 23.7.1945. *SOA Hradec Králové*, f. Archiv města Hradec Králové 1225-1945, inv. . 2759, Kartotéka obyvatel, A-echová, 1908-1945, karty Bierová Miroslava a Bierová Jaroslava (chybně uvedeno Ludmila).

⁵²² Ucelený soubor písemností k německému gymnáziu se v královéhradeckém archivu nedochoval, k dispozici jsou pouze dokumenty z počátku roku 1940 dokládající snahu nalézt pro německé dívky reálné gymnázium, které mělo být otevřeno 1. září 1940, vhodné prostory. Viz *SOA Hradec Králové*, f. Archiv města Hradec Králové, kt. 603, inv. . 2562 (n. mecké školství 1938-44). Výnosem MPO z 18.6.1940 byla v klášteře Chudých Německých sester de Notre Dame zřízena Soukromá škola pro flenská povolání. Byla údajně dvouletá s českým vyučovacími jazyky. Ke výchovné činnosti Kongregace Německých sester de Notre Dame blíže viz JAKŮBOVÁ, Dana. *Švejská dívka a vychovatelka mi je! Užitková a výchovná činnost Kongregace Německých sester de Notre Dame v českých Budějovicích v letech 1871-1950*. Diplomová práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, 2003. (Práce je zaměřena na pedagogickou činnost učitelnic v českých Budějovicích, bohatě však čerpá také z pramenů uložných v generálním archivu kongregace v Hradci Králové.) K vnímání války a jejím důsledkům pro pedagogickou činnost učitelnic viz TÁFI. *Německé sestry v českých zemích a druhá světová válka*. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2012.

zmnil na nmecký.⁵²³ Zárove tehdy spolu se sestrou Jaroslavou vstoupila do Hitlerovy mládeže, stala se tedy lenkou Hitlerjugend, organizace, která od roku 1926 postupn pohltila vechna nmecká mládežnická sdružení a v roce 1935 se stala slofkou NSDAP.⁵²⁴ V roce 1940, po dosažení 14 let, získaly ob sestry lenství v Bund Deutscher Mädel (BDM, Svaz nmeckých dívek), ob í flenské mládežnické organizaci, jejímfl cílem byla výchova dívek v budoucí nositelky nacistické ideologie. Zde byly organizovány afl do dovr-ení v ku 18 let v roce 1944.⁵²⁵ Miroslava k tomu pozd ji vypov d la: *šDo inností t chto organizací jsem se pln zapojila, nav-t vovala jsem spole né sch ze a zú ast ovala jsem se r zných manifestací propagujících nacismus. fiálních funkcí jsem v-ak v t chto organizacích nezastávala.š*⁵²⁶ Podle povále né vypov di své sestry pracovala 16letá Miroslava minimáln polovinu roku 1942 v aparátu Hitlerjugend jako píska, p ílefitostn patrn zastupovala vedoucí HJGD, sle ny Eschnerovou a Drechslerovou.⁵²⁷

Pro pot eby Hitlerjugend (a nmecké knihovny) byl v Hradci Králové v ervenci 1940 eskoslovenské církvi evangelické zabrán Hus v d m p. 121 na tzv. Kav ím plácku. V roce 1943 byl v Hradci Králové zorganizován tábor Hitlerjugend nazvaný šJugendburgš. Pro jeho ubytování musela být na po átku kv tna vyklizena budova nového Borromea (dne-ní Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína).⁵²⁸

⁵²³ SOkA Hradec Králové, f. N mecká m – anská – kola Hradec Králové 1940-1945, kn. 2 a 4, inv. . . 2 a 4, Výkazy o docházce a prosp chu factva 3. t ídy ve –kolním roce 1940/41 a 4. t ídy ve –kolním roce 1941/42.

⁵²⁴ Srov. EMMERT, Franti-ek. *e-i ve Wehrmachtu*, s. 48-51.

⁵²⁵ Organizace Hitlerjugend se lenila na Jungvolk a Jungmädelbund pro chlapce a dívky ve v ku 10 afl 14 let a na Hitlerjugend a BDM pro chlapce a dívky od 14 do 18 let. Základní informace o vedení a struktu e BDM spolu s tém t emi desítkami vzpomínek pam tník viz MILLER-KIPP, Gisela (ed.) *Auch Du gehörst dem Führer: die Geschichte des Bundes Deutscher Mädel (BDM) in Quellen und Dokumenten*. Weinheim: Juventa, 2001. Pojednání o ideologické výchov a organizování dívek v BDM, obsahující rozsáhlé regionální studie, je dostupné také v angli tin , viz REESE, Dagmar. *Growing up female in Nazi Germany*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2006. V e-tin viz TRUSTROVÁ, Radka. *Pod ochranou protektorátu. Kinderlandverschickung v echách a na Morav : politika, kařldennost a pam 1940-1945*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012, s. 48-54.

⁵²⁶ ABS Praha, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o vypov di, KS MV Hradec Králové 4.11.1954.

⁵²⁷ SOA Zámrsk, f. Mimo ádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Výsledky obvin ných Jaroslavy a Miroslavy Bierové, . j. LVs 690/45, Okresní vy-et ující komise v Hradci Králové 23.7. a 3.8.1945.

⁵²⁸ SOkA Hradec Králové, f. Archiv m sta Hradec Králové, kt. 603, inv. . . 2562, P ípis Újezdní –kolní rady M stské rad v Hradci Králové z 6.5.1940. *Ibidem*, f. Borromeum Hradec Králové, inv. . . 1, kn. 1, Memorabjlienbuch des Borromaeums - pam tní kniha 1861-1949, s. 285.

Po studiu, které ukončila –kolním rokem 1941/42,⁵²⁹ nastoupila Miroslava z e jm za átkem roku 1943 jako píska na leti–ti v Hradci Králové u inspektora Halbbauera. Sestra Jaroslava mezitím pracovala u rolník , p l roku ve Skalici u eské Lípy, p l roku v Herolticích u Jihlavy. Poslední rok války pak pracovala jako telefonistka ve Třodovce v Ploti–tích nad Labem. Matka p ílefitostn slouffila v n meckém lazaretu.⁵³⁰

Otec Rudolf Bier prý elil tlaku Ing. Kafky, který byl místním vedoucím NSDAP, aby vstoupil do obávaných Schutzstaffel. Údajn proto, aby se tomu vyhnul, stal se p íslu–níkem Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps (NSKK, Nacionáln socialistický motorizovaný sbor).⁵³¹ Automobil se sice nenau il ídit, ale po p ede–lých letech získal dobré místo záme níka na královéhradeckém leti–ti. Nastoupil sem údajn ufl v kv tnu 1939. P í práci mu v–ak explodoval sud s ho lavinou, za cofl byl postaven p ed soud a odsouzen na t i roky v zení s odkladem nástupu trestu po skon ení války. Následn byl p elofen do N mecka a poslední rok války pracoval v letecké továrn ve Freibergu. Odtud se p –ky vrátil v dubnu 1945,⁵³² zbylé t i týdny do konce války se vyhýbal ohla–ovací povinnosti na leti–ti, obával se, *šfle by ho znova oblékli do uniformy*. Je–t p ed koncem kv tna 1945 zafádal o p iznání eskoslovenského ob anství, uv domoval si, fle n mectví nebude v osvobozeném eskoslovensku zrovna v kurzu. Spole n s tím fládal také o nárok na potravinové lístky. Komise, která jeho fládost posuzovala, vyslechla sv dky a do–la k tomuto záv ru: *šfládost R. Biera o p iznání potravinových lístk jako pro echy se doporu uje ke kladnému vy ízení, nebo Bier jest usedlý v Kuklenách od r.*

⁵²⁹ Na –estistup ové klasifikaci prosp chu byla 15letá Miroslava hodnocena ponejvíc stupni 4 (dostate ný) a 5 (sotva dostate ný). Ve 4. t íd proto neobstála a ze studia byla odhlá–ena. SOkA Hradec Králové, f. N mecká m –anská –kola Hradec Králové 1940-1945, kn. 4, inv. . 4, Výkaz o docházce a prosp chu flactva 4. t ídy ve –kolním roce 1941/42.

⁵³⁰ SOA Zámrsk, f. Mimo ádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Výslech sv dk , . j. Nv 34/45, Hradec Králové 3.7.1945. Výsledky obvin ných Jaroslavy a Miroslavy Bierové, . j. LVs 690/45, Okresní vy–et ující komise v Hradci Králové 23.7. a 3.8.1945.

⁵³¹ *šJednou jsem se pana Biera zeptal p ímo, zda je N mec*, vypov d l v lét 1945 jeden z jeho dlouholetých známých z kuklenské tvrti fiifkov, technický ú edník Třodových závod Václav Sk ivan, *ša on mi ekl, fle ano, a kdyfljsem dále se ptal, pro dal se k N mc m, ekl mi, fle pochází od Lan–krouna a fle proto jakmile do–lo ku z ízení Protektorátu a ukázal svoje osobní doklady, musel se p íhlásiti k N mc m. Já jsem mu ekl, fle se tomu mohl vzep íti, on mi na to v–ak odpov d l, fle se neumí bránit.* SOA Zámrsk, f. Mimo ádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Výslech sv dk , . j. Nv 34/45, Hradec Králové 3.7.1945.

⁵³² Jeho pohyb zachytila i pobytová evidence ó 29.1.1944 zaznamenala *šMann nach Freiberg abgemeldet*, k 27.4.1945 se váfle záznam *šp íhlá–en zp t z Freibergu k trvalému pobytu*. SOkA Hradec Králové, f. Archiv m sta Hradec Králové, C - Sluflebna Kukleny, 1939-1945(1949), inv. . 2971, Cizí státní p íslu–níci N mci a Ma a i 1939-1949, Policejní p íhlá–ka z 24.5.1943.

1924, získal tam domovské právo, v rodině se mluvilo česky a Bier jest podle svých dectví státní spolehlivý. Tehdy se však ufl nezadržitelně blížila chvíle, kdy na chování jeho a jeho dcer začala picházet udání.⁵³³

5.2 Retribuce

Po útěkem května 1945 zorganizoval hlavní inženýr správy hangárů Burenc z královéhradeckého letiště hromadný odlet Němců.⁵³⁴ Oběma dálkovým transportním letounem Junkers Ju 290 odletelo v úterý 8. května brzy ráno na 70 spoje a administrativních zaměstnanců letiště, mezi nimi i Miroslava Bierová, kteří se přidala sestra Jaroslava. Mezi německými zaměstnanci východočeského letiště se tehdy říkaly i o tom, *šfe Hradec bude vyhozen do povětří a šfe vichni Němci budou vystřelováni na Sibiř*.⁵³⁵ Letadlo přistálo u Mnichova, na letišti Reim krátce po 10. hodině.⁵³⁶ Vichni pasaféři byli zajati americkou armádou a odvezeni do internacevního tábora. Asi po 10 dnech byly sestry Bierovy propuštěny a na vlastní žádost převezeny do Československa. *šProtošfe se nám se sestrou zde nelíbilo, řádaly jsme, abychom byly odvezeny zpět do SR, v emfl nám bylo vyhoveno a byly jsme převezeny do Sušice, kde máme tetu. Odtud jsme potom odejely k rodičům do Hradce Králové*.⁵³⁷ V Kuklenách se znovu objevily v sobotu 23. června. Přetýdně nato Miroslava před soudcem JUDr. Moudrou uvede: *šRáda bych se nyní vrátila do tře, jeřto vidím, šfe zdejší lidi jsou proti nám pobouřeni*.⁵³⁷

⁵³³ SOA Zámorsk, f. Mimořádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, žádost o přiznání sl. obžalství, Kukleny 29.5.1945. Výslech svědků, . j. Nv 34/45, Hradec Králové 3.7.1945. Výslech obviněného, . j. LVs 690/45, Okresní vyšetřovací komise v Hradci Králové 23.7.1945 a 2.9.1946. Výslech obviněné Miroslavy Bierové, Okresní vyšetřovací komise v Hradci Králové 3.8.1945. Protokol o hlavním přelíčení Mimořádného lidového soudu v Hradci Králové 29.10.1946. ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpovědi M. Bierové, KS MV Hradec Králové 4.11.1954. *Ibidem*, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, Všeobecný svazek, Zápis o výpovědi M. Bierové, KS StB Hradec Králové 15.8.1952.

⁵³⁴ Kděl na královéhradeckém letišti toho dne viz POSPÍŠILOVÁ, Jaroslava. Cestou k osvobození. In POSPÍŠILOVÁ, Jaroslava et al. *Když nad Hradcem vlál nacistický prapor*, s. 79.

⁵³⁵ SOA Zámorsk, f. Mimořádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Výslech obviněné Miroslavy Bierové, . j. LVs 690/45, Okresní vyšetřovací komise v Hradci Králové 2.9.1946. Srov. CHARBUSKÝ, Miloš - KMONÍ EK, Josef. *řivot v zatěmnění: kapitoly z let 1938-1945 ve východních echách*. Hradec Králové: Kruh, 1980, s. 111-112.

⁵³⁶ Let podle něho pilotoval někdejší Hitlerův osobní pilot Heinz Braun. Viz DOUBEK, Zdeněk - REZKOVÁ, Helena. *Létání a letiště v Hradci Králové*. Vlkov: Helena Rezková, 2011, s. 200.

⁵³⁷ SOA Zámorsk, f. Mimořádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Provinění jejichž se dopustili obyvatelé německé národnosti z čísla 481 v Kuklenách, Kukleny 23.6.1945. Výsledky obviněných Jaroslavy a Miroslavy Bierové, . j. LVs 690/45, Okresní vyšetřovací komise v Hradci

Po návratu do východoeské metropole následoval interna ní pobyt v Borromeu, kde byly soustřeďovány ženy n mecké národnosti. A koliv ob sestry m ly po matce národnost eskou, jejich pron mecké vystupování z stalo mnohým v pam ti. V ad eských m st vznikaly v kv tnu 1945 improvizované interna ní tábory, které sloufily jako do asné za ízení pro internování N mc p ed jejich odsunem. Byly v nich umís ovány p edev-ím ženy s d tmi. Muflí, které konec války zastihl v t-inou ve zbrani, kon ili v zajateckých táborech. Jedním z takovýchto improvizovaných interna ních za ízení se stalo i královéhradecké Borromeum, n kdejí chlapecký církevní internát. Dle pam tní knihy Borromea zde byl po 5. kv tnu 1945 umíst n *štábor pro n mecké civilisty*. Podle informace p íslu-ného referenta národního výboru bylo tehdy v budov , na dvo e a v zahrad afl 7 afl 8 tisíc internovaných. Dne 19. ervence 1945 byla budova uvoln na k nast hování editele studentského seminá e a ctihodných Třkolských sester de Notre Dame z ústavu hluchon mých, ov-em ufl 4. srpna byla znovu zabrána, tentokrát pro jednotku Rudé armády, která zde setrvala afl do 24. íjna 1945. Stav budovy po v-ech t chto zásazích popisuje autor pam tní knihy jako neobyvatelný: *šKlosety v-echny rozbity, na umyvárnách spr-ky po-kozeny nebo uráfleny, okna z velké ásti rozbita, mnoho okenních rám rozbito, dve e v t-inou bez zámk nebo klik, elektrické vedení v mnohých místnostech nefungovalo, stroje v kuchyni a ve sklep z ásti po-kozeny nebo odcizeny atd.õ* Třkody zp sobené pobytem Rudé armády byly pak p edm tem dlouhého ízení o náhrad vále ných -kod.⁵³⁸

Na tomto míst se slu-í zmínit, fle b hem internace mohly být mladé dívky i opakován znásiln ny i jinak týrány, to tehdy nebylo nic výjime ného. Pobyt na takovém míst mohl být pro 19tiletou mladou flenu determinující zku-eností afl do konce flivota.⁵³⁹

Králové 23.7. a 3.8.1945. *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpov di, KS MV Hradec Králové 4.11.1954.

⁵³⁸ *SOKA Hradec Králové*, f. Borromeum Hradec Králové, inv. . 1, kn. 1, Memorabjlienbuch des Borromaeums - pam tní kniha 1861-1949, s. 285. *Ibidem*, kt. 3, inv. . 34, P ípis ve v ci p evzetí budovy adresovaný biskupskému Ordinariátu v Hradci Králové 22.7.1945. íádost o náhradu -kody zp sobené jednotkou Rudé armády, Biskupský studentský seminá Borromeum v Hradci Králové 5.2.1948.

⁵³⁹ K flivotním podmínkám v interna ních táborech v lét 1945 viz STAN K, Tomá-. *Tábory v eských zemích 1945-1948*. Třnov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 59n.

Z Borromea byly sestry přiděleny na zemědělské práce, konkrétně do nedaleké Výrav.⁵⁴⁰ V roce 1945 byly totiž díky odchodu velké části zemědělských nádeníků do pohraničí značně ohroženy a pro zvládnutí sklizně bylo nasazení Německých retribučních výstavků naprosto nezbytné.⁵⁴¹

Koncem června 1945 sepsali obyvatelé kuklenské čtvrti fiifkov podnět k *š bezodkladnému zajištění* členů Bierovy rodiny.⁵⁴² Zanedlouho potom, v úterý 17. července byl v Kuklenách zatčen Rudolf Bier, ve Výravě pak jeho dcera Jaroslava.⁵⁴³ Na konci července 1945, asi po dvou týdnech práce u výravského hospodáře Josefa Hojného, byla zatčena i 19letá Miroslava.⁵⁴⁴ Celá sada svdk dokládala ve svých udáních a výpovědích nejrozličnější výroky obou sester dokazující údajnou propagaci nacistického hnutí. Obě sestry zejména dokázaly na veřejnosti, například i v ději potravinových lístků, v mlékárně a jiných obchodech vystupovat prostě a provokativně, dohladovat se přednostního obslužení apod. Slova Václava Tesaře *š Byli jsme u nich po celou dobu [okupace] jen v posměchu a v samých úzkostech, aby nás nenechali zavázat* – akrom jejich chování vystihují také zveličování jím popisovaného vlivu, mnohdy typické pro poválečnou atmosféru útočání.⁵⁴⁵

V kontextu těchto poválečných svdeckých výpovědí, v nichž nezděka dostávaly prostor také záje, pomluvy a vyizování osobních út, se musíme také kriticky zamýšlet a ptát, co znamenalo pro 14leté dívky, když vstoupily do Hitlerovy mládeže, nebo Svazu německých dívek. Nepochybně ideologickou indoktrinací a výrazně pravděpodobně narušení dosavadního felfíku hodnot. Shromážděné poválečné výpovědi svdků v kontextu formujícího vku dospívání

⁵⁴⁰ ABS Praha, f. Vyšetovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpovědi, KS MV Hradec Králové 4.11.1954. SOA Hradec Králové, f. ONV Hradec Králové 1945-49, kt. 83, inv. . 352, seznam Za německé pracovní síly neplatili, Hradec Králové 29.3.1946.

⁵⁴¹ Srov. NOVÁK, Pavel. Němci na kutnohorském venkově v letech po druhé světové válce. In *Z historie zemědělství III. Prameny a studie*, . 50. Národní zemědělské muzeum Praha, 2013, s. 30-42. KALINOVÁ, Lenka. *Východiska, o ekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948*. Praha: ÚSD AV ČR, 2004, s. 61.

⁵⁴² SOA Zámorsk, f. Mimoádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Udání adresované MNV v Kuklenách, Kukleny 28.6.1945.

⁵⁴³ *Ibidem*, Hlášení o zatčení adresované okresní vyšetovací komisi, Policejní ředitelství v Hradci Králové o oddělení státní bezpečnosti 17.7.1945. Krajská soudní vlnice v Hradci Králové vykazovala v tu dobu 4. nejvyšší stav výstavků v republice. STAN K, Tomáš. *Retribuce vlnice v českých zemích: 1945-1955*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002, s. 22.

⁵⁴⁴ ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, Všeobecný svazek, Zápis o výpovědi M. Bierové, KS StB Hradec Králové 15.8.1952. SOA Zámorsk, f. Mimoádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Popis osoby, 30.7.1945.

⁵⁴⁵ SOA Zámorsk, f. Mimoádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Stíhlost V. Tesaře, b. d. Výsledky svdků, . j. LVs 690/45, Okresní vyšetovací komise v Hradci Králové 18 a 31.7.1945.

obou dívek p edev-ím p edev-ím o tom - o d kladné ideologické indoktrinaci (vzpome me teorii o nad azené rase⁵⁴⁶) spojené s jistým naru-ením hodnot a prosto ekým vystupováním (projevujícím se nap íklad výroky o kone ném vít zství N mecka v samotném záv ru války⁵⁴⁷). Zájem o výchovu a indoktrinaci mládeffe je pro totalitární reffimy spole ný, nelze tedy v nabízejícím se p ím ru vstup jiné 14tileté dívky do Pionýra, S M (SSM) o n kolik let pozd ji považovat za totéfi co vstup do BDM, HJGD? Lze takové rozhodnutí považovat za moráln zvrácené, i dokonce hodné internace a uv zn ní?⁵⁴⁸

Zatímco Rudolf Bier byl osvobozen,⁵⁴⁹ ob sestry byly na konci íjna 1946, tém po 15 m sících vazby, odsouzeny mimo ádným lidovým soudem podle § 3 odst. 1 retribu ního dekretu s poufítím § 3 zák. . 48/31 Sb., o trestním soudnictví nad mládeffí, ke dv ma rok m v zení v nucených pracovních oddílech⁵⁵⁰ pro propagaci nacistického hnutí v dob zvý-eného ohroffení republiky. Hlavnímu p elí ení p edsedal dr. Dostál, jemufi sekundovali ty i soudci z lidu, v roli flalobce vystupoval státní zástupce dr. Loukota.⁵⁵¹ Sestry Bierovy pat ily k jedn m z nejmlad-ích obvin ným, které královéhradecký Mimo ádný lidový soud soudil.⁵⁵²

⁵⁴⁶ Krom citovaných prací k ideologické výchov v BDM viz NOVOTNÝ, René. Obraz ech v n mecké rasové nauce a nacistické rasové ideologii. In *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 167-219.

⁵⁴⁷ SOA Zámrsk, f. Mimo ádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, fiádost Old icha Rejfka, Hradec Králové 28.6.1945. Výslech sv dk . j. LVs 690/45, Okresní vy-et ující komise Hradec Králové 18.7.1945.

⁵⁴⁸ Opakující se zmínky a sv dectví o drzém vystupování 18 afl 19tileté dospívající dívky, mladé fleny, nabízejí rovn fl paralelu v tom, fle po únoru 1948 bylo drzé vystupování 19letých ideologicky indoktrinovaných komunist a p íslu-ník komunistických mládeffnických organizací masovým jevem. Tuto bychom pak *ad absurdum* mohli dovést k potencialit stejného p ístupu, na jehoff základ by byl n kdo po átkem 90. let za takovéto indoktrinací podmín né chování perzekvován, potafimo internován, nebo dokonce uv zn n. (Za podn tné úvahy v tomto sm ru vd ím Janu Cholínskému.)

⁵⁴⁹ Z vazby byl propu-t n ufl 13.12.1945, aby zabezpe il druhé dv dcery ve v ku 14 a 1,5 roku, nebo Josefa B. š v t chto dnech p estála t ftkou operaciõ. Povahu podstoupené operace zprávy zaml ují. Jisté je, fle se otec rodiny, zam staný nyní v královéhradeckém Mléka ském a hospodá ském drufstvu, musel první m síce po propu-t ní hlásit kafdý, i kafdý druhý den na stanici SNB v Kuklenách, teprve v únoru 1946 mu byla ohla-ovací povinnost zm n na na týdenní interval. SOA Zámrsk, f. Mimo ádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Propou-t cí rozkaz a P ípis adresovaný Ve ejné nemocnici, ONV HK ó vy-et ovací odd lení 13. a 18.12.1945. Potvrzení Hospodá ského drufstva ze 7.1.1946. Usnesení okresní vy-et ovací komise z 8.2.1946. K souzení p edstavitel nacistického motorizovaného sboru NSKK viz JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata, i spravedlnost?: mimo ádné lidové soudy 1945ó1948 na Královéhradecku*. Praha: Prostor, 2008, s. 32, 102, 264-266.

⁵⁵⁰ K zakotvení tzv. zvlá-tních nucených pracovních oddíl viz STAN K, Tomá-. *Retribu ní v zni v eských zemích*, s. 29-30, 43.

⁵⁵¹ SOA Zámrsk, f. Mimo ádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Protokol o hlavním p elí ení a Rozsudek Mimo ádného lidového soudu v Hradci Králové z 29.10.1946. Zákonem . 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeffí platil s jedinou novelizací (z. . 68/1935 Sb.) afl do roku 1950, kdy byl nov p íjatým trestním zákonem . 86/1950 Sb. bez náhrady zru-en.

⁵⁵² JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata, i spravedlnost?*, s. 94, 99, 255-257.

Trest si odpykávaly v krajské soudní v znici, p id lovány byly na r zné úklidové práce.⁵⁵³ Ob sestry byly propu-t ny ve tvrtek 23. ledna 1947 o 17. hodin . Tou dobou ufl m ly po odpykání více nefl dvou t etin trestu. *š Dle zprávy správy v znice v dob výkonu trestu ob se chovaly ádn , mají zaru eno ádné zam stnání a je nad je, fle se budou na svobod nadále ádn chovati*, stálo v rozhodnutí. Zku-ební doba podmíne ného propu-t ní byla stanovena na dva roky.⁵⁵⁴ Kdyfl potom komunisté retribu ní zákon s platností od 2. dubna 1948 obnovili, stala se revize výsledk innosti mimo ádných lidových soud jedním z instrument pouónorové št ídníõ justice. Ak ní výbor Krajského a Okresního soudu v Hradci Králové postoupil jifl 20. dubna návrh na obnovu ízení proti Rudolfovi a Josef Bierovým. Vedoucí ve ejný flalobce Mimo ádného lidového soudu v Hradci Králové Jaroslav Kremla nejprve pofládal o stanovisko krajský AV NF, posléze doporu il nov posoudit potrestání Josefy Bierové. Do ukon ení innosti obnoveného retribu ního soudnictví v-ak v trestní v ci Rudolf Bier a spol. k revizi p vodního rozsudku nedo-lo.⁵⁵⁵

Po návratu na svobodu se ob sestry ohlásily u okresního ú adu práce⁵⁵⁶ a za aly pracovat jako zem d lské d lnice. Nejprve u hospodá e Josefa Hojného ve Výrav , poté na statku hospodá e Tmka v Nechanicích a pozd ji u hospodá e Ludvíka v Jeníkovicích. Krátce také pracovala u stavebních závod ve Smi icích.⁵⁵⁷ V únoru 1950 se s rodi i a mlad-ími sestrami p est hovala do Hostinného.⁵⁵⁸ Otec zde nalezl práci jako údrflbá stroj v STS Prost ední Lánov, matka byla v domácnosti. Nejmlad-í dcera Renata (1943) byla stále -kolou povinná, star-í Boflena

⁵⁵³ Kup íkladu v zá í 1945 istily okna v technické díln královéhradecké Gumovky, tehdy je-t nesoucí jméno svého zakladatele šHakauf Jaroslav a synovéõ. *SOA Zámrsk*, f. Mimo ádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Hlá-ení o úrazu p i práci, 10.9.1945. Srov. STAN K, Tomá-*Retribu ní v zni v eských zemích*, s. 62.

⁵⁵⁴ *SOA Zámrsk*, f. Mimo ádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Zprávy o výkonu trestu. Usnesení komise pro podmíne né propu-t ní p i Krajském soudu v Hradci Králové S.p.p. 21/46 z 23.1.1947. Srov. JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata, i spravedlnost?*, s. 106.

⁵⁵⁵ *SOA Zámrsk*, f. Mimo ádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, P ípisy ve ejného flalobce z 20.4. a 22.6.1948, spis. zn. Lst 44/48. Podrobn k obnovené retribuci v regionu viz JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata, i spravedlnost?*, s. 112-137.

⁵⁵⁶ Pracovní pr kaz . 26.59.05/067 vydal Okresní ú ad ochrany práce v Hradci Králové Miroslav Bierové afl 1.3.1948. *SOka Hradec Králové*, f. M stský národní výbor Hradec Králové 1954-1990, kt. . 295, inv. . 1625, Hlá-ení obyvatelstva (Bene- Boflík), 1949-1955, P íhlá-ka trvalého pobytu ob ana podaná 16.7.1953.

⁵⁵⁷ *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, V-eobecný svazek, Zápis o výpov di M. Bierové, KS StB Hradec Králové 15.8.1952. *SOA Zámrsk*, f. Mimo ádný lidový soud Hradec Králové, kt. 56, sign. Ls 701/46, Zpráva ve v ci podmíne ného propu-t ní, Správa v znice krajského soudu v Hradci Králové 18.12.1946.

⁵⁵⁸ Srov. DVO ÁK, Tomá-*Vnit ní odsun 1947-1953*. Brno: Matice moravská, 2012, s. 110-154.

(1931) se využívala –vadlenou a později pracovala jako prodávka v Hradci Králové. Miluino dvojete Jaroslava zůstala v Hradci Králové, když v srpnu 1949 opustila dosavadní práci na statku v Jeníkovcích (nyní již pod správou SSS) a přihlásila se na místo uklízečky ve Staré nemocnici, kde také získala ubytování.⁵⁵⁹

5.3 Rezistence?

Po přestěhování do horního Polabí, 50 km na sever od Hradce Králové, nastoupila 23letá Miroslava do národního podniku české hedvábí v Rudníku (tehdy ještě v Heřmanových Sejfech), v osadě Terežín. Pracovala nejprve jako tkadlena, v listopadu 1950 přešla do strojozny, kde se zapracovala u obsluhy turbíny.⁵⁶⁰ Jako jediná žena v celém podniku pracovala ve strojozně a dokázala obsluhovat turbínu. U některých mužských kolegů to údajně vyvolávalo nelibost a snad i obavu, aby na jejich místo nepřišly ženy,⁵⁶¹ jindy mohlo jít o představy o nemecké rozpínavosti a ohrožení.⁵⁶² Hedvábnická továrna v Tereziánském údolí tehdy potýkala se značným nedostatkem pracovních sil. Do jisté míry je mohl způsobovat i mezi muži organizovaný nábor do Východočeských uhelných dolů.⁵⁶³

Na tomto pracovišti se poznala s Jaroslavem Beneckým a Janem Gregorem z Dolního Lánova. S Gregorem, který byl v podniku zaměstnán jako topič, se brzy sblížila a nejspíše od ledna 1952 přerostlo jejich přátelství v intimní vztah.⁵⁶⁴

Asi na přelomu března a dubna Jan Gregor Miroslavu sdělil, že její navštívil dva muži a vybídl ho k zapojení se do protikomunistické činnosti. *Šť O celé v cí m*

⁵⁵⁹ *SOKA Hradec Králové*, f. Městský národní výbor Hradec Králové 1954-1990, kt. . 295, inv. . 1625, Hlášení obyvatele (Beneš – Bofík), 1949-1955, Přihláška trvalého pobytu obana podaná 26.7.1949.

⁵⁶⁰ *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, Všeobecný svazek, Opis kádrového posudku, OO StB Vrchlabí 28.7.1952. Zápis o výpovědi M. Bierové, KS StB Hradec Králové 15. 8. 1952; *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Benecký, Protokol o výpovědi, KS StB Hradec Králové 19. 7. 1952; *Ibidem*, Podsvazek Veselý, Zápis o výpovědi z 22. 7. 1952. *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpovědi M. Bierové, KS MV Hradec Králové 13.1.1955.

⁵⁶¹ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilitační spis Rt 155/90, přílohový spis 13 Tr 520/69, Protokol sepsaný u zvláštního senátu Krajského soudu v Hradci Králové 14.11.1969. *Ibidem*, přílohový spis T 4/55, Protokol o hlavním líčení 18.2.1955.

⁵⁶² Srov. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011, s. 224-236.

⁵⁶³ JIRÁSEK, Zdeněk. *Vývoj textilního průmyslu v severovýchodních částech v letech 1945-1960*. Ústí nad Orlicí: Výzkumný ústav bavlnářský, 1988, s. 131, 137.

⁵⁶⁴ *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpovědi M. Bierové, KS MV Hradec Králové 13.1.1955. *Ibidem*, sign. V-450 HK, Podsvazek Gregor, Zápis o výpovědi z 21.7.1952. *Ibidem*, Podsvazek Benecký, Zápis o výpovědi z 21.7.1952.

v-ak v této chvíli blížně neinformoval a ani se nevyjádřil, zda na spolupráci v ilegální organizaci přistoupil, vypověděl Miroslava s odstupem.⁵⁶⁵ V květnu, když se v podniku začalo hovořit o propadení řídicího ústele M – ánka, se od Gregora dozvěděla, že šlo o akci onch dvou, dosud stále bezejmenných mužů. *Šťehdy mi v-ak je-ť ne ekli, že byl na příprav tohoto propadu úasten, dosvědovala Gregorovu obezřetnost. Teprve později jí ekli, aby se zastavila v kotelně, kde jí s Beneckým přizvali k úasti na nejbližší schůzce jejich protikomunisticky zaměřené skupiny, šť s úmfljsem po krátkém váhání souhlasila, přiznala.⁵⁶⁶ Asi tři dny nato se poprvé zúčastnila společné schůzky, která se uskutečnila v Prosečném, za tratí u lesa pod Slemenským kopcem. S Beneckým a Hofmanem se znala z podniku, s Alexandrem Veselým se viděla poprvé. Miluše, jak jí v partě káli, tvrdila, že má z doby okupace zkušenosti s podzemním hnutím,⁵⁶⁷ nebyla to v-ak pravda. Údajnou podzemní činností jen zastírala svou retribuční zkušenost. Na schůzce vesměs probírali své možnosti a zavázali se k mlčenlivosti. Vděli, že její nedodržení šby pro nás bylo kruté následky. Asi po těchto týdnech se na stejném místě sešli podruhé. Tehdy poznala i Josefa Pavliše. Na této schůzce se prý dohodli na zaslání výhraných dopisů předsedám JZD a MO KS v Dolním Lánově.⁵⁶⁸ Odpor vůči kolektivizaci přitom nebyl pro mladou ženu ním zcela novým, setkala se s ním už jako zemědělkyně v Jeníkovcích, kde do roku 1950 pracovala.⁵⁶⁹*

Na začátku června 1952 přišel jako obvykle Gregor do strojovny za Miluši, tentokrát jí v-ak nepřišel pouze pozdravit, nýbrž i zapojit do plánu na zastržení předsedy JZD Josefa Nováka. Jejím úkolem bylo vylákat jej z domu. *Šť kdyfl jsem na tento plán přistoupila a s mým úkolem souhlasila, ekli mi Gregor, že pro mne v den*

⁵⁶⁵ ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpovědi M. Bierové, KS MV Hradec Králové 13.1.1955.

⁵⁶⁶ Ibidem.

⁵⁶⁷ ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Benecký, Zápis o výpovědi z 23.7.1952.

⁵⁶⁸ ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, Všeobecný svazek, Zápis o výpovědi M. Bierové, KS StB Hradec Králové 15.8.1952. ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpovědi M. Bierové, KS MV Hradec Králové 13.1.1955.

⁵⁶⁹ Když se zde po odstartování kolektivizace projednávalo scelení půdy ve prospěch státního statku, který byl utvořen ze statků hospodářů Ludvíka a Nováka, postavili se prý rolníci *šjednotit do opozice*. V roce 1950 zde místní komunisté utvořili přípravný výbor JZD, nikdo z rolníků v-ak zájem na kolektivním hospodaření neprojevil. *Šť pramení to z malého politického uvdomení a nekladného pomru k vybudování socialistické vesnice*, poznamenal tehdy kronikář Rudolf Jánský. SOKA Hradec Králové, f. Archiv obce Jeníkovice, kn. 2, inv. . 2, Pamětní kniha obce Jeníkovice 173261965, s. 48.

*p epadu zajedeõ, stojí v pozd j-í výpov di.*⁵⁷⁰ Místo toho si v-ak Miroslava vzala dovolenou a odjela za sestrami do Hradce Králové.⁵⁷¹ Kdyfl se pak vrátila do zam stnání, vyslechla si nejen pr b h p epadení, ale i výtku nespln něho slibu. *š Gregor mn vy ítal, fle jsem zbab lá, kdyfl jsem odejela, ale fle si je [i beze m] sami vyvolali ven a tam fle je zmlátili. P i tom dodal, fle nyní jist zanechají svých funkcí a fle to bude dostate nou výstrahou pro ostatní, aby nevstupovali do JZD.õ*⁵⁷²

K financování dal-ích aktivit cht la dolnolánovská parta sehnat peníze. Zabývali se mofností ukrást pozlacené trysky ze závodního skladu. Miroslava tehdy nadhodila mofnost p epadení po-ty v Hostinném. Od své sestry, která byla na po-t n jaký as zam stnána, v d la, fle zde ke konci týdne bývalo dost pen z. Ostatn sest e párkrát na po-t sama vypomáhala.⁵⁷³ *š I s tímto nápadem jsme souhlasili, ale já jsem ekl, fle to necháme na pozd j-í dobuõ, výpov d l po zat ení Jan Gregor.* Pozd ji se na p epadení po-ty skute n za ali p ipravovat (Milu-e jim dokonce zhotovila dv improvizované erné masky) a první pátek v ervenci 1952 se o n j neúsp -n pokusili. Podle sv dectví byla Bierová v daný den s plánem Beneckého, Gregora a Veselého seznámena a *š íkala, fle bude strachy bez sebe, nefl to provedemõ.* Uloupené peníze cht li pouflít na zakoupení automobilu, aby mohli roz-ít své aktivity i do vzdálen j-ích míst ó pomý-leli na distribuci protikomunistických leták v -ír-ím okolí. P edb hla je v-ak Bezpe nost.⁵⁷⁴

Miroslava Bierová nefila odbojem, komunistický mocipán m se stav la na odpor spí-e pro osvojenou nelibost k autoritám a z ejm také proto, fle s KS coby rozhodující politickou silou v povále ném eskoslovensku spojovala své doposud nejtemn j-í flivotní období p edstavované retribucí. Byla p esv d ena, fle ji

⁵⁷⁰ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpov di M. Bierové, KS MV Hradec Králové 13.1.1955.

⁵⁷¹ Jaroslava Halousková, Milu-ino dvoj e, se provdala za nástrojá e Závod vít zného února (ZVÚ) v Hradci Králové Josefa Halousku a pracovala v královéhradeckém Vertexu. S manflelem bydleli ve Slatin a poskytovali p íst e-í i mlad-í sest e Boflen , která pracovala jako -vadlena v královéhradecké Lidosluffb . *ABS Praha*, f. Agenturní svazky ó centrála, arch. . 939772 MV, Zpráva o vázání, Hradec Králové 18.8.1952. *Ibidem*, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, V-eobecný svazek, Zápis o výpov di M. Bierové, KS StB Hradec Králové 15.8.1952.

⁵⁷² *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpov di M. Bierové, KS MV Hradec Králové 13.1.1955.

⁵⁷³ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilita ní spis Rt 155/90, p ílohový spis 13 Tr 520/69, Protokol sepsaný u zvlá-tního senátu Krajského soudu v Hradci Králové 14.11.1969.

⁵⁷⁴ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokoly o výpov di M. Bierové, KS MV Hradec Králové 13. a 14.1.1955. Výpisy z protokol o výpov di Jana Gregora z 25.7. a 7.8.1952 a Jaroslava Beneckého z 24.7.1952, KS MV Hradec Králové 11.1. a 18.1.1955.

komunisté a jejich poučovací režim *šházeli klacky pod nohy*.⁵⁷⁵ Do odbojových aktivit skupiny dolnolánovských mladých mužů se zapojila především verbálně, především písemnou ústí na zastrašování kolektivizačních aktivistů ucouvla, zmocnil se jí strach. Nicméně ústí na tajných schůzkách, konstrukcí odpadových plánů a zhotovením masek se její role v protikomunisticky smýšlející partě stala aktivní. *š Tehdy jsem takové jednání chápala spíše dobrodružně*, opakovala později.⁵⁷⁶

5.4 Spolupráce?

Když potom 18. července 1952 začalo zatýkání, Miroslava Bierová do přípravy procesu zahrnuta nebyla. Důvod nám podhaluje rukopisný popis na zadní straně jejího výslechového protokolu: *š K osobě Bierové jest další operativní zájem.*⁵⁷⁷ StB se jí totiž rozhodla využít ke spolupráci.

K vázací akci přistoupil se souhlasem kapit. Karla Vlčka, náčelníka královéhradecké KS StB, por. Ladislav Soukup.⁵⁷⁸ Po dohodě s Okresním oddělením StB ve Vrchlabí byla Miroslava Bierová v dopoledních hodinách dne 15. srpna 1952 beze svědků zadržena strážníkem. Hlavě em. Ve 14 hodin jí přivezl strážník Milan Zmatlík, nalodil ji do služebního automobilu a přivezl na vyšetřovací odbor KS StB v Hradci Králové.⁵⁷⁹ Miroslava později popsala, že byla toho dne při cestě do práce zastavena motocyklistou: *š ten mým pak místo do práce zavezl za mým sto, kde čekalo černé auto, do kterého jsem musela nastoupit a byla jsem odvezena neznámými*

⁵⁷⁵ SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 88, sign. SKPt 5/55, rukopisné poznámky o průběhu řízení.

⁵⁷⁶ Krajský soud v Hradci Králové, Rehabilitační spis Rt 155/90, přílohový spis T 4/55, Protokol o odvolacím řízení u Nejvyššího soudu v Praze spis. zn. 4 To 18/55 z 8.4.1955. NA Praha, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), Osobní spis v zájmu Miroslava Bierová, Záznam o pohovoru s odsouzenou dne 3.12.1959.

⁵⁷⁷ ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, Všeobecný svazek, Zápis o výpovědi s Miroslavou Bierovou, KS StB Hradec Králové 15. 8. 1952.

⁵⁷⁸ Ladislav Soukup (1924) pocházel z Písku, vyučil se soustružníkem kovů. V květnu 1945 vstoupil do KS, následující měsíc byl přijat do SNB. Ke královéhradecké StB byl přidělen v červenci 1951, v roce 1953 zastával funkci náčelníka 2. oddělení II. odboru (vedl referáty zaměřené na teror, zbraně, letáky, národní socialisty a lidovce), poté byl zástupcem náčelníka I. odboru (kontrarozvědky). ABS Brno - Kanice, f. Personální spisy příslušníků MV, arch. . 5912/24, Soukup Ladislav, nar. 27.7.1924, Velitelské posudky, KV StB 25.6.1952, KS StB 3.2. a 13.10.1953. Zvláštní dotazník MV, Hradec Králové 20.9.1954. životopis, Hradec Králové 28.12.1954.

⁵⁷⁹ ABS Praha, f. Agenturní svazky ústředí, arch. . 939772 MV, Zpráva o vázání, Hradec Králové 18.8.1952.

*civilisty do v znice v Hradci Králově.*⁵⁸⁰ Třetím. Milan Zmatlík spolu se –strfím. Ladislavem Pro–kem ji poté podrobili výslechu. Třetavacetiletá Miroslava vytrvale popírala ve–kerá obvin ní, a to i po konfrontaci s p ítelem Janem Gregorem, který trávil ve vazb ě jifl tvrtý týden. Chovala se prý *š drze a provokativn ě*, a proto *š byla p evle ena do v ze ského –atu a odvedena na celu ě*. Z rozkazu –strfím. Pro–ka nesm la spát a musela chodit. Brzy ráno, je–t p ed svítáním byla znovu p edvedena k výslechu a *š po náporu vy–et ujícího orgána a rozebrání situace p iznala v plném rozsahu svoji protistátní innost ě*.⁵⁸¹

Jak vypadal onen nápor a jak probíhalo rozebírání situace, není t fké uhodnout. S bývalou šnacistkou ě, jak ji p íslu–níci StB vnímali, vy–et ovatelé jist nejednali p íli– ohledupln ě a v–e, co se týkalo onoho šnáporu ě, jist nezapsali do protokolu. Miroslava Bierová byla postavena p ed sloflité dilema ó bu p ísedne na lavici obflalovaných spole n se svými p áteli a vrátí se po p ti letech znovu do v zení, nebo p íkývne na spolupráci s Bezpe ností. Zvolila druhou variantu. Nepochybn ě s p esv d ením, fle pány od StB uspokojí slibem a ze závazku se tak í onak, d íve í pozd ji vyvlékne. Nejd ív ze v–eho bylo p eci nutné vyklouznout ze zoufalé situace, do v zení se bezesporu vracet necht la. V roce 1970 k tomu aktérka p ed soudem vypov d la: *š P í výslechu mi bylo zd razn no, fle proti mn vypovídají Gregor a Benecký a snad je–t n kdo jiný, fle m usv d ují, fle v–ak m necht jí zav ít a ekli, fle m pustí dom ě, kdyfl [pasáfl š se jim zaváflu ke spolupráci ě je v dokumentu nedokonale zne íteln ě na] splním jejich ur íté podmínky. Podrobnosti tohoto jednání nemohu a nechci uvést ě, uzavírala v souladu se svým zpravodajským slibem.*⁵⁸² *š Bierová byla p ípravena na to, fle ji eká trest odn tí svobody nejmén ve vý–í 10 let. Jako jediné od in ní její viny bylo jí doporu eno, aby se stala agentem státní bezpe nosti ě, stojí v hlá–ení z onoho srpnového dne.*⁵⁸³

V tomto okamfliku p í–la Soukupova role. Nechal mladou flenu nahlas p e íst a podepsat text zpravodajského slibu a pou íl ji o metodách agenturní práce, zejména o konspiraci, zp sobu podávání zpráv a form ě kontakt ě s š ídícím orgánem ě. Bylo

⁵⁸⁰ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilita ní spis Rt 155/90, p ílohový spis 13 Tr 520/69, Protokol sepsaný Krajským soudem v Hradci Králové u Okresního soudu v Trutnov ě 3.12.1970.

⁵⁸¹ *ABS Praha*, f. Agenturní svazky ó centrála, arch. . 939772 MV, Zpráva o vázání, Hradec Králové 18.8.1952.

⁵⁸² *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilita ní spis Rt 155/90, p ílohový spis 13 Tr 520/69, Protokol sepsaný Krajským soudem v Hradci Králové u Okresního soudu v Trutnov ě 3.12.1970.

⁵⁸³ *ABS Praha*, f. Agenturní svazky ó centrála, arch. . 939772 MV, Zpráva o vázání, Hradec Králové 18.8.1952.

sobotní ráno 16. srpna 1952, když Miroslava podepsala slib, který ji zavazoval *šp esn a sv domit plnit ve-keré p íkazy a pokyny pracovníka eskoslovenské státn bezpe nostní slufby, který mn p edloflil tento slib k podpisu*. Pod sv j podpis poté p ipsala: *šP i styku s orgány státní bezpe nosti budu poufřvat krycí jméno Rita, které m zavazuje jako m j vlastní podpis*.⁵⁸⁴ S novou identitou šRityö pak ranním vlakem odjířd la zp t do Hostinného. Na cestu dostala 100 K s zálohu. Pro rodi e, se kterými stále je-t řila pod jednou st echou, m la výmluvu o náv-t v u sester v Hradci Králové.⁵⁸⁵

P edstava o oblasti uplatn ní šRityö nebyla zcela konkrétní. Ostatn sama m la na první sch zku p ínést písemný návrh, *šv jakém úseku by nejlépe mohla plnit úkoly agenta Stbö*. Ladislav Soukup, který vázání Miroslavy Bierové řdil, na rtil mořnost, podle níř by nastoupila do -estim sí ního kurzu eskoslovenského erveného k řfle ve Vrchlabí a otev ela si tak bránu k novému uplatn ní v sektoru zdravotnictví. *šPotom bychom m li mořnost za řdit její za azení v nemocnici v Hradci Králové, nebo v jiném d leřitém úseku ve zdravotnictví. Máme na mysli p edev-řm to, aby byla pokud mořno v krajském m st a odtud zam ována k pln ní agenturních úkol ö*, vykresloval Soukup.⁵⁸⁶

První vrchlabská sch zka m la prob hnout jřfl 20. srpna 1952 p ed budovou nádrařní restaurace, odkud to muselo být jen kousek do konspira ního bytu i jiné místnosti zdeřřho OO StB. šRitaö si m la p ípravit informace o Janu Pavlatovi, mistrovi v n. p. Um lé vlákno. Bezpe nost zajřmaly šv-echny závadyö k jeho osob , m ly totřfl poslouřit k vázání Pavlaty ze strany OO StB Vrchlabí.⁵⁸⁷ Dne 10. zá ř 1952 p edala š řdícímu orgánuö, jřmřfl byl Ladislav Soukup, zprávu z fronty na hru-ky, na základ které dostala za úkol proniknout do blízkosti MUDr. Evřlena Chalupského z Rudníku, a to skrze kontakt s jeho n meckou manřelkou.⁵⁸⁸ Podle

⁵⁸⁴ *Ibidem*, Zpravodajský slib, Hradec Králové 16.8.1952.

⁵⁸⁵ *ABS Praha*, f. Agenturní svazky ö centrála, arch. . 939772 MV, Zpráva o vázání, Hradec Králové 18.8.1952. *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, V-eobecný svazek, Zápis o výpov ři M. Bierové, KS StB Hradec Králové 15.8.1952.

⁵⁸⁶ *ABS Praha*, f. Agenturní svazky ö centrála, arch. . 939772 MV, Zpráva o vázání, Hradec Králové 18.8.1952.

⁵⁸⁷ Jan Pavlata byl posléze skute n do registr tajných spolupracovník StB zanesen s krycím jménem šHonzíkö pod registra ním řslem 237. Okolnosti jeho vázání a p řpadné spolupráce v-ak nebylo mořné podrobit kritickému zkoumání. *ABS Praha*, f. Agenturní svazky Hradec Králové, Protokol registrace svazk spolupracovník , 1. zvlá-tní odd lení KS MV Hradec Králové.

⁵⁸⁸ *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-249 MV, Skupinový (v cný) svazek Dolní Lánov, Agenturní zpráva agenta šRitaö, 17.9.1952. (Jedná se z ejm ö jedinou dochovanou agenturní zprávu od šRityö.)

záznam v proskartovaném spisu p edala zprávy také na osoby Třámbota a Bor vka z Hostinného.⁵⁸⁹ Sch zky s šRitouš se m ly konat v konspira ní místnosti ve Vrchlábí, a to pravideln t ikrát m sí n . Podle dochovaného hlá-ení Miroslava p islábila, *šfle se ze v-ech sil vynasnařt od inít svoji zlo innou protistátní innostõ* a fle se bezpodmíne n pod ídí pokyn m š ídíciho orgánaõ,⁵⁹⁰ její skute né jednání v-ak vypovídalo o jiném.

Zanedlouho po odsouzení dolnolánovských p átel (Státní soud zasedal ve Vrchlábí, jak ufl víme, ve dnech 19. a 20. zá í 1952), které si vyslechla ve vysílání závodního rozhlasu,⁵⁹¹ Miroslava ode-la do Hradce Králové. P ání odejít ze svého dosavadního pracovi-t v n. p. Um lé vlákno vyslovila ufl p i onom nep íjemném srpnovém pohovoru s královéhradeckými p íslu-níky StB. V Hradci Králové pracovala jako prodava ka v bazaru. Pobytová evidence ji tu zachytila v lét 1953, kdy se p íhlásila, dosud jako svobodná tovární d lnice, k trvalému pobytu na Hlavní ulici 56 ve tvrti Kluky na p edm stí Nový Hradec Králové. Bydlela zde v podnájm u u Eli-ky Papou-kové.⁵⁹² Ufl v následujícím roce se v-ak vrátila do Hostinného a za ala pracovat pro n. p. Jáchymovské doly, pod který spadala téfl d lní pracovi-t na Trutnovsku.⁵⁹³ Pracovala jako strojník u parní turbíny na dole Stachanov v Radvanicích nedaleko Rтын v Podkrkono-í.⁵⁹⁴ Bydlela v Hostinném v p. 390, k trvalému pobytu byla v-ak nadále hlá-ena v Hradci Králové.⁵⁹⁵

Odchod z krajské metropole byl pravd podobn také d vodem ke zm n v osob ídíciho d stojníka agentky šRityõ, v b eznu 1954 ji p evzal ppor. Otto Havlík. Její ochota dodávat pořadované informace se vytrácela z ejm postupn , jisté v-ak je, fle b hem následujících m síc se pro StB stala bezcennou. Sedm

⁵⁸⁹ ABS Praha, f. Agenturní svazky ó centrála, arch. . 939772 MV, V cný rejst ík.

⁵⁹⁰ Ibidem, Zpráva o vázání, Hradec Králové 18.8.1952.

⁵⁹¹ Krajský soud v Hradci Králové, Rehabilita ní spis Rt 155/90, p ílohový spis 13 Tr 520/69, Protokol sepsaný u zvlá-tního senátu Krajského soudu v Hradci Králové 14.11.1969.

⁵⁹² ABS Praha, f. Agenturní svazky ó centrála, arch. . 939772 MV, Zpráva o vázání, Hradec Králové 18.8.1952. SOkA Hradec Králové, f. M stský národní výbor Hradec Králové 1954-1990, kt. . 295, inv. . 1625, Hlá-ení obyvatelstva (Bene- Boffík), 1949-1955, P íhlá-ka trvalého pobytu ob ana podaná 16.7.1953.

⁵⁹³ ABS Praha, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Protokol o výpov di, KS MV Hradec Králové 4.11.1954.

⁵⁹⁴ Ibidem, Návrh na zat ení, Hradec Králové 29.10.1954.

⁵⁹⁵ Teprve v kv tnu 1960 byla z trvalého pobytu v krajské metropoli odhlá-ena na adresu do Hostinného p. 77. V ú ední poznámce stojí, fle se tak stalo *řz moci ú edníõ*, cofl jist souvisí s opat eními omezujícími erstvé amnestanty. SOkA Hradec Králové, f. M stský národní výbor Hradec Králové 1954-1990, kt. . 295, inv. . 1625, Hlá-ení obyvatelstva (Bene- Boffík), 1949-1955, P íhlá-ka trvalého pobytu ob ana podaná 16.7.1953.

m síc po jejím p evzetí podepsal ppor. Havlík návrh na zat ení Miroslavy Bierové.⁵⁹⁶

Máme-li se zamý–let nad tím, jak Miroslava Bierová reagovala na tlak StB a jak ke spolupráci p istoupila, je t eba si znovu uv domit základní kontury této její flivotní etapy. Tato mladá flena s p ede–lou ó lze usuzovat, fle do zna né míry determinující ó v ze skou zku–eností v d sledku psychického i fyzického nátlaku podlehla. Lze v–ak její jednání jednozna n považovat za morální selhání? Spolupráci se Státní bezpe ností sice podepsala, ale ufl za pár let byla stejnou Bezpe ností uv zn na. Nevyplývá z toho, fle StB s její špracíõ nebyla spokojena? A koliv pro nedostatek dochovaných zpráv nelze zcela jasn vyhodnotit jejich závaflnost a tedy i posoudit celkovou míru spolupráce, je pravd podobn j–í p iklonit se k domn nce o bojkotu tajné spolupráce s eskoslovenskou Bezpe ností. Vedou k tomu jednak okolnosti, za nichfl kní Miroslava Bierová p istoupila, dále její charakterové rysy vystupující z dostupných dokument , které zachycují její jednání, dále délka samotné spolupráce, respektive délka sluflební registrace mezi tajnými spolupracovníky a kone n p edev–ím hodnocení této spolupráce ze strany Bezpe nosti, vyus ující v návrh na zat ení.

5.5 Perzekuce

Na po átku listopadu 1954 p ijeli na d l Stachanov v Radvanicích Josef Vilímek a Josef Rázl. Nejprve zamí ili za editelem dolu Krupicou, poté se odebrali na pracovi–t Miroslavy Bierové. Odvedli jí stranou, p edstavili se jako šorgánověõ StB a oznámili jí, fle je zat ena. *š Jmenovaná byla tímto dosti vzru–ena, av–ak v klidu se oblékla a ode–la s námi do osobního vozuõ, zapsali posléze do hlá–ení. V Hostinném potom provedli bezvýslednou domovní prohlídku a vyrazili do Hradce Králové.*⁵⁹⁷

Podle agenturní zprávy z vazební cely projevovala Bierová údiv, fle byla zat ena teprve nyní, kdyfl v–ichni ostatní byli ufl dávno odsouzeni. *š Na moji otázku, zda byla v té v ci tehdy vy–et ována, ekla, fle nikoliv, a projevovala stra–livý údiv,*

⁵⁹⁶ ABS Praha, f. Agenturní svazky ó centrála, arch. . 939772 MV, tabulka Spolupráce. *Ibidem*, f. Vy–et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Návrh na zat ení, Hradec Králové 29.10.1954.

⁵⁹⁷ ABS Praha, f. Vy–et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Podsvazek, Hlá–ení pro vy–et ující odbor KS MV Hradec Králové z 4.11.1954.

pro byla tedy zajištěna afl te ō, hlásila informátorka Fomi evová z cely.⁵⁹⁸ Po p íchodu z prvního výsledku na celu prý prohlásila, že ona ve vazb dlouho nepobude, že p jde ihned p ed prokurátora, protože v jejím p ípad je v-echo jasné. š Hraje divadlo a bre í zásadn tehdy, když ji pozoruje strážný orgánŏ, informovala mimo jiné spolupracovnice z cely. Její pový-ené jednání a sebev domé e i p itom na cele brzy vyvolaly dojem, š že je ve spojení se Stb, že je prost nasazena na celuŏ.⁵⁹⁹

Vy-et ování vedl ppor. Franti-ek Vaistauer. ěsto ji prý tituloval slovy š vy zatvrzelá nacistkoŏ.⁶⁰⁰ V lednu 1955 po ídil výpisy z protokol ō výpov ích Jana Gregora, Jaroslava Beneckého a Alexandra Veselého, kte í si ufl t etím rokem odpykávali tresty v pracovních táborech a v znicích komunistického eskoslovenska, a za al koncipovat finální podobu výsledkových protokol ō. š Když jsem obvin ní odmítalaŏ, vypov d la Miroslava s odstupem 15ti let, š vyhrořoval mi, že zav e moji matku nebo n koho z mé rodiny, hrub ě mi nadával a íkal, že s námi zato í. Jednou mi dal dokonce facku, když jsem odmítla d lat d epy. [í] Výsledky byly dlouhé; když jsem odmítla vypovídat tak, jak cht l, nechal m odvést zp t na celu s tím, že tam budu tak dlouho, dokud se ke v-emu nep iznám, že ufl m n jak vycvi í. [í] Když jsem vid la, že vy-et ovatel na moji výpov ě nic nedá, že chce jen doznání toho, co si on p eje, vzdala jsem se ve-keré nad je, a proto jsem byla v takovém du-evním stavu, že mi bylo v-echo jedno. Domnívala jsem se, že snad u soudu budu moci íci pravdu. Vy-et ovatel mi v-ak ekl, že u soudu bude p ítomen n kde na galerce a že v p ípad , kdybych zapírala nebo d lala n jakou scénu, si to se mnou vy ídí a že to se mnou -patn dopadne. íkal dokonce, že m nechá ob sitŏ, vypráv la.⁶⁰¹ Asi nep ekvapí, že Franti-ek Vaistauer se proti její verzi v roce 1970 ohradil, s cynismem pop el jakékoli výhr fky, nátlak ě i manipulaci, zap el i no ní

⁵⁹⁸ *Ibidem*, Agenturní hlá-ení z 11.11.1954.

⁵⁹⁹ *Ibidem*. Mořnost, že by M. Bierová spolupracovala s Bezpe ností v pr b hu vy-et ovací vazby a výkonu trestu lze tém ě zcela vylou it ō její osobní svazek byl brzy nato ulořen do archivu, její charakterové vlastnosti i chování v nápravn pracovních táborech takové mořnosti rovn ě odporují.

⁶⁰⁰ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Podsvazek, Agenturní hlá-ení z 11.11.1954.

⁶⁰¹ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilita ní spis Rt 155/90, p ílohový spis 13 Tr 520/69, Protokol sepsaný Krajským soudem v Hradci Králové u Okresního soudu v Trutnov 3.12.1970.

výslechy. *š Mám za to, že by to bylo zbytečné, nebo se nejednalo o složitý případ, kde by bylo více obviněných, dodal otrle jakoby na vysvětlenou.*⁶⁰²

Na začátku února 1955 podal krajský prokurátor Jan Třápek žalobu, ve které Krajskému soudu sdělil, že obviněná byla členem *šprotistátní teroristické organizace*, její členové byli odsouzeni Státním soudem Praha již v září 1952, a že její zapojení bylo zjištěno teprve *šdalším et ením orgánem ministerstva vnitra*.⁶⁰³ Byl jí předepsán návrh na propadnutí kádrového referenta Kubce z n. p. Umělé hedvábné na propadnutí počty v Hostinném.⁶⁰⁴

Krajský soud v Hradci Králové za předsednictví Bohumila Smoly,⁶⁰⁵ jemuž sekundovali soudci z lidu Jaroslav Kudrna a František Maňáček, rozhodl dne 18. února 1955 v 19.30 hodin o spáchání trestného činu velezrady a odsoudil Miroslavu Bierovou k trestu odnětí svobody na osm let, k propadnutí celého jmění a ztrát občanských práv na pět let od výkonu trestu.⁶⁰⁶ Jindřich Kropáček zastupující krajskou prokuraturu se ihned po vynesení rozsudku odvolal do výroku o trestu. V poznámkách, které si připsal k řízení, artikuloval svůj předpojatý postoj a ideologicky omezený myšlenkový obzor následující glosou: *š Co je to za fenu? Hezká tvář i ka, ale charakterem a svým založením je v edem naší společnosti. [í] Jak je třeba zvyknout si být lost a ostražitost zejména na závodech o agenty a darebáci si získávají dříve vynikající práci o feny k tomu navíc pouštějí hezké tváře a svého těla.*⁶⁰⁷ Ve zprávě pro Generální prokuraturu v Praze uvedl, že *šobvině vystupovala před sebou domů, což hraničilo v n kterých momentech až s drzostí*.⁶⁰⁸

⁶⁰² *Ibidem*, Protokol o výslechu svádka před zvláštním senátem Krajského soudu v Hradci Králové 16.12.1970.

⁶⁰³ SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 88, sign. SKPt 5/55, fialoba, Hradec Králové 2.2.1955.

⁶⁰⁴ Bierová si podle svého jen postěžovala Janu Gregorovi na to, že jí kádrový referent Kubec nedovolí změnit zaměstnání. *š Z toho důvodu jsem navrhl propadnutí Kubce, kterého jsem chtěl donutit pod pohrůbkou zbraně a bitím, aby propustil každého z podniku, kdo o to bude mít zájem*, uvedl po zatčení Gregor. ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-412 HK, Výpis z protokolu o výpovědi Jana Gregora z 6.8.1952, KS MV Hradec Králové 11.1.1955.

⁶⁰⁵ Od prosince 1954 Smola u Krajského soudu v Hradci Králové předsedal trestnímu senátu pro státní bezpečnostní agendu. JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata, či spravedlnost?*, 2008, s. 128-129. Podrobně k sobění B. Smoly viz TÁfi. *Ve službách ministerstva vnitra: JUDr. Jan Chudoba (1898-1983)*. Dissertationes historicae, 9/2003. Hradec Králové: ÚHV PdF UHK, 2003, s. 76, 99-124.

⁶⁰⁶ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilitační spis Rt 155/90, přílohový spis T 4/55, Nařízení hlavního líčení, Hradec Králové 12.2.1955. Protokol o hlavním líčení a Rozsudek T 4/55 z 18.2.1955.

⁶⁰⁷ SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 88, sign. SKPt 5/55, rukopisné poznámky o přebíhání řízení.

⁶⁰⁸ SOA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 88, sign. SKPt 5/55, Zpráva z 19.2.1955.

Nejvyšší soud v Praze následně prokurátorovi vyhověl a trest odnětí svobody zvýšil na jedenáct let.⁶⁰⁹

Po útěku v červnu 1955 byla Miroslava převezena k výkonu trestu z pankrácké věznice do Pardubic. Zdejší věznice získala nedlouho po ústupu označení nápravní pracovní tábory. 1.⁶¹⁰ Pracovala zde v prádelně a ve své práci byla hodnocena velmi pozitivně.⁶¹¹

V květnu 1957 byla přemístěna do slovenských filií a zařazena na polnohospodářské práce. Poptávka o podmíněné propuštění vedení tamního nápravního pracovního tábora v září toho roku zamítlo.⁶¹²

Zpět do Pardubic se vrátila v lednu 1958. Pracovala v dílně pro pardubickou Teslu⁶¹³ a její práce byla hodnocena jako kvalitní. Neúspěšně tak její postup. Vedení jí vytykalo, že se i přes svůj dělnický původ nezapojuje do pracovních soutěží ani kulturních kroužků, nezajímá se o politické dění, že má na věc své názory nekorrespondující s ideologickou výchovou a že přátelské vztahy navazuje *š jen mezi odsouzenými za kontrarevoluční trestnou činnost*, tedy s politickými vězňami.⁶¹⁴ Podmíněné propuštění proto velitel NPT Pardubice npor. Jaroslav Hušák⁶¹⁵ nedoporučil s odvodněním, že *dosud neprokázala potěbnou snahu o svoji přeuvýchovu*.⁶¹⁶ Také vězeňský osvětový pracovník, jenž s ní v prosinci 1959 vedl pohovor, konstatoval: *š K na-emu z ízení nena-la ani po p ti letech v zení kladný pom r. Má stejné názory jako p ed svým zat ením*.⁶¹⁷

⁶⁰⁹ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilitační spis Rt 155/90, přílohový spis T 4/55, Rozsudek Nejvyššího soudu v Praze spis. zn. 4 To 18/55 z 8.4.1955.

⁶¹⁰ BURSÍK, Tomáš. *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe!: životy politických vězňů v eskoslovenských v znicích padesátých a sedesátých let dvacátého století*. Praha: ÚDV, 2006, s. 30.

⁶¹¹ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilitační spis Rt 155/90, přílohový spis T 4/55, Vyrozměnění o dodání odsouzeného, Věznice. 1 Pardubice 2.6.1955. *NA Praha*, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), Osobní spis v znění Miroslava Bierová, tabulka Přemístění a zaměnění ve věznici a NPT. Posudek, NPT. 1 Pardubice 26.4.1957.

⁶¹² *NA Praha*, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), Osobní spis v znění Miroslava Bierová, tabulka Přemístění a zaměnění ve věznici a NPT. Přípis NPT. 2 filií z 24.9.1957. Blíže k podmínkám v NPT. 2 filií z 24.9.1957. viz DVO ÁKOVÁ, Zora. *Z letopis t etího odboje*. Praha: Josef Hříbal, 1992, s. 131-133. BURSÍK, Tomáš. *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe!*, s. 57.

⁶¹³ Pracovník Tesla bylo prý vnímáno jako š prominentní, výdělky zde mly být údajně až 10krát vyšší než např. v dílnách jablonecké bifluterie, viz BURSÍK, Tomáš. *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe!*, s. 57.

⁶¹⁴ *NA Praha*, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), Osobní spis v znění Miroslava Bierová, Záznam o pohovoru s odsouzenou dne 3.12.1959. Hodnocení, NPT. 1 Pardubice 18.9.1959.

⁶¹⁵ K němu blíže viz BURSÍK, Tomáš. *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe!*, s. 43.

⁶¹⁶ *NA Praha*, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), Osobní spis v znění Miroslava Bierová, Přípis NPT. 1 Pardubice z 3.3.1959.

⁶¹⁷ *Ibidem*, Záznam o pohovoru s odsouzenou dne 3.12.1959.

Pesto byla Miroslava Bierová následující rok zahrnuta do úasti na velké prezidentské amnestii.⁶¹⁸ V úterý 10. května 1960 byla 33letá Miroslava propuštěna na svobodu na základě amnestie.⁶¹⁹ Pouhých sedm dní po odpuštění odpykala polovinu z jedenáctiletého trestu. V posudku, který spolu s ní opouštěl v zaskvězdi, mj. stálo: *ŠJe osobou ostře zaměřenou v i dnešním zřezení, což dávala nepokryt najevo. [í] Účelu trestu dosaženo u ní nebylo.*⁶²⁰ S takovým profilem nebylo snadné ucházet se o zaměstnání.

Práci našla u Komunálního podniku Vrchlabí, kde byla zaměstnána v zaskvězdi sluffb, bydlela v Hostinném v ulici Karla Klíe p. 77. Toužila se však dostat do Prahy, lidé v Hostinném na ní vesměs hleděli skrze prsty. V říjnu 1960 se proto přinávřt v bývalých spoluzěky Rfeny Preusslerové, Drahuše Svobodové a Evy Havajové zajímala o možnost zaměstnání v pražském dopravním podniku. V té době si začala dopisovat se sestřenicí Evou Uherovou, flijící ve Spolkové republice Německo.⁶²¹ Tím se znovu dostala do hledáku StB.

Na konci května 1961 si její osobní spis z archivu vyřládalo 2. oddělení OO MV Trutnov k údajnému švytřeně a sestavení ustanovky.⁶²² Chvíli poté byla spolupřace podle záznam Bezpečnosti za blížě nejasných okolností obnovena, a to s datem 22. června 1961. Její nové krycí jméno znělo šRenata, jméno řidčích d stojníka z stalo neitelné. Údajná spolupřace šRenaty, ovšem netrvala dlouho, ukončena byla jřř 20. února 1963. *ŠOd samého začátku spolupřace se nedostavuje na schůzky a za celou dobu spolupřace podala pouze jednu zprávu. Spolupřaci s MV rozhodně odmítá,* stojí v jejím agenturním vysvědění, na základě kterého byla formálně vyřazena z řinné řit tajných spolupřacovníků. Její osobní svazek byl uložen do archivu a veškeré pracovní zprávy v něm obsažené byly v březnu 1963 zničeny.⁶²³

⁶¹⁸ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilitační spis Rt 155/90, přlohový spis T 4/55, Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze 17.4.1960. Blížě k okolnostem provádění amnestie viz ROKOSKÝ, Jaroslav. Amnestie 1960. In *Paměť a d jiny* 1, 2011, s. 36-51.

⁶¹⁹ *NA Praha*, f. Správa Sboru nápravně výchovy (nezprac.), Osobní spis v znění Miroslava Bierová, Hlášení zmn, NPT . 1 Pardubice 10.5.1960.

⁶²⁰ *Ibidem*, Posudek adresovaný odboru pracovních sil rady ONV Pardubice, 10.5.1960.

⁶²¹ *ABS Praha*, f. Vyřetovací spisy ř Centrála, sign. V-4172 MV, Protokol o provedení domovní prohlídky, Hostinné 2.12.1960. Protokol o výpovědi, Praha 3.12.1960.

⁶²² *ABS Praha*, f. Agenturní svazky ř centrála, arch. . 939772 MV, Kontrolní list.

⁶²³ *Ibidem*, Závřr komise z provedené provřky spolupřacovníka . 5369 krycí jméno Renata, OO MV Trutnov 8.11.1962.

Zamýšleli-li jsme se v závěru předchozí kapitoly nad tím, jak Miroslava Bierová ke spolupráci se Státní bezpečností přistoupila, pouze v rovině hypotéz, nyní, při dalším nátlaku po propuštění, máme k dispozici vcelku jednoznanou evaluaci. Vypovídá o bojkotu schůzek i podávání zpráv a o jednoznaném odmítnutí spolupráce. K zamýšlení tedy máme předložit otázku, zda životní etapa, v níž byla Miroslava Bierová konfrontována s formálním úspěšným úsilím StB o spolupráci, nevypovídá spíše o jejích charakterových jednostech, než o charakterových vadách. Máme-li se v případě Miroslavy Bierové pokusit o shrnutí fenoménu spolupráce, je třeba se na základě provedeného výzkumu přiklonit k potvrzení hypotézy o jejím bojkotu.

5.6 Rehabilitace

V dubnu 1964 se 37letá Miroslava v Hradci Králové provdala za Stanislava Jefka ze fidírnice.⁶²⁴ Žil v bytovém domě ve Sleměně na p. 31 pouhých cca 8 km od Dolního Lánova, Miroslava nyní pracovala jako prodávající, později coby vedoucí prodejny Jednota v obci Dolní Kalná.⁶²⁵ Stanislav Jefek byl rovněž navrátilcem z výkonu trestu, odsouzen byl v roce 1952 v procesu s posléze popraveným Vladimírem Cermanem za účast v aktivním odporu proti zakládání JZD. V souvislosti se zkoumanými aktivitami odporu proti kolektivizaci je vhodné podotknout, pro pozorného čtenáře spíše jen připomenout, že sledovaná dolnolánovská skupina se z podnětu Jaroslava Beneckého zaobírala také myšlenkou útoku na Stanislava Lejdara, hlavního svědka v procesu s Vladimírem Cermanem a Stanislavem Jefkem.

Podnět k rehabilitačnímu řízení podle zákona č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci podala Miroslava Jefková teprve na začátku léta 1969.⁶²⁶ O svém případě vypovídala v listopadu 1969 a v prosinci 1970, v obou případech tehdy popřela jakoukoli účast na aktivitách skupiny, sporné momenty potom

⁶²⁴ *SOKA Trutnov*, f. Okresní úřad Trutnov II, kartotéka obyvatel, Příhlašovací lístek pro trvalý pobyt z 12. 5. 1960.

⁶²⁵ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilitační spis Rt 155/90, 13 Tr 520/69, Protokol sepsaný u zvláštního senátu KS HK 14. 11. 1969. Protokol sepsaný KS HK u Okresního soudu v Trutnov 3. 12. 1970.

⁶²⁶ Podrobně k souvislostem rehabilitací a cest k zákonu č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci z 27. 4. 1968 viz VEBER, Václav. O rehabilitacích a o tom, co s nimi souvisí. In *Securitas Imperii* 16, 2010, s. 10-29, zejména s. 14-15, 21-22, 26.

ospravedlil oválna známým časovým odstupem, pro něj si nepamatuje. *šNa schůzkách, které byly nejvýše dví, p ede mnou nebylo o žádná protistátní innoš hovořeno, zahala.*⁶²⁷ Na tomto míst musíme alespo zmínit opakovan ovovanou skute nost, že totiž marginalizování, i úplné popírání protikomunistických aktivit bylo p i rehabilita níh řízení v této dob ⁶²⁸ vcelku běžným jevem. Selektivní rozpomínání se bylo podmín no dobovým nalad ním a ú elem, za nímž se o rehabilitaci řádalo ó ne–lo zde výlu n o navrácení cti, ale i úsilí o navrácení lenství ve stran , bezúhonnosti, znovunabytí práv spojené například i se získáním nároku na ur itou sociální podporu apod.⁶²⁹

V prosinci 1970 byl vyslechnut rovn ěl František Vaistauer, erstv odvolaný n kdejší vy–et ovatel královéhradecké StB, který Bierové p ípad na p elomu let 1954 a 1955 zpracovával. Jak jsme již uvedli p i vzájemné konfrontaci jejich výpov dí, Vaistauer ve–kerou manipulaci a nátlak pop el. To s ohledem na fakt, že by v opa ném p ípad šv d il o p ekra ování pravomoci a poru–ení šsocialistické zákonnosti, jak se tehdy říkalo, je vcelku pochopitelné. Vždy by vypovídal sám proti sob . Navíc v pokro ilé dob t etího roku sovsťské okupace se jednání o rehabilitacích hromadn uzavírala. *šV t–ina t ch, kte í podali řádost o p e–et ení, tohoto kroku brzy litovala, protože se stali tэм okamžit objektem –ikany, pí–e Veber*⁶³⁰ a konstatuje, že mnozí rad ji své řádosti odvolávali. Také Miroslava Jeřková vzala svou řádost o rehabilitaci na za átku ledna 1971 zp t. Královéhradecký krajský soud vzal její šrozhodnutí na v domí a vym il jí povinnost uhradit náklady p ezkumného řízení (ástka byla, zdá se spí–e symbolicky, vy íslena na jedno sto K s).⁶³¹

Novou p íležitost p inesl ařl zákon . 119/1990 Sb. o soudní rehabilitaci z 23. dubna 1990. P t dní po jeho schválení adresovala Miroslava Jeřková Krajskému soudu v Hradci Králové svou druhou řádost o rehabilitaci. řádost podpo il jménem

⁶²⁷ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilita ní spis Rt 155/90, p ílohový spis 13 Tr 520/69, Protokol sepsaný u zvlá–tního senátu Krajského soudu v Hradci Králové 14.11.1969. Protokol sepsaný Krajským soudem v Hradci Králové u Okresního soudu v Trutnov 3.12.1970.

⁶²⁸ Vý et a kritické zhodnocení stranických rehabilitací, souvisejících s innoští zvlá–tních komisí, i prvních pokus o ob anské rehabilitace p iná–í VEBER, Václav. O rehabilitacích a o tom, co s nimi souvisí, s. 15–21.

⁶²⁹ Vztah pam tí k minulosti a sou asnosti v tomto kontextu podn tn rozpracovala MAYER, Françoise. V zení jako minulost, odboj jako pam . In *Soudobé d jiny* 1, 2002, s. 42–64.

⁶³⁰ VEBER, Václav. O rehabilitacích a o tom, co s nimi souvisí, s. 15.

⁶³¹ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilita ní spis Rt 155/90, p ílohový spis 13 Tr 520/69, Usnesení ze 17.2.1971. řádost, Slemeno 9.1.1971.

novopacké pobočky Konfederace politických vězňů její tehdejší předseda Vratislav Štábl. Usnesením z 20. října 1990 rozhodl krajský soud o ústí na rehabilitaci, konstatoval zrušení odsuzujících rozsudků z roku 1955 a trestní stíhání pro trestný čin velezrady zastavil.⁶³²

Miroslava Jeřková žila v obci Slemeno konce listopadu 1997, podle údajů v matričním listu se na sklonku svého života přestěhovala do Hostinného. Stanislav Jeřek se rehabilitace nedožil, zemřel dne 10. ledna 1989 a je pochován na hřbitově v Dolní Kalné. Dne 31. je ve vlastnictví Kalenské zemědělské společnosti a faldní příbuzní Jeřkových zde nefijí. Dcera Irena Jeřková, provdaná Raisnerová, v obci odsťátku v březnu 1989 nefije a o jejím souasném pobytu se nepodařilo zjistit řádné informace.⁶³³

5.7 Sumarizace

řivot Miroslavy Bierové se intenzivně protnul s několika uzlovými body minulého století. Rané dětství profřivala v atmosféře první eskoslovenské republiky v esko-n mecké rodině. Jako dcera eské matky a asimilovaného n meckého otce navštřvovala eské řkoly. Po ustavení Protektorátu řechy a Morava se stala uřl jen N mekou. Organizovaným aktivitám se spíše vyhýbala, vzhledem k její individualistické povaze lze předpokládat, řel lenství v nacistických organizacích ani po ustavení protektorátu sama nevyhledávala. Tehdy jí vřak bylo 13 let a rozhodnutí za ní udělali jiní. N které charakterové rysy (povýřené chování, strohé a odměné vystupování) v ní nepochybně rozvinula přetiletá ideologická výchova v nacistických organizacích. Jako 19řiletá řívka pak spolu se svým dvojřetem musela projít obdobím poválečné retribuce, zkuřeností, která ji do dalřho řivota řásadně ovlivnila. Jako 25řiletá mladá řena se po odstřování z krajské metropole sblřřila s odhodlaným, protikomunisticky zalořeným mladým muřem. V drobné ústí na jeho aktivitách se patřně spojilo více motivů (vřetně přirozené touhy po nřem nevřdním a dobrodruřném), ve vztahu k vládnoucímu řřřimu ji vřak lze vnřmat jako vyřádění nevole v ři KS , v nřř spatřovala hlavního strřže poválečných promarných let řozmařených nad ří, promarných řanců a celkové mořnosti

⁶³² *Ibidem*, Rehabilitační spis Rt 155/90, řřřost o rehabilitaci, Slemeno 28.4.1990. řřřost o soudní rehabilitaci politického vězňů, KPV Nová Paka 3.10.1990. Usnesení z 20.10.1990.

⁶³³ Autorova korespondence s Jaroslavou Vanclovou, starostkou obce Dolní Kalná, z řervence 2014.

společenského uplatnění. Znovu se dostala do osidel ideologicky vyhraněného mocenského aparátu, který ji podvkrát donutil ke spolupráci. Dochované prameny vypovídají o bojkotu schůzek i podávání zpráv a později o jednoznačném odmítnutí spolupráce. Jako 28letou ji tedy ten samý bezpečnostní aparát, který vyřadil její spolupráci, na více než pět let uživil, její vůli k odporu však zlomil. Období čtyřicátých a padesátých let, kdy byla aktivně zapojena a naplno konfrontována s praktikami dvou totalitních režimů, nesporně poznamenalo její celoživotní dráhu i kvalitu lidských vztahů. Analýza jejích životních peripetii z tohoto období nelze zobecnit na jakousi generální výpověď, každopádně však provokuje nejednoznačnost a zpochybňuje platnost zjednodušujících šnálepek o kolaborantech - odbojářích - spolupracovník.

KAPITOLA 6. Fenomén spolupráce

Na následujících stránkách se zaměříme na fenomén spolupráce, a to v případě vyuffívání tajných spolupracovníků Státní bezpečnosti při prosazování kolektivizace venkova a při potírání odporu proti zakládání jednotných zemědělských družstev. Pro účel přiblížení tohoto fenoménu byli z řad tajných spolupracovníků StB vybráni tři zástupci: tajný spolupracovník Karel Liesler z Prahy, registrovaný v kategorii agent a důvěrník, tajný spolupracovník Bedřich Hrdlička z Berounska, registrovaný v kategorii agent a vyuffíváný jako provokatér, tajný spolupracovník Josef Čermák z Novobydčova, registrovaný v kategorii agent a informátor. Určující kritérium výběru bylo dvojí: jednak vyuffívání těchto spolupracovníků ze strany Bezpečnosti za účelem prosazování kolektivizace, jednak jejich působení v oblasti horního Polabí. A koliv byli vyuffíváni Krajským velitelstvím StB v Hradci Králové ke stejnému účelu - při potírání odporu proti prosazování kolektivizace v regionu, jejich zázemí, motivy spolupráce i míra aktivity je odlišovala. Pocházeli z různých regionů i sociálních vrstev. Ke spolupráci se StB se sice zavázali za obdobných okolností, přistoupili k ní však z rozdílných pohnutek a s odlišnými představami, lišilo se i prostředí, ve kterém působili, stejně jako výsledky, které podávali. S pravděpodobností blízkou jistotě se navzájem neznali, zřejmě se nikdy nepotkali, ani neviděli. Jejich činnost pro komunistickou Státní

bezpečnost se však vzájemně protínala a doplňovala, a tak je do jisté míry spojila. Abychom předešli ukvapeným závěrům a nepodloženým soudům, budeme jejich činnost a působení sledovat v co možná nejširším kontextu.

6.1 Předpoklady vyuffivání tajných spolupracovníků proti odporu v kolektivizace

Agenturní pronikání mezi protikomunisticky smýšlející obyvatelstvo představovalo pro Státní bezpečnost prvořadý úkol. Nutnost vytvoření agenturní sítě zdrazoval ufl Třpán Plašek, jeden z hlavních architektů Státní bezpečnosti,⁶³⁴ naléhavost tohoto úkolu rezonovala záhy ve vytvoření tzv. agenturní centrály.⁶³⁵ Krátce před uvedením krajského zřízení v flivot vydalo Noskovo ministerstvo vnitra první směrnice o práci s agenturou. Nesly název šPomůcka administrativní - operační pro krajská velitelství státní bezpečnosti a byly datovány 15. prosince 1948. Tyto směrnice uvádí i kategorie tajných spolupracovníků StB.⁶³⁶

První kategorii tvořili agenti, tedy v domě, stálí a i formálně zavázaní spolupracovníci, kteří v utajení působili v šnepátelském prostředí, přiměly mohli poflívat dle v ry tohoto prostředí. Směrnice rozlišovaly agenty (A), kteří se osvědčili a byli vnímáni jako spolehliví a ukáznění a plnili jakýkoliv příkaz StB. Tito agenti měli své úkoly plnit z vnitřního přesvědčení. Agenti P (AP) byli ti, kteří spolupracovali z jiných pohnutek, nejastji pod rozličnými pogrflkami. Agenti - kandidáti (AK) byli jifl vázaní agenti, kteří je-t nebyli dostatečně prověření a osvědčení. Agenti P - kandidáti (APK) byli dosud neprověření agenti P.

Druhou kategorii tvořili informátoři, kterými se rozuměly vázané osoby, které pravidelně informovali nebo i plnili tajné příkazy StB. Za agenty nemohli být pokládáni proto, poněvadž se netěili dle v šnepátelského prostředí. Rozlišovali se stálí informátoři (SI), kteří jednali z přesvědčení, a stálí informátoři P (SIP), kteří spolupracovali z jiných pohnutek.

⁶³⁴ KALOUS, Jan. *Třpán Plašek: flivot zpravodajského fanatika ve službách KS*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010, s. 40-68.

⁶³⁵ Historik Libor Bílek v noval problematice agenturní centrály velmi podrobnou a fundovanou studii, viz BÍLEK, Libor. Agenturní centrála Státní bezpečnosti a její vedoucí Erich Mach: poznámky k fungování sítě tajných spolupracovníků v letech 1948-1950. In *Securitas Imperii* 25, 2014, s. 132-182.

⁶³⁶ Dnes jsou předpisy upravující činnost bezpečnostního aparátu komunistického Československa dostupné pohodlně na webu Ústavu pro studium totalitních režimů v sekci Rozkazy a směrnice. Citovaný dokument viz na URL: <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/1948.pdf>> [cit. 2015-03-06].

Těto kategorie tvořili residentní (R), za něž byli považováni domácí, externí pomocníci StB, kteří se zavázali k obsluhování informátorů StB, nikoli však agenti. Residenti se tedy soustředili na shromažďování zpráv informátorů, jen výjimečně podávali vlastní zprávy.

Kromě výše zmíněných kategorií stálých tajných spolupracovníků směrnice pamatovaly také na kategorii nepřítomných a nevázaných spolupracovníků, kteří nebyli považováni za součást agenturní sítě, ale představovali velmi důležitý pramen poznatků. Jednalo se o osoby, které StB švédsky a rády poskytovaly informace, byly-li o to požádány. Tito nepřítomní spolupracovníci byli označováni jako špionážní nebo jako švédský pramen (D).

Další rozsáhlé rozpracování i konkretizaci typů tajných spolupracovníků přinesly směrnice o agenturní operativní práci z dubna 1954⁶³⁷ vydané Rudolfem Barákem, který v září 1953 převzal vedení resortu vnitřní. V rámci zásadních směrnic pro agenturní operativní práci sice přinesly švédskou kategorii tajné spolupráce, a sice držitelé konspiračních a propagačních schůzkových bytů, nicméně kategorie majitelů konspiračních bytů (KB) byla používána nejpozději od roku 1950.⁶³⁸

Na jaře 1949, kdy byla na československém venkově odstartována kolektivizace, zaznamenal poradce velitelů StB v nově ustavených krajích ostrou kritiku dosavadní agenturní práce, která, ačkoli měla být ústřední oporou práce StB, byla prý v regionech trestuhodně podceňována.⁶³⁹ Královéhradecko v tomto ohledu jistě nebylo výjimkou, nicméně právě z východní metropole přišly záhy do ústředí zprávy o pozitivních impulsích v tomto ohledu. Opíraly se o personální obsazení etablované krajské agenturní centrály, do jejíhož vedení byla v Hradci Králové dosazena nová posila, švédsky *bagru*, který je – před prvním rokem sedl na bagru. Své

⁶³⁷ Tajný rozkaz ministra vnitřní věci č. 72 o práci s agenty švédsky Směrnice o agenturní operativní práci č. 20. 4. 1954. URL: < http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/trmv_72_1954.pdf > [cit. 2015-03-06].

⁶³⁸ Marián Gula, který se vývojem typů tajných spolupracovníků zabýval již po átkem 90. let minulého století, jej doložil v blíže nedatované zprávě z roku 1950 adresované švédskému poradci m. GULA, Marián. Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnících pro agenturní práci. In *Securitas Imperii* 1, 1994, s. 6-17. K dalšímu sledování typologie tajných spolupracovníků viz fiÁEK, Pavel. Švédská zbraň Státní bezpečnosti: spolupracovníci StB ve směrnících pro agenturní operativní práci 1947-1989. In BLÁfiEK, Petr (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v československu 1968-1989*. Praha: Dokoňování Ústav českých dějin FF UK, 2005, s. 180-222.

⁶³⁹ Nechvalně proslulý švédský velitel StB Milan Moutka shrnul setkání švédské bezpečnostního aparátu slovy: *Švédský ráz porady byl agentura, agentura a zase jen agentura. ABS Praha, f. Velitelství StB, sign. 310-10-1, Poznámky z porady krajských velitelů dne 4.4.1949. KAPLAN, Karel. Nebezpečná bezpečnost*. Brno: Doplněk, 1999, s. 73-74, 78.

nové práce se prý zhostil výjimečně dobře.⁶⁴⁰ Ostatně celkové personální obsazení KV StB v Hradci Králové bylo pokryto převážně novými příslušníky, kteří vstoupili do bezpečnostních kurzů z důlnických pozic, leckdy s vidinou poskytnutých hmotných výhod.⁶⁴¹ V květnu 1949 obsluhovalo královéhradecké KV StB 19 agentů. Vedoucí agenturní centrály Erich Mach byl na základě vykonané inspekce především, *že kvalita agenturní práce v Hradci Královém snese porovnání s výběrem vhodných typů [tajných spolupracovníků] s útvarem 701-A, tedy se samotným Velitelstvím StB. Na základě rozhovoru během inspekce a šliblech za účelem byl – účel agenturní centrály špevně působící, že do roka nikdo nepozná Hradec Králové.*⁶⁴² Když v sobotu 11. června 1949 přijel fungování královéhradeckého KV StB obhlédnout samotný – účel Velitelství StB Jindřich Veselý, vyslovoval střízlivý – účel hodnocení. Shledal, že se krajské velitelství potýká s nedostatkem zkušených pracovníků a že je teprve na začátku rozvoje. Postrádal zde zkrátka zkušené odborníky. *„Elán je však dobrý, konstatoval s doporučením, že se třeba zakalení v boji.“*⁶⁴³

Královéhradecký kraj byl z pohledu komunistických mocipánů, osnujících kolektivizování venkova a ovládnutí jeho zemědělské produkce, považován za velmi šreckně region.⁶⁴⁴ Při nejrozšířenějších poradách krajských představitelů StB zaznívaly často poznámky k politickému charakteru kraje coby šbať agrárníků, a vyvozovaly se pokyny k hlubšímu agenturnímu pronikání na venkov. Podle vyjádření příslušek StB v kraji šlo o úkol prvního významu.⁶⁴⁵ Přesto bylo ještě v závěru roku 1951 královéhradecké velitelství StB vyplácněno pro nízký personální stav referátu vesnice, operujícího na II. oddělení KV StB.⁶⁴⁶ Na popud pplk. Hory vyzvalo

⁶⁴⁰ BÍLEK, Libor. Agenturní centrála Státní bezpečnosti, s. 157.

⁶⁴¹ ABS Praha, f. Velitelství StB, sign. 310-10-4, Zpráva o cestě na KV StB Pardubice a KV StB Hradec Králové ve dnech 27. a 28. května 1949, Praha 29.5.1949.

⁶⁴² *Ibidem.*

⁶⁴³ ABS Praha, f. Velitelství StB, sign. 310-10-4, Zápis č. 537 o dohlídce na KV-StB Hradec Králové konané 11.6.1949, Praha 25.7.1949.

⁶⁴⁴ *Ibidem*, sign. 310-14-5, Seznam okresů kraje Hradec Králové - vyznačení charakteru, Oddíl StB Hradec Králové 9.12.1948.

⁶⁴⁵ *Ibidem*, sign. 310-14-6, Zápis z porady velitelů oddílů StB a přednostů oddělení u KV StB v Hradci Králové, 4.11.1949. Referát z porady velitelů oddělení a velitelství oddílů StB, KV StB Hradec Králové, 15.2.1950.

⁶⁴⁶ Kromě problematiky vesnice přeložil 5. referát II. oddělení KV StB také o agendu tzv. šbývalých lidí a evidenci ústředních 1. a 2. odboje. FROLÍK, Jan. Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948-1969. In *Sborník archivních prací*, ro. XLI (1991), č. 2, s. 465-466.

pražské velitelství StB krajského velitele Karla Vlka,⁶⁴⁷ aby okamžitě referát vesnice posílil. Dosavadní obsazení pouhými dvěma operativními příslušníky se považovalo za nepřípustné vzhledem k tomu, že byl region vnímán jako nějaká bašta agrární strany.⁶⁴⁸ Dodejme, že zcela oprávněně. Ostatně také v případě akcí odporu proti kolektivizaci zemědělství, který MNB zpracovalo za první pololetí roku 1950, figuroval Královéhradecký kraj na prvním místě.⁶⁴⁹ Nepochybně právě díky tomuto nazírání Královéhradecka jako regionu silného šreckního odporu v závěru roku 1951 do Hradce Králové posily, které měly v následujících měsících a letech agenturní práci na úseku vesnice výrazně pozdvihnout.

Odpor proti režimem prosazované kolektivizaci na straně jedné a odhodlání StB její za pomoci agentů a konfidentů potírat na straně druhé chápeme jako naplnění dvou základních předpokladů pro vázání vybraných tajných spolupracovníků. Není náhodou, že celkový počet agentů a informátorů spolupracujících s královéhradeckým velitelstvím StB vzrostl podle dochovaného hlášení z počtu 28 ke dni 1. března 1950 na 75 k 1. lednu 1952.⁶⁵⁰ K tomuto více než 150procentnímu nárůstu přispěly také dva ze tří vybraných spolupracovníků. Uvedená čísla ovšem nezahrnují spolupracovníky řízené jednotlivými okresními oddíly StB v kraji. Jejich adresy rozšířitelství z tajných spolupracovníků, jejichž osudy budeme nyní sledovat.

⁶⁴⁷ Karel Vlček (1919) pocházel z Bohušovic nad Ohří, malé obce v sousedství tereziánské pevnosti. Po vojenském povolání byl typograf. Do KSČ vstoupil u něj v roce 1936. Za Protektorátu se podílel na titulu *Rudého práva*, za což byl v dubnu 1942 zatčen a vyšetřován kladenským Gestapem. Za útokem r. 1943 byl transportován do koncentračního tábora Buchenwald, kde zůstal až do konce války. Ke StB, resp. k ZOB II nastoupil v únoru 1946. Ve funkci krajského velitele StB v Hradci Králové byl od počátku roku 1949 do konce listopadu 1952. *ABS Brno - Kaniče*, f. Personální spisy příslušníků MV, arch. č. 3244/19, Vlček Karel, nar. 12. 9. 1919, Průběh sloužební doby. Návrh na povolení do funkce krajského velitele Národní bezpečnosti v kraji Hradec Králové, Praha 24. 1. 1951. *ABS Praha*, delimitované spisy ÚDV, spis ÚDV-13/VvK-97, Zjištěné obsazení národních míst na správě StB Hradec Králové v letech 1948-1989, Praha 1. 6. 1999.

⁶⁴⁸ *ABS Praha*, f. Velitelství StB, sign. 310-14-6, Písemný sekretariátu Velitelství StB . j. A-6659/01-51, Praha 13.11.1951.

⁶⁴⁹ *ABS Praha*, f. Sekretariát ministra vnitra I. díl 1948-1959 (A 2/1), inv. č. 10, Přehled útočných akcí proti socialistickému sektoru na vesnici - materiál do porady komise pro bezpečnost.

⁶⁵⁰ *ABS Praha*, f. Velitelství StB, sign. 310-14-4, Situace zpráva . j. A-18/014-52, KV StB Hradec Králové 11.1.1952. *Ibidem*, sign. 310-2-9, tabulka početních stavů KV StB.

6.2 Karel Liesler neboli š Karel Glaserů

Karel Liesler se narodil v Praze 6. prosince 1911 do rodiny Viktora a Josefy, rozené Sulkovské. Vyr stal s mlad-í sestrou Jarmilou (1913) na pražském Karlín , kde otec vedl obchod. Po vychození p ti t íd obecné -koly, absolvoval sedmileté reálné gymnázium a po maturitě pokračoval studiem na Přírodovědecké fakultě UK, později studoval ještě hudební vědu na Filosofické fakultě. Sebev domý mladý muž se prezentoval jako ctitel umění, pravidelně navštěvoval operní představení Národního divadla, výkony členů souboru přitom kritizoval dosti nevybíravým způsobem. Na jaře 1931 napsal dva výhraně dopisy tenoristovi Janu Berlíkovi pro jeho ztvárnění prince v Dvořákově *Rusálce* a Jeníka ve Smetanově *Prodané nevěstě*. Při jednom z veřejných představení musel být z divadla pro nepřístojné chování vyveden.⁶⁵¹ Po zakončení studií v roce 1936 nastoupil pedagogickou praxi na obchodní akademii v pražské Soukenické ulici, kde později, od roku 1938 působil také jako zástupce editel. Politického flivota se neúčastnil, mil rád hru na housle, rád plaval. Byl nadpr m rn jazykově nadaný, kromě němšiny a francouzštiny ovládal latinu a staroštštinu, ššste n štšfl italštinu. Od roku 1943 byl ženatý, s manželkou Aurelií, rozenou Glasserovou (1922), povoláním učitelkou v mateřské škole, vychovával dvě děti, Viktora (1944) a Evu (1946). Rodina bydlela u manželšních rodičů ve Velešíně p. 13, v tehdešním okrese Kaplice.⁶⁵²

V úervnu 1945 našel nové působit v pohraničí, v Horním Starém Městě u Trutnova vedl personální oddělení textilních továren Kluge (tehdy pod národní správou, později n. p. Texlen), zároveň působil jako učitel, později editel textilní podnikové školy. V úubnu 1947 se vrátil do Prahy, kde nastoupil na vedoucí úřednické místo v realitní kanceláři Františka Závorky v Praze 2, zde byl zaměstnán do

⁶⁵¹ *NA Praha*, f. Policejní úeditelství Praha II - všeobecná spisovna, kt. 8472, sign. L/1382/3 - Liesler, Anonymní dopisy za ššnajšší Pane Berlíku!ů z 20.4. a 8.5.1931. Vyšetření - obvodní inspektor ššen k Hubáek, Praha 30.6.1931. Protokoly sepsané na Policejním úeditelství v Praze s Janem Berlíkem a Karlem Lieslerem 30. a 31.6.1931.

⁶⁵² *NA Praha*, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), Osobní spis v znění - Karel Liesler, Příjímací list, 10.12.1951. Daktyloskopická karta s osobními daty a popisem osoby, Hradec Králové 9.6.1955. *NA Praha*, f. Policejní úeditelství Praha II - evidence obyvatelstva, Karel Liesler. *NA Praha*, f. Policejní úeditelství Praha II - všeobecná spisovna, kt. 8472, sign. L/1382/3 - Liesler, ššádost o vystavení vysvědčení zachovalosti za účelem schválení jako profesora na obchodní škole z 8.11.1938. Výpis z rejstříku trestů, Policejní úeditelství v Praze 15.11.1938. Tiskopis na ššádost za všeobecnou obanskou legitimaci, Praha 1.4.1940. *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-13 HK, ššivotopis, KV StB Hradec Králové 11.5.1951. Zápis o výpovědi, OV NB eské Budjovice 21.12.1950, KV StB eské Budjovice 8.2.1951 a KV StB Hradec Králové 11.5.1951.

konce roku 1948. Následujících osm měsíců se stal bez zaměstnání, v té době si například lával tím, že bez oprávnění vydával tzv. vysvědčení na odchodnou z dvouleté obchodní školy. (Některé z těchto tiskopisů opatřených svým podpisem i razítkem školy vydal také příslušníkům StB v domnění, že je dáván jenom ilegální organizace.⁶⁵³) Místo gymnaziálního učitele, o které na MŠM žádal, dostat nemohl, gymnázia se tehdy hromadně likvidovala. Od září 1949 tedy nastoupil jako kulturní propagační referent a vedoucí podnikové školy práce v n. p. československé stavební závody (SSZ) v českých Budějovicích.⁶⁵⁴

Ještě před přesunem na jihovýchod, dne 3. března 1949 přel Karel Liesler na oběd do své oblíbené restaurace v Lidovém domě v Hyberské ulici. Zde si k němu přisedli dva muflí, kteří vystupovali jako protikomunističtí ilegalisté. Nasedl k nim do auta, nechal si zavázat oči a společně jeli mimo Prahu do předem připravené chaty, vyuffňované k útulku u německého ministerstva vnitra. Druhý den dopoledne podepsal Karel Liesler smlouvu o spolupráci, ve kterém se zavázal ke spolupráci s domnělou ilegální organizací, která později dostala název Štětí bezesů. Pro vzájemný styk si příslušníci III. správy StB npor. Kovář a kpt. Beran domluvili s neznámým Lieslerem dvojici hesel švysvědění - šz obchodní školy.⁶⁵⁵ Schůzky s příslušníky StB vystupujícími jako ilegalisté se odehrávaly u elektrických podniků za Hlávkovým mostem. Lieslera vyuffňovali jako tzv. štypače: *š P i t chto sch z kách na mn žáдали, abych jim jmenoval nějaké lidi [í] P áli si, aby tito lidé byli pokud možno členy KS a znali poměry a zemělskou otázku na okresech.* Tehdy jim jmenoval dva své známé, Závada a Vitvara. Provokace neskončila ani Lieslerovým přesunem do jihovýchodních měst v září 1949. Přímo na pracovišti mu domnělý ilegalista předal dopis se smluveným heslem. *š V dopise mn bylo sděleno, abych navázal spolupráci s doručitelem tohoto dopisu. Doručitel mn žádal, abych mu podával*

⁶⁵³ ABS Praha, f. Inspekce MV - I. díl 1953-1972 (A 8/1), inv. č. 60, j. IM-0043/54, Zpráva o prošetření případu odsouzeného K. Lieslera, Praha 12.11.1954.

⁶⁵⁴ ABS Praha, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-13 HK, fiivotopis, KV StB Hradec Králové 11.5.1951. Zápis o výpovědi, OV NB české Budějovice 21.12.1950, KV StB české Budějovice 8.2.1951 a KV StB Hradec Králové 11.5.1951.

⁶⁵⁵ ABS Praha, f. Vytvářené spisy sekretariátu MV, sign. 319-17-16, opis Smlouvy o spolupráci z 4.3.1949 a opisy Zápisů ze schůzek s Lieslerem z 2. a 8.4.1949. Vyjádření npor. Miloslava Kováře, Praha 10.11.1954.

ABS Praha, f. Inspekce MV - I. díl 1953-1972 (A 8/1), inv. č. 60, j. IM-0043/54, Zpráva o prošetření případu odsouzeného K. Lieslera, Praha 12.11.1954.

zprávy o v-ech lidech, které v eských Bud jovicích poznámõ, vypov d l pozd ji Liesler.⁶⁵⁶

V dubnu 1950 nav-tivil Lieslera Václav Ku era. Jako bývalý flák jej p i-el pofládat o pomoc p i út ku z komunistického eskoslovenska pro sebe a svou sestru. Liesler mu na financování p echodu hranic do Rakouska p j il celkem 97 000 K s. Pom rn velký finan ní obnos dokázal shromáfdit z podnikových pen z díky své funkci kulturn propaga ního referenta, v rámci nífl vybíral zálohy na rozli né kulturní akce i na rekreace.⁶⁵⁷ Záhy zji-t né pokladní manko ov-em nebyl schopen vyrovnat, p ed hrozícím zat ením proto utekl do Prahy. Zhruba m síc se skrýval u varhaníka Jaroslava Krulíka, s nímfl se znal ze studentských let. V t chto dnech uvafloval o út ku z eskoslovenska, nav-tivil proto i své známé v Karlových Varech. Poté se vydal do Hostinného, kde pobýval u svých bývalých flák Alberovského a Neumana. Pro p ípad osobní kontroly mu opat ili stranickou kníffku (jako jednatel ZO KS v Texlenu Alberovský disponoval pot ebným razítkem). Následn se nechal zam stnat jako zem d lský brigádník v Javorku u Jilemnice.⁶⁵⁸ Koncem zá í 1950 se op t vrátil do Prahy, zde byl zhruba po t ech týdnech zat en. P vodní (ervnové) trestní oznámení *š pro podvod a zpronev ruõ* bylo záhy po zat ení (18. íjna 1950) roz-í eno o *š napomáhání k ilegálním út k mõ*. Skute nost, fle Liesler pouffil peníze d lník z SSZ na financování ilegálního p echodu státních hranic a fle se po provalení zpronev ry ukrýval p ed zat ením pouffívaje lenskou legitimaci KS , skrze nífl se vydával za Otu Wichterleho, to v-e musel krajský velitel eskobud jovické StB mjr. Antonín Nový náleffit št ídn õ podtrhnout, a tak se v po adí druhém trestním oznámení setkáme s mnofstvím nenávistných ideologických formulací o flivlech, -k dcovství, nenávisti a zrádcovské innosti.⁶⁵⁹

V dubnu 1951 královéhradecký okresní prokurátor Umlauf pofládal praflskou Státní prokuraturu, aby byli Miroslav Albertovský, Vladimír Neuman, Josef Munzar a Karel Liesler p evezeni do v znice KV StB v Hradci Králové. Bylo t eba doplnit výslechové protokoly, ve ejní a polití tí initelé v Hradci Králové se totiž shodli, fle by v c m la být vyufflita pro ve ejný proces ve Vrchlábí jako *š typický p ípad*

⁶⁵⁶ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-13 HK, Zápis o výpov di, KV StB Hradec Králové 11.5.1951.

⁶⁵⁷ *Ibidem*, Trestní oznámení, OV NB eské Bud jovice 24.6.1950.

⁶⁵⁸ *Ibidem*, Záписы о výпov di, OV NB eské Bud jovice 21.12.1950 a KV StB Hradec Králové 11.5.1951.

⁶⁵⁹ *Ibidem*, Trestní oznámení, KV StB eské Bud jovice 12.2.1951.

nedostate né bd losti a ostraftitosti v na-em pr mysluõ. P edest ený názor Umlauf podpo il významným argumentem: š *Vzhledem k tomu, že ve Vrchlabí nebyl dosud projednáván fládný p ípad p ed státním soudem, je podle vyjád ení krajského velitele Stb a krajského prokurátora v Hradci Králové nepochybné, že pro tuto v c bude získán souhlas krajské bezpe nostní p tky.õ*⁶⁶⁰ O ty i dny pozd ji byli obvin ní eskortováni do Hradce Králové, Karel Liesler z eských Bud jovic, ostatní z Prahy.⁶⁶¹ Tehdy se Karel Liesler dostal poprvé do neblaze proslulé⁶⁶² vy-et ovací v znice královéhradecké StB. Kone n v srpnu 1951 byl stanoven termín p elí ení státního soudu, nikoli ve Vrchlabí, nýbrfl v Praze. P l hodiny p ed jeho zahájením se konala šp edporadaõ, p i nífl si prokurátor Hulcer a p edseda senátu Pelh imovský vyjasnili správná št ídníõ stanoviska.⁶⁶³

Dne 31. srpna 1951 si Karel Liesler p ed Státním soudem v Praze vyslechl odsuzující rozsudek, který jej za velezradu, podvod a zpronev ru zbavoval svobody na 16 let.⁶⁶⁴ V d sledku amnestie z kv tna 1953 mu byly z ulofleného trestu prominuty dva roky. O dva roky pozd ji mu byl za stejných okolností trest sníflen o dal-í dva roky. V dubnu 1957 pak Krajský soud v Hradci Králové rozhodl o jeho podmíne ném propu-t ní se zku-ební dobou -esti rok .⁶⁶⁵ Rutinní povinnost podepsat prohlá-ení o ml enlivosti byla v jeho p ípad obzvlá- od vodn ná.

⁶⁶⁰ *NA Praha*, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), Deník ve v ci 4 SPT I 36/51 Miroslav Aberovský a spol., P ípis Okresní prokuratury v Hradci Králové z 13.4.1951.

⁶⁶¹ *Ibidem*, P ípis Okresní prokuratury v eských Bud jovicích ze 17.4.1951. P ípis státního prokurátora íflka adresovaný Velitelství SVS, Praha 17.4.1951.

⁶⁶² K praktikám, jeff tehdy vládly v královéhradecké v znici StB, viz GA OUREK, Ivan ó NEHN VAJSA, Ji í. *fialá ování, pronásledování a zneuznaní: sv dectví je-t fljících ob tí stalinismu v eských zemích*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 21. KU ÍKOVÁ Veronika. *III. odboj na Novopacku: rozsudek Or T 1512/49*. Praha: ASCO, 2008, s. 83. URBAN, Ji í. Barvou a -t ttem proti režimu a jím prosazované kolektivizaci. In BURETÝ Jan ó VEBER, Václav et al. *T etí odboj: kapitoly z d jin protikomunistické rezistence v eskoslovensku v padesátých letech 20. století*. Plze : Vydavatelství Ale- en k; Praha: ÚSTR ó Metropolitní univerzita Praha, 2010, s. 209.

⁶⁶³ *NA Praha*, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), Deník ve v ci 4 SPT I 36/51 Miroslav Aberovský a spol., Vyrozum ní státní prokuratury, Státní soud v Praze 20.8.1951. Dal-í zpráva adresovaná Generální prokuratu e v Praze 31.8.1951.

⁶⁶⁴ Karel Liesler byl odsouzen ve skupin spole n s Miroslavem Alberovským, Vladimírem Neumanem a Josefem Munzarem. Pro zajímavost uvede me, že Vladimír Neuman pocházel z Dolní Kalné, m -anskou -kolu p ítom absolvoval v ísté u Horek a s nejv t-í pravd podobností se osobn znal se zdej-ím rodákem Vladimírem Cermanem, popraveným v d sledku provokace dal-ího z tajných spolupracovník , Bed icha Hrdli ky. *ABS Praha*, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-13 HK, fiivotopis V. Neumana, KV StB Hradec Králové 5.3.1951.

⁶⁶⁵ *NA Praha*, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 3Ts I 38/51, Rozsudek Státního soudu v Praze z 31.8.1951. *Ibidem*, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), Osobní spis v zn - Karel Liesler, Usnesení zn. 28 Nta 176/53-203, Krajský soud v Praze 9.3.1954. Usnesení zn. PP 175/57, Krajský soud v Hradci Králové 19.4.1957.

Vra me se proto na za átek doby výkonu trestu, respektive k pr b hu vy–et ovací vazby.

Sedmnáct dní po rozsudku si Karla Lieslera vyfládal vstrm. Rudolf Jarka z KV StB v Hradci Králové. *šZdej–í v znici KV-Stb jeví se pot eba chodba e, kterého není možno z. ad vy–et ovanc ustavitiõ*, od vod oval fiktivn . Jeho výb r p ítom jist nebyl náhodný, vstrm. Jarka si jifl tehdy musel být dob e v dom toho, jak prosp –ný dokáfle Liesler být. Státní prokuratura ov–em o zákulisí spolupráce mezi Lieslerem a královéhradeckou StB dosud nev d la, fládosti proto nevyhov la s odvoláním na jeho m – ácký p vod a s od vodn ním, fle jako *šzap ísáhlý nep ítel lidov demokratického z ízeníõ* pot ebuje p evychovat k manuální práci a k dodrřování pravidel socialistického souffití.⁶⁶⁶

Následující pohyb v zn něho Karla Lieslera vykazuje známky nestandardních postup . Samotná centrála ÚNZ totiž netu–ila, kde se v ze v daný okamfik nachází. V ervnu 1952 nejprve pankrácký velitel sd lil, fle byl Liesler zap j en StB k výsledku a fle mu *šnení známo, kam byl p edán a na jakou dobuõ*.⁶⁶⁷ Na podzim 1953 potom zaslal sd lení, fle byl Karel Liesler od 10. prosince 1951 ve v znici prařské StB. Tam o tom ale nic nev d li, *šjmenovaný se ve vazb KS-StB Praha nenacházel a nenacházíõ*, sd loval ná elník, anifl by z ejm tu–il, fle se jedná o jifl odsouzeného v zn ve výkonu trestu. O n co pozd ji napsal, fle *šje mořné, fle jmenovaný byl vyzvednut orgány HS-StBõ*. Doklady (trestní list) o Karlu Lieslerovi chyb ly také v evidenci rejst íku trest .⁶⁶⁸ Pravda o pohybu v zn Karla Lieslera se vyjevovala pomalu. *šJmenovaný byl zap j en na STB dne 10.12.1951 a dosud nebyl vrácen zp tõ*, oznámila posléze, v újnu 1953 prařská správa nápravných za ízení.⁶⁶⁹ V lednu 1954 byla pro pot ebu justice dohledána fládost o vydání v zn Karla Lieslera královéhradecké StB. Její tehdej–í krajský velitel kpt. Karel Vl ek prařskému velitelství SVS napsal: *šV ze bude umíst n ve v znici zdej–ího velitelství*

⁶⁶⁶ NA Praha, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), Deník ve v ci 4 SPt I 36/51 Miroslav Aberovský a spol., fládost o p evedení v zn do v znice KV-Stb Hradec Králové, 17.9.1951. P ípis k .j. A-1088/60-51, Státní prokuratura v Praze 27.9.1951.

⁶⁶⁷ NA Praha, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 3Ts I 38/51, Sd lení, Velitelství oddílu SVS Praha 19.6.1952.

⁶⁶⁸ NA Praha, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), Deník ve v ci 4 SPt I 36/51 Miroslav Aberovský a spol., Sd lení, Útvar nápravných za ízení Praha 1.10.1953. Vrácení spisu, KS StB Praha 18.9.1953. P ípis Generální prokuratury Praha ze 7.5.1954. NA Praha, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 3Ts I 38/51, Sd lení, KS StB Praha 23.10.1953.

⁶⁶⁹ NA Praha, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 3Ts I 38/51, Vrácení p edvolání pro K. Lieslera, ÚNZ Praha 14.10.1953.

a bude Vám vrácen, jakmile ho nebude zapotřebí pro služební účely. Vznáš si vyzvednou orgánové státní bezpečnosti, kteří se prokáží služebními příkazy. O deset dní později povolal Lieslera v Praze vstřelil Jindřich Marek. Konečně v únoru 1954 potvrdil Lieslerovu přítomnost v Hradci Králové jeho šéfredaktor orgánů por. Rudolf Jarka.⁶⁷⁰

Rudolf Jarka (1915) pocházel z Prahy. Povolením byl obchodní příručím, členem KS se stal v dubnu 1946. Do služeb MV byl přijat v únoru 1945. Službu započal ve vysídlovaném pohraničí jako člen útvaru špičáků pod SNB Trutnov. Prošel výcvikovým střediskem v Mariánských Lázních, politickou školou v Kolodějích a kurzem špičáků ve Veverské Bítýčce. V květnu 1949 byl přidělen ke KV StB v Hradci Králové, v říjnu 1950 se stal zástupcem náčelníka vyšetřovacího odboru, v únoru 1954 byl jmenován náčelníkem odboru nápravných zařízení. V těchto funkcích byl svými nadřízenými vysoce hodnocen mj. pro velmi dobré výsledky agenturní práce ve věznicích.⁶⁷¹

Když ale v září 1951 Rudolf Jarka, tehdy nedlouho v hodnosti vstřelil, neuspěl s žádostí o vydání první odsouzeného Karla Lieslera, zakročil krajský velitel StB Karel Vlček. Jeho postup byl pochopitelný, vždyť StB v Hradci Králové byla ke zlepšení kvality agenturní práce a zvýšení stavu tajných spolupracovníků opakovaně vyzývána. Tehdejší velitel vyšetřovacího oddělení por. Cvrček napsal Jarkovi do posudku, datovaného jen chvíli před eskortou Lieslera ke Státnímu soudu v Praze, následující doporučení: *„Musí se více vnovati agenturní práci ve věznicích, pro kterou je určen.“*⁶⁷²

Podle zprávy, kterou pro sekretariát ministra vnitra vypracoval na podzim 1954 královéhradecký náčelník KS MV pplk. Mašek, proběhlo získání Lieslera pro spolupráci teprve 10. prosince 1951. *„Od tohoto dne až po současnost pracuje na státní bezpečnostních případech,“* oznamoval.⁶⁷³ Usuzujeme, že k navázání nějaké formy spolupráce došlo již před tímto datem, konkrétně mezi dubnem a

⁶⁷⁰ *Ibidem*, opis žádosti o vydání, KV StB Hradec Králové 4.12.1951. Sdělení, KS MV Hradec Králové 8.2.1954.

⁶⁷¹ *ABS Brno - Kanice*, f. Personální spisy příslušník MV, arch. č. 838/15, Jarka Rudolf, nar. 4.4.1915, Záznam o průběhu služební doby. Dotazník ŠB, Mariánské Lázně 20.11.1945. Osobní list, Maršov 29.2.1948. Služební posudek, KS MV Hradec Králové 11.5.1954. Vyhodnocení kádrového spisu, 8.3.1965. Kádrové vyhodnocení pro vojenskou správu, Hradec Králové 31.1.1971.

⁶⁷² *Ibidem*, Velitelský posudek, 6. odd. KV StB Hradec Králové 26.8.1951.

⁶⁷³ *ABS Praha*, f. Vytvářené spisy sekretariátu MV, sign. 319-17-16, Zpráva určená rukám náměstka MV plk. Prchalý, KS MV Hradec Králové 7.10.1954.

srpnem 1951, tedy je-t v pr b hu vy-et ovací vazby ve v znici StB v Hradci Králové. Karel Liesler byl registrován pod . 8990 jako tajný spolupracovník s krycím jménem šKarel Glaserō. Své krycí jméno si zvolil dle rodného p íjmení své manflekky. Jeho svazek vedený pod arch. . 565692 MV byl ov-em v prosinci 1984 zni en.⁶⁷⁴ innost šKarla Glaseraō na celách královéhradecké vy-et ovací v znici StB lze proto rekonstruovat pouze na základ dochovaných agenturních zpráv roztrou-ených po jednotlivých svazcích vy-et ovaných kauz.

T etí den po dolofném p evzetí Karla Lieslera v Hradci Králové jej vy-et ovatel Rudolf Jarka nasadil do cely k b le skému hospodá i Jaroslavu Hrubému (1896) a pozd ji i k jeho synovi Miroslavovi (1928), ob ma zat eným v záv ru listopadu toho roku. Liesler si dokázal získat jejich d v ru. Jeho informace pomohly v tomto p ípad vy-et ovatel m zcela zásadním zp sobem. Jednak k usv d ení party b le ských mladík coby p vodc protikomunistických nápis , jednak k rozkrytí rozsáhlých vazeb mezi p áteli a známými Jaroslava Hrubého, které spojoval nesouhlas s pouonorovým reflimem.⁶⁷⁵ Zajímavé je, fle Lieslerovy zprávy z období prosince 1951 afl února 1952 dosud postrádaly formální úpravu agenturních zpráv s nadepsanou hlavi kou. Byly psány bu oby ejnou tuflkou, nebo strojopisn , nadepsány jménem osoby, na jejífl cele se Liesler nalézal, a íslovány ímskými íslicemi. P edev-ím v-ak byly podepsány ob anským, nikoli krycím jménem.⁶⁷⁶ Na základ informací, které Liesler v t chto zprávách podal, byl zat en dal-í len rodiny Hrubých, bratr, resp. strýc jmenovaných Miroslav Hrubý (1897). Do jeho cely byl Karel Liesler umíst n v záv ru dubna 1952. P edával informace nejen o rozv tvené rodin Hrubých a jejich stycích, ale nap . i o kontaktech a postojích Josefa Pluha e, v jeho fl cele se záhy rovn fl za al uplat ovat.⁶⁷⁷

⁶⁷⁴ *ABS Praha*, f. Agenturní svazky Centrála, kn. Archivní protokol agenturních svazk a map vlastnoru ních zpráv spolupracovník , 1. zvlá-tní odbor MV.

⁶⁷⁵ Blíffe viz URBAN, Ji í. Barvou a -t tcem proti reflimu a jím prosazované kolektivizaci. In Jan BURETMó Václav VEBER et al. *T etí odboj: kapitoly z d jin protikomunistické rezistence v eskoslovensku v padesátých letech 20. století*. Plze : Vydavatelství Ale- en k; Praha: ÚSTR ó Metropolitní univerzita Praha, 2010, s. 192-221.

⁶⁷⁶ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací svazky Hradec Králové, sign. V-128 HK, Podsvazek Jaroslav Hrubý, Hlá-ení šJaroslav Hrubý, zem d lec - kulak, B le nad Orlicíō z 13.-24.12.1951 a 9.1.1952.

ABS Praha, f. Vy-et ovací svazky Hradec Králové, sign. V-392 HK, Skupinový spis státn bezpe nostního vy-et ování proti Miroslavu Ludvíkovi a spol., Hlá-ení šMiroslav Hrubý, B le nad Orlicíō z 18.-22.2.1952.

⁶⁷⁷ *ABS Praha*, f. Vy-et ovací svazky, sign. V-118 HK, Podsvazek Miroslav Hrubý editel, Agenturní zprávy agenta šKarla Glaseraō íslované I afl VII z 30.4.-9.5.1952.

Od konce března do poloviny května, poté znovu na začátku července 1952 byl Karel Liesler nasazen na celou k Josefu Pluhařovi, respektovanému východočeskému sedláckému a celámu představiteli Selských jízd. Získával informace jednak o emigraci rodiny předemického mlynáře Josefa Voffenílka, jednak o širokém okruhu známých a přátel Josefa Pluhaře.⁶⁷⁸ Lieslerova agenturní práce v královéhradecké vyšetřovací vnitřnici StB byla v tomto případě vysoce ceněná, nebo dokázal získat *š velmi vážné poznatky*,⁶⁷⁹ které usměrňovaly další operativní práci StB.

V srpnu 1952 byl Karel Liesler nasazen do celou k hospodáři Jiřímu Farskému z Dolního Lánova. Opět si rychle dokázal získat důvěru, po pár dnech jífl Bezpečnost znala úkryt Farského zbraně a zdaleka nejen to. *š Své zatčení prý se v-í určitostí jífl očekával [í] prý se stále přesvědčoval, že je pozorován a hlídán*, hlásil mimo jiné Liesler z Farského celou.⁶⁸⁰ I zde Lieslerovy informace nikoli nevýznamně přispěly k rozpletení souvislostí aktivního odporu podkrkonošských osídlenců v rámci kolektivizaci, o němž jsme jífl detailně pojednali v kapitole o nově vzniklému fenoménu odporu.

Liesler se coby spolupracovník na celách královéhradecké StB podílel rovněž na shromáždění poznatků o šesti nespolehlivých příslušnících SNB. Například v květnu 1952 podal zprávu na Vlastimila Vachka, který varoval na které hospodářské před domovní prohlídkou.⁶⁸¹

V říjnu 1955 se podílel na usvědčení Oldřicha Svozila, někdejšího majitele 15 ha usedlosti a spolumajitele kamenolomu, odsouzeného v případě š Benetka a spol. o údajnou sabotáž ve stavebnictví.⁶⁸²

Je jisté, že se Karel Liesler coby tajný spolupracovník StB v její královéhradecké vyšetřovací vnitřnici⁶⁸³ za Ulrichovým náměstím, tehdy jífl

⁶⁷⁸ *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-240, Skupinový podsvazek část II., Úřední záznam o získaných agenturních zprávách důvěrníka šKarla Glasera, KV StB Hradec Králové 2.5.1952. *Ibidem*, Podsvazek A, Úřední záznam o získané agenturní zprávě důvěrníka šKarla Glasera, KV StB Hradec Králové 2.5.1952.

⁶⁷⁹ *Ibidem*, Podsvazek A, Souhrn poznatků ke dni 20. července 1952 a další postup, KS StB (II. odbor - 3. odd.) Hradec Králové 22.7.1952.

⁶⁸⁰ *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-450 HK, Podsvazek Jiří Farský, Agenturní zprávy agenta šKarla Glasera, Hradec Králové 8.-11. a 19.8.1952.

⁶⁸¹ *ABS Praha*, f. Objektové svazky Hradec Králové, arch. . OB-24 HK, Agenturní zpráva důvěrníka šKarla Glasera, vyšetřovací odd. KV StB Hradec Králové 10.5.1952.

⁶⁸² *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, sign. V-286 HK, Operativní podsvazek, Hlášení ze 4.10.1955.

p ejmenovaným na Gottwaldovo, podílel na daleko v t-ím mnohství p ípad . K n kterým se jeho agenturní zprávy nedochovaly, jiné se v archivu nadále skrývají. V prostudovaných materiálech vystupuje Karel Liesler coby spolupracovník StB vyufflívaný p edev-ím na celách hospodá , zosob ujících místní autority a zt les ujících odpor proti kolektivizaci venkova. Vystupuje v nich jednak jako d v rník, jednak jako agent. K detailnímu poznání jeho pozice a postupu v hierarchii spolupracovník StB nám schází zni ený osobní spis. Jisté ov-em je, že Karel Liesler p edstavoval pro StB velice efektivní lánec v systému agenturní práce. *šJmenovaného bylo možno poufít na jakýkoliv p ípad. Má vrozenou inteligenci, vlohu a pochopení pro zpravodajské kombinace a umí se vffít do každé situace. Má vysoké vzd lání a dovede diskutovat o jakémkoliv problému, pochvaloval si ná elník KS MV v Hradci Králové.*⁶⁸⁴ Jeho kvalit v agenturní práci na celách p íleffitostn vyufflívaly z ejm i mimohradecké v ze ské ústavy. Vylou ena není ani možnost, že se prop j il také k roli tzv. univerzálního sv dka. Je-t dva týdny p ed rozhodnutím o podmíne ném propu-t ní byl *šzap j en k vyt flení jako sv deko liberecké KS MV.*⁶⁸⁵

Lieslerova spolupráce byla vysoce cen na a znamenit hodnocena. *šJeho práce je velmi kvalitní, získal celou adu cenných materiál , dopomohl odhalit v t-í mnohství protistátních zlo inc . Jeho práce byla kontrolována a tato kontrola vyzn la v jeho prosp ch. Ani v jednom p ípad b hem t í rok nebyl vyzrazen, jeho zprávy byly vffdy seriózní, pravdivé a nezkraslené. V práci samé projevoval vysokou aktivitu, nehledal nikdy osobní prosp ch, nedofladoval se n jakých úlev, stojí v Lieslerov zpravodajském vysv d ení. šJde o A [agenta] vysokých kvalit! , p ípsal n kdo z okruhu sekretariátu MV tuflkou po stran .*⁶⁸⁶ Jako agent byl tedy Karel Liesler velice úsp -ný, bezpochyby m l zásluhu na p íkladném hodnocení svého š ídícího orgána, dlouholetého vy-et ovatele královéhradecké StB Rudolfa Jarky,

⁶⁸³ K okolnostem vzniku samostatných vy-et ovacích v znic StB viz TOMEK, Prokop. Budování a vývoj v znic StB v období 1948-1952. In TÝfi. *Dv studie o eskoslovenském v ze ství 1948-1989*. Praha: Ú ad dokumentace a vy-et ování zlo in komunismu, 2000, s. 59-81.

⁶⁸⁴ *ABS Praha*, f. Vyt íd né spisy sekretariátu MV, sign. 319-17-16, Zpráva ur ená k rukám nám stka MV plk. Prchalý, KS MV Hradec Králové 7.10.1954.

⁶⁸⁵ *NA Praha*, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), Osobní spis v zn - Karel Liesler, P íkaz k umíst ní ve v znici, KS MV Liberec 4.4.1957. Kopie p íkazu k eskort , V znice . 1 Hradec Králové 1.1.1957. P edávací seznam, V znice . 1 Pardubice 2.1.1957. *NA Praha*, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 3Ts I 38/51, Vyrozum ní o dodání v zn , V znice . 1 Liberec 12.4.1957.

⁶⁸⁶ *ABS Praha*, f. Vyt íd né spisy sekretariátu MV, sign. 319-17-16, Zpráva ur ená k rukám nám stka MV plk. Prchalý, KS MV Hradec Králové 7.10.1954.

který byl svými nadřízenými ceněn mj. pro velmi dobré výsledky v řízení agenturní práce ve v z nici, a to i na úkor svého volného času.⁶⁸⁷

O výhodách, které oproti neprivilegovaným v z m požíval, m ě napovídat i seznam v cí, které m l na cele k dispozici. P i srovnání s obdobnými dokumenty jiných v z nelze jeho bohatou výbavu o-ácní, v níž nechyb ly nap . dva páry polobotek, klobouk, vázanka, pár koflených rukavic i vlastní kuf ík, považovat za standardní.⁶⁸⁸ Rovn ě údaje o t lesné hmotnosti napovídají privilegiím ve stravování - zatímco v dob zat ení vážil 72 kg,⁶⁸⁹ v srpnu 1951, tj. po 9 m sících vazby, je zaznamenána jeho váha 75 kg.⁶⁹⁰ Agenti z ad v z mohli být podle sm rnic odm ování p edev-ím finan n , p evodem pen z na v ze ské konto.⁶⁹¹ S pravd podobností blízkou jistot bylo krom výhod privilegovaného v zn Karlu Lieslerovi za spolupráci slíbeno také brzké propu-t ní. Podle dochovaných zpráv se ná elník KS MV v Hradci Králové za Lieslerovo p ed asné propu-t ní postavil jifi v pr b hu roku 1954.⁶⁹² ěádosti o milost v-ak justice v ervnu 1955 *š pro nedostatek zvlá-tního z etele hodných d vod ō* nevyhov la.⁶⁹³

Skute nost, ě podstatná ást Lieslerovy ilegální innosti, pro kterou byl odsouzen, byla vyprovokována p íslu-níky pražské StB, byla v zasv cených kruzích královéhradecké Bezpe nosti známá ufl v dob , kdy byl získáván pro spolupráci. Lieslerovi v-ak známá nebyla. *š V dne-ní dob není možno p edložit tuto v c jak samotnému Lieslerovi, tak i soudu vzhledem k tomu, ě by Liesler i soud ztratili d v ru v bezpe nostĕ*, soudil královéhradecký krajský ná elník StB Ma-ek.⁶⁹⁴ P ípadem se v dob , kdy si Liesler podával ěádost o milost, za ala zabývat inspekce

⁶⁸⁷ ABS Brno - Kanice, f. Personální spisy p íslu-ník MV, arch. . 838/15, Jarka Rudolf, nar. 4.4.1915, Návrh na ustanovení do funkce zástupce ná elníka vy-et ovacího odboru [doposud byl výkonem této funkce pouze pov en ó pozn. autora], 6. odbor KS StB Hradec Králové 29.10.1952. Sluěební posudek, KS MV Hradec Králové 11.5.1954.

⁶⁸⁸ NA Praha, f. Správa Sboru nápravné výchovy (nezprac.), Osobní spis v zn - Karel Liesler, Protokol o osobní prohlídce, V znice . 1 Hradec Králové 3.1.1956.

⁶⁸⁹ ABS Praha, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-13 HK, Zápis o zat ení, KV StB eské Bud jovice 13.11.1950.

⁶⁹⁰ NA Praha, f. Státní soud Praha (nezprac.), spis. zn. 3Ts I 38/51, Zpráva o p evzetí v zn , Krajská soudní v znice v Praze 25.8.1951.

⁶⁹¹ Srov. TOMEK, Prokop. Vývoj systému agenturní innosti ve v ze ských za ízeních s. komunistického reěimu 1948ó1989. In TÝfi. *Dv studie o eskoslovenském v ze ství 1948ó1989*. Praha: ÚDV ZK, 2000, s. 13. K diskusi o organizaci agenturn operativní innosti v útvech nápravných za ízení viz ABS Praha, f. Velitelství StB, sign. 310-34-18.

⁶⁹² ABS Praha, f. Vyt íd né spisy sekretariátu MV, sign. 319-17-16, P ípis z 3.12.1954.

⁶⁹³ NA Praha, f. Státní prokuratura Praha (nezprac.), Deník ve v ci 4 SPt I 36/51 Miroslav Aberovský a spol., P ípis k ěádosti o milost zn. 5 Nt 754/1954, Krajský soud Praha 16.6.1955.

⁶⁹⁴ ABS Praha, f. Vyt íd né spisy sekretariátu MV, sign. 319-17-16, Zpráva ur ená k rukám nám stka MV plk. Prchalý, KS MV Hradec Králové 7.10.1954.

MV. Ta po pro-et ení p ípadu konstatovala, že Liesler, nyní již prvot ídní tajný spolupracovník šKarel Glaserō, pracoval v domn le protikomunistické organizaci stejn dob e: *ši kdyl byl k tomu vyprovokován orgány MV, plnil úkoly dob e a iniciativn v domn ní, že pracuje skute n pro ilegální organizaciō. V tomto kontextu prý šbylo t stím, že se na Lieslera obrátili orgáni Stb a ne skute ní illegalistēō. Ve svém záv re ném vyjád ení inspekce ministra vnitra ud lení milosti Karlu Lieslerovi doporu ila, obnovu soudního ízení v-ak zamítla, aby provokace v refflii StB nevy-la najevo.*⁶⁹⁵

Spolupráci se StB m l potom Liesler udržovat i na svobod . Plán byl takový, že bude po propu-t ní *š nasazen do prostoru Jáchymovských dol na Trutnovsku, kde se nám projevují rozsáhlé sabotáfleō. Královéhradecký krajský ná elník StB Ma-ek se proto p imlouval, aby MV ve v ci omilostn ní Karla Lieslera intervenovalo u MS a dodával: š Liesler bude jako spolupracovník na svobod obsluhován mnou, nebo mým zástupcem. Jedná se o typ spolupracovníka, který m že být nasazen do jakékoliv práce a kdekoliv.ō*⁶⁹⁶ Z vý-e uvedeného již víme, že byl Karel Liesler podmíne n propu-t n na ja e 1957, zda a jak se plán dal-í spolupráce se StB realizoval, nám z stává utajeno, nebo zkrátka scházejí prameny. Skute nost, že se sám dostal p ed soud a do v zení p edev-ím díky provokaci StB, se Karel Liesler patrn nikdy nedozv d l. Nevíme p esn , kdy zem el, pádu komunistického reffimu, který jej nejprve dostal do kriminálu a který poté svou ílou spoluprací pomáhal upev ovat, se ov-em nedoffil. Jeho soudní rehabilitaci po listopadu 1989 vy izoval syn Viktor tehdy již za zem elého otce.⁶⁹⁷

šKarel Glaserō plnil úkoly tajného spolupracovníka StB na celách u vy-et ovaných osob, které se mezi jejich zdmi ocitaly vesm s v d sledku svého demokratického zalofení, nekomunistického smý-lení, díky odporu proti nevybírav prosazované kolektivizaci zem d lství a ásto také následkem rozsáhlých provokací, ízených královéhradeckou StB. V t chto tzv. agenturních kombinacích za al hrát na konci roku 1951 významnou úlohu agent StB s krycím jménem šSedlákō. Minimáln

⁶⁹⁵ ABS Praha, f. Inspekce MV - I. díl 1953-1972 (A 8/1), inv. . 60, j. IM-0043/54, Zpráva o pro-et ení p ípadu odsouzeného K. Lieslera, Praha 12.11.1954. Pro-et ení p ípadu odsouzeného K. Lieslera - p ípis adresovaný nám stkovi MV plk. Antonínu Prchalovi, Praha 12.11.1954.

⁶⁹⁶ ABS Praha, f. Vyt ídné spisy sekretariátu MV, sign. 319-17-16, Zpráva ur ená k rukám nám stka MV plk. Prchaly, KS MV Hradec Králové 7.10.1954.

⁶⁹⁷ NA Praha, f. Státní soud Praha (nezprac.), Rehabilita ní spis 8 Rt 392/90, Krajský soud eské Bud jovice, Prohlá-ení poz stalých, Vele-ín 31.12.1990. Rehabilita ní spis 8 Rt 29/93, Krajský soud eské Bud jovice, Podn t k p ezkoumání zbytkového trestu, Vele-ín 15.3.1994.

v jednom případě se na šrealizaci skupiny podíleli šKarel Glaserš a šSedlákoš spolu n , i kdyfl kařdý z jiného místa, za jiných okolností a v odli-né pozici. Úloha obou byla z pohledu operativního odboru králověhradecké StB nepostradatelná.

6.3 Bed ich Hrdli ka neboli šSedlákoš

Bed ich Hrdli ka se narodil 29. ervna 1922 v obci Trubín do chalupnické rodiny Václava a R feny, rozené Kroftové.⁶⁹⁸ V Trubín , malé obci leflící jihozápadn od Berouna v tehdej-ím okrese Ho ovic,⁶⁹⁹ byl otec uvád n jako rolník na p. 23.⁷⁰⁰ Do -koly za al docházet 1. zá í roku 1928, jako jeho domovská obec jsou v této dob uvád ny 12 km vzdálené Otmí e, z nichfl pocházel otec. Vyr stal spolu n s mlad-ím bratrem Václavem.⁷⁰¹ Ve t íd p tit ídní obecné -koly chlapecké v Po aplech usedalo 35 afl 40 hoch , jejich t ídní u itelkou byla Marie Chocová. Bed ich v prosp ch byl od po átku -kolní docházky podpr m rný, jedni ky i dvojky poznal na vysv d ení pouze v kolonkách nábofenství, zp v a t lesná výchova, v pilnosti byl hodnocen jako pr m rný, problémy jej provázely v psaní, kreslení, ru ních pracích a p edev-ím mluvnicki a pravopisu. Ve tvrté t íd byl poprvé uznán jako nezp sobilý k postupu do vy-í t ídy, v následujícím -kolním roce se ov-em dostavilo zna né zlep-ení. Situace se opakovala znovu v páté t íd . Po jejím zopakování vycházel v ervnu 1935 z obecné -koly s nadpr m rným dobrým prosp chem.⁷⁰² V následujícím -kolním roce zasedl t ináctiletý⁷⁰³ Bed ich do lavice

⁶⁹⁸ *SOKA Beroun*, f. Policejní p íhlá-ky II, karta Bed ich Hrdli ka.

⁶⁹⁹ V obci s rozlohou katastru o vým e 371 ha (z toho 253 ha p edstavovala p da zem d lská) stálo v té dob 55 p., flilo zde 366 obyvatel v 92 rodinách p eváfln eské národnosti (359 oproti 7 p íslu-ník m rakouským) a s p evahou ímsko-katolického vyznání (288 oproti 28 p íslu-ník m eskoslovenské církve husitské, 5 evangelík m a 45 osobám bez vyznání). Na spolkovém flivot se podílel Divadelní kroufek a Sbor dobrovolných hasí . J NA, Jind ich (ed.). *Monografie Ho ovicka a Berounska*. Díl VI., 1918-1928. Praha: Redak ní kruh u itelstva nákladem vlastním, 1931, s. 390-392.

⁷⁰⁰ *Obecní ú ad Trubín*, kn. Dodatky ke kronice obce Trubína, s. 170. Domovské právo bylo Václavu Hrdli kovi ud leno teprve v kv tnu 1941. *SOKA Beroun*, f. Archiv obce Trubín, kniha Protokol obecního zastupitelstva 1938-1952, Protokol sepsaný o sch zi obecního zastupitelstva konané 12.5.1941.

⁷⁰¹ Rozhovor autora s Gertrudou Svobodovou (1931), bývalou kroniká kou obce Trubín, v Trubín dne 29.10.1952. *SOKA Beroun*, f. Archiv obce Trubín, kn. Matrika cizích p íslu-ník obce, s. 1.

⁷⁰² *SOKA Beroun*, f. Obecná -kola Po aply, t ídní katalogy -kolních let 1928/9 afl 1934/5, Výkazy o docházce a prosp chu flactva p tit ídní obecné -koly chlapecké v Po aplech.

⁷⁰³ Do t ídního výkazu byly v tomto roce zaznamenány i míry a váhy flák , díky tomu víme, fle t ináctiletý hoch z Trubína m il 144 cm a váflil 32 kg. *SOKA Beroun*, f. M -anská -kola Po aply,

chlapecké m – anské –koly v Po aplech, její první třídu absolvoval s průměrným prospěchem (problémy měl pouze v rýsování a českém jazyce). Touto třídou mladíkovsko – kolní vzdělávání skončil, jeho jméno se v následujících letech v dalších ročnících nevyskytuje, a to ani v úředním oboru i berounské m – ance.⁷⁰⁴ Třkolní docházku tedy trináctiletý Bedřich ukončil v červnu 1936 absolvováním pětileté obecné a jedné třídy m – anské –koly. V průběhu vojenské služby (a později ještě několikrát) uváděl Bedřich Hrdlička do dotazníků informace o dalším vzdělání, konkrétně jeden rok studijní odborné –koly rolnické v Mladé Boleslavi a ty i roky vyší odborné –koly rolnické v Chrudimi zakončené maturitou v roce 1942,⁷⁰⁵ tyto údaje se ovšem ukázaly být nepravdivé.⁷⁰⁶

Za Protektorátu byl pracovní nasazen v hornorakouském Völklabrucku, pracoval u německých říšských drah.⁷⁰⁷ Do Trubína se vrátil v červenci 1943,⁷⁰⁸ údajně se měl léčit s flakidem v edem. V prosinci 1943 byl odsouzen k devíti měsícům vzení za verbální delikt.⁷⁰⁹ V lednu následujícího roku nastoupil v Praze na Pankráci výměrný trest, k jeho výkonu byl po dvou týdnech převezen do Grazu,

Výkaz o docházce a prospěchu factva 1. b. třídy m – anské –koly chlapecké v Po aplech ve –kolním roce 1935/6 - Třkolní stav flák .

⁷⁰⁴ *SOKA Beroun*, f. M – anská –kola Po aple, Výkazy o docházce a prospěchu factva m – anské –koly chlapecké v Po aplech ve –kolních letech 1935/6 až 1937/8. *Ibidem*, f. Místní –kolní rada Po aple, kniha Zápisy ze schůzí 1935-1940, Zápis o schůzi místní –kolní rady 28.8.1936. Za informaci ohledně m – anské –koly v Berouně vděčí Mgr. Jiřímu Topinkovi, editeli *SOKA Beroun*.

⁷⁰⁵ *Vojenský archiv o Centrální registratura Trnava*, f. Osobné spisy, Hrdlička Bedřich, nar. 29.6.1922, Evidenční list.

⁷⁰⁶ V Mladé Boleslavi skutečně existovala zemědělská –kola rolnická, avšak podle sdělení PhDr. Aleny Benešové ze *SOKA Mladá Boleslav* zde v letech 1936-1938 B. Hrdlička není mezi studenty uveden. V Chrudimi existovala v uvedeném období Zemská vyšší hospodářská –kola, roku 1943 přejmenovaná na Vyšší rolnickou –kolu. Blíže viz ROZMAN, Josef. *Ojedlná tradice zemědělského –kolství v Chrudimi*. Chrudim: Regionální muzeum, 2004. Dle sdělení editelky *SOKA Chrudim* Mgr. Ivo Vlček se však Bedřicha Hrdlička v těchto katalozích ani v protokolech o maturitní zkoušce nepodařilo nalézt.

⁷⁰⁷ *ABS Praha*, f. N mecké soudy v Protektorátu Čechy a Morava, sign. 134-442-32, Verdikt 3 K MS 16/43-III-1995, Sondergerichts bei dem Deutschen Landgericht in Prag 6.12.1943.

⁷⁰⁸ *SOKA Beroun*, f. Policejní přihlášky II, karta Bedřich Hrdlička. Jako šden příchodu je zde uveden 22. červenec 1943.

⁷⁰⁹ Podstatou bylo *šnenávislné vyjádření ve vší pracovního nasazení*. Během dovolené, dne 21. července 1943 po návratu do Čech, vyprávěl na nádraží v Králově Dvoře náhodně potkané ženou o svém pracovním nasazení. Slyšel ho sv. dek Rott. Paní Behringer, se kterou rozmlouval, ho na sv. dka upozornila, na efl Hrdlička odvětil: *šSeru na n , stejn m nem flou zavít. Co myslíte paní, nás dovedli pomocí policie k práci. Kdyby nebyli venku fládní e-i, ale jen samí Rusové, nic by nevyhráli.* *ABS Praha*, f. N mecké soudy v Protektorátu Čechy a Morava, sign. 134-442-32, Anklageschrift 3 Js 680/43, Prag 13.8.1943. Verdikt 3 K MS 16/43-III-1995, Sondergerichts bei dem Deutschen Landgericht in Prag 6.12.1943. Za pomoc při konzultaci příkladu vděčí Mgr. Ditě Jelínkové a Paulu Weigeltovi.

tedy Týrského Hradce.⁷¹⁰ Do Trubína se vrátil pravděpodobně až v březnu 1945.⁷¹¹ V srpnu 1945 se dostavil k vojenskému odvodu. Tehdy byl dosud svobodný, měl zálibu v cyklistice, zaměstnán byl jako hospodářský adjunkt.⁷¹² Jeho otec, Václav Hrdlička se po květnových volbách v roce 1946 stal členem rady MNV a stanul v čele hospodářské komise.⁷¹³ V říjnu 1947 se měl Bedřich Hrdlička přihlásit k pobytu ve Frýdlantu.⁷¹⁴ Ke stejnému období se váže jiný dokument, který udává Hrdličkovu trvalé bydliště na adrese Nechranice p. 4, potvrděno v okrese Chomutov.⁷¹⁵ Ani tento údaj však nelze považovat za rozhodný.⁷¹⁶

Vojenskou službu nastoupil Bedřich Hrdlička jako šestadvacetiletý mladý muž v květnu 1948. Byl vstoupil k 77. pěšímu praporu (vojenský útvar 5401 v Sokolov), příchodu složil 21. května 1948, jeho vojenská kníčka měla číslo F505517. Jako voják 2. roty absolvoval dva měsíce vojenského výcviku: nejprve základní povahový výcvik (20 dní), následovaný bojovým výcvikem a strážní službou (19 dní), zbytek těchto týdnů vykonával zemědělské práce, přičemž absolvoval ještě bojový výcvik v družstvu i v četě a dozoru i strážní službu. A koliv byl odveden na půl plus jeden měsíc, byl mu zbytek vojenského výcviku i jeden měsíc dle jiných služeb ze zdravotních důvodů prominut.⁷¹⁷

Po skončení nedlouhé vojenské služby zůstal v chebském pohraničí. Pracoval jako údržbář na státním statku, posléze získal místo agronoma ve Státní traktorové

⁷¹⁰ NA Praha, f. Okupační vztahové spisy II, kartotéka Německé vyšetřovací vazby 1944, karta Friedrich Hrdlička, geb. am 29.6.1922, Gefangenenbuchnummer 3917/43.

⁷¹¹ SOkA Beroun, f. Policejní přihlášky II, karta Bedřich Hrdlička.

⁷¹² Vojenský archiv o Centrálna registratura Trnava, f. Osobné spisy, Hrdlička Bedřich, nar. 29.6.1922, Kmenový list.

⁷¹³ SOkA Beroun, f. Archiv obce Trubín, kniha Protokol obecního zastupitelstva 1938-1952, Protokol ze schůzky o ustavení obnoveného MNV a jeho slovek 29.6.1946.

⁷¹⁴ Policejní přihláška, která se dochovala v SOkA Beroun uvádí v kolonce datum a místo příchodu "10.10.1947 Frýdlant", dle dochované výpovědi Hrdličkovy matky však odešel do pohraničí již v průběhu roku 1945. SOkA Beroun, f. Policejní přihlášky II, karta Bedřich Hrdlička. *Ibidem*, f. ONV Beroun, kt. 2584, sign. Rp-93, Zápis o zabavení, Trubín 16.4.1951. Dle sdělení Mgr. Roberta Filipa, ředitele SOkA Liberec je nepravděpodobné, že by přišel do Frýdlantu ihned po válce, Hrdličkově jméno se nevyskytuje ani v seznamu německých přistěhovalců z konce září 1945, ani v různých jiných seznamech obyvatel.

⁷¹⁵ Vojenský archiv o Centrálna registratura Trnava, f. Osobné spisy, Hrdlička Bedřich, nar. 29.6.1922, Seznam trestů, ONV Beroun 8.12.1947.

⁷¹⁶ Podle sdělení Mgr. Michaely Balákové ze SOkA Chomutov se sídlem v Kadani se pro obec Nechranice řádně přihlašovací agenda nedochovala. Ve f. MNV Nechranice se nacházejí dva voličské seznamy, jeden byl pořízen v roce 1949, druhý, nedatovaný byl patrně pořízen pro volby v květnu 1946. Ani v jednom však Bedřich Hrdlička nefiguruje. V obou případech je v p. 4 uváděna rodina Hrdličkových, což vylučuje rovněž domněnku, že by Hrdlička mohl žít v domě manželů jiných rodin. Ani v další písemné agendě obce Nechranice po roce 1945 se jméno Bedřicha Hrdličky nevyskytuje.

⁷¹⁷ Vojenský archiv o Centrálna registratura Trnava, f. Osobné spisy, Hrdlička Bedřich, nar. 29.6.1922, Zápis o službě a Evidenční list. Superarbitrární listina, Sokolov 10.5.1948.

stanici (STS) Cheb⁷¹⁸ s m sí ním platem 6 000 K s. Bydlel v Kyn-perku nad Oh í v Nádražní ulici p. 558, odtud z ejm pocházela Hrdli kova manželka Marie (1930), rozená Vacková. Podle sd lení stanice SNB v míst bydlit m l být Hrdli ka v této dob lenem KS a absolventem krajské politické koly. Nevíme p esn , kdy se Bed ich Hrdli ka oženil, m fleme jen vymezit období mezi létem 1948 a kv tmem 1950. Také stranickou p íslu-nost ke KS , o které hovo í dochovaná karta šUõ, nedoká fleme p esn dolofit.⁷¹⁹

Na konci kv tna 1950 Bed ich Hrdli ka prokazateln opustil eskoslovensko. Popis onoho úterního podve era dne 30. kv tna 1950 se nám dochoval ve výpov di Hrdli kova spolupracovníka v chebské STS, kde Hrdli ka zastával funkci zem d lského agronoma. Hrdli ka p íjel spole n s traktoristkou Boflenou Novákovou do Kozl , vezli v z nalofený um lými hnojivy. Po p íjezdu vyslovil p ání obhlédnout pole, které STS v katastru osévala. B hem této obhlídky se setkali s pohrani níky, kte í cht li Hrdli ku vykázat z hrani ního pásma, nebo nem l pat i né povolení. *š Kdyfl se ale Hrdli ka vymlouval tím, fle tam koná svoji funkci a fle povolení dosud nedostal a fle se jedná o naléhavou pomoc obilí, povolila mu tato hlídka vstup.õ* Následn sedli na traktor a jeli zhlédnout pole do Bodenu,⁷²⁰ na která prý Hrdli ka *š pot eboval nutn se podívatiõ.*⁷²¹ Zde zaparkovali traktor a ode-li do kopc shlédnout na pole ur ená pro prá-kování. *š Tu najednou agronom ekl p i návratu, fle se mu chce na velkou stranu. Nato poode-el od nás na polní cestu, která ufl je v t sné blízkosti státní hranice a za kterou je hluboký svah, kde hodlal pot ebu vykonati.õ* Soustruflník Martínek a nejmenovaný mufl, oba zam stnanci STS, kte í Hrdli ku doprovázeli, poode-li dál a ekali na agronoma. Po chvíli na n ho ftertem volali, zda nepot ebuje pomoc. Na to je-t Hrdli ka reagoval. Po n kolika dal-ích minutách ufl jim to nedalo a vrátili se k místu, po agronomovi se ov-em slehla zem. *š Vid li jsme, fle pot ebu skute n vykonal. Odcházet z úvozu jsme ho nemohli vid ti,*

⁷¹⁸ Podle vyjád ení SOKA Cheb se v nezpracovaném fondu STS Cheb nachází výhradn ú etní materiál, a to z let 1954-1967.

⁷¹⁹ SOKA Cheb, f. Okresní prokuratura Cheb (nezprac.), spis. zn. St 605/50, První zpráva, Okresní prokuratura v Chebu 10.6.1950. *Ibidem*, f. Okresní soud Cheb II (nezprac.), spis. zn. T I 241/50, Trestní oznámení, Velitelství stanice SNB Doubrava u Chebu 7.6.1950. *ABS Praha*, f. Sbírká r zných písemností, sign. S-9561 Plze , karta akce šUõ - Hrdli ka Bed ich. K pozadí vzniku souboru karet U viz KAPLAN, Karel. Nebezpe ná bezpe nost. Brno: Dopln k, 1999, s. 83-84.

⁷²⁰ Jedná se o zaniklou osadu, p ínáleflující k obci Mýtina. Zmizelé Chebsko - zni ené obce a osady okresu Cheb po roce 1945: Boden. [cit. 2012-08-31] URL: <<http://www.muzeumcheb.cz/projekt/Chebsko/Boden/01.html>>.

⁷²¹ SOKA Cheb, f. Okresní soud Cheb II (nezprac.), spis. zn. T I 241/50, Trestní oznámení, Velitelství stanice SNB Doubrava u Chebu 7.6.1950.

pon vadfl ze vzdálenosti 10 krok , kdyfl si sedl, tak jsme ho v bec nevid li. K tomu místu musím podotknouti, fle v blízkosti st. hranice jsme vid li orat bavorského zem d lce a kdyfl jsme shán li agronoma, tak ufl ani onen sedlák tam nebyl. Volali jsme na agronoma a ufl se nám nedostalo fkdné odpov di.õ Pod svahem bylo vzrostlé flto, jehofl lán se táhl afl k silnici na bavorské stran hranice. Hrdli kovi spole níci o n m za ali pochybovat. š Vzniklo v nás podez ení, fle agronom m l úmysl tam s námi jíti jen za tím ú elem, aby se dostal do blízkosti hranice, aby mohl utéci.õ Po dal-ích minutách nabyli jistotu a rozhodli se Hrdli k v út k nahlásit. Jako první se o Hrdli kov út ku dozv d li p íslu-níci Pohrani ní stráfle z útvaru Starý Hroznatov. Byli to titífl, kte í Hrdli ku p i první obhlídce toho dne z pohrani ního pásma vykazovali.⁷²² O týden pozd ji vypracoval velitel stanice SNB Doubrava strfm. Plincelner trestní oznámení pro neoprávn né opu-t ní republiky. Byl vydán zatyka a Hrdli kovo jméno bylo vyhlá-eno ve V stníku kriminální slufby. Usnesení o zabavení ve-kerého majetku bylo vyv -eno v obecní sk í ce v Kyn-perku nad Oh í.⁷²³ V okresním archivu v Beroun se dochoval zápis o exekuci. Jeho matka R fena tehdy prohlásila, fle syn od roku 1945 nebyl v bec doma, fle ode-el do pohrani í, kde se prý zdrfloval na r zných místech, a fle s rodi i v bec neudrfloval spojení. š Nev dí o n m ni ehoõ, zapsal do zprávy ú edník.⁷²⁴

Velkou neznámou z stává Hrdli kova motivace k opu-t ní eskoslovenska. Václav Martinek, který Hrdli ku coby agronoma STS v den út ku doprovázel, vzpomenul p i výsledku p ekvapení, které Hrdli kovo zmizení u jeho spolupracovník vyvolalo: š Po p íjezdu dom do Kozl jsem p ípad hlásil otcí, který m necht l ani v ít, nebo prý mu agronom íkal, fle má doma malé d cko a fle co by tam hledal.õ Podle zji-t ní v míst bydlí-t byl totiž Bed ich Hrdli ka v dob út ku otcem -estítýdenního dít te.⁷²⁵ Motiv Hrdli kova út ku byl neznámý jeho sou asník m a z stává nezodpov zený i dnes.

⁷²² *Ibidem*, Zápis o výpov dí sv dka Václava Martínka, Velitelství stanice SNB Doubrava u Chebu 1.6.1950.

⁷²³ *Ibidem*, Trestní oznámení, Velitelství stanice SNB Doubrava u Chebu 7.6.1950. Zatyka , Okresní soud v Chebu 19.6.1950. P ípisy MNV Kyn-perk nad Oh í z 5. a 18.7.1950. *SOKA Cheb*, f. Okresní prokuratura Cheb (nezprac.), spis. zn. St 605/50, První zpráva, Okresní prokuratura v Chebu 10.6.1950.

⁷²⁴ *SOKA Beroun*, f. ONV Beroun, kt. 2584, sign. Rp-93, Zápis o zabavení, Trubín 16.4.1951.

⁷²⁵ *SOKA Cheb*, f. Okresní soud Cheb II (nezprac.), spis. zn. T I 241/50, Zápis o výpov dí sv dka Václava Martínka, Velitelství stanice SNB Doubrava u Chebu 1.6.1950. Trestní oznámení, Velitelství stanice SNB Doubrava u Chebu 7.6.1950.

O n kolik m síc pozd ji byl Bed ich Hrdli ka p i opakovaném p echodu hranice zadrflén a následn jej StB vyuffívála pro své provokace na východo eském venkov . Podle jedné z dochovaných zpráv se za hranicemi m l stát agentem CIC. B hem jara 1951 byl v-ak hned n kolikrát zaji-t n p i p echodu hranic (26. února, 13. dubna, 31. kv tna a 8. ervna 1951), vřdly u Neualbenreuthu, v hrani ním pásu mezi Chebem a Mariánskými Lázn mi. Poznámka následujícího zn ní š*P i jeho zaji-t ní nesmí nikdy býti u in no oznámení o p echodu.*⁷²⁶ z ejm znamená, že zadrflující p íslu-ník nesm l o jeho zadrflení podat b flné hlá-ení, že toto m lo z stat utajeno. I uvnit bezpe nostního aparátu se dodrřlovala zásada, že kařdý p íslu-ník znal jen tolik, kolik bylo t eba k výkonu jeho sluffby. Znamená to tedy, že byl Hrdli ka hned po prvním zadrflení získán pro spolupráci se StB na území západního N mecka? Pravd podobn ano. Av-ak odpov di na otázky kolem jeho p sobení za hranicemi eskoslovenska z stávají do zna né míry v rovin hypotéz, nebo pro jejich zodpov zení zkrátka postrádáme spolehlivé prameny, Hrdli k v osobní spis o spolupráci se StB se nedochoval. Podle záv r Ji ího Máleka, který se jedním z p ípad , v n mfl Hrdli ka coby agent StB vystupoval, zabýval z pozice vy-et ovatele ÚDV, byl Hrdli ka p everbován II. správou MV jiřl p i pln ní prvního úkolu v eskoslovensku, jeho první zat ení po p echodu hranic p itom datuje 9. únorem 1951, p i emfl 26. února m l být vyslán zp t na území N mecka. Jeho spolupráce se StB v-ak byla provalena, proto m l být urychlen staffen a posléze, 6. listopadu 1951 p edán k dal-í spolupráci králověhradecké StB.⁷²⁷ Ani Málek se v-ak nedobral k Hrdli kov motivaci k p ekro ení hranice v kv tnu 1950. Na základ uvedeného -et ení v-ak vyvozuje: *šNa v ci je pozoruhodná krátká doba mezi jeho zat ením, p everbováním a vysláním za hranice. fie po provalu uposlechl rozkaz k návratu, rovn flukazuje na to, že práci pro StB p ijal za svou. Lze tedy mít právem za to, že neuprchl na západ z uv dom le politických d vod , ale že motivy byly jiné.*⁷²⁸ áste n napov d t nám v tomto ohledu m flé hodnocení Hrdli kova charakteru v pr b hu vojenské sluffby. Desátník Antonín Vávra vystihl Hrdli kovo

⁷²⁶ ABS Praha, f. Hlavní správa Vojenské kontrarozv dky, sign. 302-219-6, Poznatky o agentech - zpráva z 6.11.1951. Zpráva je podepsána kpt. Hot kem a podle záznamu byla získána výpisem z kartotéky a kvalifikována jako pravd podobná - neprov ená.

⁷²⁷ MÁLEK, Ji í. Justí ní vrařda Vladimíra Cermana. In BABKA, Luká-- VEBER, Václav (eds.). *Za svobodu a demokracii III.: t etí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové 2002, s. 223.

⁷²⁸ *Ibidem*.

chování a vlastnosti následovně: *š Veselý, vypořádaný, velký chytrák, nepřímý, úskočný. Ve službě nespolehlivý, neukáznivý.*⁷²⁹

Jediný existující, již citovaný dokument o Hrdličkově zpravodajském angažmánu v emigraci potvrzuje výpovědi bývalých příslušníků královéhradecké StB, u jiných v 90. letech uplynulého století. Stanislav Tědek, který od května 1951 do listopadu 1953 působil jako náčelník II., operativního odboru KV StB v Hradci Králové, uvedl, že asi v polovině roku 1951 *š byl kdesi zadržen a předán centrále v Praze agent ze skupiny Bogataje.*⁷³⁰ *Ve vazbě v Praze byl převedován a po něm pracovat pro StB s krycím jménem Sedlák.*⁷³¹ Byl to právě Tědek, kdo vypracoval pro nového agenta plán činnosti pod krycím názvem ŠKruh. Jeho podstatou bylo nechat Hrdličku působit v kraji pod legendou agenta americké zpravodajské služby tak, aby se nechával u protikomunisticky smýšlejících občanů ubytovat, podporovat a získával jejich důvěru.⁷³² Šídícím orgánem ŠHrdličkovy činnosti byl agent ŠSedlák, se kterým se stal Josef Martinek. Ten v 90. letech potvrdil, že ŠSedlák byl na oddělení *š dosud neznámý, zřejmě z jiného kraje. [í] říkali mu ŠBé a tedy se asi jmenoval Bedřich. [í] Bě a nebyl příslušníkem StB, nebyl z tohoto kraje, měl znalosti flivota na vesnici.*⁷³³ Josef Martinek (1923) pocházel z Hodičína na Rychnovsku, původním povoláním byl soustružník kovů. Do KS vstoupil v únoru 1946 během základní vojenské služby, v zaměstnání působil jako jednatel ZO KS, zastával funkci velitele LM a bezpečnostního referenta. V srpnu 1949 byl přijat do SNB, základní kurz absolvoval v Novém Městě nad Metují, operativní zaměstnání instruktorský kurz potom v Libovicích. Ke KV StB v Hradci Králové byl služebně zařazen již v listopadu 1949, v tichu času ale trávil na výjezdech a kurzech, a působil jako frekventant,

⁷²⁹ *Vojenský archiv a Centrální registratura Trnava*, f. Osobné spisy, Hrdlička Bedřich, nar. 29.6.1922, Záznam o službě.

⁷³⁰ František Bogataj (1913-1999) byl od roku 1934 důstojníkem sl. armády. Po nacistické okupaci Československa působil ve vojenské odbojové organizaci Obrana národa. Před zatčením uprchl do zahraničí, účastnil se bojů ve Francii, v Anglii pak absolvoval para-utistický výcvik. V dubnu 1944 byl v rámci operace Carbon vysazen v Protektorátu, jeho skupina úspěšně plnila zpravodajské i sabotážní úkoly až do konce války. V letech třetí republiky absolvoval Vysokou školu válečnou, po únoru 1948 byl z armády propuštěn, odešel do americké zóny Německa, kde patřil k zakládajícím členům nově vznikajícího zahraničního protikomunistického odboje. Řídil vlastní zpravodajskou skupinu, která působilá při výcviku a vysílání kurýrů do Československa. ROKOSKÝ, Jaroslav. Bratři František a Josef Bogatajovi. Protikomunistický odboj na jižní Moravě. In *Securitas Imperii* 16, 2010, s. 88-133. PEJČOCH, Ivo a TOMEK, Prokop. *Agenti-chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*, Cheb 2010, s. 21-22.

⁷³¹ ÚDV Praha - stará spisovna, spis: ÚDV-10/VtB-97, Úřední záznam č. ÚDV-146/VvK-95, Praha 19.4.1996.

⁷³² *Ibidem*, Protokol o výslechu S. Tědka, Praha 11.5.1998.

⁷³³ *Ibidem*, Úřední záznam č. ÚDV-146/VvK-95, Praha 11.4.1996.

nebo jako instruktor. V době, kdy se stal šídícím orgánem Bedicha Hrdličky, byl sice hodnocen jako *štídlný a politicky vyspělý orgán*, postrádal však dosud jakoukoli praxi a zkušenosti z operativní práce. *Šel však o operativní práci zájem a bude-li veden k tomu, aby se oprostil od nepřibojnosti, má předpoklady být schopným orgánem*, soudili jeho nadřízení. Druhou polovinu roku 1952 proto strávil ve škole F. E. Dzeržinského v Praze Veleslavín, kde absolvoval kurz pro operativní pracovníky.⁷³⁴

Akce Škruhů, jejím cílem bylo *špoznat co nejvíce lidí ochotných pracovat proti režimu*,⁷³⁵ byla neprodlen zahájena. Bedich Hrdlička, registrovaný pod číslem 226 jako agent StB 2215 s krycím jménem Šsedláček,⁷³⁶ navázal během své činnosti několikrát v ryhodných kontaktů v ad okres Královéhradeckého kraje, jifi několikrát po peverbování si prý dokázal vybudovat šzáchytné body (jedním z nich m l být například hajný u Hrádku).⁷³⁷ Praxe byla následující: Martínek předával zprávy od Šsedláčka Tědkovi, který agenta fakticky šídil - vypracoval plán a dával instrukce, jak postupovat. Se Stanislavem Tědkem se ovšem Hrdlička osobně také vídal.⁷³⁸

V průběhu celého roku 1951 se královéhradecká StB zamstnávala sledováním Josefa Pluha a dalších hospodářů, n kdejších exponent Janákova východoeského sboru Selských jízd. Věsplo ke konstruování a zámrnému rozšiování šprotistátní skupiny Špluha Josef a spol. a k postupnému odsuzování takto vytipovaných sedláků v rozmezí let 1952 až 1954.⁷³⁹ Do rozsáhlé akce byl zapojen rovněž Bedich Hrdlička. Práv v tomto případě se Hrdličkova práce propojila s Lieslerovou. Na základ *švelmi věfných poznatků* získaných

⁷³⁴ ABS Brno - Kanice, f. Personální spisy MV, arch. 4781/23, Martinek Josef, nar. 13.12.1923, Záznam o průběhu služební doby. Velitelský posudek, 1. odd. KV StB Hradec Králové 22.3.1952. Kádrová charakteristika, Hradec Králové 27.3.1952. fiivotopis, b. d. (1954).

⁷³⁵ ÚDV Praha - stará spisovna, spis: ÚDV-16/VtB-96, Úřední záznam .j. ÚDV-146/VvK-95, Praha 19.4.1996.

⁷³⁶ ABS Praha, f. Agenturní svazky Hradec Králové, kn. Protokol registrace svazků spolupracovníků, 1. zvláštní oddělení Krajské správy Ministerstva vnitra Hradec Králové. *Ibidem*, f. Agenturní svazky Centrála, kn. Protokol registrovaných operativních svazků - evidenční odbor ministerstva národní bezpečnosti, po adové 40, záznam z 13.3.1952, Velitelství StB, 1. sektor, 4. odd., referát 28A.

⁷³⁷ ÚDV Praha - stará spisovna, spis: ÚDV-10/VtB-97, Protokol o výsledku S. Tědka, Praha 11.5.1998. Úřední záznam o výpovědi Stanislava Tědka, Praha 19.4.1996.

⁷³⁸ Například 22. dubna a 25. června 1952 jej Tědek za nepřítomného Martínka úkoloval přímou. NA Praha, f. KPV R (nezprac.), kt. 121, složka Dokumentace Cerman a spol. istá u Horek, kopie Agenturní zprávy agenta Šsedláčka z 23.4.1952. ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-242 MV, Agenturní zpráva agenta Šsedláčka z 26.6.1952.

⁷³⁹ K tomu blíže viz JIRÁSEK, Zdeněk. *Nechanická aféra 1947*. Hradec Králové: Státní okresní archiv, 1992, s. 109-137.

d v rníkem šKarlem Glaseremõ na cele Josefa Pluha e v královéhradecké vy-et ovací v znici StB, byl agent šSedlákõ úkolován, ízen k získávání poznatk na dal-í a dal-í osoby. Po zat ení Josefa Pluha e (1. b ezna 1952) byl napojen na Ji inu Hroudovou z Lubna a za al p edávat zprávy, které významn p isp ly k roz-i ování (o)kruhu podez elých, vyslýchaných, vydíraných a odsouzených sedlák , p edev-ím z okruhu ú astník rozehnaných závod Selských jízd v Nechanicích v ervenci 1947 a místních autorit stav jících se na odpor kolektivizaci.⁷⁴⁰ Sch zky agenta šSedlákaõ s Ji inou Hroudovou probíhaly v pr b hu b ezna a dubna 1952. Nap . v pátek 21. b ezna 1952 Hrdli ka pove e el s Ji inou Hroudovou v královéhradeckém Grand hotelu (útrata inila 700 K s) a po následné rozmluv na pokoji . 42 p edal informace o sedlácích Vodi kovi ze Lhoty pod Lib any⁷⁴¹ a Kade kovi z H íbska. Ji ina Hroudová na šSedlákaõ, kterého znala z ejm jako šJosefaõ, stále ast ji naléhala, aby jí zajistil odchod do zahrani í. šSedlákõ proto se TEdkem a Martinkem p ipravili fingovaný út k, p i kterém byla tajn zat ena.⁷⁴²

B hem b ezna afl kv tna 1952 Hrdli ku zam stnávala provokace v ísté u Horek na Novopacku. V záv ru roku 1951 zde Vladimír Cerman vyst elil vojenskou pu-kou Mauser do místnosti, ve které se konala sch ze KS . Jednalo se o postupu kolektivizace v obci. Návrh na zrealizování provokace skrze agenta StB podal jifl v lednu 1952 velitel novopackého oddílu StB Jaromír Ku era. Do terénu m l být vysazen 17. ledna, av-ak krajské velitelství návrh zamítlo jako *šp íli-pr hledný pro Cermana. Zajistíme proniknutí agenta samiõ*, stojí dopsáno v zápatí návrhu.⁷⁴³ Díky dokument m n kdej-ího sdrufení bývalých politických v z K 231, jefl byly na podzim 2008 po 40 letech vyzvednuty ze zem v B lé u Pecky, m fleme p íblífit styl Hrdli kovy agenturní práce. Své dojmy a post ehy ze vzájemných setkání zaznamenal v roce 1968 sedlák Franti-ek Cerman. Poprvé jej p ekvapil ve vep ín b hem jednoho b eznového ve era roku 1952: *šHned se legitimoval na jméno, jefl si*

⁷⁴⁰ ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-240, Podsvazek A, Souhrn poznatk ke dni 20. ervence 1952 a dal-í postup, KS StB (II. odbor - 3. odd.) Hradec Králové 22.7.1952. Agenturní zpráva agenta šSedlákaõ z 13.3.1952.

⁷⁴¹ K n mu viz URBAN, Ji í. Hospodá ó agrárník ó starosta ó školakõ: místní autority p ekáfkou kolektivizace venkova. In HARNA, Josef ó RA TICOVÁ, Blanka (eds.). *Regionální zvlá-tnosti politiky agrární strany v období první eskoslovenské republiky*. Studie Slovákckého muzea, sv. 17. Uherské Hradi-t : Slovákcké muzeum v Uherském Hradi-ti, 2012, s. 231-232, 239.

⁷⁴² ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-240, Podsvazek A, Agenturní zpráva agenta šSedlákaõ z 24.3.1952. Souhrn poznatk ke dni 20. ervence 1952 a dal-í postup, KS StB (II. odbor - 3. odd.) Hradec Králové 22.7.1952.

⁷⁴³ ÚDV Praha - stará spisovna, spis. zn. ÚDV-10/VtB-97, kopie Návrhu na provoka ní [slovo šprovoka níõ p e-krtáno] metodu na Cermana Vladimíra, Nová Paka 9.1.1952.

nepamatuji. Ukazoval mi fotografii manželky a dít a dost neproz eteln mluvil, že jí je ty i roky pry , a to dít bylo asi dvouleté. Já mu to hned ekl, on se zarazil, ale pak ekl, že také byl doma. Já s tím byl velice p ekvapen a rozru-en, cítil jsem n jaký úskok skrz to synovo st ílení, zaznamenal otec pozd ji popraveného Vladimíra. š Kdyfl odcházel, neb já jsem m l je-t práci, tak mi ekl, že zase n kdy p ijde, ale te jede za hranice. Ale za t i dny zase v tom vep ín m p ekvapil. To jsem mu jíflp ímo ekl, že lfe, že íkal, že jede do zahrani í a že je najednou tady, že je -picl, že p i-el na mne skrze to synovo st ílení. On to vymlouval, ale pak ode-el, když vid l, že já se na fládnou -patnost nedám chytit. Ale pak se se-el se synem Vladimírem, pokračuje v lí ení Hrdli kovy neodbytnosti Franti-ek Cerman. š Synovi jsem p ísn nakázal, a s ním nic nemá, že to p i-el -picl za ním. [1] Asi za átkem dubna jsem v ned li ve er p epadl syna s tím lov kem v zadní chodb u chlěva. Pootev enými dve mi jsem sly-el, ím se baví. Ten lov k se ho ptal, co by za hranicemi d lal, jestli by nevstoupil do zahrani ní armády. Syn hned neodpovídal a on zase: Šel bys k para-utist m? Ty se ale bojí-? Ty se-posí !÷Syn jenom ekl, že se nebojí. Vtom ale já jsem tam jífl na n vrazil a na toho lov ka se obo il. ŠVy synovi nedáte pokoj, afl ho p ivedete na -ibenici!÷ On mi na to s ábelským ú-klebkem povídá: Špane Cerman, to moc lechtá na krku!÷Já se cht l na n ho vrhnout, ale syn m zatla il do dve í a zatím ten lov k druhými dve mi zmizel.õ ⁷⁴⁴ šSedlákováõ provokace Vladimíra Cermana a Stanislava Jeřka skon íla tragicky, 27letý Cerman byl 11. íjna 1952 v Praze na Pankráci popraven.⁷⁴⁵

⁷⁴⁴ NA Praha, f. KPV R (nezprac.), kt. 121, slořka Dokumentace Cerman a spol. ístá u Horek, Výpov Franti-ka Cermana sepsaná v r. 1968.

⁷⁴⁵ Podrobný popis provokace viz ABS Praha, f. Kabinet StB materiál , sign. 323-24-18, Teror š ístáõ - souhrnná zpráva, KV StB Hradec Králové 12.5.1952. Poprvé p ípad zpracoval MÁLEK, Ji í. Justí ní vrařda Vladimíra Cermana. In BABKA, Luká- - VEBER, Václav (eds.). *Za svobodu a demokracii III.: t etí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové 2002, s. 221-235. Dále viz PEXOVÁ, Hana. Kolektivizace v okrese Ji ín. In BLAfiEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK, Michal (eds.). *Akce "K". Vyhnání sedlák a jejich rodín z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 244-255. PEJ OCH, Ivo. *Vojenské osoby popravené v období politických proces v eskoslovensku v letech 1948-1955*. Praha: Ministerstvo obrany R, 2009, s. 157-160. P ípadem se ufl v roce 1956 zabývala Inspekce ministra vnitra, do-la ov-em k záv ru, že šnebyla poru-ena socialistická zákonnostõ. ABS Praha, f. Inspekce MV - I. díl 1953-1972 (A 8/1), inv. . 394, j. IM-0036/56, s. 74-91. O sedm let pozd ji kontrolní a inspek ní odbor MV p iznal provoka ní úlohu agenta šSedlákaõ, ale konstatování nezákonnosti se vyhnul. ABS Praha, f. Sekretariát ministra vnitra II. díl 1960 - 1965 (A 2/2), inv. . 277, zpráva Akce šTeror ístá okr. N. Pakaõ, 1. zvlá-tní odd. - p ehodnocovací skupina KS MV Hradec Králové 24.4.1963. Viz téř BÁRTA, Milan. *Inspekce ministra vnitra v letech 1953-1989: výb r dokument* . Praha: Ústav pro studium totalitních reřim , 2009. 323 s. 196-207. V záv ru 60. let Inspekce MV konstatovala odpov dnost n kdej-ích d stojník StB v Hradci Králové za pouřítí nezákonných metod a vyvodila personální d sledky po slufební linii. KPV, archiv Ji řho Málka, slořka Cerman - ístá, ú ední kopie Zprávy o

Od konce dubna afl do za átku ervence 1952 Hrdli ku zanepráz d ovala dal-í provokace, tentokrát ve filunicích na Novobydflovsku. B hem jedné kv tnové noci roku 1949 byla v katastru sousední obce Kozojedy postavena -ibenice se znázorn ním nejagiln j-ích komunistických funkcioná , prosazujících zakládání JZD. A koli Bezpe nost p ípad vy-et ovala, autor -ibení ní instalace Ladislav Brofl z stal nevypátrán. Teprve na ja e 1952, kdy byl do regionu k pot ení protikolektiviza ního odporu nasazen agent StB, který vystupoval jako zahrani ní odbojá , za ala Bezpe nost získávat jasné kontury o protireflimním smý-lení a aktivitách místních obyvatel, kte í napjat o ekávali politický zvrát a považovali za svou povinnost podílet se na svrvení komunistické diktatury. Oním agentem byl pochopiteln Bed ich Hrdli ka. O jeho zkontaktování s Broflem se postaral Josef ipera z Kozojed, který spolupracoval s novobydflovskou StB pod krycím jménem š315õ⁷⁴⁶ a kterému Brofl d v oval. Kdyfl se jednou Ladislav Brofl zmínil, fle by rád odeslal dopis do zahrani í, *š aby se na druhé stran dozv d li, jak se u nás zachází s lidmiõ*, byla vhodná p íležitost pro šSedlákovõ napojení na sv t.⁷⁴⁷ Hrdli ka, který ve filunicích vystupoval jako šHolubõ, si tak celkem snadno získal Broflovu d v ru. Od p esp íli- d v ívého Brofle dostal dokonce hn dý koflený kabát, který z rozhodnutí š ídicího orgánaõ Martinka z stal jeho majetkem.⁷⁴⁸ Ihned se za al zajímat o zbran mezi odp rci reflimu na novobydflovském venkov , a tak se postupn do hledá ku tajné policie dostávali dal-í, s pouónorovým reflimem nesouhlasící ob ané z celého okolí. Kruh se roz-í oval. V lét 1972 popsal Brofl své kontakty se šSedlákemõ následovn : *šDne 30. dubna 1952 p i-el ke mn neznámý mufl asi 35letý, který mi ukázal n kolik legitimací, z nichfl jedna byla na jméno Holub. ekl, fle se jmenuje Holub, fle ho posílá ipera a fle by pot eboval, abych mu poskytl informace o tom, jak se lidé staví k zakládání JZD, k politickému reflimu.õ* Posléze se za al vyptávat i na dal-í vesnice, zajímali jej spolehliví lidé nesouhlasící

pro-et ení akce šTeror ó istáõ ze 7.6.1968 a Záv re né zprávy Inspekce MV z 16.6.1969. *ABS Praha*, f. Kádrová správa Federálního ministerstva vnitra Praha, inv. . 3, mikrofi- Informace o výsledcích -et ení u funkcioná MV zpro-t ných funkcí v ervenci 1968 a o za azení n kterých dal-ích odvolaných z vedoucích funkcí MV.

⁷⁴⁶ Josef ipera byl registrován pod . 528 u Okresního odd lení MV Nový Bydflov jako tajný spolupracovník s krycím jménem š315õ. Jeho svazek byl ukon en v zá í 1956 a v dubnu 1964 byl zni en. *ABS Praha*, f. Agenturní svazky Hradec Králové, kn. Protokol registrace svazk spolupracovník , 1. zvlá-tní odd lení KS MV Hradec Králové.

⁷⁴⁷ *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-242 MV, Agenturní zprávy . 12 a 16 z 11. a 21.4.1952. Souhrn poznatk šilleg. skupiny Brofl a spol.õ, Hradec Králové 2.10.1952.

⁷⁴⁸ *Ibidem*, Agenturní zprávy agenta šSedlákaõ z 30.4. a 30.6.1952. Zápis o výpov di L. Brofle, KS StB Hradec Králové 31.10.1952.

s pouhým reffimem. *š Sám jsem agentovi nic nesliboval a ten m nakonec ekl, kdyfl mi ukázal n kolik dal-ích legitimací, které m l, fle se dlouhého flivota nedofljiu, kdybych ho cht l udat, a p i tom na m namí il pistoli. Pak m tento neznámý mufl nav-tívil je-t n kolikrát a je mofné, fle u m také jednou p espal.õ*⁷⁴⁹ Na p elomu ervna a ervence 1952 rozhodl Stanislav Tědek o ukon ení šSedlákovýchõ náv-t v ve filunicích, kontakt s Broflem pak dále udrflovali spolupracovníci novobydflovské StB, kte í dostali za úkol p edstírat, *šfle byl agent asi n kde zast elen, nebo ne-li dokonce chycen na hranicíchõ.*⁷⁵⁰ Tím byl agent šSedlákõ z šakce Brofl a spol.õ staflen. Soudní proces s novobydflovskými hospodá i se konal jen n kolik dní p ed drastickou m novou reformou p ed Krajským soudem v Hradci Králové, jeho akté i byli odsouzeni pro trestný in velezrady k mnohaletým trest m odn tí svobody.⁷⁵¹

Jak je vid t, zejména na ja e 1952 byl Bed ich Hrdli ka coby agent šSedlákõ nadmíru vytíflený. V kontrastu s tím nemáme pro následující období jeho spolupráce s operativním odborem královéhradecké StB tém fládné zprávy. ást byla zni ena díky pr b flným skartacím operativního materiálu, jiná ást nesporn dosud eká na své nalezení ve svazcích dal-ích zpracovávaných p ípad . Jisté v-ak je, fle Hrdli kova agenturní práce pokračovala i v následujících letech. Nap . v kauze roz-i ování leták k výro í narození Tomá-e Garriguea Masaryka vystupoval Hrdli ka na ja e 1954 z ejm s poflehnáním sov tského poradce, plán agenturn operativních opat ení byl totífl stanoven *špo porad u sov tského poradceõ.*⁷⁵² V tomto p ípad nevíme, pod jakou legendou zde agent šSedlákõ u inkoval, prameny jsou v tomto ohledu skoupé. Svému š ídicímu orgánoviõ, kterým byl nadále Josef Martinek, v té dob ná elník OO MV v Trutnov , dodával zprávy na vedoucího podniku NARPA v Trutnov , sch zky se odehrávaly na trutnovské promenád v fldy okolo 14. hodiny.⁷⁵³

⁷⁴⁹ *Krajský soud v Hradci Králové*, Rehabilita ní spis Rt 124/90, spis. zn. 12 Tr 547/68, Protokol sepsaný u Krajského soudu v Hradci Králové 10.8.1972.

⁷⁵⁰ *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-242 MV, Agenturní zpráva agenta šSedlákõ z 30.6.1952.

⁷⁵¹ Blífle viz URBAN, Ji í. Projevy odporu proti nastupující kolektivizaci na Novobydflovsku. In *Theatrum historiae* 8 (2011), Univerzita Pardubice, s. 279-310.

⁷⁵² *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-660 MV, Protistátní letáky v výro í TGM - hlá-ení, KS MV Hradec Králové 9.3.1954.

⁷⁵³ *Ibidem*, Agenturní zprávy agenta šSedlákõ z 25. a 26.5.1954, OO MV Trutnov.

V polovině roku 1954 a na jaře 1955 vydal ministr vnitra Rudolf Barák⁷⁵⁴ pokyny směřující k posílení agenturní operativní práce na venkově, v okolí bývalých agrárních a šlechtických lidí.⁷⁵⁵ Během druhé poloviny roku 1954 se podstatně posilovala síť informátorů v zemědělství, podle kterých údajně narostl jejich počet tam kde byl dvojnásobný. Hradec Králové však patří mezi spíše zaostávající regiony, zdejší agentura byla posílena jen o 17 spolupracovníků.⁷⁵⁶ V lednu 1955 byla pro okresní náčelníky uspořádána celostátní porada, na níž vyslechli různé připomínky, včetně ústřední bojové vesnici rozhodnutí. ⁷⁵⁷ V dubnu 1955 obdržely operativní složky StB pokyn k *š intenzivnímu rozpracování nepřítele na úseku zemědělství*, který mimo jiné naznačoval urychlené dokončení evidencí *š kulackých fiktivních* a bývalých funkcionářů agrární strany v regionech a v jejich okolí *š budovat agenturní síť*, tedy získávat a mobilizovat spolupracovníky StB.⁷⁵⁸ StB tedy znovu zaměřila pozornost k venkovu, a to ještě předtím než Antonín Novotný vyhlásil v únoru 1955 záměr zahájit novou vlnu aktivní kolektivizace.⁷⁵⁹ V létě a na podzim 1955 přicházely do regionů další rozkazy, pokyny a směrnice akcentující *š zesílení boje proti nepříteli v postavě zemědělství*.⁷⁶⁰

Ke konci roku 1955 pracovalo pro královéhradeckou Bezpečnost na úseku vesnice celkem 27 spolupracovníků 3. odboru KS MV plus 14 agentů a 95 informátorů 4. odboru KS MV.⁷⁶¹

Díky přehledovým hlášením, která se na základě rozkazů a směrnic doprovázejících odstartování nové kolektivizační vlny začala vyhotovovat, máme

⁷⁵⁴ K jeho působení v ústředí vnitra viz TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009.

⁷⁵⁵ *ABS Brno - Kanice*, f. KS MV Hradec Králové, kt. 29, inv. č. 123, Směrnice o agenturní operativní práci pro KS-MV v problematice bývalých agrárních a šlechtických lidí, Praha 15.3.1955. Rozkaz ministra vnitra č. 136 z 30.6.1954.

⁷⁵⁶ *ABS Praha*, f. Výtiskné spisy sekretariátu MV, sign. 319-15-9, Referát mjr. Ludvíka přednesený 28.1.1955 na poradě náčelníků okresních oddělení ministerstva vnitra, s. 6.

⁷⁵⁷ *Ibidem*, s. 5.

⁷⁵⁸ *ABS Brno o Kanice*, f. KS MV Hradec Králové, kt. 21, inv. j. 63, Tajný rozkaz č. 10 z 22.4.1955: Intenzivní rozpracování nepřítele na úseku zemědělství.

⁷⁵⁹ K ústřední souvislostem viz URBAN, Jiří. *Československá cesta kolektivizace venkova po Stalinově a Gottwaldově smrti: od mezinárodních souvislostí k místním praktikám*. In *Prameny a studie 48: Z historie zemědělství*. Národní zemědělské muzeum Praha, 2012, s. 92-115. PERNES, Jiří. *Závěrečná etapa kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960*. In B. EZINA, Vladimír PERNES, Jiří (eds.). *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960: sborník příspěvků*. Brno: Stilus, 2009, s. 9-52.

⁷⁶⁰ *ABS Brno o Kanice*, f. KS MV Hradec Králové, kt. 21, inv. j. 63, Tajný rozkaz č. 17 z 3.8.1955: Zesílení boje proti nepříteli v postavě zemědělství socialistické v postavě zemědělství.

⁷⁶¹ *Ibidem*, kt. 29, inv. č. 123, čtvrtletní hlášení o agenturní operativní činnosti po linii zemědělství o doplnění zpráva, KS MV Hradec Králové 18.11.1955.

konstatovat, že Bedřich Hrdlička zůstal i v této fázi prosazování kolektivizace nadále platným agentem královéhradecké StB. V roce 1955 byl zaměstnán jako traktorista ve Svobodných Dvorech, na zdejší provozovně SSS Hradec Králové.⁷⁶² Jako šedlák zde byl nasazen na Františka Jozífa, hospodáře vystřihovaného mimo rámec akce ŠKOKe zdejšímu státnímu statku. Jeho úkolem bylo dodávat zprávy o Jozífově šnepátelské inności, která měla spočívat například ve výrocích proti kolektivizaci, i ve vztahu k práci a k zacházení s různými hospodářskými stroji a s náradím.⁷⁶³ Jinými slovy, šedlák zde monitoroval každodenní strategie pasivního odporu proti kolektivizaci.⁷⁶⁴ Hrdlička v zábrně byl ovšem iřněfl prostědí provozovny státního statku. Z předěných let uřl ml celou řadu kontaktů, a tak nepřekvapí, že dodával hlášení také na další nepohodlné hospodáře z řřho okolí. Dochovaný je například záznam jeho hlášení na hospodáře Frejvalda z obce Litohrady v okrese Rychnov nad Kněžnou, týkající se jeho postojů proti JZD.⁷⁶⁵

Podívejme se nyní podrobněji na některé charakteristické rysy šedlákova agenturního vystupování. Pokud se týče zpodobu šedlákova napojování na zájmové osoby v novém prostědí, byl buď nápomocen jiný tajný spolupracovník StB, nebo vyuffita osoba, na kterou StB měla nějaké kompromitující materiály. Vřdy se jednalo o lidi z blízkého okolí vyřipovaných šobjektů. Krycí legenda o agentovi ze zahraničí organizujícím protikomunistický odboj zůstávala stejná, měnila se však jména, pod kterými šedlák vystupoval. V řstě u Horek se vydával za šJosefa Havla a nechal se oslovovat jako šPepík i šJoska.⁷⁶⁶ Pochlubil se také pouřívanou legitimací na jméno šJosefa Šněka.⁷⁶⁷ Ve řilunicích se p i první schůzce

⁷⁶² *SOkA Hradec Králové*, f. Okresní soud Hradec Králové, spis. zn. 1T 121/57, Vyřetovací spis . VB-2906/40-55, Protokol o výřlehu B. Hrdličky, Místní oddělení VB Hradec Králové 7.5.1955.

⁷⁶³ *ABS Brno ř Kanice*, f. KS MV Hradec Králové, kt. 29, inv. . 123, řtvřletní hlášení o agenturní operativní inności po linii zemřdřství ř dopřující zpráva, KS MV Hradec Králové 18.11.1955.

⁷⁶⁴ Srov. FITZPATRICK, Sheila. *Stalin's peasants: resistance and survival in the Russian village after collectivization*. New York - Oxford: Oxford University Press, 1994, s. 5-16. SCOTT, James C. *Weapons of the weak: everyday forms of peasant resistance*. New Haven: Yale University Press, 1985, s. 28-37. TÝři. *Domination and the arts of resistance: hidden transcripts*. New Haven: Yale University Press, 1990, s. 198.

⁷⁶⁵ *ABS Brno ř Kanice*, f. KS MV Hradec Králové, kt. 29, inv. . 123, Hlášení k tajnému rozkazu ministra vnřtra . 128 ze dne 25.7.1955, KS MV Hradec Králové 30.12.1955, s. 8.

⁷⁶⁶ *ABS Praha*, f. Vyřetovací spisy Hradec Králové, sign. V-399 HK, Podřvazek S. Jeřek ml., Zápis o výřpovřdi z 10.5.1952, s. 4. *Ibidem*, Podřvazek F. Čerman st., Zápis o výřpovřdi z 10.5.1952, s. 5. *Ibidem*, Podřvazek S. Jeřek st., Zápis o výřpovřdi z 15.5.1952, s. 4-5. *Ibidem*, Podřvazek F. Čerman ml., Zápis o výřpovřdi z 12.5.1952, s. 3.

⁷⁶⁷ *NA Praha*, f. Konfederace politických vřzřeské republiky (nezprac.), kt. 121, slořřka Dokumentace Čerman a spol. řstě u Horek, Zpráva dokumentační komise K 231 Nová Paka z 3.6.1968. Kopie Űdřního záznamu řTeror řstě - agenturní kombinace - zpráva ř z 24.4.1952.

v záv ru dubna 1952 vykázal hned n kolika legitimacemi, oslovovat se nechal jménem šHolubě.⁷⁶⁸ Vystupoval údajn rovn fl pod jménem šJaroslav Sedlá ekō z Krnska na Mladoboleslavsku.⁷⁶⁹

Dochovány jsou rovn fl vzpomínky na Hrdli k v terénní ústroj. V podmínkách novopackého podh í Krkono–se pochopiteln pohyboval i na lyflích, objevil se tedy v lyfla ských kalhotách i botách, kdyfl sníh ze strání zmizel, objevoval se ustrojen v b fném obleku a kabátu hubertusu. Hrdli ka m l oblibu v zeleném klobouku, *šjaký nosí myslivciō*, nap . Franti–ek Cerman podotkl: *šnikdy jsem ho prostovlasého nevid lō*. Jindy, p irozen v závislosti na rozmarech po así, se nechal vid t ve sv tlém nepromokavém plá–ti bez pokrývky na hlav .⁷⁷⁰

Citlivou otázkou byla pro královéhradecké referenty StB role agenta šSedlákaō a jeho provokací p i soudních lí eních. V p ípad Hrdli kova ú inkování ve filuniích na Novobydflovsku zn l pokyn ppor. Martinka jasn : *šVýslech s Broflem ohledn agenta II. odboru, kterého zná Brofl jako agenta ze zahrani í, prove te na zvlá–tní protokol.ō* P i výslechu m li dát referenti StB Brofvi na v domí, fle agent, který ho nav–t voval, je–t není dopaden, a proto není fládoucí o n m do jiných protokol a hlavn p i procesu mluvit. *šUpozorn te hoō*, instruoval Martinek, *fle škdyby se tak stalo, dáme mu k jeho trestným in m je–t velezradu, pon vadfl se spojil s agentem cizí moci. O tomto je nutné Brofle uv domiti a zpracovati [ho] natolik, aby se nám nestalo, fle by agent figuroval p i procesuō*, zn l záv re ný Martink v pokyn.⁷⁷¹ V p ípad provokace v ísté u Horek na Novopacku byl Bed ich Hrdli ka alias šJosef Sn –kaō b hem p ípravy procesu p ed Státním soudem Praha zasedajícím v Nové Pace⁷⁷² kamuflován legendou o zast elení (šlikvidaciō) na hranicích dne 18. 5. 1952 v prostoru Karlových Var orgány

⁷⁶⁸ ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-242 MV, Zápis o výpov di L. Brofle, KS StB Hradec Králové 31.10.1952.

⁷⁶⁹ Zde je mofné, fle se jedná o legendu, se kterou Hrdli ka p i–el z území Spolkové republiky N mecko. ABS Praha, f. Hlavní správa Vojenské kontrarozv dky, sign. 302-219-6, Poznatky o agentech - zpráva z 6.11.1951.

⁷⁷⁰ ABS Praha, f. Vy–et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-399 HK, Skupinový spis stb vy–et ování proti Vladimíru Cermanovi a spoln ík m, Obálka s doli ným materiálem, Zápis o výpov dích Vladimíra Cermana, Franti–ka Cermana a Stanislava Jeflka mlad–ího, KV StB Hradec Králové, b. d.

⁷⁷¹ ABS Praha, f. Historický fond MV, sign. H-242 MV, Souhrn poznatk illeg. skupiny Brofl a spol., Hradec Králové 2.10.1952. Separátní protokol o sch zkách s Hrdli kou coby šHolubemō se dochoval ve vy–et ovacím svazku: ABS Praha, f. Vy–et ovací spisy - Hradec Králové, sign. V-448 HK, Podsvazek L. Brofl, Zápis o výpov di, KS StB Hradec Králové 31.10.1952.

⁷⁷² Novopacký hotel Centrál, ve kterém Státní soud Praha ve dnech 12. a 13.6.1952 zasedal, dnes nese k této události pam tní desku.

pohrani ní strážle). *šK tomuto ú elu jsme si vyfádali od 1. odd lení, 1. sektoru V-Stb osobní data n kterého nep átelského agenta, který byl v poslední dob na západní hranici zast elenō, informoval Tědek, p i emfl dodal, fle p ed Státním soudem bude šv ci dán hladký pr b hō. V p ípad Hrdli kova vystupování v ísté na Novopacku totifl nebylo mořné údajného zahrani ního agenta ze soudního jednání vynechat, jeho provoka ní stopa se táhla celým p ípadem. Královéhradecké vedení StB jeho uvedení p i chystaném ve ejném procesu naopak doporu ovalo jako prost edek k vykreslení nebezpe nosti skupiny a odhalení šnep átelské a záke né tvá e vesnických bohá ō.⁷⁷³*

Obvin ným v p ípadu šTeror ístáō byly k identifikaci p edlořeny fotografie, které jsou dnes jediným dokladem zachycujícími Hrdli k v tehdej-í vzhled. Hospodá i Stanislavu Jefkovi (1901) i dal-ím se do pam ti zapsal jako -tíhlý muřl vy-í postavy s pronikav ernýma o ima, huben j-ím obli ejem sn dé barvy a ernými vlasy. Jefkova charakteristika byla pom rn p esná, srovnáme-li ji s Hrdli kovým popisem z doby vojenské sluffby. Na 173 cm vý-ky vářil pouhých 61 kg, vlasy m l erné, o i hn dé.⁷⁷⁴ *šFotografii, kde je bez vous , m l i na svém pr kaze, který mi ukazovalō, dodal posléze popravený Vladimír Cerman (1925). Do pam ti se mu také zapsalo, fle domn lý zahrani ní agent šmluvil zcela správn eskyō. Stanislav Jefek (1924) si pamatoval ob Hrdli kovy podobizny: bezvousou m l šna normálním ob anském pr kazuō, variantu s knírkem vid l šnalepenou v n jakém n meckém pr kazuō.⁷⁷⁵ Na domn le identifika ních protokolech jsou za StB podepsáni Ku ák (vyslychající) a Hnik (sv dek). Franti-ek Cerman (1893), který Hrdli kovi vystupujícímu jako šJosef Sn -kaō od po átku ned v oval, ov-em identifikaci údajného zahrani ního agenta popsal jinak: *šAsi týden p ed soudem byl jsem zavolán do kancelá e, kde sed li jiní dva páni a řena. Ukazovali mi fotografie, jestli toho lov ka poznávám, fle to byl ten zahrani ní agent. Já jsem zase tvrdil, fle to řládny zahrani ní agent nebyl, fle to byl n jaký -picl, který m l p ívést syna do ne-t stí, a bez brýlí fle fotografii nerozeznám. Té paní se mé výpov di asi moc**

⁷⁷³ ABS Praha, f. Kabinet StB materiál , sign. 323-24-18, šTeror ístáō - souhrnná zpráva adresovaná referátu 2021 II. sektoru Velitelství StB, KV StB Hradec Králové 12.5.1952.

⁷⁷⁴ Vojenský archiv ó Centrálna registratura Trnava, f. Osobné spisy, Hrdli ka Bed ich, nar. 29.6.1922, Kmenový list.

⁷⁷⁵ ABS Praha, f. Vy-et ovací spisy Hradec Králové, sign. V-399 HK, Skupinový spis stb vy-et ování proti Vladimíru Cermanovi a spolé ník m, Obálka s dolí ným materiálem, Zápisy o výpov dích Vladimíra Cermana, Franti-ka Cermana, Stanislava Jefka a Stanislava Jefka star-řho, KV StB Hradec Králové, b. d.

nelíbily. Druhý den jsem byl p edvolán p ed ty dva referenty. Ten jeden byl Jaroslav Horák z Ho ic, bývalý u itel t locviku a druhý obrovité postavy, jméno neznám. Bylo mi e eno, že jsem svými výpov mi ud lal -patný dojem na paní prokurátorku, která prý se jmenovala Matu-ínská. [1] První referent po tom nezda eném výslechu ode-el a z stal tam ten obr. Velké pihy na rukách a obli eji nev stily nic dobrého, pokračoval letitý sedlák v lí ení dn , b hem nichfl byl zlomen k podpisu pod identifikaci. Jako jediný se v-ak ozval i p i p elí ení p ed Státním soudem Praha, zasedajícím v Nové Pace. Prokurátorka prý rozho en reagovala výhr flnými slovy *šJe-ť uráflejte na-i státní policii!õ* a p etavila jeho poznámku v d kaz styku/kontaktu se šzahrani ním agentemõ, obhájci p irozen sed li beze slov.⁷⁷⁶ Údajn zast elený agent šJosefõ byl v-ak v dob konání procesu (13. ervna 1952) spat en na novopackém nám stí, poznala jej paní Jelfková s dcerou.⁷⁷⁷

V-em, se kterými se agent šSedláko, ízený 2. odd lením královéhradecké StB, setkal, utkv l v pam ti chyb jící palec na jeho levé ruce. K tomuto úrazu p i-el Bed ich Hrdli ka z ejm t sn p ed nástupem vojenské slufby. Nabízí se proto domn nka, že by se p ivozením tohoto úrazu cht l vojenské povinnosti vyhnout. Dostupná fakta vypovídají o tom, že levý palec Hrdli ka ztratil p ed 3. kv tmem 1948, kdy nastupoval k základní vojenské slufb . Hned b hem prvního týdne výcviku Hrdli ka na sv j handicap poukazoval, z té doby máme k dispozici následující záznam: *šJmenovaný prohlá-uje, že p i doteku kone k dosud je-ť nezahojeného u íznutého palce afl u ko ene jmenovaný cítí bolest. Vykonávání voj. výcviku znemožl uje hodn práv tato ztráta palce.õ*⁷⁷⁸ Zdravotní a léka ské záznamy z osobního spisu vojína Hrdli ky autor sice nem l k dispozici, i tak ale m flme konstatovat, že Hrdli kovo zran ní bylo erstvé a že souvislost mezi úrazem a povinností nastoupit vojenskou slufbu nelze vylou it. Ostatn práv tento zdravotní handicap se stal d vodem p ed asného ukon ení výcviku a prominutí v t-í ásti základní vojenské slufby, p edev-ím ale poznávacím znamením agenta šSedlákaõ.⁷⁷⁹

⁷⁷⁶ NA Praha, f. KPV R (nezprac.), kt. 121, sloflka Dokumentace Cerman a spol. ístá u Horek, Výpov Franti-ka Cermana sepsaná v r. 1968.

⁷⁷⁷ *Ibidem*, Dokumenta ní komise OV K231 Ji ín k p ípadu Vladimír Cerman a spol., Nová Paka 3.6.1968.

⁷⁷⁸ *Vojenský archiv ó Centrálna registratura Trnava*, f. Osobné spisy, Hrdli ka Bed ich, nar. 29.6.1922, Prohlá-ení velitele setniny k superarbitra ní listin , Sokolov 10.5.1948.

⁷⁷⁹ Po propu-t ní v roce 1962 se Brofl od spoluodsouzeného Volejníka dozv d l, že jej vy-et oval šorgánõ, kterému na levé ruce chyb l palec. A koliv je p ítomnost tajného spolupracovníka u vy-et ování vcelku nepravd podobná, vedlo toto (nikoli jedine né) poznávací znamení v p ípad

Služební hodnocení agenturní innosti Bedicha Hrdliky sice nemáme k dispozici, z dochovaných agenturních zpráv však můžeme konstatovat, že ve své roli agenta Šedláka vystupoval velice aktivně, zapojoval vlastní iniciativu a nejednou navrhoval rozšíření okruhu zájmových osob.⁷⁸⁰ Jeho zprávy byly hodnoceny vesměs jako hodnověrné, jeho systematické snažení rozšiřovat okruh zájmových osob bylo ze strany Martinka a Tědka s povděkem kvitováno a podporováno. Na základě těchto indicií lze, dle mého soudu, považovat agenta Šedláka za velice platný článok agenturní sítě utvářené operativním odborem královéhradecké StB kolem agrárních představitelů a místních autorit, nesouhlasících s pouhým vývojem a vzdorujícím kolektivizaci zemědělství v regionu. V akci ŠKruh se osvědčil. Naproti tomu Jiří Málek poukazuje na *šmizernou kvalitu agenturní práce* v souvislosti s neobratným vyžrazením Hrdliky spolupráce samotnými příslušníky StB, a to údajně již v dubnu 1952.⁷⁸¹ *Š On sám se pak vyhradil na veštnosti do ukončení spolupráce s StB v lednu 1956 celkem –estkrát, píše Málek na Hrdliky zpravodajské konto. Zároveň však podává dle kaz toho, že si StB Hrdliky spolupráce dost cenila - jen mezi lednem a listopadem 1952 mu mělo být vyplaceno neuvěřitelných 67 533 Kč s.⁷⁸² Josef Martínek v září 1963, tehdy již v hodnosti kapitána, uvedl, že Hrdlika byl za své agenturní výkony odměňován měsíčním platem *šve výši platu orgána mimo dalších útrat spojených s úkoly*.⁷⁸³*

filunických hospodářů k dekonspiraci provokace v režii StB. *Š Pon vaděl onen neznámý muž označovaný jako agent rovněž neměl na levé ruce palec, domnívám se, že onen agent byl vlastně orgán Státní bezpečnosti. Také mi byla ukázána pistole vyšetřování ráže 9 mm, kterou jsem předal onomu neznámému muži. Toto mě také vede k domněnce, že tento neznámý muž nejmeně spolupracoval se Státní bezpečností, vyvozoval Brofl. Někdejší vyšetřovatel KV StB v Hradci Králové František Suchánek však v roce 1972 prohlásil, že si na žádné podrobnosti o agentu Šedlákově nevzpomíná, naopak se snažil drflet povodní krycí legendy, popírající jeho angažmá u StB: *Š Nepamatuji se již, zda agent byl dopaden, vyšetřován a souzen. Domnívám se však, že na základě výpovědi Brofla jistě se po něm –lo. Š Je třeba zmínit, že i uvnitř StB se ctěla zásada, že každý příslušník měl v dít jen tolik, kolik potřeboval k práci na svém úseku, a že tedy Suchánek skutečně nemusel vědět, že jde o agenta řízeného kolegy Martinkem a Tědkem. Krajský soud v Hradci Králové, Rehabilitační spis Rt 124/90, spis. zn. 12 Tr 547/68, Protokoly sepsané u Krajského soudu v Hradci Králové 10. a 30.8.1972.**

⁷⁸⁰ Výslovně viz například *NA Praha*, f. KPV R (nezprac.), kt. 121, složka Dokumentace Cerman a spol. listá u Horek, kopie Agenturní zprávy agenta Šedláka z 23.4.1952.

⁷⁸¹ A kolik bylo Šedlákově vystupování dosti troufalé, otrlé i drzé, v takovýchto situacích se jen těžko mohl vyhnout strachu. Odhalení provokace ani fyzická likvidace konfidenta odhaleného uvnitř skupiny by totiž nebyly ojedinělým případem. Srov. JURMAN, Hynek. *Smrt pod Květnicí*. Tě pánov nad Svratkou: vl. n., 2001, s. 50-62. NAVARA, Luděk KASÁ EK, Miroslav. *Volavčí síť: po stopách tětího odboje*. Brno: Host, 2012, s. 142n., 164, 179n.

⁷⁸² MÁLEK, Jiří. Justiční vražda Vladimíra Cermana. In BABKA, Lukáš-- VEBER, Václav (eds.). *Za svobodu a demokracii III.: tětí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové 2002, s. 223.

⁷⁸³ KPV, archiv Jiřího Mála, složka Cerman - listá, kopie Vyjádření k případu akce Teror v listě, Hradec Králové 25.9.1963.

Domnívám se, že pravidelný měsíční příjem plus úhrady výloh, vykázaných jako agenturní, jak se dochovalo například v případě schůzek s Jiřinou Hroudovou, představují mimořádné ohodnocení šedlákovy agenturní práce a svědčí o tom, že si StB jeho výkon nadměru cenila. S Málkovým hodnocením proto nemohu souhlasit.

Ukončení Hrdličky spolupráce se StB datuje Jiří Málek lednem 1956.⁷⁸⁴ Podle záznamu v registru byl svazek tajného spolupracovníka ukončen 23. února 1956.⁷⁸⁵ Poslední záznam o jeho aktivní spolupráci, který bylo možné v archivu dohledat, byl datován 30. prosince 1955,⁷⁸⁶ poté zbývá ufl jen opakovaně povzdechnout nad skartací Hrdličky osobního spisu.⁷⁸⁷

Do Hradce Králové se Hrdlička, když už zdejší StB získal nové uplatnění jako agent šedlák, stěhoval pravděpodobně bez manfelky. Bydlel ve vile u paní Vosáhlové v Albertově ulici č. 645, k pobytu na této adrese se přihlásil 12. prosince 1951. Na začátku května následujícího roku se z pobytu odhlásil bez udání bližší adresy.⁷⁸⁸ Zdržoval se však stále v regionu horního Polabí, kde měl coby agent šedlák velice napilno. Z listopadu 1953 máme záznam o jeho registraci u Okresního vojenského velitelství v Trutnově. Podle vojenských záznamů disponoval Bedřich Hrdlička individuálním oprávněním nejen na osobní i nákladní automobily (skup. C), ale od roku 1956 také novým individuálním právem na ovládání motorových rypadel, traktorů nad 35 HP, dozerů, scraperů a terénních rozrývačů.⁷⁸⁹ Po předpokládaném skončení spolupráce se Státní bezpečností se tedy Hrdlička pravděpodobně nevrátil do zemědělského sektoru, nýbrž zakotvil ve stavebnictví.

Jako určitý předchůdek mezi obdobími aktivní spolupráce, kdy Hrdlička opakovaně procházel nejrozličnějšími prohledávkami a pěstovkami, a vstupem do civilního

⁷⁸⁴ MÁLEK, Jiří. Justiční vražda Vladimíra Cermana. In BABKA, Lukáš – VEBER, Václav (eds.). *Za svobodu a demokracii III.: třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové 2002, s. 223.

⁷⁸⁵ ABS Praha, f. Agenturní svazky Hradec Králové, kn. Protokol registrace svazek spolupracovník, 1. zvláštní oddělení KS MV Hradec Králové registrační. 226.

⁷⁸⁶ ABS Brno o Kanice, f. KS MV Hradec Králové, kt. 29, inv. č. 123, Hlášení k tajnému rozkazu ministra vnitra č. 128 ze dne 25.7.1955, KS MV Hradec Králové 30.12.1955, s. 8.

⁷⁸⁷ V březnu 1956 byl svazek převeden pod archivní číslo 18018, v listopadu 1958 byl soubor předán královéhradecké KS MV, v březnu 1959 uložten pod archivním číslem 1270 a v roce 1980 zničen. ABS Praha, f. Agenturní svazky Centrála, kn. Archivní protokol agenturních svazků a map vlastnoručných zpráv spolupracovník, 1. zvláštní odbor MV, arch. č. 18018. Za dohledání záznamu o převedení a zničení svazku vděčí Vladimíru Lejtnarovi.

⁷⁸⁸ SOkA Hradec Králové, f. Místní národní výbor Hradec Králové, kt. 307, inv. č. 1652, Hlášení obyvatelstva (Hrabal-Chlustin), 1949-1955, Přihláška trvalého pobytu občana.

⁷⁸⁹ Vojenský archiv o Centrálna registratura Trnava, f. Osobné spisy, Hrdlička Bedřich, nar. 29.6.1922, Evidenční list.

flivota lze vnímat Hrdli kovo trestní stíhání. Zahájeno bylo jifl v lét 1956, v té dob pracoval jako zootechnik JZD Svinary.⁷⁹⁰ V listopadu 1957, tehdy jifl jako zam stnanec národního podniku Zemstav, byl Lidovým soudem v Hradci Králové odsouzen za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a za podvod k nepodmín nému trestu odn tí svobody na sedm m síc .⁷⁹¹ Po pr tazích s nástupem trestu jej vykonal ve druhé polovin roku 1958.⁷⁹² V následujících letech ufl jsou zprávy o p sobení Bed icha Hrdli ky podstatn vzácn j-í. V únoru 1966 bylo Hrdli kovo bydlit stále uvád no v Hradci Králové, nyní na t íd eskoslovenské armády p. 394. Zam stnán byl tehdy jako strojní technik u n. p. Inflenyřské a pr myslové stavby, korespondenci si nechával zasílat na pracovi-t , údajn kv li astým výjezd m na montáfle. *šP echodné bydlit nemá - jezdí neustále po montáflích. Korespondovat cestou závodu nebo OO-VB Hradec Králové. Na uvedenou adresu se nevrací, jelikofl se s manželkou rozvedl v roce 1961.õ*⁷⁹³ Údaj z února 1966 nám tedy prozrazuje také rozvod Hrdli kova manželství, to je v-ak na dlouhou dobu v-e, co prameny prozrazují. Podle pam tník se koncem -edesátých let vrátil na rodné Berounsko a flil s družkou Annou Mestekovou, nejprve v Po aplech, pozd ji v Trubín . Spole enských a kulturních akcí se neú astnily.⁷⁹⁴ V roce 1980 pofádal Hrdli ka Ministerstvo národní obrany o vydání osv d ení o ú asti na odboji v dob 2. sv tové války.⁷⁹⁵ Osv d ení podle zákona . 255/1946 Sb. o p íslu-nících eskoslovenské armády v zahrani í a o n kterých jiných ú astnících národního boje za osvobození mu bylo vydáno na základ politicky motivovaného v zn ní v roce 1944.⁷⁹⁶ Bed ich Hrdli ka zem el v ervenci 1994.⁷⁹⁷

⁷⁹⁰ *SOka Hradec Králové*, f. Okresní prokuratura Hradec Králové (nezprac.), spis. zn. Pt 306/56, Návrh na zahájení vy-et ování, OO VB Hradec Králové 2.8.1956.

⁷⁹¹ *SOka Hradec Králové*, f. Okresní soud Hradec Králové, spis. zn. 1T 121/57, Protokol o hlavním lí ení a Rozsudek Lidového soudu v Hradci Králové 29.11.1957. P ípis n. p . Zemstav, Praha 29.12.1957.

⁷⁹² *Ibidem*, Hlá-ení v znice . 1 Hradec Králové z 20.12.1958.

⁷⁹³ *Vojenský archiv ó Centrálna registratura Trnava*, f. Osobné spisy, Hrdli ka Bed ich, nar. 29.6.1922, Eviden ní list.

⁷⁹⁴ Rozhovor autora s Gertrudou Svobodovou (1931), bývalou kroniká kou obce Trubín, v Trubín dne 29.10.1952. Rozhovor autora se Zdenkou Posovou, kroniká kou obce Trubín, v Trubín dne 29.10.1952. V archivu se z této doby dochovala agenda jednání mezi JZD a Václavem Hradli kou st. ohledn p edání jeho chalupnického hospodá ství. *SOka Beroun*, f. MNV Trubín, kt. 1 D II, sl. Majetkové záleflitosti, p ípad p edání p. 23 (1970-1971).

⁷⁹⁵ *ABS Praha*, f. Sbíрка r zných písemností, sign. S-9561 Plze , P ípis ná elníka 4. odd. 2. odboru XIII. správy SNB mjr. Komendy, j. SE-020/4-1980 ř9, FMV Praha 15.5.1980.

⁷⁹⁶ *Vojenský úst ední archiv ó Vojenský historický archiv Praha*, f. Sbíрка 255, Osobní spis ú astníka národního boje za osvobození podle zák. 255/46 Sb., . j. 199251/84 Bed ich Hrdli ka, Osv d ení vystavené Federálním ministerstvem národní obrany 13.6.1984. V této souvislosti se nabízí paralela

Minimálně v jednom ze svých hlášení se Bedřich Hrdlička po schůzce se flunickým kolářem Broflem zmínil o jistém řemáčkovi z mlékárny, a to v souvislosti s protikomunisticky aktivní skupinou z Novobydřovska.⁷⁹⁸

6.4 Josef řemák neboli šJindřich

Josef řemák se narodil 28. června 1921 v Sekečích na Novobydřovsku⁷⁹⁹ do rodiny Jindřicha a Růženy, roz. Holmanové. Rodina bydlela ve stavení p. 91, rodiče vlastnili pouze 1 ha půdy. Otec byl organizován v sociální demokracii, pracoval jako elektrotechnik v kolínské elektrárně, jedné z prvních v tehdejší Československu,⁸⁰⁰ k tomu chodíval v sezóně vypomáhat k sedláckému. Dokázal rodinu dobře zabezpečit, nouzi malý Josef nepoznal. Absolvoval tři třídy obecné a tři třídy měřanské školy, dvouletou obchodní školu v Jičíně a poté údajně ještě tři roky Obchodní akademie v Kolíně.⁸⁰¹ V roce 1938 nastoupil do novobydřovské mlékárny, později pomohl obstarat sedlácké, u kterých otec vypomáhal. V té době byl Josef řemák členem agrárního dorostu. V mlékárně pracoval nejprve jako praktikant, posléze expedient a později jako zástupce úředního. V roce 1940 přešel do mlékárny v Polici, odkud byl v roce 1942 poslán na nucené práce do saského Gröditz. Ještě předtím se ale stihl poznat a posléze i oženit s Věrou Tomákovou (1923). V listopadu 1944 utekl zpět do Čech. Chvilí byl zaměstnaný na stavbě tratí u rafinerie cukru ve Skřívaněch, nakonec pracoval ve výkupu vajec v fizeznici, poté

s kritikou provádění zákona č. 262/2011 Sb. o ústavních odboje a odporu proti komunismu, o níž jsem se zmínil v kapitole česká historiografie protikomunistického odboje a odporu proti kolektivizaci.

⁷⁹⁷ MÁLEK, Jiří. Justiční vražda, s. 224. *Obecní úřad Trubín*, Pamětní kniha obce Trubína, s. 128. Místo jeho pochování se autorovi nepodařilo dohledat, není pohřben ani v Berouně, ani v Králově Dvoře, kde se nachází hřbitov nejbližší jeho rodné obci.

⁷⁹⁸ ABS Praha, f. Agenturní svazky MV, arch. č. 937543 MV, Osobní svazek spolupracovníka šJindřicha, Agenturní zpráva agenta šSedláčka, KS StB Hradec Králové 6.6.1952.

⁷⁹⁹ V obci s rozlohou katastru o výměře 319 ha žilo v té době 410 obyvatel v 88 domech. Na společenském životě se podílel především Sbor dobrovolných hasičů. BALCAR, Vladimír a Růžičková, Jitka a Krabal, Josef et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. I. díl. Praha: Český statistický úřad, 2006, s. 474-475.

⁸⁰⁰ Veolia Energie Kolín - historie [cit. 2015-03-16].

URL: <<http://www.veoliaenergie.cz/cz/veolia-energie-kolin#hi>>.

⁸⁰¹ Obchodní studium v Kolíně nelze na základě třídních výkazů ze školních let 1936/37, 1937/38, 1938/39 a 1939/40 (Odborná škola pokračovací pro flivnost obchodní, Veřejná škola obchodní při obchodní akademii, Obchodní akademie), obsažených ve fondu Obchodní akademie Kolín (1893-2003), potvrdit, v fládném se jméno Josefa řemáka nevyskytuje. Kolínské studium tedy bude zřejmě pouze součástí pozdější fabulace. Za ověření vděkům Jaroslavu Pejčovi ze SOkA Kolín.

znovu nastoupil do mlékárny v Novém Bydřevě.⁸⁰² S manželkou Věrou vychovávali dceru Věru (1942), rodina bydlela v Novém Bydřevě p. 1589, v dnešní Jungmannově ulici, nedaleko vlakové stanice. Josef Čermák byl evangelického vyznání, měl zálibu v myslivosti, neodmítl účast na fládném honu.⁸⁰³

Přihlášku do KS Čop podal poprvé v roce 1946, lenské příspěvky však brzy přestal platit, naopak přiležitostně rozvážel po okolních vesnicích národní socialistické letáky. Politika jej moc nezajímala, přitavčiletý mladý muž se v té době vnoval spíše ve flirt s mladými dámami. Po únoru 1948, údajně pod otcovým vlivem podal novou přihlášku do KS Čop, jeho členství bylo zaregistrováno 15. března 1948, jeho stranická legitimace nesla číslo 2575270. V říjnu 1949 jej novobydřevský OV KS Čop pověřil funkcí stranického instruktora, který měl působit v místních a instruktářských šájit politiky strany. Tou dobou byl rovněž organizovaným členem Revolučního odborového hnutí a Jednotného svazu českých zemělc.⁸⁰⁴ Funkci šaktivisty na úseku socializace vesnice zastával do roku 1953.⁸⁰⁵ Při stranické prověrce v roce 1950 byl coby šdobrý organizátor a tlumočnický představitel nové formy zemělské výroby na venkově prověřen kladně, lenská schůzka zároveň vyslovila doporučení, aby byl ve své funkci švíce pr bojní jít a tvrdíť.⁸⁰⁶ Členem KS Čop byl Josef Čermák podle věhlasných, kariérních důvodů.

⁸⁰² ABS Praha, f. Agenturní svazky MV, arch. . 937543 MV, Osobní svazek spolupracovníka šJindřicha, Zápis o výpovědi, OO StB Nový Bydřev 23.5.1953. ABS Praha, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování - Centrála, arch. . 948820 MV, Osobní operativní svazek šPodvodník, opis Vlastního prošetření, OO StB Nový Bydřev, b. d. (1952/3). Návrh na založení osobního operativního svazku a plán agenturní operativního opatření, OO MV Hradec Králové 4.4.1962. Záznam š Čermák - předseda JZD Rovnost, OO MV Hradec Králové 29.11.1962 (jedná se o záznam pohovoru s Františkem Vackem z Nového Bydřeva, n kdejším nadřízeným J. Čermáka). Agenturní zpráva informátora šMilana, OO MV Hradec Králové 2.8.1961. Zpráva o prošetření stíhlosti, Inspekce MV, Praha 10.4.1962.

⁸⁰³ SOKA Hradec Králové, f. ONV Nový Bydřev, kt. 297, inv. . 926, sign. IV/II/1, Udání na Antonína Milera z Vysokého Veselí pro přestupek zákona o organizaci politické správy, Velitelství stanice SNB Nový Bydřev 11.8.1948. ABS Praha, f. Agenturní svazky MV, arch. . 937543 MV, Osobní svazek spolupracovníka šJindřicha, Agenturní zpráva agenta šFandy, OO-StB Nový Bydřev 15.8.1952. Zápis o výpovědi, OO StB Nový Bydřev 23.5.1953. ABS Praha, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování - Centrála, arch. . 948820 MV, Osobní operativní svazek šPodvodník, opis Díl í ustanovky na Věru Čermákovou, OO StB Nový Bydřev 21.9.1952.

⁸⁰⁴ NA Praha, f. ÚV KS Čop - lenská evidence, Evidenční listy 0004518 Čermák Josef, Nový Bydřev 20.11.1950. ABS Praha, f. Agenturní svazky MV, arch. . 937543 MV, Osobní svazek spolupracovníka šJindřicha, Zápis o výpovědi, OO StB Nový Bydřev 23.5.1953.

⁸⁰⁵ ABS Praha, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování - Centrála, arch. . 948820 MV, Osobní operativní svazek šPodvodník, Zpráva o prošetření stíhlosti, Inspekce MV, Praha 10.4.1962.

⁸⁰⁶ NA Praha, f. ÚV KS Čop - lenská evidence, Evidenční listy 0004518 Čermák Josef, Nový Bydřev 20.11.1950.

V soukromých rozhovorech tvrdil, *šfe v duchu není komunista, jen na papí eõ*.⁸⁰⁷ Podle hlá-ení spolupracovníka StB z jeho blízkého okolí byl *ermák š veliký li-ák, jednou mluví tak a podruhé tak. Nikdo se v n m nevyzná. Své povinnosti koná jako stoprocentní len strany, mluví-li s n kým, který je jiného smý-lení, mluví zase jinak.õ*⁸⁰⁸

Na vesnicích byl *ermák* oblíbený, dokázal p iv ít oko v leckterém p ípad nespln ných dodávek.⁸⁰⁹ Mezi zam stnanci mlékárny naopak velké oblíby nepožíval, proto *š se rád opíjí a -patn platí a p itom obt fluje v-echny d v ataõ*.⁸¹⁰ N kte í mu vytýkali pový-ené chování, jiní jej m li rádi ufl jen proto, *fe v hostinci ob as dokázal zaplatit útratu za celou spole nost. Mnozí zem d lci si ho p edcházeli, sedláci jej hostili a v dob zabíja ek obt flkávali výslufkami*.⁸¹¹ Jako zástupce mlékárny se totifl ú astnil rovn fl hospodá ských kontrol.⁸¹²

V lednu 1953 bylo podáno trestní oznámení na skupinu protikomunisticky orientovaných hospodá ze filunic a Vinar, obcí *ermákova mléka ského rajónu. šV-ichni obvin ní [í] p edstavují komplot zlo inných flvl a jsou rozhodnuti z nenávisli k na-emu státnímu z ízení bojovat pro rozvrácení -astné budoucnosti pracujícího liduõ*, zn la jedna z obvi ujících formulací. Tehdej-í krajský velitel StB

⁸⁰⁷ *ABS Praha*, f. Agenturní svazky MV, arch. . 937543 MV, Osobní svazek spolupracovníka šJind ichõ, Zpráva agenta zn. 1634, OO-StB Nový Bydřflov 22.12.1951. Dal-í ze spolupracovník StB, který v dokumentech vystupuje pod zna kou 1634, byl podle v-eho také zam stnancem novobydřflovské mlékárny. P í podávání informací na Josefa *ermáka* podotkl, *fe š ermák je velice opatrný a nic tak lehko ne ekneõ. Ibidem*, Zpráva agenta zn. 1634, OO-StB Nový Bydřflov 13.8.1952. O tom, *fe mlékárny byly astými objekty, v nichfl se StB snažila získávat nejen poznatky, ale i spolupracovníky, bychom na-ly d kazy i jinde. Nap . na bývalého editele novobydřflovské mlékárny Josefa erného shromafil oval poznatky dal-í ze zam stnanc , vystupující v dokumentech jako agent šHarykõ. ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-239, Agenturní zpráva agenta šHarykaõ, OO StB Nový Bydřflov 15.4.1953.

⁸⁰⁸ *ABS Praha*, f. Agenturní svazky MV, arch. . 937543 MV, Osobní svazek spolupracovníka šJind ichõ, Zpráva agenta zn. 1634, OO-StB Nový Bydřflov 22.12.1951. Zápis o výpov di, OO StB Nový Bydřflov 23.5.1953.

⁸⁰⁹ *Ibidem*, Zpráva agenta zn. 1634, OO-StB Nový Bydřflov 22.12.1951.

⁸¹⁰ *ABS Praha*, f. Agenturní svazky MV, arch. . 937543 MV, Osobní svazek spolupracovníka šJind ichõ, Zpráva agenta Fandy, OO-StB Nový Bydřflov 15.8.1952.

⁸¹¹ *ABS Praha*, f. Svazky kontrarozv dného rozpracování - Centrála, arch. . 948820 MV, Osobní operativní svazek šPodvodníkõ, opis Vlastního pro-et ení, OO StB Nový Bydřflov, b. d. (1952/3).

⁸¹² *SOKA Hradec Králové*, f. ONV Nový Bydřflov, kt. 297, inv. . 926, sign. IV/II/1, Udání na Antonína Milera z Vysokého Veselí pro p estupek zákona o organizaci politické správy, Velitelství stanice SNB Nový Bydřflov 11.8.1948. Stav archivní dokumentace, vzniklé inností a ízením novobydřflovské mlékárny, bohufel neumofl uje *ermák* v zam stnanecký pom r a ú ední innost blíffe doloflit. *SOA Zámorsk*, f. Pr mysl mlé né výflvy n. p. Nový Bydřflov, kt. 19, inv. . 1 a kt. 22, inv. . 4. *SOKA Hradec Králové*, f. Mléka ské a hospodá ské drufstvo Nový Bydřflov, inv. . 3, kn. 3 a inv. . 8, kn. 8.

–kpt. František Zita⁸¹³ prokuraturu zároveň vyrozuměl, že se v této věci pokračuje a že osoby, které jsou uvedené v protokolech a nefigurují v trestním oznámení, budou předem tím zvláštním podáním.⁸¹⁴ Jedním z těch, kdo významně figuroval v protokolech, nikoli však v trestním oznámení, byl právě Josef Čermák ze Sekečic, vedoucí pracovník výkupního aparátu novobydčovské mlékárny, tehdy jifiel za leně do n. p. Prmysl mléčné výfivly.⁸¹⁵ V době konání procesu se zatímými hospodáři byl Josef Čermák zavázán ke spolupráci se StB.

Ve čtvrtek 22. května 1953 přijeli z Hradce Králové na Okresní oddělení StB v Novém Bydčově por. Tědek a por. Kolek. Bylo devět hodin ráno, když společně s Ladislavem Růkrem, velitelem novobydčovského oddělu StB, vyzvedli Čermáka na předem smluveném místě a vydali se na cestu do Vrchlabí. Nervózní Čermák se snažil prolomit stísněný ticho a navázat s tajemnými příslušníky rozhovor, bylo mu však dáno najevo, že nemají chuť s ním diskutovat. Vlastní vázací akt se odehrával v budově Okresního oddělení StB ve Vrchlabí, kam dorazili před 11. hodinou. *šUpozornil jsem Čermáka, popisoval příběh vázání Růkr, šže máme k nmu určitě požadavky a chceme, aby nám na tomto místě osvětlil svoji /protistátní/ činnost.*

Čermák na tomto úvodu se poněkud zarazil a z jeho chování bylo patrné, že je velmi překvapen, ješto nic podobného neekal. Přítomní soudruzi začali probírat Čermák v životopis, sezení mělo formu výslechu, který byl po poledni přerušena hodinovou pauzou na oběd. Čermák byl usvědčen z trestné činnosti a chvílemi propukal v pláč. V 18.30 hodin se přítomní odebrali na večeři, poté výslech pokračoval. *šKu konci jsme Čermákovi dali za úkol, aby napsal ve které svoje styky a poznatky na osoby, o kterých nám během výslechu vyprávěl, stojí ve zprávě.* Ve 22.30 hodin se všichni odebrali ke spánku, příslušníci StB si uštlali ve vedlejší místnosti, Čermák spal v místnosti, kde se odehrával celý výslech. Jen tefko si lze představit, že měl té noci Josef Čermák klidné spaní. Ráno příslušník mě sdělil, že o celé věci v noci přemýšlel a že je ochoten jim nyní říci vše. Když v 9 hodin dorazila

⁸¹³ František Zita (1919) vstoupil do služeb MV v únoru 1946. Funkci velitele KV StB v Hradci Králové vykonával v krátkém období mezi zářím 1952 a dubnem 1953. *ABS Praha*, delimitované spisy ÚDV, spis ÚDV-13/VvK-97, Zjištěné obsazení národních míst na Správě StB Hradec Králové v letech 1948-89, Praha 1.6.1999.

⁸¹⁴ *ABS Praha*, f. Vyšetřovací spisy - Hradec Králové, sign. V-448 HK, Trestní oznámení, KS StB Hradec Králové 21.1.1953.

⁸¹⁵ Novobydčovská mlékárna se po svém založení do n. p. Prmysl mléčné výfivly (PMV) v roce 1952 specializovala především na výrobu sušeného mléka. V roce 1958 se Nový Bydčov stal dokonce sídlem PMV. Viz KUBÁSKOVÁ, Lucie. Dětská mléčná výfivla. In *Prameny a studie 48: Z historie zemědělství*. Praha: Národní zemědělské muzeum Praha, 2012, s. 57-59.

soudruhlka Mesnerová, mohlo se za ít s protokolováním výslechu. V kladení otázek se Růkr a Kolek st ídali. *šB hem psaní tohoto protokolu se ermák snažil op t kli kovat, [í] znovu n kolikráte propukl v plá , a to vřdy v okamříku, kdy mu byly zvráceny jeho argumenty a dokázána protistátní innost.õ* Proh e-ky, se kterými na n ho p íslu-níci StB vyrukovali, byly následující: 1) V roce 1940 si neopravn n vyp j il peníze z pokladny novobydřovské mlékárny. 2) V roce 1951 rozeslal (bývalému etníkovi Karlu Kopperovi, statká i Arno-tu Ro kovi z Veselské Lhoty a obchodníku Vobo ilovi z Nového Bydřova⁸¹⁶) letáky vybízející k innosti proti KS signované slovy *š Pravda vít zí - RAKõ*. Obsah leták nabádal adresáty, aby se vet eli mezi komunisty, znemofl ovali i zpomalovali postup kolektivizace, získávali zbran a v p ípad války i revoluce aby zajistili horlivé komunisty ve svém okolí. Kafděmu z adresát byly ur eny konkrétní úkoly. V letácích rovn fl stálo: *š Krev za krev, smrt za smrt, za zradu d ív neb pozd ji ádný trest a soud.õ* ermák ov-em nebyl autorem textu, sám takový leták obdržel po-tou a opsal jej. Chyt e p ítom rozeslal pouze pr pisy, originál i první kopie zni il, aby se na pisatele, resp. psací stroj jen tak snadno nep í-lo. 3) Na ja e 1952 si s Josefem Hnátem vzájemn sd lili zapojení do protikomunistické innosti. ermák se m l p í té p íleřitosti Hnátovi sv ít, fl spolupracuje s bývalými funkcioná i okresu (v etn bývalého p edsedy ONV Stanislava Jiráňka). 4) Pomáhal hospodá m vyhnout se trestu za niř-í dodávky i nedostate nou tu nost mléka.⁸¹⁷

P ítomní p íslu-níci StB tyto proh e-ky *š zhodnotili dle trestního ádu, cofl na ermáka velmi zap sobilo. ermák v tomto okamříku znovu propukl v plá a fládal nás, abychom v jeho p ípad postupovali shovívav , fl nám dokáflte svojí spoluprací s námi, jak to opravdu s dne-ním z ízením myslí.õ* Poté ufl byl p ed Josefa ermáka poloflen zpravodajský slib.⁸¹⁸ Pro kontakt se StB si Josef ermák vybral krycí jméno šJind ichõ, zaevidován byl jako agent . 521.⁸¹⁹ š ídicím orgánemõ nového tajného

⁸¹⁶ Rozeslání leták od vodnil snahou postra-ít jejich adresáty, p edev-ím Koppera: *š m l jsem na n ho vztek proto, fl byl hlavní p í inou toho, fl jsem se dostal v dob okupace na práci do N meckaõ*. A koliv tuto výpov u inil pod nebývalým tlakem StB, motiv k takovému jednání v podob zá-ti a obvi ování v-ech t í adresát jako str jc jeho protektorátního odchodu do Poli ky a posléze i nuceného nasazení v í-i mu rozhodn nescházal. *ABS Praha*, f. Agenturní svazky MV, arch. . 937543 MV, Osobní svazek spolupracovníka šJind ichõ, Zápis o výpov di, OO StB Nový Bydřov 23.5.1953.

⁸¹⁷ *Ibidem*, Zpráva o vázání, b. d.

⁸¹⁸ *Ibidem*.

⁸¹⁹ *ABS Praha*, f. Agenturní svazky Hradec Králové, kn. Protokol registrace svazk spolupracovník , 1. zvlá-tní odd lení KS MV Hradec Králové, registra ní . 521.

spolupracovníka byl náčelník oddílu StB v Novém Bydčově vstříln. Ladislav Růkr. Hořický rodák vstříln. Ladislav Růkr (1923) byl povolán do vojska v roce 1945, do služby v Bezpečnosti byl přijat na jaře 1949 a vydržel v ní až do léta 1978, kdy v hodnosti kapitána a s několika medailemi odešel do výslužby. Funkci velitele novobydčovské StB zastával od října 1950 do října 1953, bydlel v Dobré Vodě u Hořic.⁸²⁰ Podle hlášení z března 1951 měl pro práci v okrese k dispozici pět šorgánů.⁸²¹

Jak vidno, Josef Čermák byl ke spolupráci připraven na základě kompromitujících materiálů o jeho protikomunistické činnosti. *„Teprve po jednání na Státní bezpečnosti jsem si plně uvědomil slova mého táty, který mne vždy vychovával v duchu důlníkem, stojí v závěru Čermákovy výpovědi z toho dne.“*⁸²² Vyhrůžování trestním postihem se stalo účinnou motivací k podepsání závazku.⁸²³

Čermák byl pro StB velmi zajímavý, jako vedoucí výkupu mléka jezdil denně po obcích, měl přehled o celkovém postavení všech obcí na okrese, osobně se znal s mnoha zemědělci v etnografii, kteří od jara 1949 začali dostávat nálepku škulaků.

Čermák měl pro jednání s lidmi na vesnici velmi dobré schopnosti, právě proto jej velitel novobydčovského oddělení StB vytipoval, tedy vybral *„jako typ pro spolupráci, a sice do svazku Šázavdy na vesnici-š.“*⁸²⁴ Spolupráce s ním však podle StB nepřinesla očekávané výsledky, zprávy byly hodnoceny jako kusé a vesměs nevýznamné. Čermák se podle všeho (na rozdíl od Lieslera a Hrdličky) nestal sympatizantem poúnorového režimu, podle konečného hodnocení jeho spolupráce je pravděpodobně, že upravoval výběr svých objektů a zprávy o nich tak, aby pro StB co nejméně prospěly. Inspekce ministra vnitra ovšem s odstupem několika let hodnotila jeho počáteční spolupráci veskrze pozitivně: *„Po zavázání ke spolupráci se projevil jako iniciativní spolupracovník a podával v obecné poznatky a*

⁸²⁰ ABS Brno - Kanice, f. Personální spisy příslušníků MV, arch. . 4795/23, Ladislav Růkr, nar. 27.6.1923, Kádrové vyhodnocení pro vojenskou správu, Hradec Králové 21.6.1978. Dotazník, Hradec Králové 6.4.1949.

⁸²¹ ABS Praha, f. Velitelství StB, sign. 310-14-4, Početní stav KV StB a jeho podřízených sloflek, Hradec Králové 16.3.1951.

⁸²² ABS Praha, f. Agenturní svazky MV, arch. . 937543 MV, Osobní svazek spolupracovníka Jiřina Čižmáře, Zápis o výpovědi, OO StB Nový Bydčov 23.5.1953.

⁸²³ K nejčastějším metodám viz KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost*. Brno: Doplněk, 1999, s. 78-79.

⁸²⁴ ABS Praha, f. Svazky kontrarozvodného rozpracování - Centrála, arch. . 948820 MV, Osobní operativní svazek špionů, opis Vlastního protiletání, OO StB Nový Bydčov, b. d. (1952/3).

*charakteristiky jednotlivých osob.*⁸²⁵ Svou roli tu pravděpodobně sehrál faktor strachu, vzpomínky na kvantový výsledek a pohled filky musely být ještě dosti živé. Napovídá tomu i zřejmě jediná dochovaná agenturní zpráva, kterou Čermák podal jen několik dní po svém zpravodajském závázání.⁸²⁶ Celkový charakter a obsah jeho agenturních zpráv dnes již jen těžko zhodnotíme, neboť byly zničeny, z dochované části svazku lze pouze určit jejich počet, bylo jich 38.⁸²⁷

V září 1953 získal Josef Čermák zaměstnání. Zastal dojížděcí do Prahy (vlastnil osobní automobil značky Wartburg), kde pracoval jako ekonom na ministerstvu potravinářského průmyslu, hlavní správce mléčného průmyslu. Přemístěn z novobydlovské mlékárny do Prahy znesnadňovalo udržování zpravodajských kontaktů. Závazkem stvrzené spolupráci se StB se zastal vyhýbat, úkoly neplnil. V únoru 1955 jej převezl 3. odbor KS MV Hradec Králové, Čermák se však na schůzky dostavoval stále i když a po telefonu se nechával zapíchat. Proto byla spolupráce poátkem jara 1956 ukončena.⁸²⁸

V roce 1957 se Josef Čermák, dosud jako zaměstnanec ministerstva, zúčastnil veletrhu v Lipsku.⁸²⁹ V následujícím roce byl přemístěn do funkce editore drážnických závodů v Jičíně, respektive v Devonicích, a posléze, v únoru 1959 *šl byl stranickými orgány dosazen do funkce předsedy JZD v Ohni-anechovi.*⁸³⁰ V ohni-anském JZD Rovnost, které si své sídlo vybuďovalo v sousedství novogotického zámečku Podlesí, vykonával Josef Čermák placenou funkci předsedy

⁸²⁵ *Ibidem*, Zpráva o pro-etěnitě stěpnosti, Inspekce MV, Praha 10.4.1962.

⁸²⁶ Týkala se sedláka Josefa Koflíka ze Sekčice. *ABS Praha*, f. Historický fond MV, sign. H-242 MV, Agenturní zpráva agenta Šjindicha z 29.5.1953.

⁸²⁷ *ABS Praha*, f. Agenturní svazky MV, arch. . 937543 MV, Osobní svazek spolupracovníka Šjindicha, Věcný rejstřík.

⁸²⁸ *Ibidem*, Návrh na uložení svazku agenta . 521 do archivu, 3.4.1956. *ABS Praha*, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování - Centrála, arch. . 948820 MV, Osobní operativní svazek šPodvodníkovi, Vyhodnocení osobního operativního svazku . 5917 akce Podvodník, II. odbor 6. oddělení KS MV Hradec Králové, 22.9.1964.

⁸²⁹ *ABS Praha*, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování - Centrála, arch. . 948820 MV, Osobní operativní svazek šPodvodníkovi, Plán agenturní operativního opatření do akce šPodvodníkovi, OO MV Hradec Králové 18.12.1962. *NA Praha*, f. Ministerstvo potravinářského průmyslu a výkupu zemědělských výrobků Praha (nezprac.), krabice 91, Situace zpráva technické skupiny ke dni 23.1.1957, s. 7 (veletrh v Lipsku).

⁸³⁰ *ABS Praha*, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování - Centrála, arch. . 948820 MV, Osobní operativní svazek šPodvodníkovi, Zpráva o pro-etěnitě stěpnosti, Inspekce MV, Praha 10.4.1962. Záznam o vytěnění Karla Prácha, zaměstnanec PMV Nový Bydčov, OO MV Hradec Králové 21.5.1963. Agenturní zpráva agenta ŠKlivičovi - zpráva z revize JZD Ohni-any, KS MV Hradec Králové 12.6.1964.

do konce roku 1961.⁸³¹ Od začátku zde své působení považoval za dočasné a několikrát přemýšlel o uvolnění z funkce, politické dosazení vnímal zejména jako formu vyřazení, čekání na jeho šachmaty.⁸³² Brzy po zbavení funkce předsedy JZD v Ohni-anech skončil na pracovní pozici pomocného skladníka v n. p. Dehtochema v Hradci Králové, v podniku na výrobu asfaltovaných izolačních materiálů. Na zásah OV KS byl krátce předtím, v únoru 1962, propuštěn z pozice ekonoma Krajské vojenské stavební a ubytovací správy v Pardubicích. Na základě poznatků OO MV mu bylo sděleno, že důvodem propuštění je ztráta politické důvěry.⁸³³

Na jaře 1962 byl na osobu Josefa Čermáka založen operativní svazek pod krycím názvem šPodvodník. *šJmenovaný je podezřelý z nepřátelské činnosti, je ve styku s bývalými agrárníky na Novobydčovsku a dále je podezřelý, že v době okupace byl ve styku s gestapem, stojí v odvodnění.*⁸³⁴ V návrhu se poukazovalo na Čermákovy kontakty *šs osobami, které jsou nepřátelsky zaměřené proti lid. dem. zřízení, což z nich činilo objekt zájmu StB.* Na jeho osobu byli tzv. úkolováni lidé z jeho blízkého okolí, tajní spolupracovníci StB vedení v následujících kategoriích:⁸³⁵ informátor šZdeněk,⁸³⁶ informátor šMilan⁸³⁷ a agent šTEN,⁸³⁸ zprávy o Čermákovi však podávali také informátor a později agent šKlivič⁸³⁹ a agent šIkaruš.⁸⁴⁰

⁸³¹ *Ibidem*, Záznam š Čermák - předseda JZD Rovnost o pohovoru s Františkem Vackem z Nového Bydčova, n. kdejším nadřízeným J. Čermáka, OO MV Hradec Králové 29.11.1962.

⁸³² *SOKA Hradec Králové*, f. JZD Ohni-ane, kt. 1, inv. . 31, sign. II/1, Písem J. Čermáka představenstvu JZD, Nový Bydčov 29.11.1959.

⁸³³ *ABS Praha*, f. Svazky kontrarozvedného rozpracování - Centrála, arch. . 948820 MV, Osobní operativní svazek šPodvodník, Návrh na založení osobního operativního svazku a plán agenturní operativního opatření, OO MV Hradec Králové 4.4.1962. Zpráva o prošetření stíhlosti, Inspekce MV, Praha 10.4.1962.

⁸³⁴ *Ibidem*, Rozhodnutí o zavedení osobního operativního svazku, KS MV Hradec Králové 29.4.1962.

⁸³⁵ *Ibidem*, Plán agenturní operativního opatření do akce šPodvodník, OO MV Hradec Králové 18.12.1962.

⁸³⁶ V. V., krycí jméno šZdeněk, registrační . 1990. *ABS Praha*, f. Agenturní svazky Hradec Králové, kn. Protokol registrace svazků spolupracovníků, 1. zvláštní oddělení KS MV Hradec Králové.

⁸³⁷ B. J., krycí jméno šMilan, registrační . 5301. *ABS Praha*, f. Agenturní svazky Hradec Králové, kn. Protokol registrace svazků spolupracovníků, 1. zvláštní oddělení KS MV Hradec Králové.

⁸³⁸ J. E., krycí jméno šTen, registrační . 1732. *ABS Praha*, f. Agenturní svazky Hradec Králové, kn. Protokol registrace svazků spolupracovníků, 1. zvláštní oddělení KS MV Hradec Králové.

⁸³⁹ B. J., krycí jméno šKlivič, registrační . 7615, archivní . 941703. *ABS Praha*, f. Agenturní svazky Hradec Králové, kn. Archivní protokol agenturních svazků a spisů spolupracovníků, 1. zvláštní oddělení KS MV Hradec Králové. *Ibidem*, kn. Protokol registrace svazků spolupracovníků, 1. zvláštní oddělení KS MV Hradec Králové, registrační . 5282.

⁸⁴⁰ J. V., krycí jméno šIkaruš, registrační . 2123. *ABS Praha*, f. Agenturní svazky Hradec Králové, kn. Protokol registrace svazků spolupracovníků, 1. zvláštní oddělení KS MV Hradec Králové.

V únoru 1962 Josef Čermák adresoval ministrovi vnitra Lubomíru Trougalovi stíhlost na p íslu-níky StB ze svého okolí. Bezprost ední p í inou bylo jeho propu-t ní z pardubické vojenské správy. Krom toho, fle si st floval na hrubé jednání svého bývalého š ídícího orgánaø Pro-ka, uvedl na svou obhajobu, fle jifl v roce 1947 podával tehdej-ímu bezpe nostnímu referentovi novobydřovského ONV Synkovi zprávy o innosti národních socialist a bývalých agrárník ze svého okolí. K tomu se m l dokonce zavázat písemným prohlá-ením.⁸⁴¹ Alfréd Synek, prodlévající tou dobou ve výkonu trestu ve Vykmanov , jeho výpov zcela pop el.⁸⁴² Odvoláním se na n kdej-í stranickou a bezpe nostní autoritu Alfréda Synka se Čermák pravd podobn pokusil omluvit i zastínit své asté protikomunistické výroky, mohl v d t o jeho upadnutí v nemilost a mohl doufat, fle jeho tvrzení nebude konfrontováno se Synkovou výpov dí, v tomto ohledu v-ak neusp l. Inspekce MV konstatovala, fle se Čermák do KS *švet elõ* kv li osobnímu prosp chu a fle *šve skute nosti stran -kodilõ*. V roce 1959 mu bylo OV KS v Ji ín ud lilo stranickou d tku s výstrahou, ve druhé polovin roku 1961 pak bylo OV KS v Hradci Králové na základ návrhu disciplinární komise rozhodlo o jeho vylou ení z KS . Pracovník m královéhradecké KS MV p itom Inspekce MV vytknula, fle o Čermákov protikomunistickém zalofení, o kterém od roku 1953 v d li, neinformovali vedoucí funkcioná e, a to ani v roce 1956 po formálním ukon ení spolupráce.⁸⁴³

Významnou roli zde sehrály jednak protikomunistické letáky z roku 1951, jednak skute nost, fle (nikoli jen v podnapilém stavu) nechodil nikdy daleko pro hrubé výrazy na adresu len a funkcioná KS , cofl dokládaly zprávy tajných spolupracovník . Zaznamenaná jsou nap . Čermákova vyjád ení srovnávající fa-ismus s komunismem⁸⁴⁴ a Castr v kubánský reffim s reffimem Antonína Novotného,⁸⁴⁵ o tom, fle *š dneska je republika jeden veliký koncentrákõ*,⁸⁴⁶ i o tom, jak Čermák t ímaje sluflební pistolí vy kl, fle *š p ijde doba, kdy tímto bude kosit*

⁸⁴¹ ABS Praha, f. Svazky kontrarozv dného rozpracování - Centrála, arch. . 948820 MV, Osobní operativní svazek šPodvodníkõ, Protokolární výpov sepsaná se st flovatelem J. Čermákem p ed p íslu-níky Inspekce MV, Hradec Králové 27.3.1962.

⁸⁴² *Ibidem*, Protokolární výpov sepsaná s odsouzeným A. Synkem p ed p íslu-níky Inspekce MV, Ostrov - Vykmanov 3.4.1962.

⁸⁴³ *Ibidem*, Zpráva o pro-et ení stíhlosti, Inspekce MV, Praha 10.4.1962.

⁸⁴⁴ *Ibidem*, Agenturní zpráva informátora šKlivieõ ze 17.10.1962.

⁸⁴⁵ *Ibidem*, Agenturní zpráva informátora šKlivieõ z 5.11.1962.

⁸⁴⁶ *Ibidem*, Agenturní zpráva informátora šKlivieõ z 5.9.1962.

v-echny soudruhyõ.⁸⁴⁷ Nep estával v it v politický p evrat a na adresu komunistických funkcioná proná-el, fle š se fterou mezi sebou, fle se vykou-ouõ.⁸⁴⁸ V zá í 1964 královéhradecká StB ermákovø šrozpracováváníõ pro podvracení republiky ukon ila a s výhledem jeho stáhání pro šmachinaceõ v JZD Ohni- any p edala poznatky koleg m z VB.⁸⁴⁹ A koliv se v trestních rejst ících nepoda ilo dohledat záznam o ermákov v ci, lze šp erodõ Josefa ermáka z potenciálního spolupracovníka v šnep íteleõ reffimu považovat z pohledu bezpečnostních sloflek za dokonany. Pro vylí ení dal-ích flivotných cest Josefa ermáka bohuflél v pramenech ztrácíme pot ebnou oporu, pro ú ely sledování r znorodosti aspekt fenoménu spolupráce se v-ak s ukon ením lí ení v polovin -edesátých let m fléme spokojit.

6.5 Souhrn hledisek a znak

Kdyfl v b eznu 1952 kolegium ministra národní bezpečnosti konstatovalo, fle šproti dosavadnímu bezohlednému boji t ídního nep ítele na vesnici byla práce orgán Stb, i p es docílené kladné výsledky, nedostate náõ, bylo jasné, fle budování agentury, tedy získávání tajných spolupracovník m lo být i nadále jedním z hlavních úkol StB na venkov .⁸⁵⁰ Snaha vedení KS prosadit kolektivizaci země d lství za každou cenu byla eminentní, tlak na soukrom hospoda ící rolníky práv tehdy, v roce 1952 kulminoval.⁸⁵¹ Vedení královéhradecké StB si d leflitost tohoto úkolu uv domovalo, jifl del-í dobu se snaflilo stavy spolupracovník navy-ovat. Krajský velitel op tovn deklaroval agenturní práci za šnejp edn j-í úkolõ.⁸⁵² Tehdy jifl agenti šKarel Glaserõ a šSedlákõ participovali na výsledcích práce operativního a vy-et ovacího odd lení StB v Hradci Králové. Nikoli náhodou vypovídají prameny z období roku 1952 o jejich nebývalé aktivit a úsilí.

⁸⁴⁷ *Ibidem*, Agenturní zpráva informátora šMilanaõ z 5.10.1962. Plán agenturní operativního opat ení do akce šPodvodníkõ, OO MV Hradec Králové 18.12.1962.

⁸⁴⁸ *Ibidem*, Agenturní zpráva agenta šKlivieõ z 24.4.1963.

⁸⁴⁹ *Ibidem*, Postoupení poznatk , KS MV Hradec Králové 21.9.1964.

⁸⁵⁰ *ABS Praha*, f. Sekretariát ministra vnitra I. díl 1948-1959 (A 2/1), inv. . 78, Návrh na p í-tí zam ení referátu vesnice - materiál projednaný ve sch zi kolegia MNB 17.3.1952.

⁸⁵¹ V obecné rovin viz JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhán ní sedlák z p dy*. Praha: Vy-ehrad, 2008, s. 141-163. Promítnutí do situace v konkrétním regionu viz URBAN, Ji í. *Venkov pod kolektivizaci knutou: okolnosti exemplárního "kulackého" procesu*. Praha: Vy-ehrad, 2010, s. 207-214.

⁸⁵² *SOA Zámorsk*, f. KV KS Hradec králové, kt. 486, inv. . 369, sign. 1/72/3/5, Zápis z lenské sch ze I. desítkové organizace KS p i KV StB v Hradci Králové 6.6.1952.

Reflii tohoto úsilí a priorit v daném regionu zosoboval do značné míry Stanislav Tědek, velitel operativního oddělení StB v Hradci Králové. Stanislav Tědek (1920) byl p vodním povoláním tkadlec. Narodil se ve Rtyni v Podkrkonoší do rodiny dráfního zaměstnance s malým hospodářstvím se 4 ha půdy. V letech 1926 až 1934 absolvoval čtyřletý obecný a čtyřletý měšťanský školský ústav ve Rtyni v Podkrkonoší. Po ročním učebním kurzu v měšťanském Kostelci absolvoval v letech 1937 až 1939 odbornou hospodářskou školu ve Smičích.⁸⁵³ Poté nastoupil do zaměstnání jako tkadlec, nejprve u firmy měřenkostelecké tkalcovny, poté u firmy Kejzlar měřený Kostelec, nakonec také pracoval v Německu, kde se měl ukrývat před zatčením, které mu v protektorátu snad hrozilo. V květnu 1945 vstoupil do KSČ, ve Rtyni v Podkrkonoší spoluzakládal stranickou organizaci. V září toho roku byl přijat do služeb MV. Nejprve byl přidělen ke stanici SNB ve Vrchlabí, po absolvování školy SNB v Mariánských Lázních sloužil u pohraničních útvarů v Lubech u Chebu a v Jičíně na Trutnovsku. Po komunistickém převratu byl povolán do Hradce Králové, kde k 1. dubnu 1948 nastoupil službu u zdejšího velitelství StB. Během roku 1948 stihl projít Krajskou politickou školou v Hradci Králové a Ústřední politickou školou v Doksech. V roce 1950 absolvoval školení pro střední velitele StB v Libovicích a v Doubovce. V letech 1954 až 1955 studoval na operativní škole kontrarozvědky v Moskvě.⁸⁵⁴

Podle služebního hodnocení z doby, kdy pro StB v Hradci Králové pracovali sledovaní spolupracovníci, byl Stanislav Tědek nejspíše nejlepším náčelníkem operativního odboru, jakého královéhradecká StB do té doby měla. Sám zpracovával nejdříve případy a řídil nejkvalitnější spolupracovníky, v práci byl obětavý a iniciativní, politicky se neustále sebevzdělával, díky čemuž byl hodnocen jako *štit domů, politicky velmi vyspělý*.⁸⁵⁵ Během vyšetřování vedeného ÚDV v devadesátých letech minulého století Tědek vypověděl, že po událostech

⁸⁵³ Do análu školy se zapsal jako pilný a vytrvalý mladík s výborným prospěchem a s výkyvy v chování, oba ročníky ukončil s vyznamenáním. *SOKA Hradec Králové*, f. Státní zemědělské školy Smičice, kn. 48, inv. č. 50, Odborná škola hospodářská Katalog I. ročníku škol. roku 1937/38 a II. ročníku škol. roku 1938/39, s. 25.

⁸⁵⁴ *ÚDV Praha - stará spisovna*, spis ÚDV-16/VtB-96, úřední kopie dokumentů z personálního spisu Stanislava Tědka, Kádrové vyhodnocení, Praha 16.4.1955 a část Zvláštního dotazníku MV. Podle vyjádření ABS v Brně - Kaničích byl personální spis Stanislava Tědka, nar. 15.4.1920, arch. č. 4488/20 dne 6.11.2001 zapůjčen ÚDV v Brně, ale nikdy ufl nebyl vrácen. Tehdejší vyšetřovatel Ing. Procházka z něj celý spis přiložil k materiálům, které z vyšetřovaných kauz, Tědek v spis se tak stal součástí některého spisu soudního a dnes jej nelze dohledat.

⁸⁵⁵ *ÚDV Praha - stará spisovna*, Vyšetřovací spis ÚDV-16/VtB-96, kopie dokumentů z personálního spisu Stanislava Tědka, Velitelský posudek, KS StB Hradec Králové 13.10.1953.

v Babičích svolal Ladislav Kopřiva do Prahy na MNB velký aktiv velitel StB, jehož výsledkem byla direktiva o nejprve násilném potlačování, stíhání a trestání jakýchkoli forem šteroruď. Z velitelů se tehdy stali náčelníci, místo soudružského tykání bylo přitom užíváno vykáání.⁸⁵⁶ Těd v n kdej-í kolega Josef Cvrtek (1921), p sobící na KV StB v Hradci Králové ve funkci velitele, resp. náčelníka odboru vy-ět ování, k tehdej-í atmosfé e poznamenal: *š Tehdej-í vy-ět ování bylo poznamenáno sp chem, dobovou atmosférou. St ílelo se a v kraji po ád n co ho elo, stohy, stodoly drufstev. Prokuratura po ád tla íla, aby se vy-ět ovalo rychle a ukon ovalo vy-ět ování co nejd íve. [í] Vycházelo se z toho, že nejd lefít j-í je p íznání pachatele. To bylo to hlavní. [í] Prokuraturu a senát zajímalo jen to, co pachatele usv d ovalo. Ostatní nem lo smysl zapisovat.š*⁸⁵⁷ Do této atmosféry spadá po áte ní a zároveň z ejm nejaktivn j-í období spolupráce námi sledovaných tajných spolupracovník .

Vylí íli jsme jífl, že pro StB bylo agenturní proníkání mezi protikomunisticky smý-lející obyvatelstvo prvo adým úkolem. Karel Liesler, Bed ich Hrdli ka a Josef ermák se každý jiným dílem na napl ování tohoto úkolu podíleli p í potírání odporu proti prosazování kolektivizace v regionu Hradeckého kraje. Pokušme se nyní shrnout, co je k pln ní tohoto úkolu p ívedlo, a vyjád ít spole né i rozdílné rysy jejich spolupráce se Státní bezpečností.

Pocházeli z odli-ných region ů i sociálních vrstev. Karel Liesler se narodil do rodiny pražského obchodníka. Vyr stal v demokratickém ovzdu-í první republiky, nouzi nepoznal, dostalo se mu vysokého vzd lání. Pracoval jako pedagog. Naproti tomu Bed ich Hrdli ka pocházel z chudých pom r zem d lské rodiny z Trubína na Berounsku. Dosáhl minimálního vzd lání, cofil jej pozd jí z ejm frustrovalo, usuzujeme-li podle etných nepravd, které o svém vzd lávání í il. Pracoval v zem d lství, nejprve jako mechanik, poté agronom. Josef ermák se narodil do rodiny vysoce kvalifikovaného d lníka, jako jediný pocházel z regionu pozd j-ího Hradeckého kraje, ze Seke íc na Novobydřovsku. Rodina byla dob e situovaná, díky emufl mohl získat kvalitní st ední odborné vzd lání. Pracoval jako ú edník mlékárny. Ani jeden z nich nem l ke spolupráci se StB vlastní podn tné d vody, naopak lze usuzovat, že v-ichni t i s poúnorovým reřimem nesympatizovali,

⁸⁵⁶ *Ibidem*, Ú ední záznam, Praha 11.7.1996.

⁸⁵⁷ Vy-ět ovateli ÚDV Ji ímu Málkovi se tehdy Josef Cvrtek sv íl, že se celý řivot pokládal za slu-ného lov ka, zatímco nyní, tj. po listopadu 1989, by se m l pokládat za zlo ince. *š Není to lehké!š*, povzdychl si. *Ibidem*, Ú ední záznam, Praha 24.10.1996.

minimálně v jeho pozdější fázi. Největší otázník zůstává v tomto ohledu pouze u Bedicha Hrdličky, jenž se v nových poměrech pozvedl na agronoma a jeho motivy k útěku z komunistického Československa nejsou uspokojivě objasněny.

Ke spolupráci se Státní bezpečností se vichnit i zavázali ve vcelku tíživé životní situaci. Karel Liesler tak ušil v pozici v z n , v prostředí vyšetřovací v znice StB v Hradci Králové, s největší pravděpodobností ušil v době, kdy teprve čekal na soud. Situaci Bedicha Hrdličky lze chápat jako situaci dobrodruha bez hlubších ideových i mravních mitek. V momentě, kdy se coby zadržený kurýr dostal do úzkých, neušilo mu problém přejít na druhou stranu. Byl v situaci toho, kdo nemá co ztratit, ke spolupráci přistoupil jako k dalšímu dobrodružství. O jeho údajné spolupráci s Bogatajovou skupinou na území Spolkové republiky Německa nemáme přímé d kazy, faktem ovšem zůstává, že ani případy jako ten Hrdlička v nebyly ojedinělým jevem.⁸⁵⁸ Josef Čermák neměl o pouhém režimu žádnou iluzi, patřil k praktikům, jež se naučili říkovně vyušřívát stranickou legitimaci jako vnější ochranný nářadí i jako prostředek udržení si životního standardu. Na spolupráci se Státní bezpečností přistoupil v situaci, kdy musel volit mezi pozicí obřalovaného, nebo spolupracujícího. Okolnosti vedoucí k podepsání závazku byly přirozeně ve všech těchto případech formovány a iniciovány ze strany StB. K podepsání závazku spolupráce přispěly přislíbení lepších vyhlídek, vidina výhod, psychologický nátlak, vyhrořování perzekucí a strach z kompromitace. Nelze nešil vyslovit souhlas s tím, co jšil v exilu vyjádřil Vilém Hejl, tedy že hlavními prostředky nábory spolupracovníků StB byly kombinace slibů a hrozeb.⁸⁵⁹

Motivace ke spolupráci se StB bývala různorodá, od ideologického přesvědčení, přes touhu po kariéře i pocit získání moci nad svým okolím, ale i nedostatek síly vzepřít se, ašil po zlomení nevybíravým nátlakem.⁸⁶⁰ Zatímco Karel Liesler vstupoval do spolupráce s vidinou brzkého propuštění, Bedich Hrdlička si pravděpodobně vychutnával pocit dleřitosti a v domě nově získané moci. Josef

⁸⁵⁸ Srov. například s příběhem Rudolfa Nevešela, viz HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990, s. 108-109. V obecné rovině viz KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost*. Brno: Doplněk, 1999, s. 79-80.

⁸⁵⁹ HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990, s. 95.

⁸⁶⁰ Nad pestrostí různých motivací ke spolupráci s Bezpečností se zamýšlela také Sheila Fitzpatrick, která analyzovala motivy pisatelů udavačských dopisů, viz FITZPATRICK, Sheila. Signals from below: Soviet letters of denunciation of the 1930s. In FITZPATRICK, Sheila a GELLATELY, Robert (eds.). *Accusatory practices: denunciation in modern European history, 1789-1989*. Chicago a London: University of Chicago Press, 1997, s. 85-120.

ermák našel ve spolupráci východisko ze zdánlivě bezvýchodné situace, přistoupil k ní proto, aby se vyhnul trestnému stíhání.

Je zřejmé, že pohnutky a očekávání byly u každého z nich odlišné. Od toho se potom odvíjela míra aktivity, kterou noví tajní spolupracovníci vyvíjeli, a výsledky, které podávali. Karel Liesler byl pro ulehčení v zaskvělého pobytu a brzké propuštění ochoten udělat více. Jeho výsledky tomu odpovídaly. Díky svému vzdělání a inteligenci se stal typickým agentem. Bedřich Hrdlička se s prací konfidenta a provokatéra ztotožnil. Jeho vystupování bylo iniciativní a svérázné, agenturní práce v jeho podání rozhodně nebyla ušlechtilá, nicméně pro StB byla velice cenná. Provokace, ke kterým byl využíván,⁸⁶¹ přispěly zásadním způsobem k odhalení mnoha aktérů odboje a odporu proti komunistické moci. Naproti tomu Josef Ermák přistupoval ke spolupráci se StB jako k nutnému zlu a záhy přistoupil ke strategii bojkotu spolupráce. Zprávy podával pouze v krátkém období bezprostředně navazujícím na traumatizující zážitek z vlastního vězení. Jakmile to šlo, plnil úkol se za něj vyhybat. Nikoli náhodou se z tajného spolupracovníka stal v očích StB nepřátelskou osobou, objektem kontrarozvědného rozpracování.

Charakter jejich spolupráce zásadně odlišoval prostředí, ve kterém přisobili. Karel Liesler plnil úkoly tajného spolupracovníka na celách vyšetřovací zprávy StB. Sledoval reakce vyšetřovaných na výslechy, zaváděl s nimi rozhovory na témata, která mu určili vyšetřovatelé, nebo je přisvědčoval k doznání. Přisobil jako tzv. šelma každému.⁸⁶² Pro vyšetřovatele StB získával cenné údaje o činnosti a postojích lidí, kteří se mezi vězeňskými zdemoralizovali v důsledku svého demokratického přisvědčení, nekomunistického smýšlení, díky odporu, který kladli nevybíravě prosazované kolektivizaci, a často také následkem rozsáhlých provokací, řízených královéhradeckou StB. V těchto tzv. agenturních kombinacích hrál významnou úlohu Bedřich Hrdlička. Jako agent StB s krycím jménem Šedlák plnil své úkoly v terénu. V rámci akce ŠKruhů navazoval kontakty s lidmi ochotnými pracovat proti poučovacímu režimu. Vystupoval jako agent americké zpravodajské služby, který organizuje odboj proti komunistickému režimu a útoky z Československa. Vyzvídal,

⁸⁶¹ K provokacím v režii StB viz KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost*. Brno: Doplněk, 1999, s. 86-96.

⁸⁶² JANOUCHEK, František - KOLMAN, Arnošt. *Jak jste tak mohli řídit?: dialog generací*. Praha: Novela bohemica, 2011, s. 31. Srov. NAVARA, Luděk a KASÁŘEK, Miroslav. *Volavčí síť: po stopách třetího odboje*. Brno: Host, 2012, s. 176n.

pobízel, provokoval. Minimálně v případě pronásledování bývalých exponentů Janákova východočeského sboru Selských jízd se Lieslerovo a Hrdličkovy agenturní působení protínalo a vzájemně ovlivnilo. Díky jejich hlášením získávala StB informace o protikomunisticky smýšlejících obcích, o jejich aktivitách a záměrech, o zbraních mezi odporci režimu. To vše ideálně zapadalo do konstrukce šprotistátních skupin, jež nesly jasný kolektivizační podtext. Nevědomci, o kterých StB získala šázavadně informace, ovšem končili v souzených šprotistátních skupinách. Ti z nich, kteří byli z titulu svých kontaktů a okolí pro StB zajímaví, byli verbováni pro spolupráci. Nezapomínejme, že nejastější metodou bylo verbování právních na základě kompromitujících materiálů.⁸⁶³ Josef Čermák pro StB zajímavý byl. Jako vedoucí pracovník výkupního aparátu novobydčovské mlékárny jezdil dennodenně po vesnicích, účastnil se hospodářských kontrol, měl přehled o celkovém postavení všech obcí v okrese, na vesnicích byl oblíbený, osobně se znal s mnoha zemědělci, včetně těch, kteří od jara 1949 začali dostávat nálepkou škulaků. Právě proto jej velitel novobydčovského oddělení StB vytipoval pro spolupráci k problematice šázavady na vesnicích. O tom, že špičkové získávání agentury byla rozhodující pouze míra zájmu StB a nás, který měla k dispozici,⁸⁶⁴ vypovídá i příběh Čermákovy spolupráce se StB, který je ilustruje nejen dočasně podlehnutí jednotlivce promyšlenému nátlaku bezpečnostního aparátu, ale i úspěšnou taktiku vymanění se ze závazku danému Bezpečnosti.

Jeden z kronikářů ze sledovaného regionu poznamenal při ohlédnutí se za tyto roky, že si kolektivizace vesnice vyfládala *šmnoho potíflí, tflkostí, nepřijemností a znesváření mnohých občanů*.⁸⁶⁵ Kapitola, kterou v procesu prosazování kolektivizace představuje fenomén vyufflívání tajných spolupracovníků StB, je, myslím, výmluvným potvrzením jeho slov.

⁸⁶³ K r zným praktikám obstarávání tzv. škomprommateriálu viz KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost*. Brno: Doplněk, 1999, s. 78-79.

⁸⁶⁴ FROLÍK, Jan. Nástin organizačního vývoje státní bezpečnostních složek SNB v letech 1948-1989. In *Sborník archivních prací*, ročník . XLI, . 2, Praha: Panorama, 1991, s. 483.

⁸⁶⁵ *SOkA Jičín*, f. Základní devítiletá škola Slavhostice (nezprac.), Kronika obecní školy v Slavhosticích, s. 103-104.

KAPITOLA 7. Fenomén dobrovolnosti

7.1 Druftstevní dispozice v obci St flery

Obec St flery leží p i okresní silnici spojující Hradec Králové s Nechanicemi. Rozprostírá se v neúrodn j-í ásti okresu Hradec Králové, v polabské epa sko-obilná ské p dní oblasti v nadmo ské vý- ce 253 aíl 265 m. Klimaticky jde o oblast pro zem d lství nejp ízniv j-í, a to teplotn , sráfkov i co do délky vegeta ní doby.⁸⁶⁶ Katasterm obce, jehoí celková vým ra ínala 629 ha,⁸⁶⁷ protéká Pla ický potok, sm ující od svého pramene v P ímském lese na jihovýchod k labskému e i-ti, do n hoí ústí nedaleko Opatovického jezu mezi Opatovicemi a Vysokou nad Labem, tedy na samé hranici horního toku Labe. St flery jsou dnes od labského e i-t vzdálené 5 km, není v-ak bez zajímavosti, že leží zhruba nap l cesty mezi dne-ním a t etihorním e i-t m, dolofeným v nedaleké Probluzi.⁸⁶⁸ Posouvání í ních tok k východu je p itom v geomorfologii horního Polabí dolofeno jíl pom rn dlouho.⁸⁶⁹

Podle údaj ze s ítání obyvatel zde v roce 1950 íilo 893 lidí ve 185 domech.⁸⁷⁰ Více neíl polovinu jich zam stnával pr mysl, od krajského centra s pr myslovými podniky d lí St flery pouhých p t kilometr . Tradi ní d lnické zázemí poskytovala v katastru obce místní cihelna fungující od roku 1870. Po znárodn ní v roce 1945 st flerská cihelna roz-í ovala po následujících dvacet let své výrobní kapacity. Pom rn po etná byla tedy ve St flerách komunita tzv. kovorolník a zem d lských d lník . I proto m la KS ve St flerách svou místní organizaci hned od roku 1921.⁸⁷¹ St flerská místní organizace KS pat íla k t m aktivním. Na po átku roku 1948 byl v jejím ele dlouholetý p edseda, strojník

⁸⁶⁶ DUDEK, Franti-ek. *Po átky epného cukrovarnictví v eách: p ísp vek k hospodá ským d jinám 30. a 40. let 19. století*. Pod brady: Oblastní muzeum, 1973, s. 26. QUITT, Evfien. *Klimatické oblasti eskoslovenska*. Brno: Geografický ústav SAV, 1971, s. 13, 14. *Obecní ú ad St flery*, Kronika obce St flery I, s. 124.

⁸⁶⁷ HOLMAN, Ladislav. Rok od roku roste bohatství st flerských druftstevník . *Pochode* , ro . 38 (1952), . 26 (27.6.), s. 10.

⁸⁶⁸ MOCEK, Bohuslav. *Labe v Hradci Králové: p íroda eky ve m st a okolí*. Hradec Králové: Muzeum východních ech, 2012, s. 5. TÁMALOVÁ, Zlata. *Labe a Orlice v Hradci Králové: historie í ních staveb*. Hradec Králové: Povodí Labe, 2007, s. 1-2.

⁸⁶⁹ D DINA, Václav. *Tvá na-í vlasti a její vývoj*. Praha: Sfinx, 1925, s. 70-71.

⁸⁷⁰ BALCAR, Vladimír ó R íIKOVÁ, Ji ína ó TÁKRABAL, Josef et al. *Historický lexikon obcí eské republiky 1869ó2005*, I. díl. Praha: eský statistický ú ad, 2006, s. 464-465.

⁸⁷¹ HORYNA, Václav. *Vlastiv da Královéhradecka: kulturní a hospodá ský snímek okresu*. Hradec Králové: Okresní pedagogické st edisko, 1968, s. 444-447.

Jaroslav Soušek, kterého zastupoval holi František Matějka. Funkci jednatele zastával Josef Kučera, pokladníka pak Antonín Podrazil. Pro stranickou práci mezi zemědělci byli určení rolníci František Dlesk a František Hynek a přirozen drufstevní referent, kterého představoval předseda Soušek. Referentem lidové správy a knihovníkem byl dělník a člen KSČ, s mládeží sdruženou v SČM pracoval krejčí Jaroslav Kopecký.⁸⁷² Funkci předsedy MNV ve Střelčích zastával František Dvořák (1895), povoláním dělník, člen KSČ.⁸⁷³

Spolkový život byl ve Střelčích tradičně bohatý. V roce 1876 zde byl založen ochotnický a pěvecký spolek Mladota, následující rok se ustavil Spolek parního mlátidla. Od roku 1880 působila v obci Hospodářsko-občanská beseda, od roku 1882 Sbor dobrovolných hasičů. Okrašlovací spolek vznikl roku 1887, Sportovní a záložní spolek v roce 1891, roku 1895 pak i fitnessko-občanská beseda. V roce 1906 se ustavila filiálka Spolku zemědělců v Plzni pro Střelčy a okolí,⁸⁷⁴ která zde fungovala až do roku 1931. Od roku 1913 působil v obci oddíl Sokola, který se mj. zasloužil o založení kina, jež zde zahájilo promítání už v roce 1926. Stejněho roku se dal dohromady oddíl házenkářů. V roce 1938, po rozpuštění politických stran, začal ve Střelčích fungovat ochotnický divadelní spolek Dobroslav, který po dobu okupace sdružoval především bývalé členy KSČ a sociální demokracie.⁸⁷⁵

Drufstevní myšlenky a principy nebyly střelčským cizí. Souviselo to s významnou tradicí zemědělského kolektivismu v obci. V letech 1862-1866 fungovala v místním zámku rolnická škola, v níž působil známý drufstevní propagátor MUDr. František Cyril Kampelík.⁸⁷⁶ V roce 1887 tu vznikla také první hospodářská škola v okolí.⁸⁷⁷ V roce 1919 a 1923 zde byla založena hned dvě stavební drufstva, což jistě souviselo s výskytem kvalitní hlíny, využívané místní cihelnou od roku 1870

⁸⁷² NA Praha, f. ÚV KSČ o Oddělení stranických orgánů 1945-1956, kt. 13, arch. j. 124, Výroční hlášení místní organizace, Střelčy 21.1.1948. (Celkem bylo na výkazu uvedeno 25 členů o funkcionářů MO KSČ.)

⁸⁷³ SOKA Hradec Králové, f. JNV Hradec Králové, kt. 10, inv. č. 55, Seznam předsed MNV.

⁸⁷⁴ Čím byl výběr vzdáleného plzeňského zemědělského spolku motivován, i podmínky, není v pramenech doloženo.

⁸⁷⁵ OÚ Střelčy, Kronika obce Střelčy I, s. 27, 31, 66, 77, 84, 92, 206-209. HORYNA, Václav. *Vlastivěda Královéhradecká*, s. 447.

⁸⁷⁶ SOKA Hradec Králové, f. Archiv obce Střelčy, inv. č. 1, Pamětní kniha obce Střelčy 1541-1970, s. 57. OÚ Střelčy, Kronika obce Střelčy I, s. 27. NOVOTNÝ, Jan. *František Cyril Kampelík*. Praha: Melantrich, 1975, s. 215.

⁸⁷⁷ SOKA Hradec Králové, f. Archiv obce Střelčy, inv. č. 1, Pamětní kniha obce Střelčy 1541-1970, s. 57. OÚ Střelčy, Kronika obce Střelčy I, s. 28, 82. Blíže viz BRABENCOVÁ, Jana. *České zemědělství v letech 1880-1924*. In RAJČICHOVÁ, Blanka (ed.). *Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2000, s. 259-264.

k výrob cihel.⁸⁷⁸ V roce 1918 založili Střelčtí strojní družstvo pro rozvod a upotěbení elektrické energie v hospodářství a v řemeslech.⁸⁷⁹ Obec byla elektrifikována již v roce 1913. V roce 1935 ve Střelčích vybudovali vzorovou, plně elektrifikovanou usedlost, která měla sloužit jako inspirace pro další obce. V únoru 1945 květně Střelčtí navštívil ministr zemědělství Július Fiala.⁸⁸⁰ Také nákup nového typu traktoru Zetor 15⁸⁸¹ zrealizovali střelčtí rolníci skrze toto strojní elektrárenské družstvo.⁸⁸²

V listopadu 1946 byla v obci zřízena družstevní prádelna, první svého druhu v okrese. Vznikla v č. p. 31, v bývalém hostinci Josefa Hamplův, který na popud některých místních zemědělců zakoupilo družstvo pro rozvod elektrické energie. Ústřední ministerstvo přislíbilo velké subvence, na základě toho Střelčtí objednali zařízení prádelny s kotlem a stroji. Vedoucím prádelny se stal Otakar Hrdlička z č. p. 61, práci zde našel nejprve učedník, později až dvanáct zaměstnanců. Slíbená subvence však nepřišla a uzavřená hypotéka byla vysoká, náklady dosáhly 1 milionu Kč. Přestože si do střelčské prádelny dávaly prádit rodiny z Nechanic a Hradce Králové, nedálo se vydávat ani na vysoké hypoteční úroky. Hrdlička ve vedení vystoupil manželé Zolmanovi, po nich pak hořel František Matějka, i vysloužilý četnický strážmistr Václav Petráček. Prádelna fungovala jen do září 1952, kdy údajně Fiala nástupce Josefa Nepomuckého nařídil zastavení provozu. Na konci následujícího roku získal č. p. 31 střelčský MNV, který zde zřídil učedník a kulturní místnost.⁸⁸³

7.2 Zemědělské výrobní družstvo ve Střelčích

S ohledem na výše zmíněnou spolkovou a družstevní tradici nepřekvapí, že právě ve Střelčích na národním zbytkovém statku založili jeho zaměstnanci a deputátníci společně hospodařit už záhy po druhé světové válce, kdy se rozhodli

⁸⁷⁸ HORYNA, Václav. *Vlastivěda Královéhradecká*, s. 447.

⁸⁷⁹ LENDEROVÁ, Milena. *Hospodářské strojní družstvo pro rozvod a upotěbení elektrické síly v hospodářství a řemeslech Střelčtí 1918-1949*. Inventář. Státní okresní archiv Hradec Králové, 1989.

⁸⁸⁰ CIHLÁŘ, Jiří. *Vesnice severovýchodních Čech od osvobození 1945 do února 1948*. Hradec Králové: Kruh, 1975, s. 76. *OÚ Střelčtí*, Kronika obce Střelčtí II (1945-1968), s. 18.

⁸⁸¹ Jeho výrobu zahájil národní podnik Zbrojovka Brno v březnu 1946, trvala do roku 1949.

⁸⁸² *SOkA Hradec Králové*, f. OV KS Hradec Králové, kt. 38, inv. č. 77, Zápis z mimořádné schůzky předsednictva 12.2.1951.

⁸⁸³ Ve Střelčích bude první družstevní prádelna. *Lidové proudy*, 7.11.1947, ro. 47, č. 45, s. 4. *OÚ Střelčtí*, Kronika obce Střelčtí II (1945-1968), s. 22, 25, 40, 43.

zalofit zem d lské drufstvo. Pro osv tlení je t eba pohlédnout zp t do mladé
eskoslovenské republiky, která se rozhodla p erozd lit –lechtickou p du. P i první
pozemkové reform bylo mezi 38 malých zem d lc ze St fler a 215 dal–ích z okolí
rozparcelováno 115 ha p dy z n kdej–ího velkostatku hrab te Harracha. Zbývající
vým ra s hospodá skými budovami p ípadla v roce 1928 Rolnickému cukrovaru
v Syrovátce jako zbytkový statek.⁸⁸⁴ Cukrovar sám nikdy nehospoda il, statek byl
v pachtu.

Nájemcem byl od roku 1929 Josef Klinger s manželkou Otilií, kte í pocházeli
z obce Polní Vod rady na Kolínsku. St flerský statek si od cukrovaru pronajali na
–estnáct let.⁸⁸⁵ Zam ovali se na produkci mléka a p stování výnosných plodin jako
máku, epy olejné, semena krmné epy a trav. Statek disponoval sedmi páry koní a
ty mi páry vol .⁸⁸⁶ S mírnými obm namí zde pracovalo zhruba dvacet ty i flen na
stálo a dvanáct mufl za deputát, tedy naturální odm nu.⁸⁸⁷ Pro organizaci
hospodá ských prací zam stnávali –afá e, pro evidenci mléka a zásob také mlad–ího
adjunkta. Ve vedení statku se jim da ilo, polím byla v nována dobrá pé e, a tak
p iná–ela vysoké výnosy.⁸⁸⁸ Po okupaci v b eznu 1939 byli manželé Klingerovi pro
sv j lidovský p vod zat ení a na statek byla dosazena n mecká vnučená správa.⁸⁸⁹

Josef a Otilie Klingerovi zahynuli v n kterém z koncentra ních tábor , jejich
t i synové v–ak zav as uprchli do zahrani í a po válce uplatnili své nároky.⁸⁹⁰ Od 1.
íjna 1945 byl statek vzat do národní správy, která se dvakrát m nila. Následným
zru–ením národní správy byla na p íkaz Zemského národního výboru provedena
restituce ve prosp ch bývalého nájemce Klintera. Okresní národní výbor, který

⁸⁸⁴ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery I, s. 104. HORYNA, Václav. *Vlastiv da Královéhradecka*, s. 445. PÍENI KOVÁ, Jana. *Zbytkové statky v echách: 1918-1948*. Praha: SÚA, 1998, s. 114.

⁸⁸⁵ *SOA Zámorsk*, f. Rolnický cukrovar Syrovátka, kt. 3, inv. . 41, sign. I/41, P ípis poplatkového odd lení Berního ú adu v Hradci Králové adresovaný 26.11.1936 Rolnickému cukrovaru v Syrovátce. P ípisy adresované J. Klingerovi 23.11.1933 a 1.6.1939.

⁸⁸⁶ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery I, s. 161.

⁸⁸⁷ *SOA Zámorsk*, f. Rolnický cukrovar Syrovátka, kt. 3, inv. . 41, sign. I/41, Seznam z ízenc , deputátník a stálých d lník zbytkového statku St flery zaslaný Státnímu pozemkovému ú adu 30.11.1931.

⁸⁸⁸ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery I, s. 161.

⁸⁸⁹ *Ibidem*, s. 161-162. *SOKA Hradec Králové*, f. JZD St flery, kt. 1, inv. . 22, sign. I/3, Zem d lské výrobní drufstvo pro spole né obhospoda ování p dy ve St flerách, ú tárna ZVD, b. d. [1950]. K protektorátní správ zem d lství nejnov ji viz TOLLEOVÁ, Barbora. *Pod kuratelou N mecké í-e: zem d lství Protektorátu echy a Morava*. Praha: Karolinum, 2014, s. 104-119, 129-251.

⁸⁹⁰ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery I, s. 161.

likvidaci národní správy prováděl, nařídil předat Karlu Klingerovi, který se vrátil ze služby v britské královské armádě, veškerý živý i mrtvý inventář i zásoby.⁸⁹¹

Zatímco docházelo k úrodnému narovnávání, hospodaření na statku obstarávali jeho trvalí zaměstnanci. Někteří z nich (včetně dosavadního správce) však odcházeli osídlovat pohraničí. Ti, kteří zůstali, se v poválečné atmosféře znárodnění brzy začali zajímat o změnu svého statusu nájemných zemědělských dělníků a snažili se ustavit zemědělské výrobní družstvo (ZVD).⁸⁹² Impuls k podání oficiální žádosti o družstevní místního velkostatku podal Jaroslav Souček na plenární schůzi MNV v lednu 1946.⁸⁹³ K založení se přihlásilo 23 budoucích členů, všichni byli zaměstnanci statku. Realizaci družstevního projektu však oddálily organizační problémy, tehdy prý *špo marné snaze sehnat nějaké stanovy* byla myšlenka odložena.⁸⁹⁴ K formálnímu ustavení došlo po ročním odkladu. Zemědělské výrobní družstvo pro společné obhospodaření půdy ve Střelčích, jak zněl jeho celý název, se ustavilo usnesením valné hromady dne 7. února 1947 a do rejstříku společnosti bylo zapsáno 24. února téhož roku.⁸⁹⁵

Mezitím pokračovaly úřední jednání ohledně právních nároků a organizace. Znárodněný zbytkový statek byl v lednu 1947 předán do nájmu vznikajícímu ZVD, jeho členové zde hospodili formou pachtu za roční nájemné 110 000 Kč, jež propláceli Rolnickému cukrovaru v Syrovátce jakožto majiteli nemovitosti.⁸⁹⁶ Pro

⁸⁹¹ *SOKA Hradec Králové*, f. JZD Střelčy, kt. 1, inv. . 22, sign. I/3, Zemědělské výrobní družstvo pro společné obhospodaření půdy ve Střelčích, ústava ZVD, b. d. [1950]. *Ibidem*, kt. 2, inv. . 38, sign. IV/4, Zpráva o výsledku revize provedené podle zákona z 10. 6. 1903 . 133 . z., Praha 14. 6. 1949. *OÚ Střelčy*, Kronika obce Střelčy I, s. 163-164.

⁸⁹² K historickým souvislostem ZVD viz TAUBER, Jan. *Zemědělská výrobní družstva: nárt historie a souasného stavu se zvlátním zetelem k s. družstevním statk m*. Praha: Vesmír, 1948. SLEZÁK, Lubomír. Úspěchy a prohry zemědělského družstevnictví. In RAŤICOVÁ, Blanka (ed.). *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, s. 10, 14. TÝfi. Družstevní tradice eskoslovenského zemědělství. In RAŤICOVÁ, Blanka (ed.). *Demokratické tradice ve vývoji eskoslovenského zemědělství po roce 1918*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1991, s. 10-12. TÝfi. Zemědělské družstevnictví jako historický problém. In HARNA, Josef ó PROKŤPetr (eds.). *Studie k moderním d jinám: sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Historický ústav AV ŤR, Praha, 2001, s. 230-235.

⁸⁹³ *SOKA Hradec Králové*, f. MNV Střelčy (nezprac.), kn. 1, inv. . 1, Zápis ze schůze MNV 18. 1. 1946.

⁸⁹⁴ *SOKA Hradec Králové*, f. JZD Střelčy, kt. 1, inv. . 22, sign. I/3, Historie a hospodaření ZVD Střelčy, Střelčy 12.5.1952.

⁸⁹⁵ Představenstvo utvořili Jaroslav Souček, Karel Kopecký a Zdeněk Morávek. *SOKA Hradec Králové*, f. JZD Střelčy, kt. 1, inv. . 21, sign. I/2, opis Zápisu společnosti, Krajský soud v Hradci Králové 24. 2. 1947. Předvedení družstva do podnikového rejstříku, Okresní soud v Hradci Králové 20. 6. 1952.

⁸⁹⁶ *SOKA Hradec Králové*, f. JZD Střelčy, kt. 1, inv. . 22, sign. I/3, Zemědělské výrobní družstvo pro společné obhospodaření půdy ve Střelčích, ústava ZVD, b. d. [1950]. *Ibidem*, kt. 2, inv. . 38, sign. IV/4, Zpráva o výsledku revize provedené podle zákona z 10. 6. 1903 . 133 . z., Praha 14. 6.

vypořádní nárok bývalého nájemce Klingera poskytla Pražská úvěrní banka v Hradci Králové družstvu úvěr ve výši jednoho milionu korun a ministerstvo zemědělství k tomu poskytlo státní záruku. Úvěr na výplaty a nájemné Rolnickému cukrovaru poskytla místní kampaňka.⁸⁹⁷ Jelikož si bývalý nájemce statku Josef Klinger odvedl při vyrovnání téměř všechny hovzí dobytek (v chlévě zůstala po jeho odchodu jen jedna dojnice a mladý skot), bylo třeba po jít do Střelové nové stádo.⁸⁹⁸ Národní pozemkový fond začal přivádět hovzího dobytka z dosídlovaných oblastí, a tak mohli Střelovští v první beznové dekádě dovézt 44 kusů dobytka ze 100 km vzdálené Mimoně na eskolipsku. Zadluženému ZVD (dluh v celkové hodnotě 1 056 000 Kč) poskytlo do zájmu finanční podporu na mzdy (ve výši 250 tisíc Kč) ministerstvo zemědělství. Povinnost platit nájemné Rolnickému cukrovaru v Syrovátce pomínula až s revizí první pozemkové reformy na podzim 1948, kdy byl střelovský statek přidělen Správě státních statků, která jej propachtovala místnímu ZVD.⁸⁹⁹

K obřím prvního roku fungování ZVD se přidalo katastrofální sucho, které v létě 1947 znehodnotilo úrodu. Výnosy zemědělských plodin se snížily na polovinu a škoda, kterou střelovské ZVD utrpělo, byla vyčíslena na 600 tisíc Kč. Přesto však podle dostupných údajů dokázalo sklídit v průměru 16 q obilí z hektaru a splnit tak předepsané dodávky chlebového obilí i masa. Od ministerstva zemědělství si proto vyslouffilo pochvalné uznání.⁹⁰⁰

V roce 1948 zakoupilo střelovské ZVD dva traktory (Škoda 30 a Zetor 25) a doplnilo stav dobytka na 50 kusů. Instalovalo se strojní dojení. Spolu s nákupem nářadí a zřízení dílny na opravu strojů se náklady vyčplhaly na 500 tisíc Kč. Sklizeň roku 1948 byla bohatá, z jednoho hektaru se v průměru získalo více než 23 q obilí. Úspěch se dostavil i ve výnosech sklizně cukrovky a brambor. Celková tržba za rok 1948 dosáhla podle zveřejněných údajů 1,7 mil. Kč.⁹⁰¹ Oboustranně výhodné

1949. HOLMAN, Ladislav. Rok od roku roste bohatství střelovských družstevníků. *Pochodeň*, ro. 38 (1952), č. 26 (27.6.), s. 10.

⁸⁹⁷ OÚ Střelová, Kronika obce Střelová I, s. 166-168. SOKA Hradec Králové, f. JZD Střelová, kt. 1, inv. č. 22, sign. I/3, Historie a hospodaření ZVD Střelová, Střelová 12. 5. 1952.

⁸⁹⁸ SOKA Hradec Králové, f. JNV Hradec Králové, kt. 104, inv. č. 416, Zprávy a hlášení z JZD v okrese 1949-1954, karta nadepsaná Velkostatek Střelová.

⁸⁹⁹ OÚ Střelová, Kronika obce Střelová I, s. 166-168. SOKA Hradec Králové, f. JZD Střelová, kt. 1, inv. č. 22, sign. I/3, Historie a hospodaření ZVD Střelová, Střelová 12. 5. 1952.

⁹⁰⁰ HOLMAN, Ladislav. Rok od roku roste bohatství střelovských družstevníků. *Pochodeň*, ro. 38 (1952), č. 26 (27.6.), s. 10.

⁹⁰¹ *Ibidem*.

bylo sjednání vzájemného patronátu s místní rolnickou kólou.⁹⁰² P edev-ím p i -pi kových polních pracích poskytovaly její flákyn zem d lskému výrobnímu druftstvu cennou brigádnickou výpomoc.⁹⁰³

V roce 1949 uvedlo druftstvo do provozu dr beflárnu pro 250 slepic, poté následovala výkrmna prasat. V roce 1950 postavili lenové ZVD na míst bývalé stodoly kravín pro 60 kus hov zího dobytka. Krom toho byla adaptována stáj pro 80 kus hov zího dobytka.⁹⁰⁴ V roce 1950 zvý-ili st fler-tí stav dojnic ze 48 kus na 72 a oproti roku 1949 zvý-ili dodávku mléka v pr m ru na jednu dojnici z 1 623 l na 1 847 litr . Ke konci roku 1950 m lo ZVD ve svém chovu 110 kus skotu (z toho 72 krav), 120 prasat, 500 slepic a 11 koní. V tomto roce byla také uvedena do provozu druftstevní kuchyn , která v dob polních prací vyvá ela afl 86 ob d denn .⁹⁰⁵

V roce 1951 si ZVD vybuovalo skleníky pro p stování zeleniny a roz-í ilo vým ru obhospoda ované p dy o tém 50 ha na celkových 200 ha. P stovalo se zelí, kapusta, kv ták, cibule, kedlubny, salát, salátové okurky. Celková trflba za zeleninu inila za rok 1951 tém 820 tisíc K s.⁹⁰⁶

St flerské ZVD se tak mohlo t -ít z úctyhodného hospodá ského pokroku, op ít se také mohlo o podporu místní stranické organizace, v osob jejího fl edsedy bylo ZVD propojeno s MO KS . Na za átku roku 1951 ítala st flerská MO KS celkem 97 len a 9 kandidát , z toho 46 flen. P edsedu Sou ka nyní zastupoval Josef Be ka. Tajemník MNV Ladislav Pultar zastával funkci kulturn propaa ního referenta, zem d lské záleflitosti vedl Antonín Hovad. fieny byly ve výboru zastoupeny Ludmilou Sou kovou a Marií Ku erovou. V jedenácti lenném výboru MO KS zasedali celkem ty i lenové ZVD.⁹⁰⁷

Zem d lské výrobní druftstvo pro spole né obhospoda ování p dy ve St flerách vedl od jeho založení bývalý strojník Jaroslav Sou ek (1899), rodák

⁹⁰² N kdej-í Hospody ská (zemská) -kola St flery nesla po roce 1948 název Základní odborná -kola rolnická St flery. Dív í odborná -kola St flery byla obnovena v roce 1968, av-ak pouze do roku 1975. PAVLÍK, Jan. *Zem d lské odborné u ilí-t St flery 1887-1975 (1977)*. Inventá . Státní okresní archiv Hradec Králové, 2000.

⁹⁰³ *SOKA Hradec Králové*, f. JZD St flery, kt. 1, inv. . 22, sign. I/3, Zem d lské výrobní druftstvo pro spole né obhospoda ování p dy ve St flerách, ú tárna ZVD, b. d. [1950].

⁹⁰⁴ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery II (1945-1968), s. 33, 36.

⁹⁰⁵ HOLMAN, Ladislav. Rok od roku roste bohatství st flerských druftstevník . *Pochode* , ro . 38 (1952), . 26 (27.6.), s. 10.

⁹⁰⁶ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery II (1945-1968), s. 36. HOLMAN, Ladislav. Rok od roku roste bohatství st flerských druftstevník . *Pochode* , ro . 38 (1952), . 26 (27.6.), s. 10.

⁹⁰⁷ *NA Praha*, f. ÚV KS ó Odd lení stranických orgán 1945-1956, kt. 84, arch. j. 440, sl. 6, Výro ní hlá-ení místní organizace KS , St flery 2.3.1951.

z nedaleké B ízy. P vodním povoláním byl strojní záme ník. Do KS vstoupil hned po jejím založení v roce 1921, stal se zakládajícím členem stranické organizace ve St flerách, pracoval na poli politickém a t lovýchovném (v Jednot proletá ské t lovýchovy).⁹⁰⁸ B hem protektorátu byl pro svou politickou p íslu-nost v zn n. Okolí si jej vářilo pro jeho lidské p ednosti, ob tavost, nezi-tnost a ochotu poradit. Podle stranických koleg byl *š t řdn uv dom lý, politicky vysp lý, stran oddaný a v provád ní politiky nesmlouvavý*.⁹⁰⁹ V únoru 1948 se Jaroslav Sou ek postavil také do el a místního ak ního výboru národní fronty.⁹¹⁰ Ustavení JZD ve St flerách, respektive transformace stávajícího ZVD bylo jeho osobním závazkem, daným p íprov rce v roce 1950.⁹¹¹ Ve stranickém aparátu zastával celou řadu funkcí (–kolitel marx-leninského kroufku, d v ník JS Z, člen p edsednictva OV KS), ufl v lét 1950 byl proto na popud p edsedy jednotného národního výboru odvolán z rady MNV s od vodn ním, fle je p etřfen prací a funkcemi.⁹¹² V srpnu 1950 se jako člen delegace zem d lských pracovník zú astnil zájezdu do SSSR.⁹¹³ Stal se nositelem vyznamenání šZa zásluhy o výstavbu, ⁹¹⁴ v kv tnu 1953 jej oslavoval i úst ední deník *Rudé právo*.⁹¹⁵ Zakladatel a p edseda st flerského ZVD i JZD zem el náhle na ja e 1954, údajn na srde ní mrtvici, ve skute nosti si ov-em flivot vzal sám, snad kv li jakýmsi nesrovnalostem v JZD. Poh bu se zú astnil i ministr zem d lství Jind ich Uher.⁹¹⁶

Podle dokument ů i sv dectví si Jaroslav Sou ek vedl ve vedení ZVD velmi dob e a mezi druřstevníky byl oblíben. *šJe nejen výborným organizátorem práce, ale i politickým vychovatelem druřstevník ů*, stojí v jeho dobovém hodnocení. Krom vedení druřstva střhal zastávat mnoho vý-e uvedených funkcí i povinností

⁹⁰⁸ NA Praha, f. Archiv ÚV KS ů lská evidence KS , Eviden ní řtitek Jaroslav Sou ek, nar. 26. 9. 1899.

⁹⁰⁹ SOkA Hradec Králové, f. OV KS Hradec Králové, kt. 884, inv. . 2390, Prov ovací list J. Sou ka, MO KS St flery, b. d. (1950).

⁹¹⁰ SOkA Hradec Králové, f. JNV Hradec Králové, kt. 10, inv. . 55, P edsedové MAV-NF.

⁹¹¹ SOkA Hradec Králové, f. OV KS Hradec Králové, kt. 884, inv. . 2390, Prov ovací list J. Sou ka, MO KS St flery, b. d. (1950).

⁹¹² SOkA Hradec Králové, f. MNV St flery (nezprac.), kn. 2, inv. . 2, Zápis o sch zi rady MNV 25.7.1950.

⁹¹³ OÚ St flery, Kronika obce St flery II (1945-1968), s. 36. HOLMAN, Ladislav. Rok od roku roste bohatství st flerských druřstevník . *Pochode* , ro . 38 (1952), . 26 (27.6.), s. 10.

⁹¹⁴ *Pochode* , ro . 39 (1953), . 38 (26.5.), s. 3: est a sláva nositel m vyznamenání!

⁹¹⁵ *Rudé právo*, ro . 33 (1953), . 143 (24.5.), s. 4: St flerský p edseda druřstva.

⁹¹⁶ SOkA Hradec Králové, f. Základní řkola St flery, kn. 468, Kronika obecné řkoly ve St flerách 1855-1967, s. 562. OÚ St flery, Kronika obce St flery I, s. 173. Rozhovor autora s Otto Ku erou, kroniká em obce St flery, ve St flerách dne 25.6.2013.

vyplývající z lenství v p edsednictvu OV KS v Hradci Králové. Jeho tak íkající pravou rukou ve vedení ZVD byl ú etní Zden k Morávek.⁹¹⁷ Hmatatelný vzestup a pokrok, kterého se st flerským družstevník m poda ilo dosáhnout, shrnul pozd ji p edseda Sou ek do dvou v t: *šNa-e družstvo m lo 1 milion korun dluh , kdyfl za ínalo. B hem 4 let jsme docílili toho, fle na kařdého lena družstva p ípadá 40 tisíc korun majetku.õ*⁹¹⁸

Krom St fler p sobila ZVD ve východních echách také v Nemo-ících na Pardubicku, Ostrov na Dobru-sku a ílebech na áslavsku.⁹¹⁹ Na ja e 1950 ufl bylo st flerské ZVD ministerstvem zem d lství vnímáno jako v eských krajích *šnejvysp lej-íõ* (z hlediska hospodá ských výsledk í organiza ního vedení) a stalo se iniciátorem sout fle zam ené nejen na hospodá ské výsledky a pln ní dodávek, ale í na politickou a odbornou kvalifikaci len a ú etní po ádek. M lo tehdy 25 len , kte í obhospoda ovali 128 ha p dy.⁹²⁰ Do sout fle se p íhlásilo celkem 27 ZVD, nejvíce hodnotících bod v-ak z stalo u vyzyvatele. Hodnotilo se pln ní dodávek v rostlinné í flivo í-né výrob , pracovní výkony len družstva í politická a odborná švýchovaõ len . Jako vít z této sout fle obdrřelo ZVD ve St flerách od Úst ední rady družstev traktor Zetor 15.⁹²¹

Nyní se v krátkosti podíváme, jak se b hem let r stu ZVD da ilo samostatn hospoda ícím st flerským zem d lc m. Do z ejm prvního škulackéhoõ seznamu, který byl v okrese vyhotoven ufl na p elomu let 1949 a 1950, byli zahrnuti tito st fler-tí hospodá í: Václav ervinka z p. 76 (38,54 ha), Bo ívoj Hrdli ka z p. 61 (19,84 ha), Josef Rykl z p. 6 (19,77 ha), Václav Suchánek z p. 51 (19,71 ha), Franti-ek Ulrich z p. 43 (17,17 ha) a Vladislav Hynek z p. 79 (15,19 ha).⁹²² Funkci újezdního tajemníka pro újezd Probluz, zahrnující obce Horní P ím, Rosnice, B íza,

⁹¹⁷ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery I, s. 166-168. *SOka Hradec Králové*, f. JZD St flery, kt. 1, inv. . 22, sign. I/3, Historie a hospoda ení ZVD St flery, St flery 12. 5. 1952.

⁹¹⁸ PŤENI KOVÁ, Jana (ed.). *Zem d lské družstevnictví: kolektivizace zem d lství ó vznik JZD 1951*. Praha: SÚA, 1999, dokument . 11 (Zápis z porady p edsed ZVD konané 6. 2. 1951 v úst edním sekretariát JS Z v Praze), s. 53. Srov. *SOka Hradec Králové*, f. JNV Hradec Králové, kt. 104, inv. . 416, Zprávy a hlá-ení z JZD v okrese 1949-1954, karta nadepsaná Velkostatek St flery.

⁹¹⁹ DOLEřIAL, Jan ó KMONÍ EK, Josef ó PEKÁREK, Ji í: *Kdyfl mizely meze: kapitoly z kolektivizace východo eského zem d lství v letech 1949ó1960*. Kruh, Hradec Králové 1987, s. 9.

⁹²⁰ Podle údaj z jara 1950 bylo 90 % len ZVD zárove leny KS . PŤENI KOVÁ, Jana (ed.). *Zem d lské družstevnictví: kolektivizace zem d lství ó vznik JZD 1950*. Praha: SÚA, 1998, dokument . 14 (Zpráva ministerstva zem d lství pro sekretariát ÚV KS ó ZVD z 13.4.1950), s. 55, 59-61.

⁹²¹ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery I, s. 170. HOLMAN, Ladislav. Rok od roku roste bohatství st flerských družstevník . *Pochode* , ro . 38 (1952), . 26 (27.6.), s. 10.

⁹²² *SOka Hradec Králové*, f. JNV Hradec Králové, kt. 104, inv. . 417, Seznam vesnických bohá sestavený dle kontraktací na rok 1950.

St flery a St flírky, vykonával st flerský rodák Stanislav Hofman.⁹²³ Zda se podílel na návrzích jmen do tohoto raného školackého seznamu, není doloženo. V záv ru roku 1950 byl st flerským zem d lc m pod rou-kou výkupu odejmut traktor Zetor 15, který si po válce po ídili na ú et strojního a elektrárenského družstva.⁹²⁴ P edepsané dodávky v-ak v t chto prvních dvou letech po odstartování kolektivizace dokázali St fler-tí bez v t-ích problém plnit.

V roce 1951 m lo se spln ním povinných dodávek problém p t st flerských hospodá ství: Franti-ek Dlesk z p. 26, Josef Novotný z p. 96, Josef Mat jka z p. 78, Marie Tř pánková z p. 4, Jaroslav V chet z p. 37. Jednalo se o vlastníky s v ým rou p dy od 7 do 19 ha, kte í nesplnili dodávkový p edpis v mléce, po jednom p ípad se nespln ní dodávky týkalo také ovsa a vep ového masa.⁹²⁵

7.3 P erod ZVD v JZD

Do funkce tajemníka MNV byl za átkem roku 1952 dosazen st flerský rodák Ladislav Pultar (1900). Jeho rodi e pracovali jako d lníci v ciheln a pozd ji jako deputátníci na Harrachov panství. Ladislav Pultar se v roce 1918 vyu il krej ím. Po absolvování vojenské slufby odjel v roce 1920 na zku-enou do Tř ýcarska, kde osm m síc pracoval jako krej ovský d lník. Po návratu dom pracoval v pr b hu 20. let jako krej ovský tovary- u n kolika r zných firem. V b eznu 1929 nastoupil do slufeb obce jako policejní strážník. Do KS vstoupil v roce 1945 a v místní organizaci pro-el n kolika funkcemi (desítka , len výboru, pokladník, propaga ní referent). P í stranické prov rce v roce 1950 mu spolustraníci vytknuli, fle nenosí odznak KS a fle není v hájení stranické linie dostate n tvrdý.⁹²⁶ V roce 1951 absolvoval t ítydenní kurz v okresní politické -kole. Podle hodnocení okresních nad ízených byl mírné povahy se smyslem pro kolektivní práci.⁹²⁷ Ve funkci

⁹²³ *Ibidem*, kt. 10, inv. . 55, Seznam újezdních tajemníků schválený ve sch zi rady JNV 30.6.1949. Stav újezdních tajemníků k 24.3.1950.

⁹²⁴ *SOkA Hradec Králové*, f. OV KS Hradec Králové, kt. 38, inv. . 77, Zápis z mimo ádné sch ze p edsednictva 12.2.1951.

⁹²⁵ *SOkA Hradec Králové*, f. JNV Hradec Králové, kt. 106, inv. . 420, Seznam zem d lc , kte í nesplnili dodávkové úkoly za rok 1951.

⁹²⁶ *SOkA Hradec Králové*, f. OV KS Hradec Králové, kt. 884, inv. . 2390, Prov ovací list L. Pultara, MO KS St flery, b. d. (1950).

⁹²⁷ *Ibidem*, f. JNV Hradec Králové, kt. 10, inv. . 55, Místní tajemníci ó personální návrhy. Celkové rozmíst ní tajemníků MNV, 5.3.1952. Seznam místních tajemníků k 1.9.1953.

místního tajemníka MNV se soustředil hlavně na administrativní práce, politickou stránku prý zanedbával.⁹²⁸

V roce 1952 ufl se mezi šneplní eř dostali i nejv t-í st fler-tí hospodá i: Josef Rykl z p. 6 (19,77 ha) a Václav Suchánek z p. 51 (19,71 ha) byli plšn ni pro nedodržení p edepsaného stavu skotu,⁹²⁹ Bo ivoj Hrdli ka z p. 61 (16,95 ha) nesplnil p edepsané množství mléka a vep ového masa, stejn jako Jaroslav V chet z p. 37 (14,50 ha), kterému krom toho scházelo na dodávku také seno a dr befl. Problémy provázely op t i men-í st ední hospodá ství Josefa Mat jky z p. 78 (7,76 ha), který nesplnil p edpis dodávky mléka a máku. Mezi šneplni iř se objevil také farní ú ad, který nedodal p edepsaný objem sena.⁹³⁰

Jako d v rník pro výrobu a výkup, jenfl z titulu této funkce monitoroval pln ní dodávek a mohl podávat návrhy na zahájení trestního ízení, byl do St fler p id len zam stanec eskoslovenské státní banky Bohuslav Horák (1903) z ernilova.⁹³¹ V srpnu 1952 byl za nedodržení stavu hospodá ských zví at pokutován Josef Kovanda z p. 19 (7,24 ha). Jakmile vstoupil do JZD a odvedl sv j dobytek ke spole nému ustájení, bylo správní trestní ízení zastaveno. Dobrozdání, které Kovandovi za MNV vystavili Tmánek a Dvo á ek, potvrzuje, fle na za átku prosince ufl st flerské JZD bylo vedeno jako JZD IV. typu.⁹³² Musíme si p irozen položit otázku, jak k tomu do-lo.

Jarní polní práce roku 1952 provád li lenové ZVD ve ty ech skupinách. St flerský tajemník MNV Ladislav Pultar vznesl na pravidelné porad dotaz ohledn š velkého rolníka, který chce dát hospodá ství do nuceného pachtuř.⁹³³ Lze se jen dohadovat, kterého z vý-e zmín ných hospodá se jeho otázka týkala, blif-í údaj prameny nepodávají. Mnohem závafln j-í informaci v-ak podávají ohledn agitace zacílené mezi leny ZVD: *š Pokud se týká p esv d ování len výrobního drufstva, aby p estoupili do JZD, jsou t flkosti v tom, fle lenové si platí nemocenské*

⁹²⁸ *Ibidem*, f. OV KS Hradec Králové, kt. 42, inv. . 79, Charakteristika místních tajemníků okresu Hradec Králové - materiál pro sch zi byra OV KS 21.10.1953.

⁹²⁹ *SOka Hradec Králové*, f. JNV Hradec Králové, kt. 106, inv. . 420, Protokoly sepsané 4.8.1952.

⁹³⁰ *Ibidem*, kt. 106, inv. . 420, Výkazy okresního plnomocníka ministerstva výkupu z 24.1.1953. *Ibidem*, kt. 105, inv. . 419, Neplni i ř St flery, b. d. (1952/53).

⁹³¹ *Ibidem*, kt. 104, inv. . 415, Seznam d v rníků pro výrobu a výkup z okresu Hradec Králové, b. d. (1953).

⁹³² *Ibidem*, kt. 108, inv. . 422, Odvolání Josefa Kovandy z 2.11.1952. Dobrozdání, MNV St flery 4.12.1952. Zastavení trestního ízení, JNV Hradec Králové 30.12.1952.

⁹³³ *SOka Hradec Králové*, f. JNV Hradec Králové, kt. 10, inv. . 55, Zápis z porady tajemníka MNV 25.3.1952.

pojiť nář, sv il Pultar na porad tajemník .⁹³⁴ Nejpozd ji v b eznu 1952 tedy odpov dní funkcioná i, mezi n fl tajemník MNV bezesporu pat il, zahájili ízenou agitaci, jejímfl cílem byla transformace ZVD v jediný p ípustný kolektiviza ní projekt zem d lského výrobního podniku, který p edstavovala jednotná zem d lská drufstva. Konjunktura st flerského ZVD nep edstavovala relevantní argument, závazné direktivy p icházely z centra, které jifl v pr b hu p ede-lého roku rozhodlo, fle zániku ZVD, respektive jejich povinné transformaci v JZD.⁹³⁵

Víme v-ak, fle ur itý tlak na vedení ZVD byl v tomto ohledu vyvíjen ufl od p ede-lého roku, *ř ale v adách len , ani u p edsedy Jaroslava Sou ka nebylo pro tento zp sob* [tzn. formu JZD] *pochopeníř*, dozvídáme se od kroniká e,⁹³⁶ cofl je v p ímém rozporu se závazkem, který si Jaroslav Sou ek p i stranické prov rce dal.⁹³⁷ Inu stranické závazky nelze brát za bernou minci, za projev individuální v le ani u dlouholetých, p esv d ených komunist .⁹³⁸

Na podzim 1952 se dosavadní ZVD transformovalo v jednotné zem d lské drufstvo IV. typu. P etvo ení v JZD odhlasovali lenové st flerského ZVD 5.10.1952. P íslu-né právní ukotvení této zm ny se v-ak za alo e-ít teprve v srpnu následujícího roku, není vylou eno, fle práv v souvislosti s p ípravovanou krajskou zem d lskou manifestací, na nífl se o ekávala vládní delegace. Královéhradecký JNV u inil v této v ci usnesení teprve v polovin zá í, na efl bylo ZVD vymazáno z rejst íku spole enstev a s datem 18.9.1953 zaneseno do rejst íku podnikového.⁹³⁹

Zlom p í-el s rozoráním mezí a scelováním pozemk , které královéhradecký JNV prosadil po flních 1952. Kolektiviza ní nátlak práv tehdy, jak jsme jifl vid li v Dolním Lánov , kulminoval. Kdyfl dosud samostatní st fler-tí hospodá i vid li

⁹³⁴ *Ibidem.*

⁹³⁵ PÍENI KOVÁ, Jana (ed.). *Zem d lské drufstevnictví: kolektivizace zem d lství. Vznik JZD - 1951*. Praha: SÚA, 1999, dokument . 17 (Materiál zem d lského odd lení ÚV KS , týkající se zem d lských výrobních drufstev, který byl zpracován pro sekretariát ÚV KS , Praha 28.2.1951), s. 68-70; dokument . 18 (Informativní zpráva ministra zem d lství Júlia uri-e pro sekretariát ÚV KS o slu ování zem d lských výrobních drufstev s jednotlivými zem d lskými drufstvy, Praha 2.3.1951), s. 70-73; dokument . 45 (Zásady e-ení finan n právních otázek p i likvidaci zem d lských drufstev pro poradu zástupc jednotlivých odbor ministerstva zem d lství, Úst ední rady drufstev, ministerstva financí a dal-ích, konanou dne 2.8.1951), s. 185-188.

⁹³⁶ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery II (1945-1968), s. 38.

⁹³⁷ *SOKA Hradec Králové*, f. OV KS Hradec Králové, kt. 884, inv. . 2390, Prov ovací list J. Sou ka, MO KS St flery, b. d. (1950).

⁹³⁸ Srov. KATKA, Václav. *Neukázn ní a neangafvaní: disciplinace len Komunistické strany eskoslovenska v letech 1948-1952*. Praha: ÚSTR ó Conditio humana, 2014.

⁹³⁹ *SOKA Hradec Králové*, f. JZD St flery, kt. 1, inv. . 21, sign. I/2, P ípis adresovaný Lidovému soudu v Hradci Králové, ZVD St flery 15.8.1953. Zápis drufstva, Lidový soud v Hradci Králové 18.9.1953. Potvrzení, JNV Hradec Králové 20.5.1954.

nové uspořádaní polí a osevní postupy, které byly pro další samostatné hospodaření nanejvýš – nevýhodné, během několika dní se raději hromadně přihlásili k členství v ZVD. Na mimořádné členské schůzi dne 5. října 1952 pak byla s jejich přijetím odhlasována i transformace v JZD. Následoval svod dobytka, po němž nově ustavené JZD, tvořené 62 členy hospodařícími na 369 ha půdy, disponovalo fondem 334 kusů hovězího dobytka, 243 kusů vepřového brávy a 32 koní.⁹⁴⁰

Až na dvě výjimky se v JZD sešli všichni střešní zemědělci. Akt vstupu do JZD se však v nich v některých případech mohl stát i přímou neshodou uvnitř rodiny jeho členů. Když byl například střešský komunista Václav Papík při stranické prověrce dotazován, jak přesvědčuje členy rodiny o výhodách JZD, přiznal, že mu manželka vyetla podepsání souhlasu s rozoráním mezí, vytknula mu, že o tom nevěděla, a koliv má vlastnický nárok na polovinu hospodářství.⁹⁴¹

Do prvních –píkových prací jarní sezóny 1953 vstoupili střešní družstevníci s nadprůměrnou pracovní morálkou a výkonností a jejich JZD bylo vydáváno za vzorný příklad všem dalším v kraji.⁹⁴² V březnu 1953 byly z 94 obcí královéhradeckého okresu JZD ustavena v 74 obcích. Jedno (tzn. pouze střešské) JZD fungovalo podle IV. provozního typu, 24 JZD podle III. typu, ostatní pak v třetím podle II. provozního typu.⁹⁴³

Finále roku 1953 probíhalo ve Střeších poprvé pod hlavičkou JZD. Jeho členové byli zapojeni do tehdy nezbytného soutěžení a uzavřeli socialistické závazky na pokračování plánu. Dodávku obilí splnili v termínu, ke splnění výmlatového plánu přitom přispěly prodloužené noční směny. Na práci prací a plnění lhůt dohlížela revizní komise. Také předepsané dodávky masa, mléka a vajec odvádělo střešské JZD rovnoměrně a v termínech, plánované stavy hospodářských zvířat se dařilo dodržovat.⁹⁴⁴ Ostatně zdejší ošetřovatel dojnic Otta Kovanda byl vyhodnocen jako vzorný pracovník ve výstavbě JZD.⁹⁴⁵ Pracovní jednotka se ve střešském JZD proplácela 20 Kčs, což o vzhledem ke skutečnosti, že příjmy značné části

⁹⁴⁰ *OÚ Střešy*, Kronika obce Střešy I, s. 170–171, 173.

⁹⁴¹ *SOKA Hradec Králové*, f. OV KS Hradec Králové, kt 884, inv. . 2389, Opis zápisu z prověrky kandidáta strany z 9.10.1952.

⁹⁴² H LKA, Václav. Družstevníci ve Střeších se připravují na senose. *Pochode*, ro. 39 (1953), . 39 (29.5.), s. 3.

⁹⁴³ *SOA Zámorsk*, f. Krajská prokuratura Hradec Králové, kt. 4, inv. . 274, sign. Spr [T] 73/53, Místní informační zpráva, Okresní prokuratura Hradec Králové 31.3.1953.

⁹⁴⁴ *Vesnické noviny královéhradeckého okresu*, ro. IV (1953), . 39 (12.9.), s. 1: Radostné odpoledne mírových dočínků.

⁹⁴⁵ *Ibidem*, s. 2: Vzorní pracovníci hodnoceni na okresních dočínkách.

nedobrovolných eskoslovenských šdrufstevník ō za práci v JZD nedosahovaly tou dobou ani flivotního minima⁹⁴⁶ ō byla nebývale vysoká ástka.⁹⁴⁷ Jak se ale dozvídáme, hodnota pracovní jednotky byla toho roku na pokyn JNV šz *propaga ních d vod ō* nadhodnocena.⁹⁴⁸ St flery byly tou dobou v socialistické sout flí vyhodnoceny jako nejlepší obec okresu. *šMNV dob e pracuje. Strana je aktivní a spolupracuje velmi dob e s JZD, ne jifl tak dob e s MNV.ō* Takové bylo hodnocení pom r v obci vypracované pro pot eby OV KS .⁹⁴⁹

P estofe za átky st flerského ZVD byly *šp edm tem výsm chu a p edpov dí blízkého zkrachováníō*,⁹⁵⁰ museli n kdej-í kritici a ned v ivci o pár let pozd ji ocenit dobrou práci a hospodá ské výsledky⁹⁵¹ st flerského drufstevního projektu. P erod ZVD v JZD, by zdaleka ne v-emi vítaný,⁹⁵² se ve St flerách vzhledem k drufstevní tradici a n kolikaletým zku-enostem se spole ným hospoda ením jeví být tém formalitou. JZD St flery se tak pro stranické kolektivizátory p irozen a oprávn n stalo *šnázorným p íkladem výhod socialistické drufstevní velkovýrobyō*.⁹⁵³

7.4 Nový kurz

Máme-li p íblíflit -ír-í souvislosti a okolnosti Zápotockého zá ijového vystoupení ve St flerách, je t eba se ohlédnout za uplynulými m síci onoho roku.

⁹⁴⁶ KAPLAN, Karel. *Sociální souvislosti krízí komunistického režimu 1953ō1957 a 1968ō1975*. ÚSD AV R, Praha 1993, s. 12.

⁹⁴⁷ *Pochode* , ro . 39 (1953), . 71 (18.9.), s. 2: Na besed ō o výkupu u soudruha Sou ka. *SOka Hradec Králové*, f. JNV Hradec Králové, kt. 104, inv. . 416, Pr zkum hospoda ení JZD St flery, 31.12.1953.

⁹⁴⁸ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery I, s. 173.

⁹⁴⁹ *SOka Hradec Králové*, f. OV KS Hradec Králové, kt. 42, inv. . 79, Zápis ze sch ze byra OV KS 14.10.1953. Charakteristika MNV okresu Hradec Králové ō materiál pro sch zi byra OV KS 21.10.1953.

⁹⁵⁰ *NA Praha*, f. Archiv ÚV KS ō lenská evidence KS , Eviden ní -íteek Jaroslav Sou ek, nar. 26. 9. 1899.

⁹⁵¹ *SOA Zámrska*, f. KV KS Hradec Králové, kt. 473, inv. j. 316, sign. 1/57/25/10, Rozbor JZD St flery ō kraj Hradec Králové, b. d. [1953].

⁹⁵² Otázkou sociální podpory kolektivizace se zabývala také Sheila Fitzpatrick, jeff do-la k záv r m, fle podpora my-lenky kolektivního obd lávání p dy se nej ast ji vytrácela práv ve chvíli, kdy vesnice pocítla kolektiviza ní tlak shora, viz FITZPATRICK, Sheila. The Question of Social Support for Collectivization. In *Russian History* 37, 2010, s. 153-177.

⁹⁵³ *NA Praha*, f. Archiv ÚV KS , Zem d lské odd lení ÚV KS , sv. 15, arch. j. 118, Informativní zpráva, jak KV KS Hradec Králové zaji-uje usnesení ÚV KS ze dne 4.9. a 16.-17.12.1953 a vládní usnesení z 15.9.1953 na úseku JZD, b. d. Srov. PŕENI KOVÁ, Jana (ed.): *Zem d lské drufstevnictví: kolektivizace zem d lství ō vznik JZD 1950*, dokument . 14 (Zpráva ministerstva zem d lství pro sekretariát ÚV KS ō ZVD z 13.4.1950), s. 59.

P ed p íchodem jara zem eli krátce po sob sov tský i eskoslovenský komunistický krutovládce. P es ve-keré projevy smutku byla Stalinova i Gottwaldova smrt velkou úlevou. Nad je na zm nu reflimu se ov-em ukázaly být liché. Na za átku ervna p i-la drastická pen fní reforma a s ní zru-ení praxe dvojího (vázaného a volného) trhu, p i emfl nové ceny byly podstatn vy-í (zhruba dvojnásobné) nefl na vázaném a o n co nif-í nefl na volném trhu. Úplného zru-ení p íd lového systému v eskoslovensku se obyvatelstvo do kalo tém po trnácti letech, s ohledem na naprosté znehodnocení úspor to ov-em málokdo ocenil. Na trhu navíc stále kriticky scházely p edm ty denní pot eby, spot ební pr mysl ufl léta ustupoval šocelovéõ koncepci t flkého a zbrojního pr myslu. Velká ást spole nosti se cítila podvedena a okradena. Do-lo k prvním hromadným protikomunistickým demonstracím. V eskoslovensku se do stávek proti m nové reform zapojili zam stnanci129 podnik , v n kolika m stech (nap . v Ostrav , T inci, Strakonicích, Vimperku⁹⁵⁴) p erostly stávky v nepokoje a st etnutí s ozbrojenými slofkami, nejv t-í rozsah a nejost ej-í pr b h m la vzpoura v Plzni, kde demonstranti na okamflík ovládli m sto.⁹⁵⁵ Záhy nato v sousední NDR (v Berlín , Lipsku, Dráfl anech, Magdeburgu i n kterých dal-ích m stech) prob hly v reakci na snílení p íd l potravin a zvý-ení pracovních norem flivelné demonstrace, p i kterých do-lo i k útok m na stranické sekretariáty a sídla Bezpe nosti. Moskva na ídila vojenskému velitelství Východního Berlína pouffití tank , bylo vyhlá-eno stanné právo a ustanoveny mimo ádné soudy.⁹⁵⁶ Nepokoje se nevyhnuly ani dal-ím zemím sov tského bloku, v Bulharsku stávkovali tabákoví d lníci,⁹⁵⁷ v Litv studenti.⁹⁵⁸

Moskevské vedení se po nepokojích v eskoslovensku a v NDR obávalo dal-ích rebelií a dalo pokyn, aby mocenské -pi ky komunistických stran v novaly

⁹⁵⁴ K událostem na jihu ech viz PETRÁTM Ji í. Pen fní reforma 1953. In *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, 2005, 3, s. 141-171; K nepokoj m ve Strakonicích a Vimperku zejména s. 148-149 a 154-163.

⁹⁵⁵ Blíffe viz TM PÁNEK, Franti-ek. *Utajené povstání: 1953*. Praha: Michael, 1993. KRAMER, Mark. The Early Post-Stalin Succession Struggle and Upheavals in East-Central Europe: Internal-External Linkages in Soviet Policy Making (part 1). In *Journal of Cold War Studies*, Winter 1999, vol. 1, no. 1, s. 17-22.

⁹⁵⁶ Viz OSTERMANN, Christian F. (ed.). *Uprising in East Germany 1953: the Cold War, the German question, and the first major upheaval behind the Iron Curtain*. Budapest: Central European University Press, 2001. WITKOWSKI, Gregory R. Peasants Revolt? Re-evaluating the 17 June Uprising in East Germany. In *German History*, 2006, vol. 24, iss. 2, s. 243-266.

⁹⁵⁷ KRAMER, Mark: *The Early Post-Stalin Succession Struggle*, s. 15617.

⁹⁵⁸ KA^{TA}AUSKIEN , Vanda. Student Unrest in Lithuania after Stalin's Death, 1953-1960. In *Lithuanian Historical Studies*, 2000, vol. 5, s. 176-192.

v t-í pozornost uspokojování potřeb obyvatelstva. Provedení korektur v plánech pro myslivé i zemědělské výroby doporučil vedení KS Vjačeslav Michajlovič Molotov, a to již 20. března 1953 prostřednictvím sovětského velvyslance v Praze. Na začátku března a na konci srpna pak československé delegace v Moskvě konzultovaly zásady tohoto nového kurzu.⁹⁵⁹ Nový kurz hospodářské politiky byl již v březnu 1953 vyhlášen v Berlíně a v Budapešti, v srpnu jej vyhlásila Moskva, v polovině září následovaná Prahou a na konci října Varšavou.

Zmíněné události nezůstaly bez odezvy ani na československém venkově,⁹⁶⁰ odrazem situace v NDR byly říci se zvláště o tom, *šfe jifl není třeba budovat jednotná zemědělská družstva, fe se p da stejn bude vracet rolník m zpátky*.⁹⁶¹ Mnozí z nich začali podávat odhlásky z JZD. Přitom ovšem v průběhu jarních měsíců roku 1953 kulminovaly represivní zásahy proti nepohodlným soukromým hospodářcům zemědělcům, v každém případě dosahovala intenzita centrálně řízeného vysídlování selských rodin v rámci akce šKō svého vrcholu, perzekuce ní manažerie pracovala na plné obrátky. Teprve v létě byla centrálně koordinovaná akce potichu zastavena, avšak v jednotlivých regionech s různou intenzitou ještě dlouho doznívala.⁹⁶²

V sobotu 1. srpna 1953 při návštěvě pěchradky Klíava u Zbečna na Královéhradecku pronesl Antonín Zápotocký projev, ve kterém přiznal, že se při budování nové socialistické společnosti objevují mnohé chyby. Prohlásil, že násilně založená JZD dávají špatný příklad socialistickému družstevnictví a že KS nebude jejich členům bránit, budou-li chtít vystoupit. Reakce zemědělců byla pro KS ekvapivá. Ti, kteří doposud váhali, začali z nedobrovolně založených JZD

⁹⁵⁹ BARNOVSKÝ, Michal. Prestávka mezi první a druhou etapou kolektivizace. In RAŤKOVÁ, Blanka (ed.). *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, s. 236-237.

⁹⁶⁰ Nálad na venkově pečlivě monitoroval aparát Kopeckého ministerstva informací, viz *NA Praha*, f. Archiv ÚV KS, Václav Kopecký, sv.12, arch. j. 206, Zprávy o situaci na venkově a o náladě obyvatelstva v SR předkládané členům politického byra ÚV KS, 1953.

⁹⁶¹ *NA Praha*, f. Archiv ÚV KS, Jindřich Uher, tajemník ÚV KS 1952/1953, sv. 2, arch. j. 16, Průzkum orgánů Národní bezpečnosti o situaci v JZD v SR, b. d. [1953]. *Ibidem*, f. Archiv ÚV KS, Stranické informace 1951-1961, arch. j. 261, Ohlas usnesení vlády NDR a událostí v Berlíně, Praha 19. 6. 1953.

⁹⁶² Viz například akce šKō na Novobydlovsku u URBAN, Jiří. Soumrak selského rodu Vršeň ze filunic. In *Královéhradecko: historický sborník pro poučenou veřejnost* 8, 2011, s. 175-205; a na Jindřichohradecku u SVOBODA, Libor. Perzekuce vesnického obyvatelstva v procesu kolektivizace na Jindřichohradecku. In BLAŽEK, Petr u JECH, Karel u KUBÁLEK, Michal (eds.). *Akce šKō. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra česká zemědělská univerzita, 2010, s. 151-210.

hromadně vystupovat.⁹⁶³ Zkolektivizovaní rolníci vzali prezidenta za slovo. Dodejme však, že Zápotockého projev obsahoval také iasto opomíjenou pasáž, vypovídající o konečném cíli zemědělské politiky KSČ: *Šat m, kteří si myslí, že si pomohou tím, že z družstev utečou, tím mžeme docela otevřeně říci: nic si nepomůžete. Za několik roků budete muset družstva, ze kterých dneska utečete, znovu budovat. My vám nebudeme bránit, ale vezmeme te na v domů, že zemědělskou výrobu zvýšit musíme. Tak jako vybudujeme velké průmyslové stavby, tak také zvýšíme a vybudujeme moderní zemědělskou výrobu.*⁹⁶⁴

Na konci srpna 1953 se Zápotocký při projevu na státním statku v Lánech kriticky vyslovil na úřet zpráv o stoupajících výnosech a produkci, že osm let po válce československá zemědělství dosud nedosáhlo úrovně předválečných výnosů: *Š Podívejte se, nám naše obilní výnosy dnes nestačí k tomu, abychom zajistili zásobování. My skoro tolik, co vykoupíme doma, musíme ještě dovézt z ciziny. Ale když chceme z ciziny dovážet, tak to musíme platit svými průmyslovými výrobky a v dle sledku toho nemůžeme dát potom tolik na domácí trh, co by bylo nutno dát. Čím více nám bude stoupat výnosnost našich polí, tím více budeme moci dávat také na průmyslový trh a zhladit všechny ten nedostatek, který dnes tady máme. V další části svého vystoupení potom zopakoval, že je nesmysl budovat zemědělská družstva tam, kde jsme nepovedli rolníky o jejich prospěšnosti. [] To neznamená jít kupředu, ale to znamená jít zpět, zneplatňovat si lidi, vyvozoval prezident.⁹⁶⁵*

Dne 4. září rozšířil Zápotocký své teze v dlouhém referátu na zasedání ÚV KSČ.⁹⁶⁶ S jeho obsahem se královéhradeckí komunisté seznámili na mimořádném zasedání rozšířeného OV KSČ dne 10. září. Zaznamenané diskuse se účastnil i předseda státního JZD Souk. Vyjádřil se, že prezident v referátu přišel v pravý okamžik, že *žná náše část lidí přijme s radostí, že konečně bude zase přihlédnuto k potřebám vesnice, a že je smutné, že jsme ještě nyní nedosáhli předválečné úrovně v naší zemědělství.* Také vedoucí tajemník KV KSČ Jan Havelka v diskusi

⁹⁶³ NA Praha, f. Archiv ÚV KSČ, Stranické informace 1951-1961, arch. j. 261, Ohlas na projev soudruha Zápotockého na Klíavské přehradě, Praha 5.8.1953.

⁹⁶⁴ SNÍTIL, Zdeněk (ed.). *Sborník studijních materiálů k československým dějinám z období 1948-1953*, díl II. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1969, dokument č. 9 (Prezident A. Zápotocký promluvil k budovatelům Klíavské přehrady), s. 207-210.

⁹⁶⁵ NA Praha, f. Archiv ÚV KSČ, Antonín Zápotocký, sv. 26, arch. j. 892, Projev presidenta republiky A. Zápotockého na došňnkové slavnosti státního statku v Lánech v neděli 30. srpna 1953, s. 3.

⁹⁶⁶ SNÍTIL, Zdeněk (ed.). *Sborník studijních materiálů*, dokument č. 10 (Politická situace a úkoly strany. Referát A. Zápotockého na zasedání ÚV KSČ dne 4.9.1953), s. 211-276.

p iznal, že š rolníci nejsou o tom přesvědčeni, že jedině společná práce v JZD, že jest správná cesta.⁹⁶⁷

Pod hrozbou výbuchu sociálního napětí vyhlásila komunistická vláda ústí svého předsedy Viliama Turokého 15. září korektury politiky přijaté ústředním výborem strany: ústup od výsadního postavení tržního a zbrojního průmyslu, orientace na výrobu spotřebního zboží a zajištění služeb, podpora rozvoje zemědělství, zvýšení životní úrovně obyvatel.⁹⁶⁸ Došlo ke snížení maloobchodních cen spotřebního zboží, byly zvýšeny výkupní ceny zemědělských produktů a redukovány normy povinných dodávek. Stát nyní venkovu povolil prodávat své produkty na zemědělských trzích. Potvrzení okresního plnomocníka ministerstva výkupu o splnění povinných dodávek nyní sloužilo jako oprávnění k prodeji na tržních. *Zemědělské noviny* referovaly o naděném přijetí vládního usnesení na venkov.⁹⁶⁹ *ŠP es v-echnu práci nebylo jediného družstevníka, který by si připsal v něm nepočetl prohlášení předsedy vlády a vládní usnesení*, psala královéhradecká *Pochode* v reakci na vládní prohlášení.⁹⁷⁰ Ostatní vyjádření díky stran a vlády bylo prý tvořilo hlavní náplň nedělní krajské manifestace zemědělců ve Střelcích.⁹⁷¹ Rolníci však s naděním nespáchali, zůstávali zdrženliví. Náčelník královéhradecké Krajské správy VB mjr. Karel Fait ve svém pravidelném hlášení informoval tajemníka KV KS, že š rolníci v celku zaujmuli vyjádření stanovisko a očekávali přijetí s. presidenta Zápotockého do Střelců a na jeho referát, který měl být zásadní směrnici pro zemědělskou otázku celostátního významu.⁹⁷² Zájmová usnesení a následná kampaň zaadily zemědělskou politiku mezi klíčovými tématy. V této atmosféře přijel Zápotocký do Střelců, kde měl po dvou zásadních projevech k zemědělské otázce 6. srpnovém jednání na Klíavě a zájmovém

⁹⁶⁷ *SOkA Hradec Králové*, f. OV KS Hradec Králové, kt. 42, inv. . 79, Zápis z mimořádného zasedání rozšířeného OV KS v Hradci Králové 10.9.1953.

⁹⁶⁸ K sociálně ekonomickým problémům, které vedly k vyhlášení korektur dosavadní politiky, viz PERNES, Jiří. *Snahy o překonání politicko-hospodářské krize v Československu v roce 1953*. Praha a Brno: ÚSD AV Ró Prius, 2000. TÝfi. *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: CDK, 2008, s. 846127.

⁹⁶⁹ *Zemědělské noviny*, ro. IX (1953), . 224 (18.9.), s. 8: Na vesnici přijaly radostně usnesení vlády.

⁹⁷⁰ *Pochode*, ro. 39 (1953), . 71 (18.9.), s. 1: Za další rozvoj zemědělské výroby.

⁹⁷¹ *Nebude jist jediného jednotného zemědělského družstva, STS, poctivého a pokrokového zemědělce, pracovníka státního statku, aby tuto nedělní nepříjel do Střelců na krajskou manifestaci, aby v přítomnosti vládní delegace nevyjádřil radost a díky za opatření strany a vlády*, vyzýval krajský tisk. *Pochode*, ro. 39 (1953), . 73 (25. 9.), s. 1: Střelci před krajskou manifestací.

⁹⁷² *ABS Brno - Kanice*, f. KS MV Hradec Králové, inv. j. 104, Zpráva pro KV KS, Krajské velitelství národní bezpečnosti Hradec Králové 30.9.1953.

k funkcionářům na zasedání ÚV KS o konečném promluvit přímo k zemědělskému publiku.

7.5 Antonín Zápotocký ve Střelčích⁹⁷³

Přislíbení návrat v královéhradeckého kraje získal od Antonína Zápotockého poslanec Josef Borůvka při rozhovoru v Národním shromáždění dne 15. září 1953.⁹⁷⁴ V pondělí 21. září Krajský výbor KS v Hradci Králové na mimořádné schůzi projednal se zástupcem prezidentské kanceláře Galánem program cesty a ustavil devítičlennou komisi pro přípravu vzácné návrat vy.⁹⁷⁵ Detailní program prezidentovy návrat vy královéhradeckého kraje ve dnech 26. a 27. září projednal a schválil politický sekretariát ÚV KS ve středu 23. září.⁹⁷⁶ Zprávu o přípravách krajské manifestace zemědělců ve Střelčích přednesl byro královéhradeckého OV KS jeho vedoucí tajemník Miroslav Voda ve stejný den. O Zápotockého ústí se kupodivu nemluví, v zápise stojí, že ve Střelčích promluví *švýcarská vláda*.⁹⁷⁷ Tajemník JNV Václav Pečenka se proto narychlo omlouval z ústí na okresní konferenci Svazu československých invalidů pořádané v den příjezdu vládní delegace.⁹⁷⁸

Rada střelčského MNV jezdí v polovině září nic netuší, nebo na neděli 27. září naplánovala národní smůnu na sklizni obilí.⁹⁷⁹ Teprve ve čtvrtek 24. září byla do místního hostince U Michálků svolána na 20. hodinu mimořádná plenární schůze MNV. Předseda MNV František Dvořák oznámil, že obec byla určena jako místo uspořádání manifestačního sjezdu zemědělců, což bylo pochopitelné, i přes krátký

⁹⁷³ Tato kapitola vznikla na základě výzkumu prováděného na půdě Ústavu pro studium totalitních režimů v rámci vzdělávacího a dokumentačního projektu Kolektivizace venkova v československu a vychází ze studie URBAN, Jiří. Tvář venkova: vystoupení Antonína Zápotockého ve Střelčích. In *Paměť a dějiny* 3, 2013, s. 32-46.

⁹⁷⁴ SOA Zámorsk, f. KV KS Hradec Králové, kt. 103, inv. j. 78, sign. 1/32/4476446, Zpráva pro byro KV KS o hodnocení návrat vy soudruha Antonína Zápotockého v kraji Hradec Králové ve dnech 26.-27.9.1953, projednaná ve schůzi 9.10.1953.

⁹⁷⁵ *Ibidem*, Zápis z mimořádné schůze byra KV KS 21.9.1953.

⁹⁷⁶ *NA Praha*, f. Archiv ÚV KS, Politický sekretariát ÚV KS, sv. 65, arch. j. 176, bod 13, Zájezd presidenta republiky soudruha Antonína Zápotockého do kraje Hradec Králové, materiál projednaný ve schůzi 23.9.1953.

⁹⁷⁷ SOA Hradec Králové, f. OV KS Hradec Králové, kt. 42, inv. j. 79, Zápis ze schůze byra OV KS 23.9.1953.

⁹⁷⁸ *Ibidem*, f. JNV Hradec Králové, kt. 4, inv. j. 36, Přípis z 25.9.1953.

⁹⁷⁹ SOA Hradec Králové, f. MNV Střelč (nezprac.), kn. 3, inv. j. 3, Zápis ze schůze rady MNV 15.9.1953.

asový předstih, vnímáno jako velká pocta a významná událost. Dále sdělil, že se akce zúčastní i zástupci vlády, a předal slovo Jaroslavu Soukovi, který jako člen okresního výboru strany disponoval nejpodrobnějšími informacemi. *ŠO ekával se pravděpodobně i návštěva s. presidenta Ant. Zápotockého, oznámil Souk a dodal: Š Jest na nás, abychom si na ni obec dali do vzorného pořádku, aby vaši hosté si od nás odnesli nejlepší dojem.* Jeho slova byla nanejvýše vhodná, ekával se předjezd 30 až 40 tisíc návštěvníků z celého kraje.⁹⁸⁰ Zápotockého návštěva Střelce byla prezentována jako vyvrcholení prezidentovy cesty po královéhradeckém kraji, jako *š velká mírová manifestace země naší.*⁹⁸¹ Š Přípravy na manifestaci byly velkorysé. *Dvůr JZD musil být naprosto čistý, vypískován o pomáhalo i vojsko v úklidu. Staré stroje [] byly soustředěny za stodolou B. Hrdličky, zaznamenal kronikář.*⁹⁸²

Bezpečnostní opatření doprovázející Zápotockého návštěvu dostala krycí názvy šDunajů a šDuklaů. Starosta prezidentovo bezpečí převzala královéhradecká Bezpečnost na hranici kraje. Zúčastnění představení dostali pokyn ponechat všechny stelné zbraně zajištěné, ve které opatření měla být prováděna *š naprosto skrytým způsobem.*⁹⁸³

Královéhradecký krajský velitel StB mjr. Bohumil Šíha⁹⁸⁴ nařídil pro dny 26. (od 12 hod.) a 27. září (do 22 hod.) sto procentní pohotovost. Velitelem bezpečnostních opatření ve Střelcích byl ustanoven por. Ladislav Soukup. Během sobotního dopoledne nechal provést důkladnou prohlídku budov a tribuny, která jifi stála na dvoře JZD, střešením prostoru přes noc pověřil ty i šorgány. Druhá kompletní prohlídka byla provedena v neděli dopoledne, po poledni pak prostor obsadilo celkem 140 představení StB. Jejich pracovní náplň byla toho dne vskutku pestrá: *š Obsadíte vikýře a stěchy. Zkontrolujete a prohlédnete zemědělské stroje na výstavě, prostory ve stájích, uvázání dobytka, čistotu ve vepřinci a v místnostech*

⁹⁸⁰ *Ibidem*, kn. 1, inv. . 1, Zápis z mimořádné schůzky ze MNV 24.9.1953.

⁹⁸¹ *SOKA Hradec Králové*, f. Základní kóla Střelce, kn. 468, Kronika obecní kóly ve Střelcích 1855-1967, s. 561. HORYNA, Václav: *Vlastivěda Královéhradecka*, s. 447.

⁹⁸² *OU Střelce*, Kronika obce Střelce II (1945-1968), s. 47.

⁹⁸³ Např. předání odpovědnosti za bezpečnostní opatření mezi pražskou a královéhradeckou správou StB se odehrálo na základě smluveného signálu v podobě blikání vedoucího vozu. *ABS Praha*, f. Velitelství StB, sign. 310-111-26, Bezpečnostní opatření šDunajů a šDuklaů o provedení, HS StB Praha 25.9.1953. Vládní delegace o zajištění, dálnopis KS StB Hradec Králové 27.9.1953.

⁹⁸⁴ Bohumil Šíha (1921) pocházel z Radimi na Kolínsku, povoláním byl soustružník kovů. Do KS vstoupil v roce 1946, do SNB byl přijat v červnu 1945. K StB v Hradci Králové byl zařazen v únoru 1948, funkci náčelníka KS StB zde vykonával od dubna 1953 do ledna 1954. *ABS Brno - Kanice*, f. Personální spisy představení MV, arch. . 5404/21, Šíha Bohumil, nar. 6.12.1921, Průběh služební doby. Služební posudek, HS StB Praha 7.9.1953.

JZD, kde bude podáno pohostění. Zkontrolujete kvinty a koše, které budou předány v JZD vládní delegaci, ukládal jim mj. pokyn krajského velitele. Organizací jim poskytovali také příslužníci Lidových milicí v civilním oblečení a svazáci. Stáje a stohy slámy zajišťovaly protipožární hlídky. V pohotovosti byla na místě také jedna rota uniformovaných příslužníků VB.⁹⁸⁵

Zápotocký přijel do královéhradeckého kraje v sobotu 26. září 1953. Prezidenta republiky doprovázela kromě manželky početná vládní delegace o složení z předsedy vlády a ministrů zemědělství Jindřicha Uher, ministr výkupu Josef Krosná, ministr vnitřního obchodu František Krajčí, ministr stavebnictví Emanuel Těchta a ministr zdravotnictví Josef Plojhar. Na hranici kraje před obcí Lovčice je přivítali vzácnou návštěvu vedoucí tajemník KV KS Jan Havelka,⁹⁸⁶ předseda KNV Josef Herbs⁹⁸⁷ a krajský vojenský velitel Josef Jefek. Vešchny obce, kterými delegace projížděla, byly slavnostně vyzdobené. Za zvuku fanfár přivítali prezidenta na Gottwaldově (před válkou i dnes Ulrichovo) náměstí v Hradci Králové. V doprovodu předsedy královéhradeckého JNV Josefa France si Zápotocký prohlédl krajskou metropoli, jež podle dobových hodnocení *šfila prudkým budovatelským tempem*. Po ubytování a večeři v Grandhotelu bylo na programu slavnostní divadelní představení.⁹⁸⁸

Během nedělního dopoledne 27. září 1953 čekala Antonína Zápotockého beseda v hradeckém středisku Svazu československo-sovětského přátelství a výstava výrobních družstev.⁹⁸⁹ Ve Střelčích byl mezitím zahájen jarmark, na němž se prodávaly jak zemědělské produkty z přebýtků JZD, tak průmyslové výrobky, rozjížděl se program vystoupení uměleckých souborů a výstava zemědělských strojů. Ve střelčské škole byla připravena výstava o výsledcích rostlinné produkce

⁹⁸⁵ ABS Praha, f. Velitelství StB, sign. 310-111-26, Zvláštní rozkaz náčelníka KS StB Hradec Králové z 24.9.1953.

⁹⁸⁶ Jana Havelku jen několik dní nato nahradil ve funkci Oldřich Trunec. *Pochode*, ro. 39 (1953), s. 75 (2.10.), s. 1: Soudruh Oldřich Trunec, nový vedoucí tajemník KV KS.

⁹⁸⁷ Herbs v předchůdce Josef Prokop byl z funkce odvolán krátce předtím, k okolnostem jeho sesazení viz URBAN, Jiří. Počátky kolektivizace na Královéhradecku ve světle dokumentů centrálních archivů. In *Sborník prací východočeských archivů* 13, 2009, s. 210-214. *Pochode*, ro. 39 (1953), s. 73 (25.9.), s. 1: Soudruh Josef Herbs, nový předseda KNV.

⁹⁸⁸ NA Praha, f. Archiv ÚV KS, Politický sekretariát ÚV KS, sv. 65, arch. j. 176, bod 13, Návrh programu návštěvy soudruha prezidenta a jeho choti v Hradci Králové a účasti na manifestaci zemědělců v JZD Střelčích, schválený ve schůzce 23.9.1953. *SOKA Hradec Králové*, f. Základní škola Střelčích, kn. 468, Kronika obecné školy ve Střelčích 1855-1967, s. 561.

⁹⁸⁹ Výstava probíhala ve dnech 19.-27.9. v Domě odborů. Blíže viz *Pochode*, ro. 39 (1953), s. 71 (18.9.), s. 4: K výstavě výrobních družstev.

využívající křížový a úzkodrážkový výsev, výstava skotu, bravy a drabečů měla demonstrovat výhody metod sovětských šlechtitelů Malininové, Zajackova i Tejmana.⁹⁹⁰ Vystavena byla také celá plejáda zemědělských strojů – traktory Zetor i Třída, sovětské pásové traktory DT 54 a Stalinec S-80, kombajny Stalinec S-4 i lepné kombajny SKEM.⁹⁹¹

Odpoledne se jelo do Střelce. Na dvoře místního JZD prezidenta vítalo mnohatisícové shromáždění. Těsně před tím lidí provolávaly šlovy: *„Ať žije prezident Zápotocký!“*. Na kolikáté – aťlivě se podařilo stisknout si s prezidentem ruku. Při vstupu do dvora ho uvítal předseda JZD Souček a fleny chlebem a solí. Chybět nemohli ani fláci zdejší – koly a pionýři s květy. Za mládež prezidenta přivítal pionýr Jaroslav Pavelka. Na estné tribuně byly umístěny portréty Antonína Zápotockého a předsedy rady ministrů SSSR Georgije Maximilianoviče Malenkova, vlály vlajky ČSR a SSSR.⁹⁹² Před tribunou stáli v souladu s pokynem krajského velitele StB svazáci, fláci zemědělské – koly a pionýři. Mělo jich být 500.⁹⁹³ Po eskoslovenské a sovětské hymn vystoupil poslanec Národního shromáždění za královéhradecký kraj Josef Borůvka, *„š který zdraznil, že stojíme pevně za KSČ a Sovětským svazem“*.⁹⁹⁴

Následoval očekávaný prezident v projevu. Detailní hospodářské výsledky střelce JZD v něm Zápotocký poukázal jako doklad výhod společného obhospodaření předy.⁹⁹⁵ Ve své řeči se odvolával na Leninovy myšlenky, zařadil se citáty Stalina i Gottwalda.⁹⁹⁶ Poukázal na aktuální obtíže v zemědělské politice a na *„švzr stající nebezpečí porušení přátelského svazku mezi dlnickou třídou a masami“*

⁹⁹⁰ Blíže k zavádění sovětských agrotechnických postupů do eskoslovenského zemědělství viz STRNADOVÁ, Dana. Sovětský svaz – vzor eskoslovenského zemědělství 50. let 20. století. In *Zemědělství a 50. léta*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 98-106. SOJFER, Valerij Nikolajevič. *Rudá biologie: pseudovida v SSSR*. Stilus, Brno 2005.

⁹⁹¹ *Pochodeň*, ro. 39 (1953), č. 73 (25.9.), s. 1: Střelce před krajskou manifestací. *OÚ Střelce*, Kronika obce Střelce I, s. 196.

⁹⁹² *SOKA Hradec Králové*, f. Základní – kola Střelce, kn. 468, Kronika obecní – koly ve Střelcích 1855-1967, s. 561-562. *OÚ Střelce*, Kronika obce Střelce II (1945-1968), s. 47. *Ibidem*, Kronika obce Střelce I, s. 173.

⁹⁹³ *ABS Praha*, f. Velitelství StB, sign. 310-111-26, Zvláštní rozkaz náčelníka KS Střelce Hradec Králové z 24.9.1953.

⁹⁹⁴ *SOKA Hradec Králové*, f. Základní – kola Střelce, kn. 468, Kronika obecní – koly ve Střelcích 1855-1967, s. 561-562.

⁹⁹⁵ *NA Praha*, f. Archiv ÚV KSČ, Antonín Zápotocký, sv. 28, arch. j. 897, Projev soudruha presidenta republiky A. Zápotockého na manifestaci JZD Střelce, okr. Hradec Králové, s. 9-13.

⁹⁹⁶ Karel Kaplan podotýká, že Zápotocký vybíral Leninovy a Stalinovy citáty válečnické k hospodářské politice z 20. let tak, aby jimi podpořil odvahu provést správnost zemědělské politiky a změnit poměr k rolníkům. Stranický aparát jej za to kritizoval hned v září 1953 a znovu pak v lednu 1954. Přede vším A. Novotný interpretoval Zápotockého klíčavský a střelce projev jako snahu o revizi generální linie strany. Blíže viz KAPLAN, Karel: *Mocní a bezmocní*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1989, s. 53-55.

*malých a středních rolníků. Kritizoval administrativní přístup a metody nátlaku při zakládání JZD. Mnozí podle něho zapomněli na správné zásady leninské zemědělské politiky, porušovali je a namnoze se jim i zpronevili. Zápotocký se v tomto ohledu vyjádřil, že poslední usnesení nařízená komunistické strany a vlády v otázkách zemědělské politiky, obsažená ve vládním prohlášení, neznamenaají žádný nový kurs, nýbrž jen různé zdvořilosti toho, že zásady správné socialistické politiky v zemědělství nesmí u nás nikdo bezrestně narušovat.⁹⁹⁷ Ujistil své posluchačstvo, že správnou zásadu socialisace vesnice budeme dále neúchylně sledovat, nyní se však nemělo zapomínat na zájmy, názory, zejména myšlení i předsudky zemědělců, měl být konec pevným donucovacím zásahem. Ve svém projevu se též vrátil ke klíčovému výroku: *Šťastný výrok, který jsem učinil na Klíavě, zůstává zde v platnosti. Nebudeme nikoho násilím nutit ani ke vstupu do družstva, ani k setrvávání v družstvu. Je však nutno mít na paměti, že družstvo není holubníkem, ze kterého může kdokoliv a kdy se mu zlíbí vyletět. Družstva mají své stanovy a družstevníci vstupem do družstva vzali na sebe určité závazky. Stanovy a závazky musí být plněny. Musí být dodržovány stanovami určené termíny i lhůty. Libovolné rozvracení a dokonce rozkrádání družstevního majetku není možno trpět nikde a nikomu.*⁹⁹⁸ V proslovu nechyběl ani odkaz na první Chruščovův projev na plenárním zasedání ÚV KSSS, v němž 3. září 1953 vyzdvihl zásadu hmotné zainteresovanosti podniků i jednotlivců na výsledcích práce.⁹⁹⁹ Zápotocký tedy ve Střelčích potvrdil správnost kolektivního hospodaření, vyzval ale, aby se při kolektivizování postupovalo šetrně a v ruce. Zdránil, že úkolem dneška je odstranění napáchaných chyb a hospodářské upevňování existujících, tedy doposud nerozpuštěných JZD.*

⁹⁹⁷ *Vesnické noviny královéhradeckého okresu*, ro. IV (1953), č. 42 (3.10.), s. 1: *President republiky soudruh Zápotocký se zúčastnil manifestace zemědělců Hradeckého kraje ve Střelčích. Srov. NA Praha, f. Archiv ÚV KS, Antonín Zápotocký, sv. 28, arch. j. 897, Projev soudruha presidenta republiky A. Zápotockého na manifestaci JZD Střelč, okr. Hradec Králové, s. 6.*

⁹⁹⁸ *Vesnické noviny královéhradeckého okresu*, ro. IV (1953), č. 42 (3.10.), s. 2: *President republiky soudruh Zápotocký se zúčastnil manifestace zemědělců Hradeckého kraje ve Střelčích.*

⁹⁹⁹ *NA Praha, f. Archiv ÚV KS, Antonín Zápotocký, sv. 28, arch. j. 897, Projev soudruha presidenta republiky A. Zápotockého na manifestaci JZD Střelč, okr. Hradec Králové, s. 7-8. K tomu viz Referát tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Sovetského svazu N. S. Chruščeva na plenárním zasedání ÚV KSSS šesti opatření k dalšímu rozvoji zemědělství Sovetského svazu. Zemědělské noviny, ro. IX (1953), č. 224 (18.9.), s. 3-7. NA Praha, f. Archiv ÚV KS, Zemědělské oddělení ÚV KS, sv. 15, arch. j. 119, Závěry vyplývající pro naši stranu z referátu tajemníka ÚV KSSS s. Chruščeva ze dne 3. září 1953, 15.10.1953.*

Po projevu prezidenta republiky vystoupil p edseda JZD, který vyhlásil závazek k urychlenému skon ení podzimních prací a zasetí ozim . lenové JZD uzav eli na prezidentovu po est etné individuální závazky ke zvý-ení hektarových výnos zem d lských plodin a zlep-ení organizace práce. K tomu jim prý m lo pomoci t sn j-í sep tí se stranou.¹⁰⁰⁰ V soukromém rozhovoru se st flerskými drufstevníky Zápotocký projevil š radost, *fle to je zde p kné, a dodal sob typicky šale aby to bylo tak stále, ne jen kdyfl má n kdo p ijet!-š*, zaznamenal kroniká Otto Ku era.¹⁰⁰¹ Po skon ení vyjela kolona s prezidentem z vrat a náhle zastavila. Vzácný host vystoupil mezi ob any a kolem Hospody ské -koly -el po chodníku asi 200 metr , dokud ho ochranka nezastavila.¹⁰⁰² Dodejme, fle rozkazem z 1. íjna vyslovil ná elník KS StB íha uznání p íslu-ník m Bezpe nosti za vzorné pln ní úkol b hem pobytu prezidenta v kraji.¹⁰⁰³

7.6 Vyzn ní a ohlasy st flerského projevu

O Zápotockého vystoupení ve St flerách referovaly v-echny regionální i celostátní noviny.¹⁰⁰⁴ *Zem d lské noviny* a krajská *Pochode* vy-ly dokonce ve zvlá-tním vydání v novaném st flerské zem d lské slavnosti.¹⁰⁰⁵

V následujících týdnech se prezident v st flerský referát projednával uvnit KS . P i diskusích ve stranických organizacích na vesnicích zaznívalo, fle je *š nesmysl sout flit v ustavování JZDš* a fle v n kterých obcích bude nejlep-í vrátit p du do soukromých rukou. Ozývaly se také hlasy kritizující odtafitost a po etnost stranického aparátu. *š Máme nyní zbyte ných funkcioná , kte í vydávají zbyte ná*

¹⁰⁰⁰ *SOKA Hradec Králové*, f. Základní -kola St flery, kn. 468, Kronika obecné -koly ve St flerách 1855-1967, s. 561-562.

¹⁰⁰¹ *OÚ St flery*, Kronika obce St flery II (1945-1968), s. 47.

¹⁰⁰² *Ibidem*.

¹⁰⁰³ *ABSBrno - Kanice*, f. KS MV Hradec Králové, kt. 21, inv. j. 63, Rozkaz ná elníka KS StB v Hradci Králové . 32 z 1.10.1953.

¹⁰⁰⁴ *Rudé právo*, ro . 33 (1953), . 270 (28.9.), s. 1-2: V-estrann zaji-ovat rozvoj zem d lské výroby. *Zem d lské noviny*, ro . IX (1953), . 233 (29.9.), s. 1-2: President republiky Antonín Zápotocký náv-t vou v JZD St flery v Hradeckém kraji. *Pochode* , ro . 39 (1953), . 74 (29.9.), s. 1-2: V-estrann zaji-ovat rozvoj zem d lské výroby. *Ibidem*, s. 3- 5: První drufstevník mezi námi. *Vesnické noviny královéhradeckého okresu*, ro . IV (1953), . 42 (3.10.), s. 1-2: President republiky soudruh Zápotocký se zú astnil manifestace zem d lc Hradeckého kraje ve St flerách. *Za socialistickou vesnici Novobydřovska*, ro . IV (1953), . 46 (2.10.), s. 1-4: 50.000 pracujících Hradeckého kraje na manifestaci ve St flerách ó Projev presidenta republiky Antonína Zápotockého.

¹⁰⁰⁵ *Pochode* , 27.9.1953, s. 1-4: Vítáme presidenta eskoslovenské republiky soudruha A. Zápotockého v Hradeckém kraji. *NA Praha*, f. Archiv ÚV KS , Antonín Zápotocký, sv. 28, arch. j. 897, *Vesnické Zem d lské noviny na pomoc novinám okresu Hradec Králové*, . 1, St flery 27.9.1953.

na ízení. [í] *Musí se stát náprava, aby funkcioná i z vy—ích míst p icházeli mezi pracující.õ*¹⁰⁰⁶ lenové byra královéhradeckého OV KS m li zhodnocení slavnosti ve St flerách na programu sch ze 21. íjna. P i projednávání v—ak museli konstatovat, *fe šnebyli v bec seznámení s konáním této slavnostiõ* a fe byro i celý okresní výbor KS byly p i organizaci p ehlédnuty.¹⁰⁰⁷ Usnesli se, fe dají dohromady kařdý své poznatky, aby byli schopni sestavit zprávu pro KV KS . Následující t i týdny pak stále prodluřovali lh tu pro spln ní úkolu, a fl jej po m síci zcela zru—ili.¹⁰⁰⁸

S asovým odstupem byl Zápotockého st flerský referát posuzován uvnit KS dosti rozporupln . Na jednu stranu byl prý p ínosem pro stranickou práci, na druhou stranu *š p isp l k tomu, fe ve v—ech okresech byly znovu kritisovány pracovní metody, nedostate ná pomoc JZD a pod.õ*. Ve stranických diskusích ke st flerskému vystoupení se ozývaly i hlasy nesouhlasu s proklamovanou pomocí rolník m stojícím mimo JZD. To bylo považováno za odklon od linie strany.¹⁰⁰⁹ V této souvislosti musíme alespo zmínit kritický postoj prvního tajemníka ÚV KS Antonína Novotného. Zápotockého st flerský projev jej zastihl na dovolené v SSSR, na Jalt . V reakci na n j dal prý okamžit pokyn do Prahy, aby mu zorganizovali ve ejnou sch zi, kde bude hovo it o nezbytnosti kolektivizace a o nutnosti udržet dosavadní JZD. Jeho následný projev v Moravských Bud jovicích ov—em zcela zapadl.¹⁰¹⁰

D lefit j—í neřl vnitrostranické diskuse byly ov—em bezprost ední ohlasy, které m lo st flerské vystoupení na vesnicích, p ímo mezi zem d lským obyvatelstvem. Pro ilustraci uve me vzpomínku jednoho z mnoha p ímých ú astník : *š Po fních v roce 1953 po ádalo st flerské družstvo dořlnky. Mluvil tam soudruh prezident Zápotocký. Já stál pod tribunou a sly—el kařdé slovo. ekl, fe*

¹⁰⁰⁶ *SOka Hradec Králové*, f. OV KS Hradec Králové, kt. 42, inv. . 79, Pr b h lenských sch zí v organizacích p i projednávání referátu s. Zápotockého ó materiál pro mimo ádnou sch zi byra OV KS 16.10.1953.

¹⁰⁰⁷ Organiza ní zaji—t ní se odehrávalo na úrovni kraje, viz *SOA Zámorsk*, f. KV KS Hradec Králové, kt. 477, inv. j. 336, sign. 1/62/7/1.

¹⁰⁰⁸ *SOka Hradec Králové*, f. OV KS Hradec Králové, kt. 42, inv. . 79, Zápisy ze sch zí byra OV KS 21.10., 28.10., 4.11., 11.11. a 18.11.1953.

¹⁰⁰⁹ *NA Praha*, f. Archiv ÚV KS , Zem d lské odd lení ÚV KS , sv. 15, arch. j. 118, Informativní zpráva, jak KV KS Hradec Králové zaji—uje usnesení ÚV KS ze dne 4.9. a 16.-17.12.1953, a vládní usnesení z 15.9.1953 na úseku JZD, b. d. Srov. KAPLAN, Karel: *Prom ny eské spole nosti 1948ó1960: venkov*. Praha: ÚSD AV R, 2012, s. 24.

¹⁰¹⁰ NOVÁK, Ladislav. *Kanclé em t í prezident* . Praha: Petrklí , 2002, s. 23. KAPLAN, Karel. *Mocní a bezmocní*, s. 53. Podrobn o konfliktu mezi A. Novotným a A. Zápotockým viz TÝři. *Kronika komunistického eskoslovenska. Doba tání 1953-1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 107-119.

nemá být nikdo do družstva získáván násilím, že to musí jít dobrovolně. On to tenkrát řekl je-t lidov j, po š zápotocku. A koliv u nás vzniklo družstvo zcela dobrovolně, hned se to projevilo v práci i myšlení družstevníků. A nejen u nás [í] Na podzim ufl byla z ejmá nechu d lat spole n .¹⁰¹¹ Vlna vystupování z JZD tedy pokračovala. Mnohdy se i názory, že š dojde brzy k p evratu, nebo komunisté v politice obrací, budou pomáhat individuálně hospodařícím rolníkům.¹⁰¹² (Mofná i proto Zápotockého st ferský referát prodiskutovaly také stranické buky v jednotlivých útvarech Bezpečnosti.¹⁰¹³) Zpravidla tam, kde se během jarního kolektivizačního náporu šrozhodli po sklizni rozorát meze, rolníci z JZD hromadně vystupovali s vidinou vznikání samostatného hospodaření. A koliv se pro rok 1953 v rámci kraje počítalo se scelěním polí ve 205 obcích, meze byly do konce září rozorány jen ve 29 obcích. šVe více obcích jfl pravd podobně k rozorání mezí letos nedojde, konstatovalo se po st ferském projevu.¹⁰¹⁴

Odbor JZD p sobící v rámci zemědělského oddělení ÚV KS musel v podzimních měsících konstatovat, že odliv členů z JZD nelze monitorovat, že roste každým dnem. Dosavadní praxe, kdy se statistická hlášení o pohybu členské základny zpracovávala čtvrtletně, byla nyní naprosto nedostatečná. Stranický aparát se proto pokoušel prosadit, aby předsedové KNV vyřadili od předsedů ONV týdenní zprávy hodnotící situaci v JZD.¹⁰¹⁵ Průzkumy v regionálních archívech však prozrazují, že se jim myšlenku dále uvést do praxe jen velmi omezeně.

Pokusme se však intenzivně odliv členů z JZD přiblížit na základě dostupných zpráv. Zaměříme se přitom na královéhradecký kraj coby dějiště st ferského prezidentova vystoupení. Podle přehledu situace v jednotlivých krajích, který zemědělské oddělení ÚV KS vypracovalo ufl 22. srpna, figuroval Hradec Králové společně s Olomoucí a čtyřmi slovenskými kraji v intenzivním odlivu rolníků z JZD na přední planě. Během dvou měsíců, které uplynuly od revolty v NDR, zde z JZD

¹⁰¹¹ PAVALA, František. Úspěchy i rámy. In HOLÁ, Vraťo VICHÉREK, Efrem (eds.). *Neoby ejná doba: vzpomínky pr koptník socialistického zemědělství*. Praha: Svoboda, 1980, s. 173. Srov. ABS Brno - Kanice, f. KS MV Hradec Králové, kt. 28, inv. j. 105, Situace v JZD po referátu presidenta s. Zápotockého, KS StB Hradec Králové 9.10.1953.

¹⁰¹² NA Praha, f. Archiv ÚV KS, Zemědělské oddělení ÚV KS, sv. 15, arch. j. 119, Informační zpráva o situaci v JZD k 5.10.1953.

¹⁰¹³ *Ibidem*, f. Branné a bezpečnostní oddělení ÚV KS (nezprac.), sv. 34, arch. j. 219, Zpráva ze zájezdu do kraje Hradec Králové ve dnech 15.-17.10.1953.

¹⁰¹⁴ *Ibidem*, f. Archiv ÚV KS, Zemědělské oddělení ÚV KS, sv. 15, arch. j. 119, Zpráva o politické situaci na zemědělském úseku v kraji Hradec Králové, 10.10.1953.

¹⁰¹⁵ *Ibidem*, Informační zpráva o situaci v JZD k 5.10.1953.

vystoupilo na 1 700 rolník ů nejvyššího podílu dosahovaly okresy Nový Bydřov (580), Jiřín (350), Hradec Králové (200) a Píseck (200).¹⁰¹⁶ Vystupování se ponejvíc dotýkalo JZD I. a II. typu a p ípravných výbor ů t chto JZD, z JZD III. a IV. typu se vystupovalo p edevším v pohrani ních oblastech, *š kde je hodnota pracovní jednotky tak nízká, že neskýtá rodinám družstevník ů ani existen ní minimumů*.¹⁰¹⁷

B hem ůervence a srpna 1953 vystoupilo v Královéhradeckém kraji z JZD celkem 2 314 ůlen ů (z toho 1 473 z JZD I. typu, 691 z II. typu a 150 ze III. provozního typu). B hem prvních t ech zá ijových týdn ů opustilo JZD dalších 1 932 ůlen ů (z toho 739 z I. typu, 858 z II. a 335 ze III. typu). Z JZD pracujících podle III. provozního typu vystoupilo nejvíce ůlen ů v okresech Dv ůr Králové nad Labem (123), Vrchlabí (108) a Trutnov (91). Ve dvou p ípadech se JZD III. typu zcela rozpustila (Kun ůice na Vrchlabsku a Ch ůiblice na Trutnovsku). Z JZD II. typu utíkalo nejvíce ůlen ů v okresech Nová Paka (486), Dv ůr Králové nad Labem (192) a Ji řín (183). V opoušt ní JZD I. typu vedli rolníci v okresech Nový Bydřov (1 300), Ji řín (408) a Ho ůice v Podkrkonoší (308).¹⁰¹⁸

Do konce října vzrostl počet vystoupivších ůlen ů JZD v kraji na 4 756 (z toho 1 311 z JZD I. typu, 2 745 z II. typu a 700 z JZD III. a IV. typu). Nejintenzivn ěji opoušt ěli rolníci JZD v okresech Nový Bydřov (1 157), Ji řín (808), Ho ůice (749) a Nová Paka (599).¹⁰¹⁹ Míra odlivu ůlen ů JZD tedy, zdá se, neubírala (ani nep ídávala) na intenzit ů, b hem ů ty zachycených m ůsíci z stávala v rámci kraje pom ůrn ě stejn vysoká.

Je p ízna né, že v hodnoceních situace p evládaly formulace o nepln ění, nedostate né pozornosti a kontrole *š usnesení strany a vlády o upevn ění a dalším rozvoji JZDů* namísto analýzy skute né venkovské reality a postoje rolník ů. *š OV [okresní výbory KS] sice projednávaly otázku upevn ění a dalšeho rozvoje JZD, inily i dobrá usnesení k odstran ění zjišt ěných nedostatk ů, ovšem usnesení z stala*

¹⁰¹⁶ NA Praha, f. Archiv ÚV KS ů, Zem ěd lské odd ělení ÚV KS ů, sv. 50, arch. j. 669, Informa ní zpráva o vystupování rolník ů z JZD, 22.8.1953.

¹⁰¹⁷ *Ibidem*, Politická situace v JZD, b. d.

¹⁰¹⁸ NA Praha, f. Archiv ÚV KS ů, Zem ěd lské odd ělení ÚV KS ů, sv. 15, arch. j. 119, Zpráva o politické situaci na zem ěd lském úseku v kraji Hradec Králové, 10.10.1953.

¹⁰¹⁹ *Ibidem*, sv. 51, arch. j. 699, Kraj Hradec Králové ů situace v JZD, b. d. [listopad 1953]. Viz mikrohistorické zpracování tohoto vývoje na Novopacku, URBAN, Ji ří: *Venkov pod kolektiviza ní knutou*, s. 216-219.

mnohdy nespln naõ, konstatovaly rozboru z pera odborník zem d lského odd lení aparátu úst edního výboru.¹⁰²⁰

V královéhradeckém okrese byl vypracován seznam 21 JZD, v nichfl hodnota pracovní jednotky nedosahovala ani v etn naturálií 12 K s. Tato JZD se nyní m la t -it zvlá-tní finan ní a investí ní pomoci.¹⁰²¹ Obce vypracovávaly na základ tohoto usnesení své šak ní plányõ.¹⁰²² Ministerstvo zem d lství poskytlo na p ímou pomoc JZD v celém kraji 1 milion K s. Peníze byly pouflity na navý-ení hodnoty pracovní jednotky o 1 afl 2 K s. Zástupci KV KS v-ak vy íslili, fle na finan ní dotování v-ech JZD se ztrátovým hospoda ením a -patnou pracovní morálkou by pot ebovali mimo ádný úv r ve vý-i 6 183 522 K s.¹⁰²³ Není bez zajímavosti, fle v souvislosti s fiskálním zabezpe ením zá ijového vládního prohlá-ení se výb r daní stal velmi naléhavým úkolem. P íslu-ní ú edníci finan ních referát v okresech proto m li být zpro-t ni ve-kerých jiných povinností.¹⁰²⁴

Nejistota posilovaná rozporuplnými zprávami o situaci v SSSR, hospodá ská i politická krize reflimu a obavy z dal-ích masových projev nespokojenosti, to v-e ovliv ovalo smý-lení p edstavitel KS a m lo významný podíl na zbrzd ní tempa kolektivizace na eskoslovenském venkov . Okresní funkcioná i, kte í je-t nedávno vyzývali k zost ování št ídního bojeõ na vesnici, *š setby rozkolu a nesouladu na vesniciõ*, pouffijeme-li výstiflné ozna ení Old icha Suchého,¹⁰²⁵ se nyní ocitali v men-in . Mnozí z nich se ale prufn p izp sobili zm n politické linie. Dosavadní p ehlíflení hospodá ských aspekt násiln prosazované kolektivizace si najednou vyslouffilo kritiku: *š Málo jsme se v novali otázkám soukromých zem d lc , zvý-ení jejich výkonnostiõ*, p iznávali odpov dní funkcioná i.¹⁰²⁶ Rada JNV se také nyní

¹⁰²⁰ NA Praha, f. Archiv ÚV KS , Zem d lské odd lení ÚV KS , sv. 15, arch. j. 119, Zpráva o politické situaci na zem d lském úseku v kraji Hradec Králové, 10.10.1953.

¹⁰²¹ SOka Hradec Králové, f. JNV Hradec Králové, kt. 4, inv. . 36, Zpráva o rozpracování vládního usnesení po stránce finan ní v JZD v okrese Hradec Králové, 10.12.1953.

¹⁰²² Ibidem, Zhodnocení kampan rozpracování vládního usnesení z 15. zá í, Hradec Králové, 19.12.1953.

¹⁰²³ NA Praha, f. Archiv ÚV KS , Zem d lské odd lení ÚV KS , sv. 51, arch. j. 699, Zhodnocení pln ní zá ijového zasedání ÚV, Hradec Králové 13.1.1954. SOka Hradec Králové, f. JNV Hradec Králové, kn. 17, inv. . 17, Zápis ze sch ze rady JNV 10.12.1953, s. 7.

¹⁰²⁴ SOka Hradec Králové, f. JNV Hradec Králové, kt. 4, inv. . 36, P ípis p edsedy KNV v Hradci Králové z 22.9.1953.

¹⁰²⁵ ROKOSKÝ, Jaroslav (ed.). *Dvakrát otrokem: pam ti agrárníka Old icha Suchého*. Praha: Ústav pro studium totalitních reflim , 2014, s. 166.

¹⁰²⁶ SOka Hradec Králové, f. JNV Hradec Králové, kt. 4, inv. . 36, Zápis o sch zi okresní plánovací komise, Hradec Králové 6.11.1953.

za ala zabývat fládostmi o šodkula eníõ, tedy zbavení titulu švesnický bohá õ.¹⁰²⁷ Okresní plánovací komise p iznávaly zásadní nedostatky v zem d lském plánování a celkovou nereálnost plánu, který nebyl schopen reflektovat *šoflehavé zem d lské problémyõ*. Plán pro rok 1954 se proto m l zpracovávat s ohledem na konkrétní pot eby jednotlivých vesnic.¹⁰²⁸

O výb ru východo eských St fler rozhodly nadstandardní hospodá ské výsledky a n kolikaletá tradice spole něho obhospoda ování p dy. Na rozdíl od jiho eských Vyhnanic¹⁰²⁹ nebyl r st zdej-ího ZVD cílen stimulován státními dotacemi a p ednostními p íd ly za ú elem vybudování švzornéhoõ JZD. Naproti tomu p íklad nadhodnocené pracovní jednotky v roce 1953 sv d í o jednozna né snaze propagandisticky vyuffít prosperitu st flerského druffstva ve prosp ch postupu zadržávající se kolektivizace. Okolnosti, za kterých Antonín Zápotocký do St fler p ijífld l, byly modelovány zcela mimo rámecek obce, okresu i kraje, vymezovala je mezinárodní situace a vnitropolitický vývoj roku 1953. Prezident v st flerský projev byl v nastalé atmosfé e o ekáván jako zásadní sm rnice celostátního významu pro zem d lskou otázku, o to víc, fle jej m lo vyslechnout tém výlu n zem d lské publikum, a to v dosud nevídaném po tu. Jeho význam v-ak nelze p ece ovat a vytrhávat z kontextu. Vyzn ní st flerského vystoupení zapadalo ve venkovské realit podzimu 1953 do plynulého vývoje nastartovaného jífl o t i ty i m síce d íve.

KAPITOLA 8. Záv r

Hlavním úkolem výzkumu prezentovaného v p edložené diserta ní práci bylo nalézání odpov dí na otázky, jakým zp sobem byla my-lenka kolektivizace p ijímána, jaké reakce kolektiviza ní úsilí vyvolávalo, jaké pohnutky, motivace a okolnosti rozhodování stály za t mito reakcemi a jaké sociální souvislosti, vazby, vztahy a vzorce chování se skrývaly za konkrétním jednáním aktér zkoumaných jev .

¹⁰²⁷ *Ibidem*, (agenda p edsedy JNV) a kn. 17, inv. . 17 (sch ze rady JNV 10.12.1953).

¹⁰²⁸ *Ibidem*, kt. 4, inv. . 36, Zápis o sch zi okresní plánovací komise, Hradec Králové 6. 11. 1953.

¹⁰²⁹ Viz URBAN, Ji í. Vyhnanice a jejich role v po átcích kolektivizace. In *Pam á d jiny* 1, 2012, s. 23-41.

Hledisko recipování kolektivizační myšlenky orientovalo výzkum na fenomén odporu, fenomén spolupráce a fenomén dobrovolnosti. V řešení otázek výzkumu jsem postupoval od fenomén přes projevy k aktérům a jejich motivacím. Rozhodnutí orientovat výzkum šmikroskopicky jsem učinil z přesvědčení, že pochopení fenomén provázejících kolektivizaci bude platiť j-í, pokud aktéři (ať jde o hospodařící zemědělce, nebo aktivisty prosazující kolektivizaci) nebudou představovat jen jakousi anonymní masu. Psát o zemědělci bez zemědělce, o hospodaření bez hospodáře, o kolektivizaci bez kolektivizátorů, o odporu bez odporců, o spolupráci bez spolupracovníků atp. bych při zkoumání otázek, které jsem si polořil, nepovařloval za –astné řešení. Cílem tedy pochopitelně nebyla generalizace, nýbrř naopak orientace na analýzu vedoucí k porozumění jevům a jedincům v konkrétních historických situacích.

Zvolená mikrohistorická perspektiva umožnila nahlédnout konkrétní projevy sledovaných fenoménů tak, že namísto tradičně preferovaných intelektuálních, politických i hospodářských elit vystupují v roli svěbytných historických subjektů rolníci, dělníci, místní funkcionáři, idealisté i pragmatici. Zajímalim aktivní zemědělci, jejichž hospodářství se stala předmětem kolektivizace, stejně jako aktivní strůjci kolektivizace z naděnců, kariéristů, oddaných funkcionářů i zoufalců, jimž síly a schopnosti nedovolovaly pokračovat v samostatném obdělávání půdy, ale také skuteční i domnělí spolupracovníci, jejichž podíl na prosazování kolektivizace reflektovali děstojníci Státní bezpečnosti. Vyřýbal jsem se přitom idealizací a heroizací, i naopak odsudkem a zavrřením motivů a jednání těchto aktérů proto, abych se vyvaroval jednoduchého, zplótělého černobílého obrazu. Snařil jsem se naopak předlořit komplikovanější obraz vedoucí k úvahám a pochopení (i alespoň přiblíření) motivů jednání, okolností rozhodování a strategií chování svěbytných historických subjektů.

Prostorov je práce vymezena horním tokem řeky Labe, lze tedy hovořit o analýze vybraných kolektivizačních specifíků v horním Polabí. Volba nejvřtější řeky coby osy sledovaného regionu přirozeně nebyla náhodná. Sledování její linie totiž nabídlo a umožnilo studovat kolektivizační procesy v geograficky, produkčně a sídelně odlišných podmínkách podhří Krkonoš a nířin Východolabské tabule. Po předlořném výzkumu zaměřeném na základní otázku recepce kolektivizace v jednotlivých regionech horního Polabí jsem s ohledem na odlišnost geografických

podmínek a historických předpokladů orientoval směr další práce na severní a jižní okraj horního Polabí. Fenomén odporu jsem podrobil zkoumání v horském, nově osídleném okrese Vrchlabí, zatímco fenomén dobrovolnosti v nížinném, tradičně agrárním okrese Hradec Králové. Jako propojující faktor ve zhruba sedmdesátikilometrovém úseku, který řeka Labe na svém horním toku překonává na cestě mezi těmito rozdílnými regiony, jsem vytyčil zkoumání fenoménu spolupráce. Výběr konkrétních venkovských lokalit byl podmíněn také přetrváváním zařítých představ o snadné kolektivizaci v dosídlených pohraničních oblastech a komplikovaném, odporu přetrvávajícím prosazování kolektivizace v polabských nížinách.

Zkoumání fenoménu odporu v Dolním Lánově na Vrchlabsku nás zavedlo na jižní úpatí Krkonoš, 5 km jihovýchodně od střediska oblasti s okresním sídlem Vrchlabí, do obce situované přímo na toku Malého Labe a v rámci probíhajících poválečných migrací zcela nanovo osídlené. Komunita místních dosídlenců, z nichž se postupně profilovali razantní odpůrci kolektivizace, nesnesla jasné rozdělení na zastánce a odpůrci komunistického režimu. To jsem se pokusil osvětlit pojednáním o sociálních souvislostech a věcných motivacích jednotlivých aktérů. S ohledem na tyto souvislosti a motivace jsem analyzoval fenomén odporu proti kolektivizaci v nově utvářeném venkovském společenství dosídlené obce. Osvětlil jsem, jaké formy na sebe mohl odpor proti kolektivizaci brát, z čeho pramenil, jaké byly impulzy k jeho stupňování, ale rovněž i jaké byly meze úspěšnosti zvolených forem rezistence a jaké reakce tyto formy vyvolávaly u dalších skupin obyvatelstva.

Získaný obraz osídlenců vypovídá o lidech, kteří po válce využili možnosti, jež se naskytl při osídlování pohraničí, k získání lepšího životního prostředí, ve většině případů skrze příchod k hospodářské usedlosti po odsunutých Němcích. Mezi osídlenci byli lidé ze sousedních okresů, ale i rodiny ze Slovenska, Zakarpatské Ukrajiny a z Volyně. Ačkoliv na výjimky pocházely vesměs ze skromných sociálních poměrů. Rodiny vojenských důstojníků a bývalého vojáka se zkušeností ze sovětských pracovních táborů a z východní fronty přinášely do nově utvářeného společenství informace o skutečném životě v Sovětském svazu. Když se později začalo mluvit o společném hospodaření, o zakládání JZD, dokázali někteří jednotlivci své nejužší okolí varovat před nápadnou podobností československých JZD se sovětskými kolchozy.

Po odstartování kolektivizace byl postoj v t-iny obecního spole enství ned v ivý afl zcela odmítavý. Mezi jednozna né zastánce kolektivizace pat ila v tuto dobu pouze hrstka komunist , u nichfl se nad-ení a vnit ní p esv d ení mísilo se stranickou disciplínou a poslu-ností, p i emfl u n kterých jedinc lze usuzovat také na nesnáze plynoucí z nedostate né zku-enosti s vedením hospodá ské usedlosti, z nichfl bylo JZD vnímáno jako vítané východisko. lenství v KS nebo vým ra drflných pozemk p itom ve sledovaném období rozhodn nehrály determinující roli. Mezi profilujícími se aktivními odp rci kolektivizace najdeme leny KS i nestraníky, stejn jako kovorolníky, d lníky, i flivnostníky a majitele selských usedlostí. Politice komunistické strany, v rámci nífl nejprve své p íd ly dostali, za ínali oponovat, kdyfl se jich m li posléze vzdát. Podstatným, spojujícím faktorem bylo silné p esv d ení o do asnosti komunistického panství, které spojovalo (av-ak jen my-lenkov) podobn nalad né jedince nap í hranicemi.

Pasivní i aktivní odpor osídlenc v i realizaci komunistické strategie kolektivizovat eskoslovenský venkov byl v tomto ohledu p irozený. Nov p íchozí obyvatelé vid li v cest do pohrani í moflnost pozvednutí svých flivotních pom r . Moflná o to více se potom n kte í z nich prosazování kolektivizace, která je m la p ipravit o nabytý majetek i postavení, vzpírali. Akce, k nimfl se podobn smý-lející obyvatelé v Dolním Lánov uchýlili, jsou toho p íkladem: fiktivní založení JZD, ignorování agita ních akcí i ú edních snah, výhr flné anonymní dopisy, p ípravy na o ekávané svrflení režimu a zastra-ování místních aktivist , které vyvrcholilo ozbrojeným no ním p epadem, kdy je s pistolí v ruce odrazovali od dal-ích aktivit a pofladovali po nich vystoupení z JZD i KS .

Pom rn jasnou d lící linií mezi pasivními a aktivními formami rezistence lze p itom zasadit do období, kdy p íbyl do obce nový, okresem dosazený agilní tajemník MNV. V jeho osob dostala doposud bezzubá iniciativa zprovozn ní fiktivního JZD nový impulz. Zárove je t eba vnímat centrem diktované podmínky, které sm ovaly ke znesnad ování a znep íjem ování samostatného hospoda ení. Tvrdost výkupu kaflným rokem rostla. Mnozí rolníci, a s kolektivizací nesouhlasili, vid li nyní ve vstupu do JZD osvobození od dodávek, které nedokázali plnit. Zastra-ování agilních iniciátor kolektivizace se zdálo být adekvátní odpov dí, reakcí na stup ující se nátlak. Poukázal jsem na n kolika místech, fl podobn

uvážovali i rolníci v dalších zemích moskevského tábora, když museli elit kolektivizaci dle sovětského vzoru.

O jedině dochovaný osobní pramen vypovídá o značném rozruchu v obci a okolí i o znejistění mezi aktivními kolektivizátory a vedením místní komunistické organizace. Konstrukce dalších směrů plánů, by o možnostech jejich realizace (na rozdíl od soušasníků!) dnes můžeme pochybovat, odrážela úspěchy rezistentních strategií. Avšak úspěchy po všech stránkách pouze došasný. Vyšší složky stranického aparátu reagovaly mobilizací a zesílením agitací tlaku. Osudová chyba mnohmluvnosti jednoho z členů rezistentní skupiny pak mobilizovala i moloch bezpečnostního a justičního aparátu.

Po odstranění aktivních odporů kolektivizace bylo prosazení JZD pod soustřednou kombinací agitace a výhrůšek rychlou záležitostí, do konce roku 1952 podepsali přihlášky téměř všichni Dolnolánovští. O dobrovolné účasti na kolektivizačním projektu však nemohla být řeč. To bezesbýtku potvrdil vývoj místního JZD v následujícím roce 1953. Tentokrát však impulzy k opuštění nedobrovolné role členů JZD vzešly daleko za hranicemi podkrkonošské obce švabuzské vzbouřily v Moskvě a na Pražském hradě, v úervnu se pak ozvaly nejprve z peněz napříč československou společností, záhy poté rezonovaly ve zvislech ze sousední NDR, nakonec je pak artikuloval nový prezident, v srpnu z Klíavské pšehradu u Zbečna na Křivoklátsku, v září ze Střelce na Královéhradecku.

Zkoumání fenoménu dobrovolnosti ve Střelcích na Královéhradecku nás zavedlo do nížiny Východolabské tabule, 5 km západně od centra oblasti, krajské metropole Hradce Králové, do obce situované zhruba 5 km od dnešního regulovaného labského ševít, ležící však v oblasti přes níž se historické koryto Labe pohybovalo. Střelce představovaly obec s velmi úrodnou zemí dšskou pšdou.

Po etná komunita místních zemědělských dělníků a tzv. kovorolníků, kteří dojížděli za prací do města, nebo docházeli do místní cihelny a svá políčka a hospodářské zvířectvo obstarávali mimo hlavní zaměstnání, iniciovala nedlouho po konci okupace družstevní formu hospodaření na znárodněném zbytkovém statku. Jejich motivace jsem se pokusil osvětlit jednak přiblížením družstevní tradice a zkušenosti sahající před první, Velkou válku, jednak poukazem na historickou zkušenost formovanou námezdní zemědělskou prací na harrachovském panství a

kone n i osv tlením pevné pozice místní komunistické organizace, která v obci fungovala od roku 1921 a p edstavovala nejen tradi ní zázemí pro sociáln slabé, ale poskytovala svým p edním len m kredit zna n p evy-ující jinde tolik asté, rychlé budování nové, šmódniõ politické identity motivované krom nad-ení také kalkulem odvozeným od sm ru, z n ho fl p icházela osvobozující armáda a p ijífd la Fierlingerovo-Gottwaldova vláda se svým Ko-ickým programem.

Zem d lské výrobní družstvo pro společné obhospoda ování p dy ve St flerách zalo po jistých ú edních pr tazích fungovat v lednu 1947. N kte í st fler-tí sedláci i jiní samostatní zem d lci se projektu ZVD v rukou zem d lských d lník vysmívali a p edpovídali jim brzké zkrachování. Po dvou t ech sezónách v-ak ufl n kdej-í kritici a ned v ivci museli ocenit dobrou práci a hospodá ské výsledky zem d lského výrobního družstva. Dispozice k úsp chu ZVD byly n kolikerého charakteru. D leflité bylo v po átku p irozen finan ní zaji-t ní, zaru ené za cenu velkého výchozího zadlužení. Za nejvýznamn j-í v-ak povafluji t i faktory: 1) skute nost, fle v t-ina družstevník pracovala na stejných pozemcích ufl pro hrab te Jana Harracha a posléze pro nájemce zbytkového statku Josefa Klingera, znamenala, fle svá pole dob e znali, vybudovali si vztah k p d , na nífl se nyní skrze ZVD považovali za své vlastní pány, a díky mnohaleté praxi p edstavovali vysoce kvalifikované zem d lské pracovníky; 2) vysokou bonitu místní p dy, která pomohla tomu, fle se ZVD nepolořilo hned ve své první sezón poznamenané katastrofálním suchem; 3) investování do zem d lské mechanizace a druhového roz-i ování produkce. P i kloubení t chto faktor seřála jist významnou roli i organiza ní schopnost p edsedy ZVD.

Odstartování kolektivizace provázené p esv d ováním o výhodách společného hospoda ení a zakládáním prvních JZD mohli lenové st flerského ZVD vnímat jako vývoj, který svou iniciativou výrazn p edb hli. Ostatní st fler-tí zem d lci setrřávali v samostatném soukromém hospoda ení, tlak stup ujících se agita ních kampaní a administrativních akcí na n nedoléhal v takové síle jako na hospodá e okolních obcí. V prvních t ech letech kolektiviza ního úsilí hospoda ili jakoby v zákrytu prosperujícího, viditeln j-ího ZVD. V tomto ohledu m fleme domý-let, fle družstevní projekt místních zem d lských d lník st flerské hospodá e tak trochu uchránil p ed št ídn õ motivovanou perzekucí, která prosazování

kolektivizace tím pravidelně provázela. Několik sedláků sice bylo označeno za školáky, nicméně do role exemplárních stíhaných šlechtitelů dosazení nebyli.

Rok 1952 znamenal konec zemědělských výrobních družstev. O jejich transformaci do podoby jednotných zemědělských družstev bylo rozhodnuto mimo rámec obce i okresu, v pražském ústředním aparátu KSČ. K prosazení JZD ve Střelčích došlo na podzim 1952 skrze provedení hospodářsko-technické úpravy půdy. Nově nastavené pozemkové uspořádání vedlo k rezignaci na samostatné hospodaření a přihlášky do JZD podepsala celá vesnice. Fenomén dobrovolnosti se však vytratil. V jejich noví šdruživníci se s proklamovanými výhodami společného hospodaření neztotožňovali. Přechod ZVD v JZD nebyl zdaleka vítaný ani mezi původními členy zemědělského výrobního družstva. A koliv by se mohlo zdát (a toto zdání bylo okresními a krajskými aktivisty posilováno), že ve Střelčích, vzhledem k několikaletým zkušenostem se společným hospodařením, byl přechod do JZD téměř formalitou, ve vztahu k práci a mezi členy docházelo k demotivujícím posunům. Také zde se potvrzovalo, že sociální podpora kolektivizační myšlenky společného obdělávání půdy se nejistěji vytrácela právě ve chvíli, kdy vesnice pocítila kolektivizační tlak shora.

JZD Střelč, jediné JZD IV. provozního typu v královéhradeckém okrese, se pro stranické kolektivizační aktivisty stalo sklovaným šňázorným příkladem výhod socialistické družstevní velkovýroby. Příklad nadhodnocené pracovní jednotky v roce 1953 svědčí o jednoznačné snaze propagandisticky využít dosavadní prosperitu střelčského družstva ve prospěch postupu zadržávající se kolektivizace. V tomto kontextu bylo rozhodnuto o výběru východočeských Střelč pro návštěvu a projev prezidenta Zápotockého, který se v druhé polovině roku 1953 zásadně vyjadřoval k dosavadní praxi prosazování zemědělské politiky KSČ.

Okolnosti, za kterých Antonín Zápotocký do Střelč přijížděl, byly modelovány zcela mimo rámec obce, okresu i kraje, vymezovala je mezinárodní situace a vnitropolitický vývoj roku 1953. Prezidentův střelčský projev byl v nastalé atmosféře oekáván jako zásadní směrnicí celostátního významu pro zemědělskou otázku, o to víc, že jej mělo vyslechnout téměř výlučně zemědělské publikum, a to v dosud nevídaném počtu. Význam Zápotockého vystoupení ve Střelčích však nelze přeceňovat a vytrhávat z kontextu. Jeho význam zapadal do venkovské reality podzimu 1953 do plynulého vývoje nastartovaného již otiitím sice dříve.

Z stává v–ak ironickým faktem, že projev, na němž se po celém Československu odvolávali nespokojení rolníci přecházející z JZD, v nichž se ocitli zcela nedobrovolně, byl prosloven právě ve Střelčích, v nichž se myšlenka kolektivního obhospodaování kdy realizovala zcela dobrovolně. V tomto ohledu rezonovaly ozvěny střelčského projevu také v Dolním Lánově.

Nabízí se přirozená otázka po příčinách odlišné receptce kolektivizační myšlenky v Dolním Lánově a ve Střelčích. Tuto otázku jsem vymezil v samotném úvodu práce, kde jsem mimo jiné vyslovil i hypotézy vymezující se k převažujícím interpretacím o snadné kolektivizaci v nově osídlovaném pohraničí a spletité cestě k prosazení kolektivizace v polabských nížinách. Nyní se tedy pokusím shrnout hlavní faktory a kořeny, v nichž lze spatřovat příčiny odlišné receptce kolektivizační myšlenky.

V případě Dolního Lánova, v němž jsem analyzoval fenomén odporu, sehrál důležitou roli faktor sociálního pozvednutí, faktor zkušenosti s realitou kolektivizovaného zemědělství v SSSR vycházející z pestré regionální i sociální skladby nově utvářeného lokálního společenství. Tyto faktory se odrážely v recipování kolektivizačních tendencí jako vývoje, který měl nové obyvatelé přivést o nedávno nabytý majetek, o půdu, kterou při odchodu do pohraničí vnímali jako záruku sociální jistoty. Určující byly pro formy zvolených strategií odporu projevy mentality jednotlivých aktérů reagujících na každodenní podmínky a postupující kolektivizační tlak.

V případě Střelč, v nichž jsem analyzoval fenomén dobrovolnosti, sehrál důležitou roli faktor námezdní zemědělské práce na velkostatku a zbytkovém statku, faktor osahané zkušenosti s předchozími družstevními projekty, faktor blízkosti a dostupnosti práce v přemýšlení a s tím související faktor vysoké kredibility předních představitelů místní komunistické buňky. Také zde nelze přehlédnout projevy mentality zemědělců a tzv. kovorolníků i některých drobných zemědělců s malým kouskem pole, přijímali myšlenku společného hospodaření pozitivně, v přirovnání družstevním smyslu dobrovolného spojení sil k dosažení výsledků, na něž by jednotlivci nedosáhli. Slibovali si především lepší odměnu za práci a osvobození od jiných dosahením na zemědělskou mechanizaci.

Za společný faktor lze považovat vytrácení sociální podpory politiky KS ve chvíli, kdy vesnické společnosti začalo pociťovat kolektivizační tlak shora.

Zkoumání fenoménu spolupráce zaměřené na praxi získávání a využívaní tajných spolupracovníků Státní bezpečnosti nás přivedlo ke skládání biografí čtyř vybraných zástupců. Zároveň jsem úvahy nad fenoménem spolupráce zahájil analyzováním určujících faktorů a okolností v životě Miroslavy Bierové, která byla osobně propojena s aktéry rezistentních aktivit v Dolním Lánově. Do jejího života se nesmazatelně promítly některé uzlové zvraty československého dvacátého století. Raně dětství prožívala v atmosféře první československé republiky v česko-německé rodině. Jako dcera české matky a asimilovaného německého otce navštěvovala české školy. Po ustavení Protektorátu Čechy a Morava se stala učitelkou jen Němku. Její výchovu převzaly nacistické mládežnické organizace, tehdy jí bylo 13 let. Některé charakterové rysy (povýšené chování, strohé a odmítnuté vystupování) v ní nepochybně rozvinula nepřítelá ideologická výchova v těchto organizacích.

Jako 19letá dívka pak spolu se svým dvojčetem prošla pravděpodobně determinující zkušeností poválečné retribuice. Jako 25letá mladá žena se po odstěhování z krajské metropole sblížila s odhodlaným, protikomunisticky založeným mladým mužem. V drobné ústí na jeho aktivitách se jistě spojovalo více motivů, ve vztahu k vládnoucímu režimu ji však lze vnímat jako vyjádření nevole vůči KSČ, v níž spatřovala hlavního strůjce poválečných promarněných let ózmařených nad jí, promarněných žánců a celkové možnosti společenského uplatnění. Znovu se dostala do osidel ideologicky vyhraněného mocenského aparátu, tentokrát komunistického. Ten ji podvůkrát donutil ke šspolupráci. Dochované prameny vypovídají o bojkotu schůzek i podávání zpráv a později o jednoznačném odmítnutí spolupráce. Jako 28letou jí tedy ten samý bezpečnostní aparát, který vyřadil její spolupráci, na více než pět let utlačil, její vůli k odporu však zlomil.

Období čtyřicátých a padesátých let, kdy byla aktivně a naplno konfrontována s praktikami dvou totalitních režimů, nesporně poznamenalo její celoživotní dráhu i kvalitu lidských vztahů. Citlivé nuance a rozpíjící se hranice mezi kolaborací, rezistencí, které jsem se pokusil zkoumat, jsem vyjádřil také použitím otazníků v názvech příslušných kapitol. Analýza životních peripetií Miroslavy Bierové

v mých závěrech prověje nejednoznačnost a zpochybňuje platnost zjednodušujících šnálepekõ kolaborant - odbojã - spolupracovník.

Kapitola Fenomén spolupráce se zaměřuje na získávání a vyuffívání tajných spolupracovníkõ Státní bezpečnosti p i prosazování kolektivizace venkova, p i potírání odporu proti zakládání jednotných zemědělských družstev. T i zástupce vybrané pro účel zkoumání tohoto fenoménu õ pedagoga Karla Lieslera z Prahy, agronoma Bedicha Hrdlika z Trubína, úředníka mlékárny Josefa ěrmáka ze Sekeic õ spojoval záznam v registrech Státní bezpečnosti a účel, ke kterému je hodlala vyuffít, jejich zázemí, motivy spolupráce i míra aktivity je v-ak podstatnõ odli-ovaly. Pocházeli z různých regionõ i sociálních vrstev, ke spolupráci se Státní bezpečností se sice zavázali za obdobných okolností, p istoupili k ní v-ak z rozdílných pohnutek a s odli-nými představami. Li-ilo se i prostředí, ve kterém p sobili, stejnõ jako výsledky, které podávali. Pravdõ podobnõ se navzájem neznali, z ejmõ se nikdy nepotkali ani nevid li, p esto se jejich ěinnost pro komunistickou Státní bezpečnost dopl ovala. Sledoval jsem jejich ěivotní p ěb hy, vykresloval dobové souvislosti a okolnosti jejich jednání a rozhodování s cílem reflektovat různé aspekty fenoménu spolupráce se Státní bezpečností, které se do jejich ěivot promítají.

Pocházeli z odli-ných regionõ i sociálních vrstev. Karel Liesler se narodil do rodiny pražského obchodníka. Vyr stal v demokratickém ovzdu-í první republiky, nepoznal nouzi, dostalo se mu vysokého vzd lání. Pracoval jako pedagog. Naproti tomu Bedich Hrdlika pocházel z chudých pom rõ malozem d lské rodiny z Trubína na Berounsku. Dosáhl minimálního vzd lání, cofl jej pozd ji z ejmõ frustrovalo, usuzujeme-li podle ětných nepravd, které o svém vzd lávání -í il. Pracoval v zemědělství, nejprve jako mechanik, poté agronom. Josef ěrmák se narodil do rodiny vysoce kvalifikovaného d lníka, jako jediný pocházel z regionu pozd j-ího Hradeckého kraje, ze Sekeic na Novobydřovsku. Rodina byla dob e situovaná, díky ěmufl mohl získat kvalitní st ední odborné vzd lání. Pracoval jako ú edník mlékárny.

Uvážlíme-li okolnosti, za nichfl ke spolupráci se Státní bezpečností v-ichni t i p istoupili, nacházeli se v tomto momentõ ve vcelku tíflivé ěivotní situaci. Karel Liesler tak u inil v pozici v znõ, v prostředí vy-et ovací v znice StB v Hradci

Králové, s největší pravděpodobností v době, kdy teprve čekal na soud. Situaci Bedicha Hrdličky lze popsat jako situaci dobrodruha bez hlubších ideových či ideologických mýtů. V moment, kdy se coby zadržovaný kurýr dostal do úzkých, nečinilo mu problém přejít na druhou stranu. Byl v situaci toho, kdo nemá co ztratit, ke spolupráci přistoupil jako dalším dobrodrufství. O jeho údajné spolupráci s Bogatajovou skupinou na území Spolkové republiky Německa nemáme přímé důkazy, faktem ovšem zůstává, že ani případy jako ten Hrdličky nebyly ojedinělým jevem. Josef Čermák neměl o pouhém reflexivním fláknutím iluze, patřil k praktikům, jež se naučili účinně využívat stranickou legitimaci jako vnější ochranný nátlak i jako prostředek udržení si životního standardu. Na spolupráci se StB přistoupil v situaci, kdy musel volit mezi pozicí obřadovaného, nebo spolupracujícího. Okolnosti vedoucí k podepsání závazku byly přirozeně ve všech těchto případech formovány a iniciovány ze strany StB. K podepsání závazku spolupráce přispěly přislíbení lepších vyhlídek, vidina výhod, psychologický nátlak, vyhrožování perzekucí a strach z kompromitace. Také v jejich případě se tedy potvrdilo, že hlavními prostředky nábory spolupracovníků StB byly kombinace slibů a hrozeb.

Motivace ke spolupráci se StB bývala různorodá, od ideologického přesvědčení, přes touhu po kariéře či pocit získání moci nad svým okolím, ale i nedostatek síly vzepít se, ať po zlomení nevybíravým nátlakem. Ani jeden ze sledovaných aktérů neměl ke spolupráci se Státní bezpečností vlastní podnět či vodu, ideologického přesvědčení bychom v jejich případech hledali těžko, naopak lze usuzovat, že všichni ti s pouhým reflexivním nesympatizovali, minimálně v jeho pozdější fázi. Největší otázník zůstává v tomto ohledu pouze u Bedicha Hrdličky, jenž se v nových poměrech pozvedl na agronoma a jehož motivy k útěku z komunistického Československa nejsou uspokojivě objasněny. Celkově usuzují na následující paletu motivací přistoupení. Zatímco Karel Liesler vstupoval do spolupráce s vidinou brzkého propuštění, Bedich Hrdlička si pravděpodobně vychutnával pocit dešťivosti a v domě nově získané moci. Josef Čermák našel ve spolupráci dohodné východisko ze zdánlivě bezvýchodné situace, přistoupil k ní proto, aby se vyhnul trestnímu stíhání.

Je zřejmé, že pohnutky a očekávání byly u každého z nich odlišné. Od toho se potom odvíjela míra aktivity, kterou noví tajní spolupracovníci vyvíjeli, a výsledky, které podávali. Karel Liesler byl pro ulehčení v zaskvělého pobytu a brzké propuštění

ochoten udlat v-e. Jeho výsledky tomu odpovídaly. Díky svému vzdání a inteligenci se stal -pikovním agentem. Bedich Hrdlika se s prací konfidenta a provokatéra ztotožnil. Jeho vystupování bylo iniciativní a svérázné, agenturní práce v jeho podání rozhodně nebyla ušlechtilá, nicméně pro StB byla velice cenná. Provokace, na kterých pracoval, byly zásadním způsobem k odhalení mnoha aktérů odboje proti komunistické moci a odporu proti kolektivizaci. Naproti tomu Josef Čermák postupoval ke spolupráci se StB jako k nutnému zlu a záhy postupil ke strategii bojkotu spolupráce. Zprávy podával pouze v krátkém období bezprostředně navazujícím na traumatizující zážitek z vlastního vázání. Jakmile to šlo, plnil úkol se zaal vyhýbat.

Charakter jejich spolupráce zásadně odlišoval prostředí, ve kterém postupovali. Karel Liesler plnil úkoly tajného spolupracovníka na celách vyšetřovací v zince StB. Sledoval reakce vyšetřovaných na výslechy, zaváděl s nimi rozhovory na témata, která mu určil vyšetřovatelé, nebo je postupoval k doznání. Postupoval jako tzv. škrubka každ. Pro vyšetřovatele StB získával cenné údaje o činnosti a postojích lidí, kteří se mezi vzeškými zdomočetili vesměs v dle sledku odporu, který kladli nevybíravě prosazované kolektivizaci, a i to také následkem rozsáhlých provokací, řízených královéhradeckou StB. V těchto provokacích, tzv. agenturních kombinacích, hrál významnou úlohu Bedich Hrdlika. Jako agent s krycím jménem Šedlák plnil své úkoly v terénu. V rámci akce šKruhů navazoval kontakty s lidmi ochotnými pracovat proti poučovacímu režimu. Vystupoval jako agent americké zpravodajské služby, který organizuje odboj proti komunistickému režimu a útoky z Československa. Vyzvídal, pobízel, provokoval. Minimálně v případě pronásledování bývalých exponentů Janákova východu českého sboru Selských jízd se Lieslerovo a Hrdlikovo agenturní působení protínalo a vzájemně ovlivnilo. Díky jejich hlášením získávala StB informace o protikomunisticky smýšlejících občanech, o jejich aktivitách a záměrech, o zbraních mezi odporci režimu. To v-e ideálně zapadalo do konstrukce šprotistátních skupin, jež nesly jasný kolektivizační podtext. Nevládní, o kterých StB získala šázádně informace, ovšem končili v souzených šprotistátních skupinách. Ti z nich, kteří byli z titulu svých kontaktů a okolí pro StB zajímaví, byli verbováni pro spolupráci. Nezapomínejme, že nejastější metodou bylo verbování právě na základě kompromitujících materiálů. Josef Čermák, jehož jméno se objevilo v jednom ze šedlákových hlášení, pro StB

zajímavý byl. Jako vedoucí pracovník výkupního aparátu novobydřovské mlékárny jezdil denně po vesnicích, účastnil se hospodářských kontrol, měl pohled o celkovém postavení všech obcí v okrese, na vesnicích byl oblíbený, osobně se znal s mnoha zemědělci, v etnografických kruzích, kteří od jara 1949 začali dostávat nálepku škulaků. Právě proto jej velitel novobydřovského oddělení StB vytipoval pro spolupráci k problematice šňávy na vesnicích. O tom, jak se získávání šňavy bylo rozhodující pouze míra zájmu StB a šňavař, který měl k dispozici, vypovídá i příběh Hermákovy spolupráce se Státní bezpečností, který je ilustruje nejen dohodou podlehnouti jednotlivce promyšlenému nátlaku bezpečnostního aparátu, ale i úspěšnou taktiku vymanění se ze závazku danému Bezpečností.

Úloha tajných spolupracovníků Karla Glasera a Šedláka byla z pohledu vyšetřovacího a operativního odboru královéhradecké StB nepostradatelná, jejich práce byla vysoce ceněná, jejich poznatky vzájemně usměrňovaly práci obou odborů. Oba svým dílem napomáhali prosazovat z cizorodého prostředí převzatou a domácím režimem centrálně nadiktovanou myšlenku kolektivizace zemědělství. Naproti tomu práce tajného spolupracovníka Jindřicha naprosto nenaplňovala očekávání novobydřovského oddělení StB. Praxe bojkotu schůzek a podávání zpráv, ke které se brzy uchýlil, vedla k formálnímu ukončení spolupráce. V hledáčku StB však Josef Hermák nadále zstával. V názorové orientaci její kapitola vynucené spolupráce s Bezpečností pravděpodobně ještě více utvrdila, jeho kritické soudy pronášené na adresu poúnorového režimu neunikly široké síti dalších spolupracovníků, informátorů a donášek. Nikoli náhodou se pak Josef Hermák v registrech StB proměnil z tajného spolupracovníka na nepřátelskou osobu, objekt kontrarozvedného rozpracování.

Zaměřením výzkumu kolektivizace v horním Polabí na jevy, na reakce a na aktéry s jejich motivacemi, názory a očekáváními jsem se snažil přispět do diskuse o fenoménech dobrovolnosti, odporu a spolupráce jako faktorech přijímání a prosazování kolektivizace. S ohledem na převládající orientaci české historiografické produkce vím, že zvolené zaměření může přispět rovněž do diskuse o zásadních otázkách výzkumu kolektivizace venkova.

Seznam zkratek

arch. j.	archivní jednotka
AV R	Akademie v d lské republiky
AV NF	ak ní výbor Národní fronty
b. d.	bez data
BDM	Bund Deutscher Mädel (Svaz n meckých dívek)
. j.	íslo jednací
p.	íslo popisné
SAV	eskoslovenská akademie v d
SSS	eskoslovenské státní statky
f.	fond
HD	hospodá ské druffstvo
HJGD	Hitler-Jugend (Hitlerova mládeř)
HTÚP	hospodá sko-technická úprava p dy
inv. .	inventární íslo
inv. j.	inventární jednotka
JNV	jednotný národní výbor
JS Z	Jednotný svaz eských zem d lc
JZD	jednotné zem d lské druffstvo
kt.	karton
kn.	kniha
KNV	krajský národní výbor
KPV R	Konfederace politických v z lské republiky
KS	Komunistická strana eskoslovenska
KS MV	krajská správa Ministerstva vnitra
KS SNB	krajská správa Sboru národní bezpe nosti
KS StB	krajská správa Státní bezpe nosti
KV KS	krajský výbor KS
KV StB	krajské velitelství Státní bezpe nosti
M NV	m stský národní výbor
MNB	Ministerstvo národní bezpe nosti
MO KS	místní organizace KS
MV	Ministerstvo vnitra
NA	Národní archiv
NB	Národní bezpe nost
npor.	nadporu ík
NPT	nápravn pracovní tábor
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národn socialistická n mecká d lnická strana)
NSKK	Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps (Nacionáln socialistický motorizovaný sbor)

n. p.	národní podnik
odd.	oddělení
ONV	okresní národní výbor
OO MV	okresní oddělení Ministerstva vnitra
OO StB	okresní oddělení Státní bezpečnosti
OO VB	okresní oddělení Veřejné bezpečnosti
OÚ	obecní úřad
OV KS	okresní výbor KS
OV NB	okresní velitelství Národní bezpečnosti
por.	poručík
ppor.	podporučík
PV JZD	právní výbor JZD
ro .	ročník
sign.	signatura
sl.	slovník
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
spis. zn.	spisová značka
StB	Státní bezpečnost
strfml.	strážmistr
STS	strojná a traktorová stanice
SÚA	Státní ústřední archiv (dnes Národní archiv)
sv.	svazek
SVS	Sbor veřejné strážě
-kpt.	-tábní kapitán
-strfml.	-tábní strážmistr
ÚDV ZK	Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR
ÚSD	Ústav soudobých dějin
ÚSTR	Ústav pro studium totalitních režimů
ÚV KS	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VB	Veřejná bezpečnost
vl. n.	vlastním nákladem
vstrfml.	vrchní strážmistr
zn.	značka
ZO KS	základní / závodní organizace KS

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny archivní

Archiv bezpečnostních složek Brno - Kanice

- f. Krajská správa Ministerstva vnitra Hradec Králové, zn. B 5
- f. Personální spisy příslušníků Ministerstva vnitra 1950-1990

Archiv bezpečnostních složek Praha

- f. Agenturní svazky Centrála
- f. Agenturní svazky Hradec Králové
- f. Historický fond Ministerstva vnitra, zn. H 6 MV
- f. Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky, zn. 302
- f. Inspekce ministra vnitra I. díl 1953-1972, zn. A 8/1
- f. Kabinet státobezpečnostních materiálů 1935-1963, zn. 323
- f. Kádrová správa Federálního ministerstva vnitra Praha, zn. A 26
- f. Nemecké soudy v Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945, zn. 134
- f. Objektové svazky Hradec Králové
- f. Rozně bezpečnostní spisy po roce 1945, zn. 304
- f. Sběrka rozněných písemností 1867-1968, zn. S
- f. Sekretariát ministra vnitra I. díl 1948-1959, zn. A 2/1
- f. Sekretariát ministra vnitra II. díl 1960-1965, zn. A 2/2
- f. Svazky kontrarozvědného rozpracování 1948-1990
- f. Velitelství Státní bezpečnosti 1945-1953, zn. 310
- f. Vyšetřovací spisy Centrála, zn. V 6 MV
- f. Vyšetřovací spisy Hradec Králové, zn. V 6 HK
- f. Vytříbené spisy sekretariátu ministra vnitra 1948-1960, zn. 319
- delimitované spisy ÚDV

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

- f. Archiv Federálního shromáždění a Archiv Poslanecké sněmovny

Konfederace politických vězňů, osobní archiv Jiřího Málky

- složka Cermanová umístěná u Horek

Krajský soud v Hradci Králové o stará spisovna

- Rehabilita ní spis Rt 124/90 s p ílohovými spisy T 9/53 a 12 Tr 547/68.
- Rehabilita ní spis Rt 155/90 s p ílohovými spisy T 4/55 a 13 Tr 520/69.

Národní archiv Praha

- f. Archiv ÚV KS , Antonín Zápotocký 1887-1957
- f. Archiv ÚV KS , Branné a bezpe nostní odd lení; nezpracovaný
- f. Archiv ÚV KS , lenská evidence 1921-1989
- f. Archiv ÚV KS , Jind ich Uher, tajemník ÚV KS 1952-1953
- f. Archiv ÚV KS , Odd lení stranických orgán 1945-1956
- f. Archiv ÚV KS , Politický sekretariát ÚV KS 1951-1954
- f. Archiv ÚV KS , Stranické informace 1951-1961
- f. Archiv ÚV KS , Úst ední komise a odd lení lidové správy 1945-1989
- f. Archiv ÚV KS , Václav Kopecký 1897-1961
- f. Archiv ÚV KS , Zem d lské odd lení ÚV KS 1946-1963
- f. Konfederace politických v z eské republiky; nezpracovaný
- f. Ministerstvo potraviná ského pr myslu a výkupu zem d lských výrobk Praha 1951-1967, nezpracovaný
- f. Ministerstvo zem d lství II ó JZD 1945-1992
- f. Okupa ní v ze ské spisy II 1939-1945
- f. Policejní editelství Praha II 1914-1953, evidence obyvatelstva
- f. Policejní editelství Praha II 1914-1953, v-eobecná spisovna
- f. Správa Sboru nápravné výchovy 1945-1992; nezpracovaný
- f. Státní prokuratura Praha 1948-1952; nezpracovaný
- f. Státní soud Praha 1948-1952; nezpracovaný
- f. Ústav d jin KS 1950-1970

Obecní ú ad St flery

- kn. Kronika obce St flery I
- kn. Kronika obce St flery II (1945-1968)

Obecní ú ad Trubín

- kn. Pam tní kniha obce Trubína
- kn. Dodatky ke kronice obce Trubína

Státní oblastní archiv Zámorsk

- f. Krajská prokuratura Hradec Králové 1949-1993
- f. KV KS Hradec Králové 1945-1990
- f. Mimoádný lidový soud Hradec Králové 1945-1948
- f. Personální spisy
- f. Průmysl mléčné výroby n. p. Nový Bydčovice
- f. Rolnický cukrovar Surovátka 1849-1948

Státní okresní archiv Beroun

- f. Archiv obce Trubín 1850-1945; nezpracovaný
- f. Městská rada Počapky
- f. Místní volební rada Počapky 1874-1944
- f. MNV Trubín 1945-1976
- f. Obecná rada Počapky
- f. ONV Beroun 1945-1990
- f. Policejní přihlášky II 1918-1950

Státní okresní archiv Cheb

- f. Okresní prokuratura Cheb 1949-1994; nezpracovaný
- f. Okresní soud Cheb II 1949-2007; nezpracovaný

Státní okresní archiv Hradec Králové

- f. Archiv města Hradec Králové 1225-1945
- f. Archiv města Kukleny 1851-1942
- f. Archiv obce Jeníkovice 1832-1945
- f. Archiv obce Střelice 1871-1945
- f. Borromeum Hradec Králové
- f. JNV Hradec Králové 1949-1954
- f. JZD Ohňáky 1950-1974
- f. JZD Střelice 1946-1963
- f. Městský národní výbor Hradec Králové 1954-1990
- f. Městská rada Kukleny
- f. Mlékářské a hospodářské družstvo Nový Bydčovice 1933-1952
- f. MNV Střelice 1945-1990; nezpracovaný
- f. Neměcká městská rada Hradec Králové 1940-1945
- f. Obecná rada Kukleny

- f. Okresní prokuratura Hradec Králové; nezpracovaný
- f. Okresní soud Hradec Králové 1850-2000
- f. ONV Hradec Králové 1945-1949
- f. ONV Nový Bydřov 1945-1960
- f. OV KS Hradec Králové 1945-1989
- f. Státní zemědělské kolektivy Smiice 1920-1953
- f. Základní kolektivy Střelce 1788-1991

Státní okresní archiv Jičín

- f. Základní devítiletá kolektiva Slavhostice 1929-1975; nezpracovaný

Státní okresní archiv Trutnov

- f. Archiv obce Dolní Lánov 1794-1945
- f. JZD Dolní Lánov 1950-1977; nezpracovaný
- f. M NV Hostinné 1945-1990
- f. MNV Dolní Lánov 1945-1990; nezpracovaný
- f. MNV Rudník 1945-1990; nezpracovaný
- f. MO KS Dolní Lánov 1947-1952; nezpracovaný
- f. Okresní úřad Trutnov II 1990-2002
- f. ONV Vrchlabí 1945-1960
- f. OV KS Vrchlabí 1945-1960

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunistů o staré spisovně

- spis ÚDV-16/VtB-96
- spis ÚDV-10/VtB-97

Vojenský archiv a Centrální registratura Trnava

- f. Osobné spisy

Vojenský ústřední archiv a Vojenský historický archiv Praha

- f. Registrační karty
- f. Sbírnice 255 (osobní spisy účastníků národního boje za osvobození podle zák. 255/46 Sb.)

- BÁRTA, Milan (ed.). *Inspekce ministra vnitra v letech 1953-1989: výběr dokumentů*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. ISBN 978-80-87211-27-4.
- JECH, Karel (ed.). *Vystoupení selských rodin v Akci K(kulaci) 1951-1953*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1992. Dokumenty o perzekuci a odporu, sv. 3.
- JUNCOVÁ, Jiřina a PŮBENÍ KOVÁ, Jana (eds.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství a vznik JZD 1948-1949*. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. ISBN 80-85475-23-5.
- KRILEK, Jozef (ed.). *Sborník vybraných usnesení stranických a státních orgánů k zemědělské politice. 1. díl, 1948-1969*. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1974.
- PŮBENÍ KOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Vznik JZD - 1950*. Praha: Státní ústřední archiv, 1998. ISBN 80-85475-51-0.
- PŮBENÍ KOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Vznik JZD - 1951*. Praha: Státní ústřední archiv, 1999. ISBN 80-85475-59-6.
- PŮBENÍ KOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Vznik JZD - 1952*. Praha: Státní ústřední archiv, 2000. ISBN 80-85475-65-0.
- PŮBENÍ KOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Vznik JZD - 1953*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002. ISBN 80-85475-80-4.
- PŮBENÍ KOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD - 1945*. Praha: Státní ústřední archiv, 2003. ISBN 80-85475-98-7.
- PŮBENÍ KOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD - 1946*. Praha: Státní ústřední archiv, 2004. ISBN 80-86712-16-8.
- PŮBENÍ KOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD - 1947*. Praha: Národní archiv, 2005. ISBN 80-86712-27-3.
- PŮBENÍ KOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1954*. Praha: Národní archiv, 2008. ISBN 978-80-86712-47-5.
- SNÍTIL, Zdeněk (ed.). *Sborník studijních materiálů k eskoslovenským dějinám z období 1948-1953, díl II*. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1969.

Prameny ti-t né

- KO ÁTKO, Ji í. *P echod k hospodá sky pokro ilej-ím výrobním formám v zem d lství: referát z úst ední konference ideových a výchovných pracovník v Praze 1.-3. dubna 1949.* Praha: ÚV KS , 1949.
- *Lidové proudy: krajský orgán s. strany národn socialistické na Královéhradecku*, ro . 47 (1947).
- LYSENKO, Trofim Denisovi . *Jarovisace jaré p-enice, je mene, ovs a prosa.* Praha: Brázda, 1951. Za vysoké výnosy, za vysokou uflitkovost, sv. 14.
- *Pochode : krajský orgán KS pro Hradecko*, ro . 38 (1952), ro . 39 (1953).
- *Rudé právo: úst ední orgán KS* , ro . 33 (1953).
- *Srp a kladivo: okresní noviny Vrchlabska*, zvlá-tní vydání 19.9.1952.
- *Vesnické noviny královéhradeckého okresu*, ro . IV (1953).
- *Vesnické Zem d lské noviny na pomoc novinám okresu Hradec Králové*, zvlá-tní vydání 27.9.1953.
- *Za socialistickou vesnici Novobydřovska*, ro . IV (1953).
- *Zem d lské noviny*, ro . IX (1953).

Dal-í prameny

- Korespondence s Jaroslavou Vanclovou, starostkou obce Dolní Kalná, z ervence 2014.
- Rozhovor autora s Gertrudou Svobodovou (1931), bývalou kroniká kou obce Trubín, v Trubín dne 29.10.1952.
- Rozhovor autora se Zdenkou Posovou, kroniká kou obce Trubín, v Trubín dne 29.10.1952.
- Rozhovor autora s Otto Ku erou, kroniká em obce St flery, ve St flerách dne 25.6.2013.

Literatura

- *25 let socializace vesnice na Trutnovsku.* Trutnov: eská zem d lská spole nost, 1974.
- ANTO™ Zden k. K návaznosti p edsocialistických a socialistických forem zem d lského drufstevnictví v eských zemích. In KRATOCHVÍLOVÁ, fielmíra (ed.). *eskoslovenské zem d lství o ima historik* . Praha: Ústav d jin socialismu, 1969, s. 63-71.

- BALCAR, Vladimír a RŮŽIČKOVÁ, Jiřina a TRNKA, Josef et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN 80-250-1310-3 (I. díl). ISBN 80-250-1311-1 (II. díl).
- BALIUKIUS, Lionginas. *Deník partyzána Dz kase: 23. června 1948 - 6. června 1949*. Praha: Naše vojsko, 2013. ISBN 978-80-206-1350-9.
- BALOŠKAITE, Rasa. Semiological Guerrilla Warfare: Strategies of Resistance under the Soviet Rule in Lithuania. In *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě: sborník k mezinárodní konferenci*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010, s. 73-82.
- BARNOVSKÝ, Michal. Prestávka mezi první a druhou etapou kolektivizace. In RAJČIČKOVÁ, Blanka (ed.). *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, s. 236-237. Studie Slováckého muzea, sv. 7. ISBN 80-86185-18-4.
- BELEITES, Michael a GRAEFE, Friedrich Wilhelm a GRÜNBAUM, Robert (eds.). *Klassenkampf gegen die Bauern: die Zwangskollektivierung der ostdeutschen Landwirtschaft und ihre Folgen bis heute*. Berlin: Metropol, 2010. ISBN 978-3-940938-96-1.
- BEZDÍČKOVÁ, Hana a HLOUŠEK, Ladislav. *Rolnický cukrovar v Syrovátce, akciová společnost 1849 a 1948 (1950)*. Inventář. Státní oblastní archiv Zámorsk, 1988.
- BÍLEK, Libor. Agenturní centra Státní bezpečnosti a její vedoucí Erich Mach: poznámky k fungování těchto tajných spolupracovníků v letech 1948-1950. In *Securitas Imperii* 25, 2014, s. 132-182. ISSN 1804-1612.
- BIOLKOVÁ, Jindra. Ohlas zemědělské politiky v první etapě kolektivizace v Ostravském kraji. In BLAŠEK, Petr a KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 209-223. ISBN 978-80-7363-226-7.
- BLAŠEK, Petr a KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita a Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-226-7.
- BLAŠEK, Petr a JECH, Karel a KUBÁLEK, Michal (eds.). *Akce šKů. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra a Česká zemědělská univerzita, 2010. ISBN 978-80-213-2033-8.
- BLEIERE, Daina. Repressions against farmers in Latvia in 1944-1953. In NOLLENDORFS, Valters et al. *The hidden and forbidden history of Latvia under Soviet and Nazi occupations 1940-1991: selected research of the Commission of the Historians of Latvia*. Riga: Institute of the History of Latvia, 2005, s. 242-253. Symposium of the Commission of the Historians of Latvia, vol. 14. ISBN 9984-601-92-7.

- BOKOVOY, Melissa K. *Peasants and Communists: Politics and Ideology in the Yugoslav Countryside, 1941-53*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1998. ISBN 0-8229-4061-2.
- BOŤÍK, Jan ó VÁCHOVÁ, Jana (eds.). *Kronika kolektivizace malé vesnice: zápisky mlado ovského rolníka Jana Bo-ťíka o ťivot v letech 1945-1959*. Praha: Ústav pro soudobé d jiny AV R, 2008. Studijní materiály ÚSD AV R.
- BRABENCOVÁ, Jana. eské vy-í dív í zem d lské -kolství v letech 1880ó 1924. In RAŤICOVÁ, Blanka (ed.). *Politická a stavovská zem d lská hnutí ve 20. století*. Uherské Hradi-t : Slováké muzeum, 2000, s. 259-264. Studie Slovákého muzea, sv. 5. ISBN 80-86185-11-7.
- BROWN, Kate. *A biography of no place: from ethnic borderland to Soviet heartland*. Cambridge: Harvard University Press, 2004. ISBN 0-674-01168-6.
- B EZINA, Vladimír ó PERNES, Ji í (eds.). *Záv re ná fáze kolektivizace zem d lství v eskoslovensku 1957-1960: sborník p ísp vk* . Brno: Stilus, 2009. ISBN 978-80-87122-04-4.
- BUREŤ, Josef. *Jak jsem v dev ta ty icátém utekl hledat svobodu do Sov tského svazu, ve zdraví p efil v zení a vyhnanství a zase se vrátil dom* . Praha: Prostor, 2004. ISBN 80-7260-128-8.
- BUREŤOVÁ, Jana. Prosazování sov tského modelu do eskoslovenského zem d lství. In *Sborník Vojenské akademie v Brn* . ada C, mimo ádné íslo. Brno, 1994, s. 395-402.
- BUREŤOVÁ, Jana. Zem d lská politika v eskoslovensku v letech 1948ó1960 jako sou ást vývoje komunistických reťim v Evrop . In *Sborník prací moravských historik* . Praha: Ústav pro soudobé d jiny AV R, 1996, s. 87-128. Studijní materiály výzkumného projektu eskoslovensko 1945-1967, sv. 21.
- BUREŤOVÁ, Jana. Osudy eskoslovenského zem d lství po druhé sv tové válce (1945-1960). In *Historický obzor* 7-8/1997, s. 177-180. ISSN 1210-6097.
- BUREŤOVÁ, Jana. Zem d lství v eských zemích a na Slovensku v podmínkách školektivizaceó 1949-1960: poznámky k p evratu v ťivot a práci zem d lc . In *esko-slovenská historická ro enka*, Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 197-203. ISSN 1214-8334.
- BUREŤOVÁ, Jana. K problematice výzkumu d jin eskoslovenského zem d lství po druhé sv tové válce. In *Podíl Franti-ka Kutnara a agrárního d jepisevtví na formování obrazu eské minulosti: sborník referát z v decké konference konané ve dnech 24.-25.4.1998 v lázních Sedmihorkách*. Semily: SOKA, 1998, s. 103-108. Z eského ráje a Podkrkono-í ó Supplementum 4. ISBN 80-901284-9-1.
- BUREŤOVÁ, Jana. Zem d lství Olomouckého kraje na p elomu 40. a 50. let 20. století. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica* 27-1996, Olomouc 1998, s. 103-115. ISSN 0139-6080.
- BUREŤOVÁ, Jana. Zdrufstev ování nebo kolektivizace zem d lství po roce 1948? In *Osudy zem d lského drufstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradi-t :

- Slovácké muzeum, 2002, s. 223-228. Studie Slovákckého muzea, sv. 7. ISBN 80-86185-18-4.
- BUREŤOVÁ, Jana. Politický a institucionálny rámec kolektivizace země d lství v eskoslovensku se zam ením na historická východiska. In BLAŤEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK Michal (eds.). *Akce ťKō. Vyhnaní sedlák a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 17-60. ISBN 978-80-213-2033-8.
 - BUREŤOVÁ, Jana. Problematika výzkumu d jin kolektivizace v eskoslovensku a v eské republice. In ROKOSKÝ, Jaroslav ó SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v eskoslovensku*. Praha: Ústav pro studium totalitních reŤim , 2013, s. 23-31. ISBN 978-80-87211-96-0.
 - BUREŤOVÁ, Jana. The collectivization of agriculture in Czechoslovakia: the imposition of the Soviet communist model on the Czechoslovak agriculture after the Second World War, 1945-1960. In KUB , Eduard ó LORENZ, Torsten ó MÜLLER, Uwe ó ŤOUŤA, Ji í (Hg.). *Agrarismus und Agrarreliten in Ostmitteleuropa*. Berlin ó Praha: Berliner Wissenschafts-Verlag ó Doko án, 2013, s. 621-645. ISBN 978-80-7363-502-2.
 - BURSÍK, Tomá-. *Ztratily jsme mnoho asu... Ale ne sebe!: ťivoty politických v ze ky v eskoslovenských v znicích padesátých a -edesátých let dvacátého století*. Praha: Ú ad dokumentace a vy- et ování zlo in komunismu, 2006. Se-ity ÚDV, . 15. ISBN 80-86621-25-1.
 - CAMBEL, Samuel (ed.). *Kapitoly z dejín socialistického pol'nohospodárstva v eskoslovensku*. Bratislava: Pravda, 1982.
 - CAMBEL, Samuel (ed.). *Formovanie triedy družstevného ro níctva v eskoslovensku: kapitoly z dejín socialistického po nohospodárstva v eskoslovensku*. Bratislava: Pravda, 1984.
 - CAMBEL, Samuel (ed.). *Ku vzniku a za iatkom JRD v SSR: kapitoly z dejín socialistického po nohospodárstva v eskoslovensku*. Bratislava: Pravda, 1985.
 - CAMBEL, Samuel (ed.). *Skúsenosti KS a KSSZ z rie- enia ro nickej otázky za socializmu: kapitoly z dejín socialistického po nohospodárstva v eskoslovensku*. Bratislava: Pravda, 1985. Zborník Ústavu marxizmu-leninizmu ÚV KSS, ro . 24, . 1.
 - CAMBEL, Samuel (ed.). *Na-e po nohospodárstvo v období dobudovávania základov socializmu: kapitoly z dejín socialistického po nohospodárstva v eskoslovensku*. Bratislava: Pravda, 1986. Zborník Ústavu marxizmu-leninizmu ÚV KSS, ro . 40, . 4.
 - CAMBEL, Samuel ó KRATOCHVÍLOVÁ, fielmíra. P edb ťné výsledky výskumu dejín kolektivizácie eskoslovenského po nohospodárstva. In *eskoslovenský asopis historický*, ro . 34, 1986, s. 171-190.
 - CAMBEL, Samuel. *Pä desiate roky na slovenskej dedine: naj ať-ie roky kolektivizácie*. Pre-ov: Universum, 2005. ISBN 80-89046-26-6.

- CIHLÁ , Ji í. *Vesnice severovýchodních ech od osvobození 1945 do Února 1948*. Hradec Králové: Kruh, 1975.
- CÍLEK, Roman. *as p elomu*. Ústí nad Labem: Severo eské nakladatelství, 1985.
- CONQUEST, Robert (ed.). *Agricultural workers in the U.S.S.R.* New York ó Washington: Frederick A. Praeger, 1969.
- CONQUEST, Robert. *The harvest of sorrow: Soviet collectivization and the terror-famine*. New York: Oxford University Press, 1986. ISBN 0-19-504054-6.
- CRISTOLOVEANU, Catalin. Conflict in the Countryside: Peasants, Resistance and the Romanian Communist State during Collectivization, 1949-1953. In *Protikomunistický odboj v strednej a východnej Európe: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2012, s. 564-597. ISBN 978-80-89335-50-3.
- APKA, Franti-ek ó SLEZÁK, Lubomír ó VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohrani í eských zemí po druhé sv tové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2.
- ORNEJOVÁ, Ivana. Klíнец ó nástin d jin st edo eské obce: mikrohistorická rta. In *Marginalia historica: asopis pro d jiny vzd lanosti a kultury* 2/2011, s. 39-71. ISSN 1804-5367.
- *ty icet let budování socialismu na Kolínsku: 1945-1985*. Kolín: Komise regionálních d jin p i OV KS , 1985.
- DANILOV, V. P. *Rural Russia under the new regime*. Bloomington ó London: Indiana University Press ó Hutchinson, 1988. ISBN 0-09-173007-4.
- DAVÍDEK, Franti-ek (ed.). *Sborník vzpomínek a dokument o zakládání a rozvoji jednotných zem d lských družstev v okrese Nymburk: 1949-1974*. Nymburk: Okresní zem d lská správa, 1974.
- DAVIES, R. W. *The Socialist offensive: The Collectivisation of soviet agriculture, 1929-1930*. London ó Basingstoke: Macmillan, 1980. The Industrialisation of Soviet Russia 1. ISBN 0-333-26171-2.
- DAVIES, R. W. *The Soviet Collective Farm, 1929-1930*. London ó Basingstoke: Macmillan, 1980. The Industrialisation of Soviet Russia 2. ISBN 0-333-26172-0.
- DAVIES, R. W. ó WHEATCROFT, Stephen G. *The years of hunger: Soviet agriculture, 1931-1933*. New York: Palgrave Macmillan, 2004. The Industrialisation of Soviet Russia 5. ISBN 0-333-31107-8.
- D DINA, Václav. *Tvá na-í vlasti a její vývoj*. Praha: Sfinx, 1925.
- DOBROVOLNÁ, Monika. Úloha propagandy na stránkách regionálního tisku v procesu kolektivizace p dy na Chot bo sku. In ROKOSKÝ, Jaroslav ó SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v eskoslovensku*. Praha: Ústav pro studium totalitních reffim , 2013, s. 151-159. ISBN 978-80-87211-96-0.
- DOLEfiAL, Jan ó KMONÍ EK, Josef ó PEKÁREK, Ji í. *Kdyfl mizely meze: kapitoly z kolektivizace východo eského zem d lství v letech 1949ó1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987.

- DOUBEK, Zdeněk a REZKOVÁ, Helena. *Létání a letiště v Hradci Králové*. Vlkov: Helena Rezková, 2011. ISBN 978-80-904449-1-1.
- DUDEK, František. *Po útky epného cukrovárnictví v echách: p ísp vek k hospodá ským d jinám 30. a 40. let 19. století*. Pod brady: Oblastní muzeum, 1973. Práce oblastního muzea v Pod bradech, řada B, .9.
- DUNAJOVEC, Jozef a PODSTUPKA, Leopold (eds.). *Kronika rodnej zeme*. Bratislava: Príroda, 1974.
- DVO ÁK, Aleš. *Pluhem a perem: p íb h rodu Prok p k z Kutlí u Kolína*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-285-4.
- DVO ÁK, Tomáš. *Vnit ní odsun 1947-1953*. Brno: Matice moravská, 2012. ISBN 978-80-86488-92-9.
- DVO ÁKOVÁ, Zora. *Z letopis t etího odboje*. Praha: Josef H íbal, 1992. ISBN 80-900892-3-2.
- EMMERT, František. *e-i ve Wehrmachtu: zaml ované osudy*. 2. vyd. Praha: Auditorium, 2012. ISBN 978-80-87284-31-5.
- ENGERMAN, David C. *Know your enemy: the rise and fall of America's Soviet experts*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-532486-0.
- FEEST, David. *Zwangskollektivierung im Baltikum: die Sowjetisierung des estnischen Dorfes 1944-1953*. Köln: Böhlau, 2007. ISBN 978-3-412-06706-9.
- FEIERABEND, Ladislav Karel. *Zem d lské družstevnictví v eskoslovensku do roku 1952*. Volary: Stehlík, 2007. ISBN 978-80-86913-03-2.
- FEIGE, Jakub. *Budování nové epochy: kolektivizace zem d lství ve vsi Horská Kamenice*. Litom íce: Státní oblastní archiv v Litom ících, 2014. ISBN 978-80-904381-3-2.
- FIAMOVÁ, Martina. Cesta k socializácii eskoslovenského po nohospodárstva. In *Pamä národa* 02/2009, s. 16-31. ISSN 1336-6297.
- FIAMOVÁ, Martina. Kritické obdobie v kolektivizácii vidieka a dramatické udalosti roka 1953 v Pre-ovskom kraji na príklade obce Kel a. In *Pamä národa* 03/2010, s. 57-64. ISSN 1336-6297.
- FIAMOVÁ, Martina. Metódy presvied ania ro níkov na vstup do jednotných ro níckych družstiev na prelome 50. a 60. rokov. In *Pamä národa* 03/2012, s. 74-89. ISSN 1336-6297.
- FIAMOVÁ, Martina. šVydejte nám krásy, my družstvo nechceme!õ Bezpe nostná situácia v Pre-ovskom kraji v roku 1953. In *Securitas Imperii* 21, 2012, s. 150-181. ISSN 1804-1612.
- FIGES, Orlando. *Peasant Russia, civil war: the Volga countryside in revolution, 1917-1921*. London: Phoenix Press, 2001. ISBN 1-84212-421-8.
- FINGER, Stefan. *Widerstand gegen die Kollektivierung der Landwirtschaft in der DDR 1952-1961*. Hamburg: Diplomarbeiten Agentur, 2000. ISBN ISBN 978-3838624884.

- FITZPATRICK, Sheila. Ascribing class: the construction of social identity in Soviet Russia. In *Journal of Modern History* 65 (12/1993), s. 745-770. ISSN 0022-2801.
- FITZPATRICK, Sheila. *Stalin's peasants: resistance and survival in the Russian village after collectivization*. New York - Oxford: Oxford University Press, 1994. ISBN 0-19-510459-5.
- FITZPATRICK, Sheila. Signals from below: Soviet letters of denunciation of the 1930s. In FITZPATRICK, Sheila a GELLATELY, Robert (eds.). *Accusatory practices: denunciation in modern European history, 1789-1989*. Chicago a London: University of Chicago Press, 1997, s. 85-120. ISBN 0-226-25274-4.
- FITZPATRICK, Sheila a SLEZKINE, Yuri (eds.) *In the Shadow of Revolution: life stories of Russian women from 1917 to the Second World War*. Princeton: Princeton University Press, 2000. ISBN 0-691-01949-5.
- FITZPATRICK, Sheila. The Question of Social Support for Collectivization. In *Russian History* 37, 2010, s. 153-177. ISSN 0094-288X.
- FRIEDMAN, Edward a PICKOWICZ, Paul G. a SELDEN, Mark. *Chinese Village, Socialist State*. New Haven a London: Yale University Press, 1991. ISBN 978-0-300-05428-6.
- FROLEC, Václav (ed.). *Socializace vesnice a prom ny lidové kultury: p ehledy výsledk výzkumu*. Uherské Hradi-t : Slovákcké muzeum, 1981.
- FROLEC, Václav (ed.). *Socializace vesnice a prom ny lidové kultury. Sborník materiál z II. seminá e šSocializace vesnice a prom ny lidové kultury v Jihomoravském krajiõ (26.-27.1.1982 Stráfnice)*. Uherské Hradi-t : Slovákcké muzeum, 1983.
- FROLÍK, Jan. Nástin organiza ního vývoje státn bezpe nostních slofek Sboru národní bezpe nosti v letech 1948a1989. In *Sborník archivních prací*, ro . XLI (1991), . 2, s. 447-510. ISSN 0036-5246.
- FROMMER, Benjamin. *Národní o ista: retribuce v povále ném eskoslovensku*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1838-0.
- GA OUREK, Ivan a NEHN VAJSA, Ji í. *fialá ovaní, pronásledovaní a zneuznaní: sv dectví je-t flijících ob tí stalinismu v eských zemích*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1718-X.
- GIRNIUS, Kestutis K. The collectivisation of Lithuanian agriculture, 1944a1950. In *Soviet Studies*, vol. 40, iss. 3, 1988, s. 460-478. ISSN 0038-5859.
- GLASSHEIM, Eagle. Etnické istky, komunismus a devastace flivotního prost edí: vytvá ení nové identity severo eského pohrani í (1945a1989). In *Soudobé d jiny* 3-4/2005, s. 432-464. ISSN 1210-7050.
- GMITRUK, Janusz a NAWROCKI, Zbigniev (eds.). *Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1944-1956): materiały z konferencji naukowej 5-6 grudnia 2002 r. w Rzeszowie*. Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego a Instytut Pami ci Narodowej, 2003. ISBN 83-87838-78-0.

- GMITRUK, Janusz ó NAWROCKI, Zbigniew (eds.). *Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1956-1989): materiały z konferencji naukowej 27-28 listopada 2003 r. w Rzeszowie pt. "Wie i ruch ludowy a władza w PRL w latach 1956-1989"*. Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego ó Instytut Pami ci Narodowej, 2004. ISBN 83-87838-99-3.
- GRASSHOF, Udo. šSuizidales Klima ð während der Zwangskollektivierung im Frühjahr 1960. In BELEITES, Michael ó GRAEFE, Friedrich Wilhelm ó GRÜNBAUM, Robert (eds.). *Klassenkampf gegen die Bauern: die Zwangskollektivierung der ostdeutschen Landwirtschaft und ihre Folgen bis heute*. Berlin: Metropol, 2010, s. 33-45. ISBN 978-3-940938-96-1.
- GRAZIOSI, Andrea. *The Great Soviet Peasant War: Bolsheviks and Peasants, 1917-1933*. Cambridge, Massachusetts: Ukrainian Research Institute, Harvard University, 1996. ISBN 0-916458-83-0.
- GULA, Marián. Vývoj typ spolupracovník kontrarozv dky StB ve sm rnicích pro agenturní práci. In *Securitas Imperii: sborník k problematice bezpe nostních slufieb* 1, 1994, s. 6-17. ISBN 80-85821-13-3.
- HÁJEK, Pavel. *Jde pevn kup edu na-e zem: krajina eských zemí v období socialismu 1948-1989*. Praha: Malá Skála, 2008. ISBN 978-80-86776-07-1.
- HALFIN, Igal. *Intimate enemies: demonizing the Bolshevik opposition, 1918-1928*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2007. ISBN 978-0-8229-4329-7.
- HAUKANES, Haldis. *Velká dramata - oby ejné řivoty: postkomunistické zku-enosti eského venkova*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-26-1.
- HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990. ISBN 80-85207-01-X.
- HELLBECK, Jochen. *Revolution on my mind: writing a diary under Stalin*. Cambridge: Harvard University Press, 2006. ISBN 0-674-02174-6.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. (3. vyd.) Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.
- HINDUS, Maurice. *Red Bread: Collectivization in a Russian Village*. Bloomington: Indiana University Press, 1988. ISBN 0-253-20485-2.
- HLADÍK, Ond ej. Justi ní statek Javorník. In *Historická penologie*, 3/2011, s. 35-46.
- HLADÍK, Ond ej ó STEINOVÁ, Ľarka. *Justi ní statky: v zni a zem d lství*. Praha: Národní zem d lské muzeum ó Mervart, 2012. ISBN 978-80-86874-42-5.
- HLAVOVÁ, Viera. *Kulak - triedny nepriate : šdedinský bohá ð v kontexte kolektivizácie na Slovensku (1949-1960)*. Bratislava: Veda, 2010. ISBN 978-80-224-1128-8.
- HOLÁ, V ra ó VICHEREK, Efrem (eds.). *Neoby ejná doba: vzpomínky pr kovník socialistického zem d lství*. Praha: Svoboda, 1980.

- HOLLOS, Marida ó MADAY, Bela C. (eds.). *New hungarian peasants: an East Central European experience with collectivization*. New York: Brooklyn College Press, 1983. ISBN 0-88033-024-4.
- HORYNA, Václav. *Vlastiv da Královéhradecka: kulturní a hospodá ský snímek okresu*. Hradec Králové: Okresní pedagogické st edisko, 1968.
- HRABA, Zden k. *Kolektivizace a transformace eskoslovenského a eského zem d lství v letech 1945-2004: právn normativní pohled*. Praha: Vladimír Lelek, 2013. ISBN 978-80-904837-4-3.
- HUANG, Philip C.C. *The peasant family and rural development in the Yangzi Delta, 1350-1988*. Stanford: Stanford University Press, 1990. ISBN 0-8047-1788-5.
- CHARBUSKÝ, Milo– - KMONÍ EK, Josef. *fiivot v zatemn ní: kapitoly z let 1938-1945 ve východních echách*. Hradec Králové: Kruh, 1980.
- CHELCEA, Liviu. šHere in Reviga, there was nobody to vage the class struggle: collectivization in Reviga, Baragan plain (Bucharest region). In IORDACHI, Constantin ó DOBRINCU, Dorin (eds.). *Transforming peasants, property and power: the collectivization of agriculture in Romania, 1949-1962*. Budapest: Central European University Press, 2009, s. 399-422. ISBN 978-963-9776-25-8.
- CHOMA, Dimitrij. Vývoj zem d lské výroby a zm ny její struktury v SR a SSR v období let 1948-1971. In *Zem d lská ekonomika*, ro . 18 (1972), . 9-10, s 691-700.
- IORDACHI, Constantin ó DOBRINCU, Dorin (eds.). *Transforming peasants, property and power: the collectivization of agriculture in Romania, 1949-1962*. Budapest: Central European University Press, 2009. ISBN 978-963-9776-25-8.
- IORDACHI, Constantin ó BAUERKÄMPER, Arnd (eds.). *The Collectivization of Agriculture in Communist Eastern Europe: comparison and entanglements*. Budapest ó New York: Central European University Press, 2014. ISBN 978-6155225635.
- JAKOVLEV, Aleksandr Nikolajevi . *Rusko plné k ífl : od vpádu do pádu bol-evismu*. Brno: Dopln k, 2008. ISBN 978-80-7239-211-7.
- JANOUC, Franti-ek - KOLMAN, Arno-t. *Jak jste tak mohli flít?: dialog generací*. Praha: Novela bohémica, 2011. ISBN 978-80-904573-3-1.
- JARKOVSKÁ, Lucie. *Ve slufbách ministerstva vnitra: JUDr. Jan Chudoba (1898-1983)*. Dissertationes historicae, 9/2003. Hradec Králové: Ústav historických v d PdF UHK, 2003. ISBN 80-239-2421-4.
- JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata, i spravedlnost?: mimo ádné lidové soudy 1945-1948 na Královéhradecku*. Praha: Prostor, 2008. ISBN 978-80-7260-206-3.
- JAROSZ, Dariusz. Pol-tí rolníci a kolektivizace. In *Soudobé d jiny* 2/1997, s. 292-305. ISSN 1210-7050.
- JAROSZ, Dariusz. *Polityka wędz komunistycznych w Polsce w latach 1948-1956 a chępi*. Warszawa: DiG, 1998. ISBN 83-7181-036-9.

- JATEK, Peter (ed.). *Interpretácia dokumentov Týmnej bezpe nosti: zborník z vedeckej konferencie Bratislava 16. novembra 2010*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2011. ISBN 978-80-89335-46-6.
- JECH, Karel. Vylou ení selských d tí ze zem d lských –kol (1951-1953). In *Stránkami soudobých d jin: sborník statí k p ta-edesátinám historika Karla Kaplana*. Praha: Ústav pro soudobé d jiny AV R, 1993, s. 123-141. ISSN 80-85270-16-1.
- JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945ó1960*. Praha: Ústav pro soudobé d jiny AV R, 2001. Se–ity Ústavu pro soudobé d jiny, sv. 35. ISBN 80-7285-010-5.
- JECH, Karel. Strasti a nad je selského stavu (od velké krize po na–e dny). In N MEC, Stanislav (ed.). *Kolektivizace ó zlo in proti venkovu*. Praha: Asociace soukromého zem d lství R, 2004, s. 9-128.
- JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhán ní sedlák z p dy*. Praha: Vy–ehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7.
- JENSEN, Henrik (ed.). *Rebellion and resistance*. Pisa: Plus-Pisa University Press, 2009. ISBN 978-88-8492-649-4.
- JI ÍNSKÝ, Petr. Socializáto i venkova? Tajemníci místních národních výbor na Moravskobud jovicku v prvních letech komunistického reffimu 1949-1954. In *Západní Morava: vlastiv dný sborník 6*, Brno: Muzejní a vlastiv dná spole nost, 2002, s. 74-103. ISSN 1211-8931.
- JIRÁSEK, Zden k. *Vývoj textilního pr myslu v severovýchodních echách v letech 1945-1960*. Ústí nad Orlicí: Výzkumný ústav bavlná ský, 1988.
- JIRÁSEK, Zden k. *Nechanická aféra 1947*. Hradec Králové: Státní okresní archiv, 1992.
- JOHNSTON, Timothy. *Being Soviet: identity, rumour, and everyday life under Stalin 1939-1953*. Oxford: Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-960403-6.
- J NA, Jind ich (ed.). *Monografie Ho ovicka a Berounska*. Díl VI., 1918-1928. Praha: Redak ní kruh u itelstva nákladem vlastním, 1931.
- JURMAN, Hynek. *Smrt pod Kv tnicí*. Tým pánov nad Svratkou: Hynek Jurman vl. n., 2001. ISBN 80-238-8954-0.
- KABRHEL, Jaroslav et al. *30 let vývoje s. zem d lství a jeho dal–í perspektivy*. Praha: Horizont, 1975.
- KALINOVÁ, Lenka. *Východiska, o ekávání a realita povále né doby: k d jinám eské spole nosti v letech 1945-1948*. Praha: Ústav pro soudobé d jiny AV R, 2004. ISBN 80-7285-043-1.
- KALOUS, Jan. *Tým pán Pla ek: fřivot zpravodajského fanatika ve slufbách KS .* Praha: Ústav pro studium totalitních reffim , 2010. ISBN 978-80-87211-39-7.
- KALOUS, Jan. Rizika materiál Státní bezpe nosti: n kolik bod k práci s dokumenty v eské republice. In JATEK, Peter (ed.). *Interpretácia dokumentov*

- Ústavní bezpečnost: zborník z vedeckej konferencie Bratislava 16. novembra 2010. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2011, s. 55-61. ISBN 978-80-89335-46-6.
- KALOUS, Jan. Víra a odboj proti kolektivizaci. In ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v eskoslovensku*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 205-215. ISBN 978-80-87211-96-0.
 - KANDERT, Josef. *Každodenní život vesni aneb život na Slovensku v –edesátých a osmdesátých letech 20. století*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0782-4.
 - KÁČER, Otakar et al. *Ostravská průmyslová oblast v období kolektivizace eskoslovenské země*. Ostrava: Pedagogická fakulta v Ostravě, 1987.
 - KAPLAN, Karel. *Mocní a bezmocní*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1989. ISBN 0-88781-209-0.
 - KAPLAN, Karel. *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-1975: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. Sešit Ústavu pro soudobé dějiny, sv. 9. ISBN 80-85270-15-3.
 - KAPLAN, Karel. *Nebezpečí naší bezpečnosti*. Brno: Doplněk, 1999. ISBN 80-7239-024-4.
 - KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického eskoslovenska. Doba tání 1953-1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-86598-98-5.
 - KAPLAN, Karel. *Přeměny české společnosti (1948-1960). část druhá, Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. Česká společnost po roce 1945, sv. 9. ISBN 978-80-7285-155-3.
 - KARCZ, Jerzy F. Comparative study of transformation of agriculture in centrally planned economies: the Soviet Union, Eastern Europe and mainland China. In THORBECKE, Erik (ed.). *The Role of Agriculture in Economic Development*. New York: National Bureau of Economic Research, 1970, s. 235-276. Universities-National Bureau conference series, 21. ISBN 0-87014-203-8
 - KASZETA, Daniel J. Lithuanian resistance to foreign occupation 1940-1952. In *Lituanus: Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences*, vol. 34, no. 3, Fall 1988. ISSN 0024-5089.
 - KATKAUSKIENĖ, Vanda. Student Unrest in Lithuania after Stalin's Death, 1953-1960. In *Lithuanian Historical Studies*, 2000, vol. 5, s. 176-192. ISSN 1392-2343.
 - KATKA, Václav. *Neukázněnost a neangažovanost: disciplinace a lenost v Komunistické straně eskoslovenska v letech 1948-1952*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů a Conditio humana, 2014. ISBN 978-80-87912-02-7.
 - KLIGMAN, Gail a VERDERY, Katherine. *Peasants under siege: the collectivization of Romanian agriculture, 1949-1962*. Princeton: Princeton University Press, 2011. ISBN 978-0-691-14973-8.
 - KLIMEŠ, Pavel. *Krajina Krkonoš – v proměnách století. Riesengebirgslandschaft in hundertjähriger Wandlung*. Horní Maršov: Veselý výlet, 2007. ISBN 978-80-902093-1-2.
 - KLÍMOVÁ, Petra a WIPLER, Jan. *Jednotné zemědělské družstvo Střelčice (1945) 1947-1963 (1964)*. Inventář. Státní okresní archiv Hradec Králové 1989.

- KMONÍ EK, Josef. Osídlování pohraničí severovýchodních částech 1945-1952. In *Krkonoše a Podkrkonoší: vlastivědný sborník muzea Trutnov* 3, 1967, s. 225-232.
- KÕLL, Anu Mai. *The village and the class war: anti-kulak campaign in Estonia*. Budapest: Central European University Press, 2013. ISBN 978-615-5225-14-7.
- KOPEJTKOVÁ, Drahomíra. *Po útky socialistického zemědělského družstevnictví v Československu (1948-1953): studie o budování JZD se zvláštním zřetelem na situaci v pražských přírodních okresech*. Praha: Academia, 1987. Studie SAV, 6/1987.
- KOŘÁTKO, Jiří. *Zemědělství, kolektivizace rolnických usedlostí a obdělávané plochy*. Praha: Prokopová, 1935.
- KOŘÁTKO, Jiří. *30 let sovětského zemědělství*. Praha: Svaz přátel SSSR - Společnost pro kulturní styky se SSSR - Orbis, 1947.
- KOŘÁTKO, Jiří. *Jak přešla jednotná zemědělská družstva a státní statky k zvelebení národního zemědělství*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1949.
- KOŘÁTKO, Jiří. *Jak pracují sovětsí rolníci*. Praha: Svaz československo-sovětského přátelství, 1950.
- KOŘÁTKO, Jiří. *Stalin a kolektivizace sovětského zemědělství*. Praha: Orbis, 1953.
- KOVÁŘ, Pavel. *Otec kulak, syn zelený baron: příběh Haškova selského rodu a obrázky ze života Úhonic*. Praha: Riopress, 2004. ISBN 80-86221-79-2.
- KOZÁK, Jan. *Horký dech: tři novely*. Praha: československý spisovatel, 1961.
- KOZÁK, Jan. *Dramatické kapitoly z bojů o kolektivizaci vesnice*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.
- *Krajem koruny země: vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Město Lanškroun, 2002. ISBN 80-238-9081-6.
- KRAMER, Mark. The Early Post-Stalin Succession Struggle and Upheavals in East-Central Europe: Internal-External Linkages in Soviet Policy Making (part 1). In *Journal of Cold War Studies*, Winter 1999, vol. 1, no. 1, s. 17-22. ISSN 1520-3972.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Fielemíra (ed.). *Československé zemědělství o čase historiků*. Praha: Ústav dějin socialismu, 1969. Interní edice Ústavu dějin socialismu v Praze, řada 1, Studie, ročník 1969, sv. 2.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Fielemíra. *Od obiliny ke kolchozu*. Praha: Ústav dějin socialismu, 1969. Studie Ústavu dějin socialismu v Praze, ročník 1969, řada 1, sv. 3.
- KŘEN, Jan. *Bílá místa v náčích d jinách?*. Praha: Lidové noviny, 1990. ISBN 80-7106-003-8.
- KŘEN, Jan. Dokumenty StB jako pramen poznání minulosti. In *Soudobé dějiny*, 3-4/2005, s. 708-733. ISSN 1210-7050.
- *KSSS a rolnická otázka: kapitoly z rolnické a zemědělské politiky KSSS*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.

- KUBA ÁK, Antonín. *D jiny zem d lství v eských zemích. II. díl, 1900-1989*. Praha: Ministerstvo zem d lství R, 1995. *Obnova venkova*, 4. ISBN 80-7084-134-6.
- KUBÁSKOVÁ, Lucie. *D tská mlé ná výfliva*. In *Prameny a studie 48: Z historie zem d lství*. Praha: Národní zem d lské muzeum Praha, 2012, s. 55-75. ISSN 0862-8483.
- KURA, Antoni. *Aparat bezpiecze stwa i wymiar sprawiedliwo ci wobec kolektywizacji wsi polskiej 1948-1956*. Warszawa: Instytut Pami ci Narodowej - Komisja cigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2006. ISBN 83-60464-04-9.
- KU ÍKOVÁ, Veronika. *III. odboj na Novopacku: rozsudek Or T 1512/49*. Praha: ASCO, 2008. ISBN 978-80-85377-95-8.
- KUTNAR, Franti-ek. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992. ISBN 80-901027-0-0.
- LABSVIRS, Janis. *The Sovietization of the Baltic states: collectivization of Latvian agriculture 1944-1956*. Indianapolis: Taurus, 1988.
- LABSVRS, J nis. *Latvijas lauksaimniec bas kolektiviz cija 1944-1956*. R ga: Zin tne, 2000. ISBN 5-7966-1246-8.
- LACINA, Vlastislav. *Hledání cest a první kroky zdruflstev ování eskoslovenské vesnice*. In *Sborník historický 14*, 1966, s. 95-134.
- LAMPLAND, Martha. *The object of labor: commodification in socialist Hungary*. Chicago: University of Chicago Press, 1995. ISBN 0-226-46830-5.
- LANDOVÁ, Bofena. *šAle je-t hor-í m ekaloř: vzpomínky na vyst hování ze statku*. In BLAfiEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK Michal (eds.). *Akce šKř. Vyhnání sedlák a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 291-293. ISBN 978-80-213-2033-8.
- LENDEROVÁ, Milena. *Hospodá ské strojní drufstvo pro rozvod a upot ebení elektrické síly v hospodá ství a flivnostech St flery 1918-1949*. Inventá . Státní okresní archiv Hradec Králové, 1989.
- LÉVESQUE, Jean. *ōInto the grey zoneö. Sham peasants and the limits of the kolkhoz order in the post-war Russian village, 1945-1953*. In FÜRST, Juliane (ed.). *Late Stalinist Russia: society between reconstruction and reinvention*. London: Routledge, 2006, s. 103-119. Routledge series on Russian and East European Studies; 29. ISBN 0-415-37476-6.
- LEWIN, Moshe. *Russian peasants and Soviet power: a study of collectivization*. New York ó London: W. W. Norton & Company, 1975. ISBN 0-393-00752-9.
- LEWIN, Moshe. *The Making of the Soviet System: essays in the social history of interwar Russia*. New York: Pantheon, 1985. ISBN 0-394-54302-5.
- LEWIS, John Wilson (ed.). *Peasant rebellion and communist revolution in Asia*. Stanford: Stanford University Press, 1974. ISBN 0-8047-0924-6.

- LI, Huaiyin. Confrontation and conciliation under the socialist state: peasant resistance to agricultural collectivization in China in the 1950s. In *Twentieth-Century China*, Volume 33, Issue 2 (April 2008), s. 73-99. ISSN 1521-5385.
- LI, Huaiyin. *Village China under socialism and reform: a micro history, 1948-2008*. Stanford: Stanford University Press, 2009. ISBN 978-0-8047-7657-8.
- MACKOVÁ, Marie. P ísp vek k poznání struktury obyvatelstva m sta Lan-krouna na po átku 20. století. In *Vlastiv dný sborník Ústí nad Orlicí* 11, 2000, s. 44-64. ISBN 80-86368-00-9.
- MACOURKOVÁ, Anna. Boj o vesnici: analýza eskoslovenského zem d lského tisku v období prvních let kolektivizace 1949-1955. In *Historie ó Otázky ó Problémy* 4 (2/2012), Ideály a konfrontace v soudobých d jinách, s. 77-91. ISSN 1804-1132.
- MACHONIN, Pavel et al. *eskoslovenská spole nost: sociologická analýza sociální stratifikace*. Bratislava: Epoque, 1969.
- MAJOR, Patrick - OSMOND, Jonathan. *The Workers' and Peasants' State: communism and society in East Germany under Ulbricht 1945-71*. Manchester: Manchester University Press, 2002. ISBN 0-7190-6289-6.
- *Malá eskoslovenská encyklopedie*. Praha: Academia, 1984-1987.
- MALE, Donald J. *Russian peasant organisation before collectivisation: a study of commune and gathering 1925ó1930*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-07775-0.
- MÁLEK, Ji í. Justí ní vrafdá Vladimíra Cermana. In BABKA, Luká-ó VEBER, Václav (eds.). *Za svobodu a demokracii III.: t etí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové: M&V, 2002, s. 221-235. ISBN 80-903024-6-7.
- MALLOTA, Petr: Tragická mise kurýr Rudolfa Fuksy a Ji ího Hejny. In: *Pam a d jiny* 4, 2010, s. 93-112. ISSN 1802-8241.
- MAREK, Pavel. Po átky likvidace fivnostnictva v letech 1948-1950. In PERNES, Ji í (ed.). *Po stopách nedávné historie: sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana*. Brno: Prius, 2003, s. 124-152. ISBN 80-7285-030-X.
- MAREK, Pavel. *eské fivnostnictvo 1945-1960: likvidace fivnostník , emeslník a obchodník v eských zemích*. Brno: Dopln k, 2006. ISBN 80-7239-200-X.
- MARJINOVÁ, Valentina Vladimirovna ó MURATKOVA, Galina Pavlovna. *Rozorané medze: k historii socialistického zdruftstev ovania eskoslovanskej dediny 1948-1960*. Bratislava: Pravda, 1972.
- MARKIEWICZ, Marcin. *Kolektywizacja wsi w województwie białostockim 1948-1956*. Białystok: Instytut Pamię ci Narodowej, 2010. ISBN 978-83-62357-36-9.
- MATKA, Jan et al. *25 let budování socialistického zem d lství ve Východo eském kraji*. Hradec Králové: Krajská zem d lská správa, 1974.
- MAYER, Françoise. V zení jako minulost, odboj jako pam . In *Soudobé d jiny* 1/2002, s. 42-64. ISSN 1210-7050.

- MEDVEDEV, Zhores A. *Soviet agriculture*. New York ó London: W. W. Norton & Company, 1987. ISBN 0-393-02472-5.
- MILLER-KIPP, Gisela (ed.) *Auch Du gehörst dem Führer: die Geschichte des Bundes Deutscher Mädel (BDM) in Quellen und Dokumenten*. Weinheim: Juventa, 2001. ISBN 3-7799-1131-0.
- MÍL, Oldřich et al. *Socialistické země v novém zemi d lství na Náchodsku*. Náchod: OV KS , 1979. Tak jsme začali, sešit 5.
- MIŠKOVSKÁ, Zuzana. Likvidace selského stavu v okrese Český Brod v letech 1945-1960. In *Archivní prameny Kolínska 1996*, Kolín: Státní okresní archiv, 1997, s. 25-54.
- MOCEK, Bohuslav. *Labe v Hradci Králové: příroda řeky ve městě a okolí*. Hradec Králové: Muzeum východních Čech, 2012. ISBN 978-80-85031-91-1.
- NAVARA, Luděk ó KASÁ EK, Miroslav. *Volavčí síť : po stopách třetího odboje*. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-663-1.
- NEŘASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posílí-mír!: flenský hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Matice moravská, 2011. ISBN 978-80-86488-82-0.
- NEMEČEK, Bohumil. (ed.). *Ott v slovníku nové doby: dodatky k velkému Ottovu slovníku nové doby*. Praha ó Litomyšl ó Polička: Paseka ó Argo, 1998-2003. 12 sv. ISBN 80-7203-007-8.
- NEMEČEK, Josef. *Osudy sedláka na Chrudimsku a Hlinecku po roce 1948: akce StB Kulak*. Chrudim: Josef Nemeček vl. n., 2009.
- NOIRIEL, Gérard. *Úvod do sociohistorie*. Praha: SLON (Sociologické nakladatelství), 2012. ISBN 978-80-7419-061-2.
- NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyčských Čech v interpretacích aktérů odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007. ISBN 978-80-254-0095-1.
- NEŘEPIŠ, Zdeněk R. *Sociokulturní kapitál a socioekonomické instituce v zemi d lství*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005. ISBN 80-86729-22-2.
- NOVÁK, Ladislav. *Kancléři a prezident*. Praha: Petrklíč, 2002. ISBN 80-7229-039-8.
- NOVÁK, Miroslav et al. *25 let státních zemědělských organizací*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1974.
- NOVÁK, Pavel. Profesionalizace místních národních výborů na přelomu 40. a 50. let 20. století. In *Zemědělství a 50. léta. Prameny a studie*, . 41. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 73-84. ISSN 0862-8483.
- NOVÁK, Pavel. Výkonnost československého zemědělství v mezinárodním srovnání v 50. letech 20. století. In BLAŽEK, Petr ó KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v československu 1948-1960 a státní edoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán, 2008, s. 136-155. ISBN 978-80-7363-226-7.
- NOVÁK, Pavel. Společné stravování. In *Alchymie v kuchyni. Prameny a studie*, . 44. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2010, s. 78-92. ISSN 0862-8483.

- NOVÁK, Pavel. Předseda jednotného zemědělského družstva o páně Petra Lexy. In FASORA, Lukáš – et al. *Ukázky na Moravě ve druhé polovině 20. století*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2011, s. 152-173. ISBN 978-80-7325-244-1.
- NOVÁK, Pavel. Akademik Jiří Koptík (1899-1962). In *Osobnosti v zemědělství. Prameny a studie*, . 46. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2011, s. 33-44. ISSN 0862-8483.
- NOVÁK, Pavel. Cesta k JZD. In *Z historie zemědělství. Prameny a studie*, . 48. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2012, s. 76-91. ISSN 0862-8483.
- NOVÁK, Pavel. Zemědělské stavby z 50. let 20. století. In *Z historie zemědělství II. Prameny a studie*, . 49. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2012, s. 185-213. ISSN 0862-8483.
- NOVÁK, Pavel. Náměstí na kutnohorském venkově v letech po druhé světové válce. In *Z historie zemědělství III. Prameny a studie*, . 50. Národní zemědělské muzeum Praha, 2013, s. 30-42. ISSN 0862-8483.
- NOVÁKOVÁ, Drahomíra o NOVÁK, Pavel. Předsedové jednotných zemědělských družstev na Kutnohorsku o pokus o kolektivní biografii. In *Zemědělství a 50. léta. Prameny a studie*, . 41. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 60-72. ISSN 0862-8483.
- NOVÁKOVÁ, Tamara. Příspěvek k problematice zemědělského osídlování Trutnovska po roce 1945 s ohledem na horská pastvinářská družstva. In *Marginalia historica: časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury* 2/2012, s. 204-214. ISSN 1804-5367.
- NOVOTNÝ, Jan. *František Cyril Kampelík*. Praha: Melantrich, 1975.
- NOVOTNÝ, René. Obrazy v německé rasové nauce a nacistické rasové ideologii. In *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 167-219. ISSN 1802-2502.
- OLÁH, Sándor. Collectivization in the Odorhei district (the Hungarian autonomous region). In IORDACHI, Constantin o DOBRINCU, Dorin (eds.). *Transforming peasants, property and power: the collectivization of agriculture in Romania, 1949-1962*. Budapest: Central European University Press, 2009, s. 229-249. ISBN 978-963-9776-25-8.
- OSTERMANN, Christian F. (ed.). *Uprising in East Germany 1953: the Cold War, the German question, and the first major upheaval behind the Iron Curtain*. Budapest: Central European University Press, 2001. ISBN 963-9241-17-2.
- *Ott v slovníku naučném: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1888-1909.
- PALEK, Josef. Zemědělská výroba v ČSSR a ve světě v posledních dvaceti letech. In *Dějiny a současnost*, ro. VIII, . 10/1966, s. 38-40, 44.
- PAVALA, František. Úspěchy i problémy. In HOLÁ, Vra o VICHEREK, Efrem (eds.). *Neobyčejná doba: vzpomínky prkopníků socialistického zemědělství*. Praha: Svoboda, 1980, s. 170-182.

- PAUKNEROVÁ, Ingrid. Fenomén země d lského družstevnictví a deformace jeho myšlenky v období kolektivizace na příkladu jiho české obce Hřejkovice. In *Národopisná revue* 2011, 2, Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 103-114. ISSN 0862-8351.
- PAVLÍK, Jan. *Zem d lské odborné učitelské školy 1887-1975 (1977)*. Inventář. Státní okresní archiv Hradec Králové, 2000.
- PÁVOVÁ, Jana. *Demagog ve slufbách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-09-0.
- PEJ OCH, Ivo. *Vojenské osoby popravené v období politických procesů v Československu v letech 1948-1955*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009. ISBN 978-80-7278-520-9.
- PEJ OCH, Ivo a TOMEK, Prokop. *Agenti-chodci na popravišti: kurýři i západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*. Cheb: Svět knih, 2010. ISBN 978-80-86808-88-8.
- PEJ OCH, Ivo. *fiény v této odboji: kurýřky zpravodajských služeb, pevadky a příslušnice protikomunistických odbojových skupin*. Cheb: Svět knih, 2014. ISBN 978-80-87567-63-0.
- PERNES, Jiří. *Snahy o překonání politicko-hospodářské krize v Československu v roce 1953*. Praha a Brno: ÚSD AV ČR a Prius, 2000. Studijní materiály výzkumného projektu Krize komunistického systému v Československu 1953-1957, sv. 1. ISBN 80-238-7059-9.
- PERNES, Jiří. *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-154-3.
- PERNES Jiří. Politické a sociální předpoklady kolektivizace země d lství v Československu. In BLAŤEK Petr - KUBÁLEK Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a stádoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán 2008, s. 77-87. ISBN 978-80-7363-226-7.
- PERNES, Jiří. Záv re ná etapa kolektivizace země d lství v Československu 1957-1960. In BĚZINA, Vladimír a PERNES, Jiří (eds.). *Záv re ná fáze kolektivizace země d lství v Československu 1957-1960: sborník příspěvků*. Brno: Stilus, 2009, s. 9-52. ISBN 978-80-87122-04-4.
- PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu. In *Památkářský zpravodaj* 3, 2013, s. 15-31. ISSN 1802-8241.
- PETŤEK, Jan. *P erod jiho české vesnice: k historii združstevování země d lství eskobud jovickeho kraje v letech 1949-1959*. české Bud jovice: Jiho české nakladatelství, 1985.
- PETŤEK, Jan. Státní strojní stanice v poátením období združstevování Československého země d lství. In *Československý časopis historický*, 6/1985, s. 831-862.

- PETRÁ , Josef. *Dvacáté století v Oub nicích: soumrak tradi ního venkova*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-605-7.
- PETRÁ , Josef. *D jiny eského venkova v p íb hu Oub nic*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. eská historie, sv. 26. ISBN 978-80-7422-123-1.
- PETRÁTM Ji í. Pen fíní reforma 1953. In *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, 2005, 3, s. 141-171. ISSN 1214-4274.
- PEXOVÁ, Hana. Kolektivizace v okrese Ji ín. In BLAfiEK, Petr ó JECH, Karel ó KUBÁLEK, Michal (eds.): *Akce "K". Vyhánání sedlák a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha 2010, s. 244-255.
- POKORNÝ, Radek. Hradec Králové v období druhé republiky. In POSPÍTMLOVÁ, Jaroslava et al. *Kdyfl nad Hradcem vlál nacistický prapor: sborník o flivot v Hradci Králové v letech 1938-1945*. Hradec Králové: eský svaz bojovník za svobodu, Okresní výbor Hradec Králové, 2010, s. 5-33. ISBN 978-80-254-7446-4.
- POSPÍTMLOVÁ, Jaroslava. Cestou k osvobození. In POSPÍTMLOVÁ, Jaroslava et al. *Kdyfl nad Hradcem vlál nacistický prapor: sborník o flivot v Hradci Králové v letech 1938-1945*. Hradec Králové: eský svaz bojovník za svobodu, Okresní výbor Hradec Králové, 2010, s. 59-83. ISBN 978-80-254-7446-4.
- POTTER, Sulamith Heins ó POTTER, Jack M. *China's Peasants: the anthropology of a revolution*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. ISBN 0-521-35787-X.
- PRANDA, Adam (ed.). *Spôsob flivota družstevnej dediny: z etnografických výskumov obce Sebechleby*. Bratislava: Veda, 1986.
- PRÓCHNIAK, Leszek. *Kolektywizacja rolnictwa w regionie Œdzkim*. / ód : Instytut Pami ci Narodowej - Komisja cigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2003. ISBN 83-89078-37-6.
- PRYOR, Frederic L. *The Red and the Green: the rise and fall of collectivized agriculture in Marxist regimes*. Princeton: Princeton University Press, 1992. ISBN 0-691-04299-3.
- P IDAL, Jan. *Konec selského stavu na Prost jovsku*. Praha: Janua, 2006. ISBN 80-86859-05-3.
- P IDAL, Jan. *Konec selského stavu na Olomoucku: as násilí - doba temna*. Olomouc: Spole nost pro minulost venkova, 2009.
- PTMENI KOVÁ, Jana. *Zbytkové statky v echách: 1918-1948*. Praha: Státní úst ední archiv, 1998. ISBN 80-85475-43-X.
- QUITT, Evflén. *Klimatické oblasti eskoslovenska*. Brno: Geografický ústav SAV, 1971. Studia Geographica, 16.
- RAMBOUSEK, Ota. *S prstem na spou-ti*. Praha: Primus, 1997. ISBN 80-85625-70-9.
- RAMBOUSEK, Ota. *Pam ti lichob flníka: pam ti agenta ó chodce*. Praha: Primus, 1999. ISBN 80-85625-22-9.

- REESE, Dagmar. *Growing up female in Nazi Germany*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2006. ISBN 0-472-06938-1.
- RICHTOVÁ, Jiřmíra. O n kterých podmínkách p echodu k zdruřstev ování eskoslovenské vesnice. In *P ísp vky k d jinám KS* , ro . V, . 3 (erven 1965), s. 381-408.
- ROBEK, Antonín ó SVOBODOVÁ, Jiřina. *Kronika socialistické vesnice: Nymbursko a Pod bradsko*. Pod brady: Polabské muzeum, 1979. Práce Polabského muzea v Pod bradech, řada B, . 13.
- ROBEK, Antonín et al. *eská vesnice po roce 1945: sborník referát ze seminá e po ádaného odd lením etnografie socialistické spole nosti Ústavu pro etnografii a folkloristiku SAV v Praze*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku SAV, 1987.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. Brat i František a Josef Bogatajovi. Protikomunistický odboj na jifní Morav . In *Securitas Imperii* 16, 2010, s. 88-133. ISSN 1804-1612.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. Amnestie 1960. In *Pam a d jiny* 1, 2011, s. 36-51. ISSN 1802-8241.
- ROKOSKÝ, Jaroslav ó SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v eskoslovensku*. Praha: Ústav pro studium totalitních reřim , 2013. ISBN 978-80-87211-96-0.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. Mezi hrdostí a zoufalstvím. Odpor proti kolektivizaci. In ROKOSKÝ, Jaroslav ó SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v eskoslovensku*. Praha: Ústav pro studium totalitních reřim , 2013, s. 181-203. ISBN 978-80-87211-96-0.
- ROKOSKÝ, Jaroslav (ed.). *Dvakrát otrokem: pam ti agrárníka Old icha Suchého*. Praha: Ústav pro studium totalitních reřim , 2014.
- ROKOSOVÁ, Ārka. Administrativní opat ení ó jedna z forem perzekuce sedlák komunistickým reřimem. In *Securitas Imperii: sborník k problematice vztah eskoslovenského komunistického reřimu k řvnit nímu nep íteliō* 10, 2003, s. 147-194. ISBN 80-86621-01-4.
- ROLÍ EK, Rudolf. *řivot venkova*. Praha: F. Topi , 1914.
- ROZMAN, Josef. *Ojedin lá tradice zem d lského řkolství v Chrudimi*. Chrudim: Regionální muzeum, 2004. ISBN 80-903265-3-6.
- R fiI KA, Miloslav. *Vyhnanci: akce řkulakō*. Havlí k v Brod: Miloslav R fiI ka vl. n., 2008. ISBN 978-80-254-6522-6.
- R fiI KA, Miloslav. *Vyhnanci II: akce řkulakō*. Havlí k v Brod: Miloslav R fiI ka vl. n., 2011. ISBN 978-80-260-1498-0.
- RYCHLÍK, Jan. Collectivization in Czechoslovakia in comparative perspective, 1949-1960. In IORDACHI, Constantin ó BAUERKÄMPEr, Arnd (eds.). *The Collectivization of Agriculture in Communist Eastern Europe: comparison and entanglements*. BudapestóNew York: Central European University Press, 2014, s. 181-210. ISBN 978-6155225635.

- RYTMÁNEK, Vít. *Soutoky ek na území ech, Moravy a Slezska*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-311-9.
- IHÁ EK, Tomá– et al. *Kvalitativní analýza text : ty i p ístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.
- SCOTT, James C. *The moral economy of the peasant: rebellion and subsistence in Southeast Asia*. New Haven: Yale University Press, 1976. ISBN 0-300-02190-9.
- SCOTT, James C. *Weapons of the weak: everyday forms of peasant resistance*. New Haven: Yale University Press, 1985. ISBN 0-300-03641-8.
- SCOTT, James C. *Domination and the arts of resistance: hidden transcripts*. New Haven: Yale University Press, 1990. ISBN 0-300-05669-9.
- SCOTT, James C. *The Art of not being governed: an anarchist history of upland southeast Asia*. New Haven: Yale University, 2009. ISBN 978-0-300-16917-1.
- SHARMAN, Jason C. New conceptions of peasant resistance to collectivization. In *The Soviet and Post-Soviet Review*, vol. 27, nos. 2-3, 2000, s. 241-259. ISSN 0094-2863.
- SCHERSTJANOI, Elke. *SED-Agrarpolitik unter sowjetischer Kontrolle 1949-1953*. München: R. Oldenbourg, 2007. ISBN 978-3-486-57994-9.
- SCHIER, Barbara. *Alltagsleben im š sozialistischen Dorfö: Merxleben und seine LPG im Spannungsfeld der SED-Agrarpolitik, 1945-1990*. Münster: Waxmann, 2001. ISBN 3-8309-1099-1.
- SCHÖNE, Jens. *Frühling auf dem Lande?: die Kollektivierung der DDR-Landwirtschaft*. 3., p epracované vydání. Berlin: Christoph Links, 2010. ISBN 978-3-86153-360-3.
- SCHÖNE, Jens. *Das sozialistische Dorf: Bodenreform und Kollektivierung in der Sowjetzone und DDR*. 2. vyd. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2011. ISBN 978-3-374-02595-4.
- SKOPALOVÁ, Marie. Krajská prokuratura Hradec Králové 1949-1993. In *Sborník archivních prací*, 2006, 56(2), s. 547-656. ISSN 0036-5246.
- SKOPALOVÁ, Marie. Vysídlování selských rodin ve východních echách v 50. letech 20. století. In *Sborník prací východo eských archiv* 11, 2007, s. 93-120. ISSN 231-6307.
- SKOPALOVÁ, Marie. Správní spisy krajských prokuratur v Pardubicích a Hradci Králové z let 1949-1960 jako pramen historického bádání. In *Sborník archivních prací*, 2007, 57(2), s. 707-739. ISSN 0036-5246.
- SK IVAN Ale–. K ekonomickým okolnostem utvá ení komunistického reffimu v ín v prvních letech jeho existence. In *Acta Oeconomica Pragensia*, 13, 2005, s. 109-127. ISSN 0572-3043.
- SLÁDEK, Zden k. N které problémy kolektivizace ve sv tle kritiky kultu osobnosti. In *KSSS a rolnická otázka: kapitoly z rolnické a zem d lské politiky KSSS*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, s. 149-178.

- SLÁDEK, Zdeněk. Po stopě historické pravdy (1964-69). In VEBER, Václav (ed.). *Ruské a sovětské dějiny v české poválečné historiografii: sborník studií*. Praha: Společnost pro výzkum střední a východní Evropy v České republice, 1996, s. 45-51. ISBN 80-7184-190-0.
- SLAVÍK, Jan. *Co jsem viděl v sovětském Rusku*. Praha: Svaz národního osvobození, 1926.
- SLAVÍK, Jan. *Po druhé v sovětském Rusku*. Praha: Svaz národního osvobození, 1927.
- SLAVÍK, Jan. *Po třetí v Sovětském Rusku*. Praha: Svaz národního osvobození, 1932.
- SLAVÍK, Jan. *Leninova vláda (1917-1924)*. Praha: Melantrich, 1935. Z války a revoluce, sv. 15.
- SLAVÍK, Jan a BOUŘEK, Jaroslav (ed.). *Iluze a skutečnost*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0727-X.
- SLEZÁK, Lubomír. Druftstevní tradice československého zemědělství. In RAJČICOVÁ, Blanka (ed.). *Demokratické tradice ve vývoji československého zemědělství po roce 1918*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1991, s. 3-15.
- SLEZÁK, Lubomír. Zemědělské družstevnictví jako historický problém. In HARNÁ, Josef a PROKOP, Petr (eds.). *Studie k moderním dějinám: sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Historický ústav AV ČR, Praha, 2001, s. 225-237. ISBN 80-7286-030-5.
- SLEZÁK, Lubomír. Úspěchy a prohry zemědělského družstevnictví. In RAJČICOVÁ, Blanka (ed.). *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, s. 9-19. Studie Slováckého muzea, sv. 7. ISBN 80-86185-18-4.
- SLINTÁK, Petr a ROTOVÁ, Hana. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*. Praha: Academia, 2013. TMastné zisky, sv. 9. ISBN 978-80-200-2303-2.
- SOJFER, Valerij Nikolajevič. *Rudá biologie: pseudověda v SSSR*. Brno: Stilus, 2005. ISBN 80-90-3550-5-6.
- SOMMER, Vítězslav. *Angažované dějepisectví: stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950-1970)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7308-378-6.
- SOMMER, Vítězslav. Cesta ze slepé uličky štetého odboje: koncepty rezistence a studium socialistické diktatury v československu. In *Soudobé dějiny* 1/2012, s. 9-36. ISSN 1210-7050.
- SOUKUP, Josef. *Vesnice v letargii*. Vizovice: Lípa, 1994.
- SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. ISBN 978-80-904421-3-9.
- STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945-1948*. TMenov u Ostravy: Tilia, 1996. ISBN 80-902075-3-7.

- STAN K, Tomáš. *Retribu ní v zni v eských zemích: 1945-1955*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002. ISBN 80-86224-33-3.
- STEWART, Michael ó STAN, Razvan. Collectivization and resistance in the shepherding village of Poiana Sibiului (Sibiu region). In IORDACHI, Constantin ó DOBRINCU, Dorin (eds.). *Transforming peasants, property and power: the collectivization of agriculture in Romania, 1949-1962*. Budapest: Central European University Press, 2009, s. 251-274. ISBN 978-963-9776-25-8.
- STRNADOVÁ, Dana. Sov tský svaz ó vzor eskoslovenského zem d lství 50. let 20. století. In *Zem d lství a 50. léta*. Praha: Národní zem d lské muzeum, 2008, s. 98-106. ISBN 978-80-86874-11-1.
- STRODS, Heinrihs. The Nonviolent Resistance Movement in Latvia (1944-1958). In *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States*. 5. vyd. Vilnius: Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania 2006, s. 161-173. ISBN 9955-463-03-1.
- SUNY, Ronald Grigor. Maurice Hindus and Red bread. In HINDUS, Maurice. *Red Bread: Collectivization in a Russian Village*. Bloomington: Indiana University Press, 1988, s. vii-xvii. ISBN 0-253-20485-2.
- SVOBODA, Libor. Perzekuce vesnického obyvatelstva v procesu kolektivizace na Jind ichohradecku. In BLAfiEK, Petr ó JECH, Karel ó KUBÁLEK, Michal (eds.). *Akce š Kō. Vyhnání sedlák a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra ó eská zem d lská univerzita, 2010, s. 151-210. ISBN 978-80-213-2033-8.
- SWAIN, Geoffrey. Deciding to collectivize Latvian agriculture. In *Europe-Asia Studies*, vol. 55, iss. 1, 2003, s. 39-58. ISSN 0966-8136.
- SWAIN, Nigel. *Collective farms which work?* New York: Cambridge University Press, 1985. ISBN 0-521-26853-2.
- SWAIN, Nigel. Getting land in Central Europe. In ABRAHAM, R. (ed.). *After Socialism: Land Reform and Rural Social Change in Eastern Europe*. Oxford: Berhahn, 1996, s. 193-215. *New directions in antropology*, vol. 6. ISBN 1-57181-326-8.
- SWAIN, Nigel. Agricultural restitution and co-operative transformation in the Czech Republic, Hungary and Slovakia. In *Europe-Asia Studies*, vol. 51, iss. 7, 1999, s. 1199-1219. ISSN 0966-8136.
- SWAIN, Nigel. Decollectivisation politics and rural change in Bulgaria, Poland and the former Czechoslovakia. In *Social History*, vol. 32, iss. 1, 2007, s. 1-26. ISSN 0307-1022.
- SWAIN, Nigel. Typologie východoevropských podob kolektivizace. In BLAfiEK, Petr ó KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v eskoslovensku 1948ó 1960 a st edoevropské souvislosti*. Praha: Doko án, 2008, s. 30-59. ISBN 978-80-7363-226-7.
- SWAIN, Nigel. Agriculture ōeast of the Elbeö and the Common Agricultural Policy. In *Sociologia Ruralis*, vol. 53, iss. 3, 2013, s. 369-389. ISSN 0038-0199.

- MÁMALOVÁ, Zlata. *Labe a Orlice v Hradci Králové: historie i níh staveb*. Hradec Králové: Povodí Labe, 2007.
- MÁMALOVÁ, Zlata. *Historie vodní cesty na dolním Labi*. Hradec králové: Povodí Labe, 2009.
- MÁMALOVÁ, Zlata. *Labe v Krkonoších: u pramene t etí nejn t í eky st ední Evropy*. Hradec králové: Povodí Labe, 2014.
- MMON Ji í. *Ukradený domov: jak se fílo na vesnici ve 40. a 50. letech*. Praha: Kniflní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2351-3.
- M PÁNEK, Franti-ek. *Utajené povstání: 1953*. Praha: Michael, 1993.
- M TOLLEOVÁ, Barbora. *Pod kuratelou N mecké í-e: zem d lství Protektorátu echy a Morava*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2243-9.
- M ULEJOVÁ, Lucia. Odpor ro níkov proti kolektivizácii na východnom Slovensku. In ROKOSKÝ, Jaroslav ó SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v eskoslovensku*. Praha: Ústav pro studium totalitních reffim , 2013, s. 217-224. ISBN 978-80-87211-96-0.
- M ULEJOVÁ, Lucia. Rozpad jednotných rolnických drufstiev v Pre-ovskom kraji v roku 1953 ako prejav odporu ro níkov vo i kolektivizácii. In PETRÁ M Ji í ó SVOBODA, Libor (eds.). *Osm let po válce: rok 1953 v eskoslovensku*. Praha ó eské Bud jovice: Ústav pro studium totalitních reffim ó Jiho eské muzeum v eských Bud jovicích, 2014, s. 92-100. ISBN 978-80-87211-98-4.
- M ULEJOVÁ, Lucia. Kríza kolektiviza ného procesu v Pre-ovskom kraji (1952-1953). In *Historické štúdie: ro enka Historického ústavu Slovenskej akadémie vied*, ro . 48, 2014, s. 271-285.
- M USTROVÁ, Radka. *Pod ochranou protektorátu. Kinderlandverschickung v echách a na Morav : politika, každodennost a pam 1940-1945*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7308-424-0.
- TAUBER, Jan. *Zem d lská výrobní drufstva: ná rt historie a sou asného stavu se zvlá -tím z etelem k s. drufstevním statk m*. Praha: Vesmír, 1948.
- THAXTON, Ralph A. *Catastrophe and contention in rural China: Mao's Great Leap Forward famine and the origins of righteous resistance in Da Fo village*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-72230-8.
- THELEN, Tatjana. Violence and social (dis)continuity: comparing collectivization in two East European villages. In *Social History*, Vol. 30 No. 1 (February 2005), s. 25-44. ISSN 0307-1022.
- TICHÝ, Franti-ek. *Zem plá e*. Krom íf: F. Tichý, 2014. ISBN 978-80-260-7447-2.
- TICHÝ, Martin. *eská spole nost ve sv tle ma-ínovské diskuse. Co zazn lo po smrti Milana Paumera o skupin brat í Ma-ín* . In *Pam a d jiny* 3, 2010, s. 120-124. ISSN 1802-8241.
- TISM NEANU, Vladimir (ed.). *Stalinism revisited: the establishment of Communist regimes in East-Central Europe*. Budapest: Central European University Press, 2009. ISBN 978-963-9776-63-0.

- TOMEK, Prokop. *Dvě studie o eskoslovenském vze ství 1948ó1989*. Praha: Ú ad dokumentace a vy- et ování zlo in komunismu, 2000. Se-ity ÚDV, sv. 3. ISBN 80-902885-0-2.
- TOMEK, Prokop. Svazek StB jako historický pramen. In *Soudobé d jiny*, 1/2005, s. 208-214. ISSN 1210-7050
- TOMEK, Prokop. *fiivot a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vy-ehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-982-9.
- TOPINKA, Ji í. Specifika kolektivizace v eském pohrani í (1949ó1960). In *Osudy zem d lského drufstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradi-t : Slováké muzeum, 2002, s. 229-234. Studie Slováké muzea, sv. 7. ISBN 80-86185-18-4.
- TOPINKA, Ji í. Zapomenutý kraj: eské pohrani í 1948ó1960 a takzvaná akce dosídlení. In *Soudobé d jiny* 3-4/2005, s. 534-585. Praha: ÚSD AV R, 2005. ISSN 1210-7050.
- TURKOWSKI, Romuald. Ch-ópi wobec kolektywizacji wsi (1944-1957). In GRZYCIUK, Franciszek (ed.). *Opór ch-ópów przeciw kolektywizacji wsi polskiej 1948-1956*. Siedlce: Instytut Historii WSRP, 1997, s. 41-62. ISBN 83-87088-18-8.
- UNGER, Jonathan. *The transformation of rural China*. Armonk ó London: M.E. Sharpe, 2002. ISBN 0-7656-0552-X.
- *Universum: v-eobecná encyklopedie*. Praha: Odeon, 2000-2001. 10 sv. ISBN 80-207-1060-4.
- URBAN, Ji í. Po átky kolektivizace na Královéhradecku ve sv tle dokument centrálních archiv . In *Sborník prací východo eských archiv* 13, 2009, s. 181-218. ISSN 231-6307.
- URBAN, Ji í. Kolektivizace venkova v eskoslovensku 1948-1960 a st edoevropské souvislosti ó recenze. In *Sborník prací východo eských archiv* 13, 2009, s. 257-264. ISSN 231-6307.
- URBAN, Ji í. Rolnická manifestace: motivace, manipulace, existen ní d sledky. In *Securitas Imperii* 15, 2009, s. 98-136. ISSN 1804-1612.
- URBAN, Ji í. Barvou a -t tcem proti reffimu a jím prosazované kolektivizaci. In BURETM Jan ó VEBER, Václav et al. *T etí odboj: kapitoly z d jin protikomunistické rezistence v eskoslovensku v padesátých letech 20. století*, Plze ó Praha: Vydavatelství Ale- en k ó ÚSTR ó Metropolitní univerzita Praha, 2010, s. 192-221. ISBN 978-80-87211-44-1.
- URBAN, Ji í. *Venkov pod kolektiviza ní knutou: okolnosti exemplárního školackéhoó procesu*. Praha: Vy-ehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-055-8.
- URBAN, Ji í. Projevy odporu proti nastupující kolektivizaci na Novobydřovsku. In *Theatrum historiae* 8, 2011, Univerzita Pardubice, s. 279-310. ISSN 1802-2502.
- URBAN, Ji í. Soumrak selského rodu Vr- al ze filunic. In *Královéhradecko: historický sborník pro pou enou ve ejnost* 8, 2011, s. 175-205. ISSN 1214-5211.

- URBAN, Jiří. Československá cesta kolektivizace venkova po Stalinov a Gottwaldov smrti: od mezinárodních souvislostí k místním praktikám. In *Prameny a studie 48: Z historie země a lidství*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2012, s. 92-115. ISSN 0862-8483.
- URBAN, Jiří. Hospodářství agrárníků a starosta a školák: místní autority a efektivita kolektivizace venkova. In HARNA, Josef a RAJČICOVÁ, Blanka (eds.). *Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první československé republiky*. Studie Slováckého muzea, sv. 17. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2012, s. 231-240. ISBN 978-80-87671-01-6.
- URBAN, Jiří. Odpor proti kolektivizaci v Podkrkonoší: JZD, výhrůžky a ozbrojené zastraňování aneb proti politice KS jejými vlastními zbraněmi. In JÁNEK, Peter (ed.). *Protikomunistický odboj v střední a východní Evropě*. Bratislava: Ústav paměti národa, 2012, s. 542-563. ISBN 978-80-89335-50-3.
- URBAN, Jiří. Vyhnance a jejich role v počátcích kolektivizace. In *Paměť a dějiny 1*, 2012, s. 23-41. ISSN 1802-8241.
- URBAN, Jiří. Karel Liesler neboli šKarel Glaserův portrét prvotního agenta na celách královéhradecké v zničení Státní bezpečnosti. In *Historická penologie 1/2013*, s. 25-37.
- URBAN, Jiří. On various expressions of resistance to collectivisation of the countryside of Czechoslovakia. In *Acta Humanitarica Universitatis Saulensis 16*, 2013, Masaryk University, s. 97-121. ISSN 1822-7309.
- URBAN, Jiří. Tvář venkova: vystoupení Antonína Zápotockého ve Střelčích. In *Paměť a dějiny 3*, 2013, s. 32-46. ISSN 1802-8241.
- VÁCLAV, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999. Studie z hospodářských dějin, sv. 10. ISBN 80-7079-934-X.
- VACULÍK, Jaroslav. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 82. ISBN 80-210-2818-1.
- VACULÍK, Jaroslav. Volyžské řeči: příklad Josefa Kučery. In FASORA, Lukáš et al. *Úvod k na Moravě ve druhé polovině 20. století*. Brno: CDK, 2011, s. 304-315.
- VALENOVÁ, Danica. *Nic nedává, kdo nedá sám sebe: deník 1945-1960*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-87211-68-7.
- VÁLKA, Miroslav. *Sociokulturní proměny vesnice: moravský venkov na prahu třetího tisíciletí*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. Etnologické studie, 8. ISBN 978-80-210-3908-7.
- VAŠKOVÁ, Věra a ZAHRADNÍK, Pavel. *Okresní národní výbor Vrchlabí (1918) 1945-1960 (1970)*. Inventář. Státní okresní archiv Trutnov, 2008.
- VARDYS, Stanley V. a SEDAITS, Judith B. *Lithuania: the rebel nation*. Boulder: Westview Press, 1997. ISBN 0-8133-1839-4.

- VARINSKÝ, Vladimír. *Kapitoly z dejín kolektivizácie na Slovensku (1948-1960)*. Banská Bystrica: Belianum, 2014. ISBN 978-80-557-0762-4.
- VÁVRA, Slavoj et al. *25 let socialistického zemědělství Kolínska*. Kolín: Okresní zemědělská správa, 1974.
- VEBER, Václav. Sovětské zemědělství po revoluci v roce 1917. In *Slovanský pohled* 2/1991, s. 97-108. ISSN 0037-6922.
- VEBER, Václav. Sovětské zemědělství ve 20. letech a na začátku 30. let. In *Slovanský pohled* 3/1991, s. 213-225. ISSN 0037-6922.
- VEBER, Václav (ed.). *Ruské a sovětské dějiny v české poválečné historiografii: sborník studií*. Praha: Společnost pro výzkum střední a východní Evropy v České republice, 1996. ISBN 80-7184-190-0.
- VEBER, Václav. O rehabilitacích a o tom, co s nimi souvisí. In *Securitas Imperii* 16, 2010, s. 10-29. ISSN 1804-1612.
- VEBER, Václav. Rok 1953 a východní Evropa. In *Památky a dějiny* 3, 2013, s. 3-14. ISSN 1802-8241.
- VEBER, Václav. *Teorie odboje v SR v letech 1948-1953*. Pardubice: Fakulta filozofická Univerzity Pardubice, 2014. ISBN 978-80-7395-786-5.
- VIOLA, Lynne. *The best sons of the fatherland: workers in the vanguard of Soviet collectivization*. New York: Oxford University Press, 1987. ISBN 0-19-504134-8.
- VIOLA, Lynne. *Peasant rebels under Stalin: collectivization and the culture of peasant resistance*. New York: Oxford University Press, 1996. ISBN 0-19-510197-9.
- VIOLA, Lynne (ed.). *Contending with Stalinism: Soviet power and popular resistance in the 1930s*. Ithaca - London: Cornell University Press, 2002. ISBN 0-8014-8774-9.
- VIOLA, Lynne a DANILOV, V. P. a IVNITSKII, N. A. a KOZLOV, Denis (eds.). *The tragedy of the Soviet Countryside: The war against the peasantry, 1927-1930*. New Haven - London: Yale University Press, 2005. ISBN 0-300-10612-2.
- VIOLA, Lynne. *The unknown gulag: the lost world of Stalin's special settlements*. New York: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-518769-4.
- VIOLOVÁ, Lynne. *Neznámý Gulag: ztracený svět Stalinových zvláštních osad*. Praha: Naše vojsko, 2012. ISBN 978-80-206-1257-1.
- VOJÁEK, Alois. *Vývoj socialistického zemědělství na Slovensku*. Bratislava: Príroda, 1973.
- VULTUR, Smaranda. The role of ethnicity in the collectivization of Tomnatic/Triebswetter (Banat region). In IORDACHI, Constantin a DOBRINCU, Dorin (eds.). *Transforming peasants, property and power: the collectivization of agriculture in Romania, 1949-1962*. Budapest: Central European University Press, 2009, s. 141-164. ISBN 978-963-9776-25-8.
- WÄDEKIN, Karl-Eugen a JACOBS, Everett M. (eds.). *Agrarian policies in communist Europe: a critical introduction*. Totowa: Allanheld, Osmun Publishers,

1982. *Studies in East European and Soviet Russian agrarian policy*, vol. 1. ISBN 0-916672-40-9.
- WÄDEKIN, Karl-Eugen (ed.). *Communist agriculture: farming in the Soviet Union and Eastern Europe*. London a New York: Routledge, 1990. ISBN 0-415-03870-7.
 - WALDAUF, Jan. *Sokol: malé d jiny velké my-lenky*. Díl první. Luha ovice: Atelier IM, 2007. ISBN 978-80-85948-67-7.
 - WITKOWSKI, Gregory R. Peasants Revolt? Re-evaluating the 17 June Uprising in East Germany. In *German History*, 2006, vol. 24, iss. 2, s. 243-266. ISSN 0266-3554.
 - ZAVACKÁ, Marína: Komunistický aktivista v lokálnom prostredí, 1949-1956. In KILIÁNOVÁ, Gabriela a KOWALSKÁ, Eva a KREKOVÍ OVÁ, Eva (eds.). *My a tí druhí v modernej spoločnosti: kon-trukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava: Veda, 2009, s. 542-554. ISBN 978-80-224-1025-0.
 - ZÍDEK, Petr. Výroba t etího odboje. In *Lidové noviny: Orientace*, 28.-29.3.2015, s. I-II, IV.
 - ZOUNEK, Ji í. U ítel: p íb h normálního íivota v nenormální dob . In FASORA, Lukáš-et al. *lov k na Morav ve druhé polovin 20. století*. Brno: CDK, 2011, s. 241-252.
 - ZUBOV, Andrej Borisovi (ed.). *D jiny Ruska 20. století a díl I, 1894-1939*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-0921-4.
 - ZUNDÉ, Pranas. The collectivization of Lithuanian agriculture 1940-1952. In *Lituanus: Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences*, vol. 9, no. 3, Fall 1963. ISSN 0024-5089.
 - fiÁ EK, Pavel. šOstrá zbra ů Státní bezpečnosti: spolupracovníci StB ve sm rnicích pro agenturn operativní práci 1947a1989. In BLAfiEK, Petr (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v eskoslovensku 1968-1989*. Praha: Doko án a Ústav eských d jin FF UK, 2005, s. 180-222. ISBN 80-7363-007-9.
 - fiÁ EK, Pavel. Aplikace zákona o III. odboji. In *Pam a d jiny* 3, 2011, s. 115-118. ISSN 1802-8241.
 - fiÁK, Jind ich. *S plamenem kolektivizace v zádech: padesátá léta ve Velké Vsi na Broumovsku*. Hradec Králové: Slovanský kulturní institut, 2013. ISBN 978-80-904915-4-0.

Nepublikované práce

- FEISTAUEROVÁ, Jana. *Obraz odsunu Němců na Vrchlabsku v regionálních periodikách z let 1945-1948*. Diplomová práce. Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2014. 117 s.

- GAMPEOVÁ, Barbora. *Kongregace Chudých -kolských sester de Notre Dame v padesátých letech*. Diplomová práce. Teologická fakulta Jiho české Univerzity v eských Bud jovicích, 2008. 104 s.
- HORÁK, Pavel. *Po útky sociáln demokratického pouónorového exilu (1948ó 1953)*. Diserta ní práce. Ústav eských d jin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. 371 s.
- JAKŤŤOVÁ, Dana. *Ťkolské sestry v eských zemích a druhá sv tová válka*. Diplomová práce. Cyrilometod jská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2012. 92 s.
- JAKŤŤOVÁ, Dana. *šVezmi díť a vychovej mi je!ö U itelská a výchovná innost Kongregace Ťkolských sester de Notre Dame v eských Bud jovicích v letech 1871-1950*. Diplomová práce, Historický ústav Jiho eské univerzity v eských Bud jovicích, 2003. 82 s.
- KOŤŤEK, Jan. *Zem d lská politika v okrese Hradec Králové v letech 1949 ó 1958*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2009. 114 s.
- LANDSMANN, Martin. *innost ONV Nový Bydřlov v letech 1949-1960*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2009. 88 s.
- MACHKOVÁ, Vendula. *Vývoj okresní ú adu Vrchlábí od roku 1868 ó 1960*. Bakalá ská práce. Filozofická fakulta Univerzity Pardubice, 2011. 66 s.
- POCHOBRADSKÁ, Helena. *Vývoj správy státních zem d lských podnik na území východních ech po roce 1945 se zvlá -tních z etelem na vývoj státních statk*. Diserta ní práce. Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2009. 173 s.
- ŤŤULEJOVÁ, Lucia. *Odpor ro níkov proti kolektivizácii v Pre-ovskom kraji 1949-1953*. Diserta ní práce. Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislav ó Historický ústav Slovenské akademie v d, 2014. 117 s.

Texty, interview a dokumenty publikované na internetu

- 9. ve ejné sly-ení Senátu na téma šPrávní posouzení vyhán ní zem d lských rodín z p dy v 50. letech minulého stoletíö [cit. 2015-03-06].
URL: <<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=39269> > .
- Bibliografie [cit. 2015-03-16].
URL: <<http://wwwold.pef.czu.cz/kolektivizace/index.php?p=bibliografie>>.
- BO KOVÁ, Marie. *Komentovaná bibliografie k d jinám III. odboje (1945) 1948ó1960 (1967)* [cit. 2015-03-06].
URL: <<http://www.ustrcr.cz/cs/komentovana-bibliografie-k-dejinam-3odboje>>.

- Dolní Lánov: historie a současnost [cit. 2015-03-06].
URL: <<http://www.dolnilanov.cz/historie-a-soucasnost/>>.
- Evidence účastníků odboje a odporu proti komunismu k 27. 2. 2015, jimfl bylo vydáno osvobodění dle zákona č. 262/2011 Sb. [cit. 2015-03-16].
URL: <<http://www.veterani.army.cz/dok/Evidence.pdf>>.
- Interview with Professor Sheila Fitzpatrick (Department of History, University of Chicago), conducted by Dr. James Harris (School of History, University of Leeds) [cit. 2015-03-06].
URL: <<https://www.youtube.com/watch?v=jy8wdOLHHXU>>.
- JECH, Karel. Knifln nepublikované dokumenty [cit. 2015-03-06].
URL: <<http://http://www.usd.cas.cz/cs/stranky/publikace/knizne-nepublikovane-dokumenty>> .
- Smernice pro agenturní operativní práci a evidenci Státní bezpečnosti: Pomůcka administrativní - operační pro krajská velitelství Státní bezpečnosti z 15. 12. 1948. Tajný rozkaz ministra vnitra č. 72 o práci s agenty šSmernice o agenturní operativní práci z 20. 4. 1954 [cit. 2015-03-06].
URL: <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/1948.pdf>>.
URL: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/trmv_72_1954.pdf>
- Stanovisko historiků nejnovějších dějin k senátnímu návrhu zákona o účastnících protikomunistického odboje a účastnících odporu proti komunismu [cit. 2015-03-06]. URL: <<http://blisty.cz/art/55767.html>>.
- Trubín: o obci [cit. 2015-03-06].
URL: <<http://www.trubin.cz/>> .
- Veolia Energie Kolín - historie [cit. 2015-03-16].
URL: <<http://www.veoliaenergie.cz/cz/veolia-energie-kolin#hi>>.
- Zmizelé Chebsko - zničené obce a osady okresu Cheb po roce 1945: Boden [cit. 2015-03-06].
URL: <<http://www.muzeumcheb.cz/projekt/Chebsko/Boden/01.html>> .

Kinematografie

- *Tri dcéry*, 1967, režie TMŠtefan Uher, scéná Alfonz Bednár.